

Perpék Éva

ÖNKÉNTESSEG
ÉS
KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

Témavezető:

Dr. Habil. Szántó Zoltán

© Perpék Éva 2011

A dolgozat elkészítését a Magyary Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány és a
BKTE Alapítvány támogatta

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

Szociológia PhD Program

ÖNKÉNTESSÉG
ÉS
KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

PhD értekezés

Perpék Éva

Budapest, 2011

Perpék Éva

**ÖNKÉNTESSEG
ÉS
KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS¹**

---

¹A disszertáció a TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005 azonosítójú projektje Hatékony állam, szakértő közigazgatás, regionális fejlesztések a versenyképes társadalomért címet viselő alprojektjének kutatási tevékenysége eredményeként készült.

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Tartalomjegyzék

Táblázatok jegyzéke.....	8
Ábrák jegyzéke.....	9
Köszönetnyilvánítás	10
Bevezetés: a kutatási probléma relevanciája és a dolgozat felépítése.....	11
I. Elméletek és nemzetközi kutatási eredmények	15
I.1. A kutatás tágabb elméleti kerete.....	15
I.2. A függő változó: önkéntesség	16
I.3. Független változók	21
I.3.1. Emberi tőke.....	21
I.3.2. Kulturális tőke.....	23
I.3.3. Társadalmi tőke.....	24
I.3.4. Önkéntes motiváció	27
I.3.4.1. Kezdetek. Az egydimenziós modell. A két- és háromtényezős modell .	27
I.3.4.2. A többtényezős modell és utóélete	29
I.4. Közösségfejlesztés.....	32
I.5. Civil társadalom.....	34
II. Önkéntesség számokban: nemzetközi és hazai felmérések.....	37
II.1. Bevezetés.....	37
II.2. Nemzetközi vizsgálatok	38
II.2.1. A formális önkéntesek száma és a nonprofit szektor kiterjedtsége	39
II.2.2. A formális önkéntesség és a nonprofit szektor gazdasági ereje	41
II.2.3. Kedvelt tevékenységi területek és támogatott szervezetek	43
II.2.4. Az önkéntesek szociodemográfiai jellemzői.....	46
II.3. Magyarországi vizsgálatok.....	46
II.3.1. Formális önkéntesség	46
II.3.2. Formális és informális önkéntesség.....	49
II.3.2.1. Az önkéntesek száma és társadalomstatistikai jellemzői.....	49
II.3.2.2. Az önkéntesek motivációja.....	52
III. Kutatási kérdések és hipotézisek megfogalmazása. Metodológia	54
III.1. Kutatási kérdés és hipotézis (H ₁) a segítség gyakoriságáról.....	55
III.1.1. H ₁ : operacionalizálás, mérés, vizsgálati módszer	55
III.2. Kutatási kérdés és hipotézis (H ₂) az emberi, kulturális és társadalmi tőkékről. 56	
III.2.1. H ₂ : operacionalizálás, mérés, vizsgálati módszer	58
III.2.1.1. H _{2,1} : emberi tőke	58
III.2.1.2. H _{2,2} : kulturális tőke	59
III.2.1.3. H _{2,3} : társadalmi tőke.....	61
III.3. Kutatási kérdés és hipotézis (H ₃) a motivációkról.....	62
III.3.1. H ₃ : operacionalizálás, mérés, vizsgálati módszer	63
IV. Statisztikai adatelemzés	64
IV.1. Leíró statisztikák.....	64
IV.2. A hipotézisek ellenőrzése	67
IV.2.1. H ₁ a segítség gyakoriságáról.....	67
IV.2.2. H ₂ az emberi, kulturális és társadalmi tőkékről	70
IV.2.3. H ₃ a motivációkról	76
IV.3. Összegzés: a hipotézis ellenőrzés eredményei	80
V. Esettanulmány: polgárőrség és szomszédfigyelés.....	81
V.1. Külföldi kitekintés	81

V.1.1. Éjjeli őrző - a legismertebb polgárőrség?	81
V.1.2. Polgárőr és szomszédfigyelő kezdeményezések a világban	82
V.1.3. A szomszédfigyelő mozgalom a kutatások tükrében	84
V.2. A formális és informális (?) önkéntesség magyar példái országos és helyi szinten. Törökszentmiklós és Csákvár esete	86
V.2.1. Bevezetés: az elemzés menete, a terepmunka általános tapasztalatai.....	86
V.2.2. Formális önkéntesség: „Polgárőrök a biztonságos Magyarországért”	90
V.2.2.1. Általános szervezetszociológiai jellemzés	90
V.2.2.2. Kezdetek.....	91
V.2.2.3. A bürokratizálódás és a professzionalizálódás jegyei.....	94
V.2.2.3.1. Törvényi háttér és tevékenységi területek.....	94
V.2.2.3.2. A szolgálat tartalma.....	102
V.2.2.3.3. Szakemberek és laikusok. Igazgatás és működés.....	105
V.2.2.3.4. Polgárőr képzés és oktatás.....	111
V.2.2.4. A mozgalom kiterjedtsége és eredményessége	113
V.2.2.5. Kooperáció és beágyazottság	117
V.2.2.5.1. Rendőrség.....	118
V.2.2.5.2. Önkormányzat	122
V.2.2.5.3. Lakosság és helyi civil szervezetek.....	125
V.2.2.5.4. Más helyi polgárőr egyesületek.....	127
V.2.2.5.5. Megyei és országos szövetség.....	129
V.2.2.6. Finanszírozás, infrastruktúra	132
V.2.2.6.1. Belső források: tagi hozzájárulás és munkavégzés	134
V.2.2.6.2. Külső források: önkormányzat, lakosság, vállalkozók, pályázatok	136
V.2.2.6.3. Infrastruktúra	139
V.2.2.7. Szelektív ösztönzők.....	141
V.2.2.7.1. Polgárőrségen belüli szelektív ösztönzők	141
V.2.2.7.2. Polgárőrségen kívüli szelektív ösztönzők	146
V.2.3. Informális önkéntesség? Szomszédok Egymásért Mozgalom	150
V.2.3.1. Általános szervezetszociológiai jellemzés	150
V.2.3.2. Kezdetek.....	151
V.2.3.3. Tevékenység.....	153
V.2.3.4. Szakemberek és laikusok. Igazgatás és működés.....	157
V.2.3.5. A mozgalom kiterjedtsége és eredményessége	160
V.2.3.6. Kooperáció és beágyazottság	164
V.2.3.6.1. Polgárőrség, lakosság, egyéb helyi SZEM mozgalmak	164
V.2.3.6.2. Rendőrség, önkormányzat.....	166
V.2.4. Hipotézis „ellenőrzés”	168
V.2.4.1. H ₁ : hipotézis a segítség gyakoriságáról.....	168
V.2.4.2. H ₂ : hipotézis az emberi, kulturális és társadalmi tőkékről	169
V.2.4.2.1. H _{2,1} : emberi tőke.....	170
V.2.4.2.2. H _{2,2} : kulturális tőke.....	170
V.2.4.2.3. H _{2,3} : társadalmi tőke	171
V.2.4.3. H ₃ : hipotézis a motivációkról	173
V.2.4.3.1. H _{3,1} : új motivációk	174
V.2.4.3.2. H _{3,2} : hagyományos motivációk	176
V.2.5. Összegzés és összehasonlítás: Törökszentmiklós és Csákvár.....	178
VI. Összefoglalás: eredmények, korlátok, további lehetséges kutatási irányok	184
Hivatkozások.....	188
A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	200
Melléklet	201

Táblázatok jegyzéke

Táblázatok a főszövegben:

1. táblázat A formális önkéntesség és a nonprofit foglalkoztatás főbb gazdasági mutatói	41
2. táblázat Szervezeti önkéntesek és nonprofit szervezetek Magyarországon.....	47
3. táblázat Az önkéntesek, a szervezetek és az önkéntes munka jellemzői Magyarországon és az EU-ban.....	50
4. táblázat $H_{2,1}$: az emberitőke-index összetétele és eloszlása az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben.....	59
5. táblázat $H_{2,2}$: a kulturálistőke-index összetétele és eloszlása az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben	60
6. táblázat $H_{2,3}$: a társadalmitőke-index összetétele és eloszlása az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben	62
7. táblázat Leíró statisztikák 1993-ban és 2004-ben	65
8. táblázat H_1 : a lineáris és logisztikus regresszió fő eredményei 1993-ban és 2004-ben.....	68
9. táblázat H_2 : a korreláció és logisztikus regresszió eredményei 1993-ban és 2004-ben.....	72
10. táblázat H_3 : elforgatott faktor mátrix 7 item, $N=1563$	77
11. táblázat H_3 : a logisztikus regresszió eredményei 2004-ben, $N=1563$	79
12. táblázat A polgárőr egyesületek száma, taglétszáma, teljesítménye.....	113
13. táblázat A törökszentmiklósi és csákvári szervezetek összehasonlítása.....	179

Táblázatok a mellékletben:

2. számú melléklet $H_{2,1}$: az emberitőke-index eleminek korrelációs mátrixa 1993-ban.....	206
3. számú melléklet $H_{2,2}$: a kulturálistőke-index eleminek korrelációs mátrixa 1993-ban.....	207
4. számú melléklet $H_{2,3}$: a társadalmitőke-index eleminek korrelációs mátrixa 1993-ban.....	207
5. számú melléklet $H_{2,1}$: az emberitőke-index eleminek korrelációs mátrixa 2004-ben.....	207
6. számú melléklet $H_{2,2}$: a kulturálistőke-index eleminek korrelációs mátrixa 2004-ben.....	208
7. számú melléklet $H_{2,3}$: a társadalmitőke-index eleminek korrelációs mátrixa 2004-ben.....	208
10. számú melléklet $H_{3,1}$: a logisztikus regresszió eredményei 2004-ben (új motiváció), $N=1563$	210
11. számú melléklet $H_{3,2}$: a logisztikus regresszió eredményei 2004-ben (hagyományos motiváció), $N=1563$	211

Ábrák jegyzéke

Ábrák a főszövegben:

1. ábra Az önkéntes munka és közösségfejlesztés kapcsolata: mikro-makro modell....15

Ábrák a mellékletben:

8. számú melléklet $H_{3.1}$: új motiváció faktorpontszámokkal, 2004.....209
9. számú melléklet $H_{3.2}$: hagyományos motiváció faktorpontszámokkal, 2004.....210
12. számú melléklet A leképezendő faktorok száma 11 változóból, scree plot
segítségével.....211

Köszönetnyilvánítás

Dolgozatom fedőlapján egyetlen név szerepel szerzőként, pedig ez egy komoly összmunka eredménye. Először is köszönettel tartozom mindig bátorító témavezetőmnek és mentoromnak, Szántó Zoltánnak, aki segített a kutatási irányok kijelölésében, és átlendített a szakmai holtponatokon. Hálás vagyok Czakó Ágnesnek és Lengyel Györgynek, akik az alapképzéstől kezdve figyelemmel kísérték „munkásságomat”, és azt támogatva ösztönözték. Köszönöm Hegedűs Ritának, Moksony Ferencnek és Bartus Tamásnak az értékes módszertani útmutatást. Az utóbbi nyolc évben sokat tanultam Kuczi Tibortól és Takács Károlytól, őket is köszönet illeti. Kutatásomat segítette Kuti Éva, Czike Klára, F. Tóth András és Bartal Anna Mária, akik a dolgozatomban elemzett adatokat készségesen rendelkezésemre bocsátották. Köszönet érte. Kuti Évának külön köszönöm hasznos és előrevivő tanácsait. Berczik Klárát és családját dolgozatom átolvasásáért illeti köszönet. Kutatásom különböző szakaszait a TÁMOP, a Magyary Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány és a BKTE Alapítvány támogatta. Támogatásukat ezúton is köszönöm.

Az említett szaktekintélyeken felül ezt a dolgozatot a családommal „együtt írtuk”. Szabi, Zelma, Gáspár, köszönöm, hogy erőt, lendületet, ihletet meríthettem belőletek. Hálás vagyok Szüleimnek, Testvéremnek, hogy biztos háttérrel nyújtottak a munkámhoz. Köszönöm tágabb és lelki családomnak, valamint barátaimnak, hogy végig drukoltak nekem. SDG.

Bevezetés: a kutatási probléma relevanciája és a dolgozat felépítése

A dolgozat központi témája az önkéntesség, annak mind a formális (szervezeti), mind az informális (szervezeten kívüli) változata. Magyarországon a rendszerváltás óta egy sor tanulmány született az önkéntességről. Ismert annak formális és informális csoportosítása is, e dichotómia mégis viszonylag ritkán került a kutatói figyelem középpontjába. Ugyancsak kevés tanulmány összpontosít a többváltozós statisztikai adatelemzés módszereit felhasználó ok-okozati összefüggésekre az önkéntesség témakörben. Dolgozatom ezen hiányokat kívánja pótolni úgy, hogy egyrészt kiemeli a formális és informális önkéntesség elkülönítésének fontosságát, másrészt a különbségeket több tényezővel - társadalmi státus, motiváció – magyarázza is.

Több külföldi tanulmány megállapította, hogy a formális és informális önkéntesség együtt jár, pozitívan korrelál egymással, ezért jogos a kérdés, hogy tapasztalhatók-e kvalitatív különbségek a szervezeti és szervezethez nem kapcsolódó önkéntességben résztvevő egyének között Magyarországon? A kvalitatív szó használata nem véletlen, ugyanis kvantitatív különbségek biztosan léteznek: egész Közép-Kelet-Európára, így Magyarországra is jellemző sajátosság, hogy az informális önkéntesek száma jelentősen meghaladja a formális önkéntesekét. Az általános kutatási kérdés konkrétabban átfogalmazva így hangzik: a formális és informális önkéntesek aktivitása, összetétele és motivációja érdemben eltér-e egymástól? A dolgozat másik fő témaköre a közösségfejlesztés, pontosabban az önkéntesség közösségfejlesztésben betöltött szerepe. Ennek kapcsán arra a kérdésre keresem a választ, hogy ha létezik ez a kvalitatív különbség a szervezeti és nem-szervezeti önkéntesek között, akkor melyik az a részvételi forma, amely hatékonyabban járul hozzá a közösségfejlesztéshez Magyarországon? Általános hipotézisem az, hogy a formális és informális önkéntesek szignifikánsan különböznek egymástól, és a formális önkéntesség hatékonyabban járul hozzá a közösségfejlesztéshez. Ez a következőket jelenti: várakozásaim szerint a szervezeti önkéntesség hathatósabban erősíti az önkéntes részvétel gyakoriságát (H_1), ezt a formát inkább a magasabb státusú egyének választják (H_2), valamint a formális önkénteseket az ún. modern vagy új motivációk mozgatják (H_3). Ha a hipotézisek igazolódnak, akkor – jelen kutatás keretei között - kijelenthetjük, hogy a formális önkéntesség járul hozzá hatékonyabban a közösségfejlesztéshez, és közvetve a civil társadalom fejlődéséhez is. E hipotéziseket magyar országos reprezentatív mintán végzett többváltozós statisztikai adatelemzés valamint két települési szintű esettanulmány segítségével tesztelem. A statisztikai adatelemzés alapjául két, lakossági

adományozás és önkéntesség témájú, 1993-as és 2004-es bázisévű adatállomány szolgál. Az esettanulmányokhoz olyan magyarországi önkéntes tevékenységet kerestem, amelynek van formális és kevésbé formális változata is. Erre az egyik példát a civil bűnmegelőzés szolgáltatja, amely egyfelől erősen formális, intézményesített módon működik a 90 ezer tagot tömörítő, az ország – egyik - legnagyobb civil szervezeteként számon tartott polgárőrség formájában. Másfelől az informálisabban szerveződő, országosan kevésbé elterjedt szomszédfigyelő mozgalom is a polgárőrséghez hasonló funkciót tölt be, illetve sok esetben a polgárőrségen belül létezik. A kutatási kérdések megválaszolása előtt az esettanulmány keretében részletesen bemutatom a két mozgalom történetét és működését, különös tekintettel a tevékenységek társadalmi beágyazottságára. A beágyazottság, amely az egyéb aktorokkal való együttműködéssel „mérhető”, kiemelt szerepet tölt(het) be a közösségfejlesztésben, és így a civil társadalom fejlődésében is. A polgárőr és szomszédfigyelő tevékenységet országos és helyi szinteken is vizsgálom. A helyi szint elemzéséhez két településen, Törökszentmiklóson és Csákváron végzett terepmunka tapasztalatait használok fel.

Az önkéntesség vizsgálatának különleges aktualitását 2011-ben az adja, hogy ezt az évet az Európai Tanács – az Európai Bizottság javaslatára - az Önkéntesség Európai Évének (The European Year of Volunteering) nyilvánította. Az időzítés nem véletlen, hiszen éppen tíz év telt el azóta, hogy az ENSZ 2001-re meghirdette az Önkéntesek Nemzetközi Évét (The International Year of Volunteers). Az önkéntesség vizsgálatát az is indokolja, hogy jelentősége világszerte és Magyarországon is növekszik, nemcsak az önkéntes szektoron, de a teljes gazdaságon belül is. A nyugat-európai országokban az önkéntes munka már az ezredforduló környékén 8-14%-kal járult hozzá a GDP-hez. (Czike 2001a). Igaz, ez az arány a vizsgált időszakban alig érte el az 1%-ot Magyarországon, de ez is 76,7 milliárd forintot jelentett (Czike 2001b). A szervezetek bevallása szerint a magyar nonprofit szektorban 2008-ban 402 ezer formális önkéntest és 55 millió általuk teljesített munkaórát (ez kb. 27 ezer teljes állású dolgozó munkaideje) regisztráltak, ami közel 53 milliárd forint megtakarítást jelent a szervezeteknek (KSH 2010:53-55). Egy másik - lakossági -, adatforrás szerint már 2004-ben 900 ezer formális, és 2,6 millió informális önkéntes volt Magyarországon, ez a 14 éven felüli lakosság 10 illetve 30%-a (Czike, Kuti 2006:33-34). Ezen arányok tudatában az említetteknel lényegesen több munkaórával és gazdasági hozzájárulással számolhatunk. A nemzetközi és hazai kutatások jó része – nyilván módszertani megfontolásokból is - csak a szervezetekhez köthető önkéntességre összpontosít.

Dolgozatomban amellet érvelek, hogy különösen magyarországi viszonyok között, ahol ekkora az informális önkéntesség súlya, a szemléleti keret kitágítására van szükség, és a formális önkéntesség mellett az informálissal is erősen számolnunk kell.

A dolgozat a következő logika szerint épül fel. Az I. fejezet az elméleti hátteret körvonalazza, az önkéntességet először tágabb elméleti keretbe helyezve. Itt amellet érvelek, hogy az egyéni önkéntes munkának a helyi társadalom és a makrotársadalom szintjén is vannak, illetve lehetnek tovagyűrűző hatásai. És fordítva: bár az önkéntesség egyéni döntés egyéni szinten, de e döntést makrotársadalmi tényezők is meghatározhatják.

Az elméleti fejezet második részében röviden kitérek az önkéntességhez mint magyarázandó változóhoz kapcsolódó néhány külföldi elméletre. Nem vállalkozom az önkéntességhez kötődő elméletek átfogó áttekintésére. Nem kívánom áttekinteni és tisztázni azt a vitát sem, hogy hol húzódik az a keskeny határmezsgye, amely az önkéntes munkát elválasztja az ellenszolgáltatás vagy jutalmak által ösztönzött tevékenységtől. Ehelyett az önkéntesség formális, illetve vegyes (formális és informális) szemléletű definiálása után a polgárörtség és szomszédfigyelés szempontjából releváns elméleti megközelítéseket vázlok fel. Így tárgyalom az önkéntes dilemmát és feloldásának lehetőségét, a kollektív cselekvést, illetve elősegítésének módjait, valamint a segítségnyújtást érintő elméleteket. Az elméleti fejezet harmadik részében a kutatásban használt önkéntességet magyarázó változókra fókuszálok. Először az emberi, kulturális és társadalmi tőkék - mint magyarázó változók – és az önkéntesség kapcsolatára vonatkozó néhány kutatást mutatok be. A tőkefajták a második hipotézisben (H₂) szerepelnek független változóként a formális és informális önkéntesség magyarázatában. Ezen belül kiemelem a társadalmi tőkét, hiszen annak a tágabb elméleti keretben bemutatott összefüggés-láncolat mindhárom szintjén jelentősége van. Ezek után áttérek az önkéntes motivációk vizsgálatára. Mivel a téma igen kutatott, ez az elméleti rész valamivel terjedelmesebb a többinél. Az önkéntes motivációk új és hagyományos változata a harmadik hipotézisben (H₃) jelenik meg független változóként a formális és informális önkéntesség magyarázatában. Az egyéni szintű magyarázó változókhoz kapcsolódó kutatások tárgyalása után a tágabb elméleti keret fennmaradó elemeihez, a települési vagy mezo-szintű közösségfejlesztéshez és a makro-szintű civil társadalomhoz kötődő néhány elméletet mutatok be. A közösségfejlesztés és civil társadalom témakörök tárgyalása során számos ponton utalok a polgárörsgre is.

A II. fejezetben az önkéntesség gyakorlati vetületeit vizsgálom, és a szervezeteknek vagy közvetlenül embereknek nyújtott segítségben rejlő energiát próbálom feltérképezni minél több empirikus adattal alátámasztva. Rövid bevezető után Magyarországot is érintő nemzetközi kutatási eredményekre támaszkodva először kitérek a nonprofit szektor és a szervezeti önkéntesség ki- és elterjedtségére. Rámutatok az önkéntesség gazdasági jelentőségére, a támogatott szervezetek jellegzetességeire, majd az önkénteseket jellemzem szociodemográfiai jegyek szerint. Az említett témaköröket hazai kutatási eredmények fényében is körbejárom, a nem-szervezeti önkéntességre is kitérve. Ahol rendelkezésre állnak adatok, referencia keretként a nonprofit szektort használom, hiszen maga az önkéntesség elválaszthatatlan tőle, ebbe a nem-kormányzati és nem-üzleti keretbe ágyazódik bele. A II. fejezet utolsó részében a magyarországi kutatási eredményeket foglalom össze.

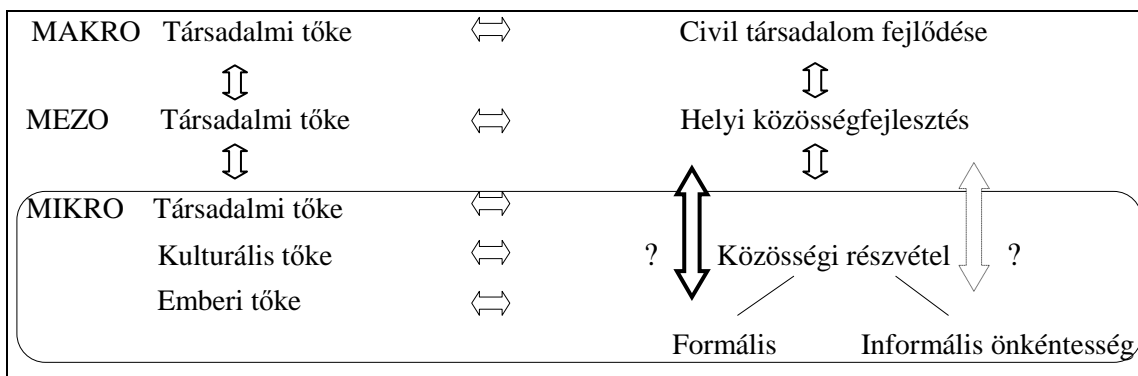
A III. fejezet a kutatási kérdéseket és a hipotéziseket valamint az azokhoz tartozó metodológiai tudnivalókat taglalja. Elsőként a segítség gyakoriságára vonatkozó kutatási kérdést és hipotézist, majd az emberi, kulturális és társadalmi tőkékre, végül a motivációkra vonatkozó kutatási kérdést és hipotézist ismertetem. A IV. fejezetben a statisztikai adatelemzés eredményeit foglalom össze, először a leíró statisztikákra, majd a hipotézisek tesztelésére fókuszálva. Az V. fejezet az esettanulmány tanulságait rögzíti. Rövid külföldi kitekintés keretében néhány polgárőr és szomszédfigyelő kezdeményezést említek meg, majd a szomszédfigyelő mozgalmat mutatom be a kutatások tükrében. Ezek után ismertetem a magyarországi elemzés menetét és a Törökszentmiklóson és Csákváron végzett terepmunka általános tapasztalatait. A dolgozatban külön vizsgálom a formális önkéntességet szemléltető polgárőrséget és az informálisabb önkéntességet illusztráló szomszédfigyelést országos szinten, illetve a két településen. A fejezet befejező részei a magyar reprezentatív mintán is tesztelt három hipotézis „ellenőrzéséről”, valamint a törökszentmiklósi és csákvári önkéntes tevékenységek összehasonlításáról szólnak. A dolgozat lezárásaként a statisztikai adatelemzés és az esettanulmányok tapasztalatait összegzem, és egyben javaslatokat fogalmazok meg a téma további kutatását illetően (VI. fejezet).

I. Elméletek és nemzetközi kutatási eredmények

I.1. A kutatás tágabb elméleti kerete

A dolgozat során elsődlegesen az önkéntesség következő definícióját használom: az önkéntes munka olyan nem fizetett önkéntes tevékenység, amelyet a családon kívüli egyének vagy csoportok érdekében végeznek, *hozzájárulva ezzel egy közösség fejlődéséhez* (Czike, Kuti 2006:13, kiemelés tőlem). Két okból esett erre a meghatározásra a választásom. Egyrészt azért, mert a szakirodalomban leginkább elterjedt, szervezeti jegyeket hangsúlyozó definíciókhoz képest ez az értelmezés kitérít a kereteket, számol a szervezeten kívüli önkéntességgel is. Másrészt azért, mert kitűnik belőle, hogy az önkéntesség, mint az egyéni vagy mikro-szintű közösségi részvétel egy formája – per definitionem - hozzájárul a mezo- vagy települési szintű közösségfejlesztéshez, ami elősegíti a civil társadalom erősödését makro-szinten (Czike, Bartal 2005, Czike, Kuti 2006, Henderson 2007). Látható tehát, hogy az egyéni önkéntes munkának a helyi társadalom és a makrotársadalom szintjén is vannak, illetve lehetnek tovagűrűző hatásai (1. ábra).

1. ábra Az önkéntes munka és közösségfejlesztés kapcsolata: mikro-makro modell

Forrás: Coleman (1990) alapján saját interpretáció.

Több szerzővel egyetértve azt is feltételezem, hogy az önkéntes munka humán, kulturális és társadalmi tőkét követel meg az egyéntől (Wilson, Musick 1997:694). De egyfajta visszahatás is érvényesül: az önkéntesség nem hagyja érintetlenül a résztvevőt sem, hiszen az egyén fejlesztheti kapcsolatainak hálózatát (társadalmi tőke), kulturális élményekkel gazdagodhat (kulturális tőke), illetve fejlesztheti képességeit (emberi tőke) a másoknak való segítségnyújtás által (Czike, Kuti 2006, Bartal, Kmetty 2010, 2011).

A külföldi és hazai kutatások tapasztalatai szerint az említett három tőkefajta közül a társadalmi tőkének van a legkiemelkedőbb szerepe az önkéntesség létrejöttében, illetve fenntartásában (lásd Putnam 2000). A társadalmi tőke hangsúlyos szerepét néhány példával lehet megvilágítani. A sok társadalmi tőkével ellátott, bizalomteli környezet

makro-szinten (pl. általánosított bizalomként vagy az intézményekbe vetett bizalomként konceptualizálva) közvetlenül vagy közvetve elősegítheti az önkéntesség gyakorlását a helyi társadalomban. Másfelől pedig, a csekély makro-szintű társadalmi tőkét erős egyéni vagy intézményi, illetve helyi társadalmi kapcsolatokkal egészíthetik ki vagy helyettesíthetik az aktorok, amely erős mezo-és mikro-szintű beágyazottság szintén vezethet közösségi részvételhez. A közösségfejlesztés elmélete szerint a helyi társadalmi tevékenységek (mezo-szint) az állampolgári elköteleződés (mikro-szint) és civil társadalom (makro-szint) lényegi elemei. És megfordítva: a fejlett civil társadalom elősegítheti a helyi közösségi részvételt és közösségfejlesztést valamint a makro-szintű társadalmi tőke, illetve bizalom képződését. Mint látható, az összes említett jelenség kölcsönösen összefonódik és hat egymásra. Dolgozatom statisztikai adatelemző része a vázolt mechanizmus-láncolat egyéni szintjére összpontosít. Ezen belül többek között arra, hogy a formális vagy informális önkéntesség segíti-e elő hatékonyabban a közösségfejlesztést? Várakozásaim szerint a formális változat tölti be ezt a szerepet (1. ábra). A dolgozat esettanulmány-része az egyéni szinten felül a helyi társadalomra, és egy-két helyen a makrotársadalomra is tesz megállapításokat.

Az I. fejezet további részében nagyon röviden kitérek az önkéntességhez mint függő változóhoz kapcsolódó néhány külföldi elméletre. A következő lépésben az emberi, kulturális és társadalmi tőkék - mint magyarázó változók – és az önkéntesség kapcsolatára irányuló néhány kutatást mutatok be. A tőkefajták a második hipotézisben (H_2) szerepelnek független változóként a formális és informális önkéntesség magyarázatában. Ezen belül kiemelt figyelmet szentelek a társadalmi tőkének, hiszen annak az összefüggés-láncolat mindhárom szintjén jelentősége van. Ezek után áttérek az önkéntes motivációk vizsgálatára. Mivel a téma igen kutatott, ez az elméleti rész valamivel terjedelmesebb a többinél. Az önkéntes motivációk hagyományos és új változata a harmadik hipotézisben (H_3) jelenik meg független változóként a formális és informális önkéntesség magyarázatában. Az egyéni szintű magyarázó változókhoz kapcsolódó kutatások tárgyalása után a tágabb elméleti keret fennmaradó elemeihez, a közösségfejlesztéshez és civil társadalomhoz kötődő néhány elméletet mutatok be. Az elméletek felvázolásánál a külföldi szakirodalomra összpontosítok, de néhány helyen a magyarországi polgárőrségre és szomszédfigyelésre is utalok.

1.2. A függő változó: önkéntesség

Az önkéntességhez sokkal több empirikus, mint elméleti kutatás kapcsolódik. Ennek megfelelően az önkéntesség gyakorlati oldalról és adatokkal történő megvilágítása

ebben a dolgozatban is terjedelmesebb, mint az elméleti. E helyütt az önkéntes munkának csak néhány fontosabb vetületére térek ki: a definíciós kérdésekre, külön jelezve, hogy a formális vagy vegyes (formális és informális) jelleg domborodik-e ki bennük. Röviden foglalkozom továbbá a polgárőrség és szomszédfigyelés szempontjából egyaránt fontos önkéntes dilemmával és feloldásának lehetőségeivel, a kollektív cselekvéssel, illetve elősegítésének módjaival is.

A szakirodalomban fellelhető, valamint a nemzetközi szervezetek által használt definícióhalmaz metszete három ismertetőjegyet tartalmaz: a tevékenységet önkéntesen, kényszer nélkül végzik; nem ellenszolgáltatás fejében (bár a költségek megtérítése megengedett); a segítség más személyek, csoportok, közösségek vagy a társadalom (tehát nem a család- vagy háztartás-tagok) általános hasznára irányul (Czike, Kuti 2006:24, Bartal, Kmetty 2011:55). Ez a meghatározás tág abban az értelemben, hogy a segítség címzettjei között meghagyja a szervezeteket és a magánszemélyeket is, vagyis a formális és informális önkéntességet egyaránt lefedi. Dolgozatomban az önkéntességnek ehhez egy igen hasonló definícióját használom (I.1. pont). Az önkéntes motivációkat kutató Clary et al. (1998) e három jegyen felül az önkéntesség tudatos elemeit is hangsúlyozza, és azt tervezett segítségnek nevezi. A formális szemlélet jegyében született Ibsen (1992) és Wilson (2000) definíciója, a magyarországi önkéntességekutatók közül Bartal (2009), Bartal, Kmetty (2010, 2011) is ezt preferálják. Wilson és Musick részben már érintett integrált elméletében (I.1. pont) az önkéntes munka „... (1) produktív munka, amely humán tőkét feltételez, (2) kollektív cselekvés, mely társadalmi tőkét kíván meg és (3) etikailag irányított munka, amely kulturális tőkét igényel.” (Wilson, Musick 1997:694.). A szerzők figyelmet szentelnek az önkéntesség formális és informális változatának egyaránt, formális önkéntes munkának nevezve a szervezetekhez kötődő időadományozást, és informális segítségnek aposztrofálva az egyéneknek nyújtott támogatást. Butcher (2008) az önkéntes munka mindegyik definícióban fellelhető elemein felül az idő és tevékenység adományozást hangsúlyozza. Putnam (2000) az önkéntes munkát funkciójával határozza meg. Véleménye szerint az önkéntesség a társadalmi tőke, a kohézió és a civil elköteleződés egyik megjelenési formája. Etzioni (2000) az önkéntesség lehetséges egyéni hozadékait is kiemeli. Megfogalmazásában az önkéntesség a szolgáltatás tanulásának (service learning) egy módja. Ezen tanulási folyamat előnyökkel jár az önkéntesre nézve, hiszen például kapcsolatokat szerezhet és ápolhat általa vagy képességeit fejlesztheti.

Tapasztalataim szerint a nemzetközi szervezetek nagyobb arányban használják a vegyes szemléletű definíciót, mint a tudományos kutatások. A Nemzetközi Munkaügyi

Szervezet (ILO) szerint önkéntesség címszó alatt mind a szervezeteken keresztüli aktivitással, mind az embereknek közvetlenül nyújtott segítséggel számolnunk kell. Az ILO tehát szintén fontosnak tartja az önkéntesség mindkét formájának számbavételét, és megkülönbözteti a közvetett és közvetlen segítségnyújtást, ennek hangsúlyozásához (ILO 2010:11). Ebben a szellemben határozza meg az önkéntességet az ENSZ (UN Handbook 2003) is.

Ahogy azt Putnam (2000) elméletében is láthattuk, az önkéntességet olykor funkcióján keresztül ragadják meg. Az önkéntesség mikro- és makrotársadalmi hozadécai között a társadalomkutatók a helyi közösségi részvétel, a civil kezdeményezések, az integráció és beilleszkedés erősödését, az egyenlőtlenségek mérséklését valamint a konfliktuskezelés elősegítését említik (Czike, Bartal 2005, Czike, Kuti 2006, Henderson 2007). Ezek az elemek elősegítik a civil társadalom megerősödését is. Ezen felül az önkéntesség a társadalmi tőke növeléséhez is hozzájárulhat egy közösségen vagy akár egy egész országon belül (Putnam 1995, Putnam 2000, ILO 2010).

2011 tehát az Önkéntesség Európai Éve². Az Európai Bizottság ennek kapcsán elismeri, hogy az önkénteskedő európai állampolgárok milliói hozzájárulnak a társadalmi szolidaritás és összetartás erősítéséhez, a társadalmi és gazdasági fejlődés élénkítéséhez. Ezek a „funkciók” a jelenlegi gazdasági világválság idején az eddigi időszakokhoz képest is felértékelődtek. A politikai döntéshozók és a kutatók abban is egyetértenek, hogy a segítség folyamata nem hagyja érintetlenül a segítő egyén személyiségét sem (lásd pl. Etzioni 2000), visszahat rá - bár az önkéntes tevékenység „kifelé”, tehát egy nem családtag és nem barát harmadik fél vagy egy közösség felé irányul, és nem a haszonszerzés a célja. Az önkéntesség az egyén számára tehát tanulási és tapasztalatszerzési lehetőségeket teremt, új készségek kialakulását, képességek fejlesztését, új emberek megismerését teszi lehetővé, amely erőforrásokat később akár a munkaerőpiacon is tudja értékesíteni.

A kutatók nagy része egyetért abban, hogy az önkéntesség mint kollektív cselekvés hozzájárul a közjóhoz, a közjavak létrehozásához (lásd pl. Bartal 2009:3). A közjószág sajátossága, hogy kínálata végtelen, és fogyasztásából azok sem zárhatók ki, akik nem tettek hozzá semmit az előállításához, következésképp megéri potyautasnak lenni (Olson 1965, Johnson 1999, Putnam 1995, Miller 1992). Mancur Olson szerint a közjószág előállításában való közreműködésre szelektív ösztönzők serkenthetik a

---

² <http://www.eyv2011.eu>, <http://europa.eu/volunteering/en/home2>.

résztvevőket (Olson 1965, Heckathorn 1993). Ezek a szelektív ösztönzők az önkéntes aktivitás esetében inkább társadalmi (megbecsültség, presztízs, barátok szerzése, kizárás), mint materiális jellegűek. Olson elméletében további kooperációt serkentő intézmény lehet egy olyan, tekintéllyel bíró harmadik fél vagy karizmatikus vezető, akinek mobilizáló ereje van egy adott közösségben. A közösségfejlesztésről szóló részben (I.4. pont) is kitérek rá, hogy a hatékony helyi kapcsolati hálózatok is segíthetnek a kollektív cselekvési probléma megoldásában. Az általánosított reciprocitás (Polányi 1957, Yamagishi, Cook 1993), az indirekt reciprocitás (Segítek neked, és valaki más segít nekem. Nowak, Sigmund 2005) és erős reciprocitás (egy csoport tagjai egy adott normához igazodnak és büntetik a normaszegőket, Bowles, Gintis 2000) szintén elősegíthetik a kooperációt és a kollektív cselekvés megvalósulását. A résztvevők térbeli és társadalmi közelsége szintén együttműködést erősítő faktor lehet (Németh, Takács 2005, Cialdiani et al. 1997). Az említett térbeli közelség önkéntességre ösztönző tényező lehet mind a polgárőrség, mind a szomszédfigyelés esetében, míg az indirekt reciprocitás inkább a szomszédfigyelésében.

A szakirodalom az önkéntesség kapcsán egy bizonyos dilemmáról beszél, amely dilemma mind a polgárőrség, mind a szomszédfigyelés szempontjából releváns. Az önkéntes dilemmával (Weesie 1993) rokonítható két szociálpszichológiai jelenség: a be nem avatkozás elve (bystander effect) vagy Genovese szindróma, illetve a felelősség megosztlása (diffusion of responsibility) (Darley, Latané 1968). A három elmélet megvilágítására egyaránt alkalmas Kitty Genovese meggyilkolásának elhíresült esete. A hírhedt esemény New Yorkban, Queensben történt 1964. március 13-án, amikor is a 28 éves nőt egy férfi (Winston Moseley) 38 szomszéd szeme láttára kérelmezte meg. A rendőrséget csak igen kevesen és túl későn értesítették (New York Times, 1964. március 27.). Az önkéntes dilemma lényege, hogy a sokszereplős játékban a kooperáló hoz egy csekély áldozatot, amivel mindenkit jobb helyzetbe juttat. Mivel külön-külön mindenki akkor jár jobban, ha a valaki más tesz erőfeszítéseket, ezért valószínűbb, hogy a játékos potyautas lesz. A Genovese esetben az emberek nagy része valószínűleg azért nem tett semmit, mert azt hitte, majd a többiek értesítik a rendőrséget, illetve költségesnek ítélték, hogy belekeveredjenek egy ilyen kényes ügybe (Weesie 1993). A be nem avatkozás elve, vagy bámészkodó hatás azt a szociálpszichológiai jelenséget írja le, amikor a szemtanú veszély esetén nem tesz semmit, ha mások is jelen vannak. A reakció hiánya annál valószínűbb, minél több a jelenlévő. Hasonlóképpen, a felelősségelmélet értelmében, erőszakot észlelve nagyobb csoportokban a résztvevőknek sokkal kisebb eséllyel alakul ki felelősségérzete, mint kis csoportokban (Darley, Latané 1968).

A szomszédfigyelő mozgalom amerikai megalapításában konkrétan a Genovese esetnek is szerepe volt abból a megfontolásból, hogy ha a lakosok szervezeten figyelnek környezetükre, az ilyen és hasonló jellegű sajnálatos, közrassznak minősülő események elkerülhetők. Az önkéntes dilemma feloldásának egyik módja lehet tehát egy kezdeményezés tudatos életre hívása szervezet alapításával formálisan (polgárőrség), vagy informálisabban, akár szervezeti keretek nélkül (szomszédfigyelés).

A Genovese eset kapcsán is láthattuk, hogy a vészhelyzetben tanúsított egyéni reakció - a konformitás, illetve normakövetés folytán - nagyban függ a többi résztvevő jelenlététől valamint viselkedésétől. Bibb Latané és Judith Rodin több kutatást is végzett ebben a témában. Egyik kísérletükben férfi egyetemistákkal tesztet töltettek ki, eközben a szomszéd szobában egy - beépített - nő hallhatóan bajba került. A férfiak jó része (70%-a) a nő segítségére sietett akkor, amikor az illető fültnél egyedül volt a szobában. Ilyenkor a résztvevő személyes felelősségének érezhette a beavatkozást. Ha már ketten voltak, figyelték egymás viselkedését, hogy felmérjék a helyzet komolyságát. Az adott szituációt tehát a másiktól függően minősítették vészhelyzetnek a kísérleti alanyok. A nőnek segítséget nyújtók aránya így jelentősen (40%-ra) csökkent (Latané, Rodin 1996). A segítségnyújtást befolyásoló fenti tényezőket Aronson (2008) még néhány feltétellel kiegészíti. Fontos tényező például a lakóhely: vidéken inkább segítenek az emberek másokon, mint nagyvárosban. Ha az emberek azonos, behatárolható, akár ideiglenes közösséghez tartoznak, szintén nagyobb arányban avatkoznak be. Ilyen lehet például egy kemping (Aronson 2008) vagy egy metrószerelvénnyel (Piliavin et al. 1969). Ilyenkor egyfajta közössors-érzés alakulhat ki a jelenlevőkben, illetve az is segítségre buzdíthat, hogy a helyzetből nem lehet azonnal és költségek nélkül kilépni. A közbelépés valószínűsége akkor is nagyobb, ha a szemtanú vészhelyzetként definiálja az eseményeket, illetve akkor is, ha úgy érzi, képes kontrollálni az eseményeket, és beavatkozása sikerrel járhat. Segíti az intervenciót, ha annak költsége csekély (és esetleg haszonnal is jár). Ha valakinek például sietős a dolga, kevésbé segít, mint ha ráér. Ezt Darley, Batson (1973) teológiai hallgatókkal végzett kísérlete is alátámasztja. A „similis simili gaudet”-elv szerint az egyén szívesebben segít olyan bajbajutottaknak is, akik hozzá valamilyen szempontból hasonlóak. Ez a tény a kollektív cselekvés kapcsán említett térbeli és társadalmi közelség kooperációt segítő erejét juttathatja eszünkbe (Németh, Takács 2005, Cialdiani et al. 1997).

Az önkéntességet magyarázó kutatások között kevés különbözteti meg az önkéntesség formális és informális változatát. Így tesz azonban Wilson, Musick (1997), aki két

hullámban (1986 és 1989) végzett kutatást az Americans' Changing Lives panel adatain. Elemzésük elején Smith (1994) és Gallagher (1994) eredményeiből kiindulva azt állítják, hogy a részvétel egyik módja elősegíti a másikat. Pontosabban: az informális és formális segítség összefüggenek, és pozitívan korrelálnak egymással. Ha valaki segíti ismerőseit, az nagy eséllyel vesz részt szervezetek munkájában és fordítva. Putnam (2000) is megkülönbözteti az önkéntesek két csoportját az USA-ban, és a "machers" és "schmoosers" elnevezéssel illeti őket. A macher-önkéntesek formálisan tevékenykednek, és rendszeresen látogatják a szervezetet, amelyhez tartoznak, nagyobb valószínűséggel magas iskolai végzettségű férfiak, viszonylag magas a jövedelmük, járnak templomba, rendszeresen olvasnak újságot, politikailag aktívak. A schmooser-önkéntesek informálisan segítenek, többségük nő, fiatal és idős korukban a legaktívabbak, kapcsolataik inkább informális jellegűek, élénk társadalmi életet élnek (party szervezés, kártyajáték, rokonlátogatás).

1.3. Független változók

Kutatásom formális és informális önkéntességet magyarázó változói az emberi, kulturális és társadalmi tőke (H_2), valamint a hagyományos – vagy régi, inkább altruisztikus – és új – vagy modern, inkább instrumentális – motiváció (H_3). Ebben a pontban az ezekhez fűződő kutatásokról nyújtok rövid áttekintést. A kutatások függő változói nem egyenértékűek, ugyanis esetenként az önkéntességet általában, esetenként az önkéntesség egyes típusait (pl. formális és informális; aktivista, nem aktivista és kizárólagos) illetve esetenként az egyes speciális önkéntes tevékenységeket (pl. szervdonorság) magyarázzák. Az ismertetés során mindig jelzem, mely explanandumról van szó.

1.3.1. Emberi tőke

Az iskolai végzettség általánosan elfogadott emberitőke-mutató. A képzettség önkéntességre gyakorolt pozitív hatását több korábbi kutatás igazolta (lásd pl. Smith 1994:248). Egy USA-beli, fiatalokra vonatkozó longitudinális, US National Longitudinal Survey of Youth adatain végzett elemzés szerint az aktivista és nem-aktivista (vegyes) önkéntesség valószínűsége együtt nő az iskolázottsági szinttel. A szerző - a civil részvétel meghatározóit véve górcső alá - a hatásokat multinominális logisztikus regresszió segítségével mérte (Caputo 2009). Wilson, Musick (1997) az Americans' Changing Lives panel két, 1986-os és 1989-es hullámát vizsgálva szintén megerősítették, hogy az iskolai végzettség pozitív hatást gyakorol mások segítésére.

Hipotéziseiket regressziós és korrelációs számításokkal tesztelték. A másik oldalról Smith (2006) nemrégiben csak igen gyenge korrelációt talált a képzettség és önkéntesség között az American General Social Survey 2002-es és 2004-es adatai alapján. Hasonlóképpen, Van Ingen, Dekker (2011) friss kutatása sem fedezett fel lényeges különbséget az alacsony és magas iskolai végzettségűek között Hollandiában 1997 és 2005 között.

Az általános nézet szerint a gazdaságilag aktív egyének gyakrabban önkénteskednek. Ezt a tényt bizonyítja az Eurobarometer 2010-es eredménye: a gyakorisági sorok alapján a segítők háromnegyede alkalmazott, akiknek közel fele a közszférában, több mint harmada az üzleti vagy magánszférában dolgozik. Megközelítőleg minden ötödik önkéntes háztartásbeli vagy munkanélküli (Eurobarometre 2010). Egy másik friss kutatás azt hangsúlyozza, hogy az önkéntes munka elterjedtebbé vált a gazdaságilag inaktív népességben, elsősorban a nyugdíjasok és háziasszonyok körében Hollandiában az 1997-től 2005-ig terjedő időszakban (Van Ingen, Dekker 2011). Hasonlóképpen, egy, fiatal nők kohorszára és az 1978-1991 közötti időszakra vonatkozó amerikai longitudinális adatelemzés kiemeli, hogy „... a háztartásbeliek nagyobb valószínűséggel önkénteskednek, mint a teljes munkaidőben dolgozók, őket pedig a részmunkaidősök követik.” (Rotolo, Wilson 2007:487). Kutatásom során mind az említett iskolai végzettséget, mind a gazdasági aktivitást használok a humán tőke indikátoraként.

Számos kutató talált összefüggést a jövedelem és mások segítése között (Clary, Snyder 1991, Hayghe 1991, Hodgkinson, Weitzman 1992, Pearce 1993, Smith 1994). Hodgkinson (1995) vizsgálati eredményei szerint a szegény embereknek háromszor kisebb az esélye arra, hogy potenciális önkéntesként szólítják meg őket, mint a gazdagabbaknak. Az okot és az okozatot megfordítva egy kanadai kutatás azt mutatta ki, hogy az önkéntesek 7%-kal többet keresnek, mint azok, akik soha nem vettek részt ilyen tevékenységben (Day, Devlin 1998). Egy amerikai kutatás eredményei nem erősítik meg a jövedelem kiemelkedő befolyását, ugyanis csak gyenge korrelációt mutattak ki az American General Social Survey 2002-es és 2004-es adatai alapján (Smith 2006).

A magas képzettség és a jövedelem mint emberitőke-indikátorok ún. domináns státusú egyéneket rajzolnak meg, ez a státus mintegy felhatalmazza viselőjét az önkéntes munkára (Smith 1994, Wilson, Musick 1997). A 2004-es magyar felmérés nem tartalmazott jövedelemre vonatkozó kérdést, így ehelyett a foglalkozási csoport használatos harmadik emberitőke-indikátorként az adatelemzés során.

I.3.2. Kulturális tőke

Az önkéntes kutatásokban a vallásosság a leggyakrabban említett kulturálistőke-indikátor. Taniguchi (2010) azt találta, hogy a vallásosság volt a legbefolyásosabb önkéntességet magyarázó változó a 2002-es Japanese General Social Survey adatai szerint. A vallásosság számos dimenziója köthető az önkéntességhez, így például a személyes hit, az imádkozási szokások, a felekezeti elköteleződés, a templomlátogatás. Egy friss kutatás azt támasztja alá, hogy a templomlátogatás önkéntességre gyakorolt befolyása növekedett Hollandiában 1975 és 2005 között, *“... a templomba járók körében átlagosan növekszik az egyházi szervezeteknek való önkénteskedés súlya.”* (Van Ingen, Dekker 2011:682). Wilson, Musick (1997) eredményei szignifikáns kapcsolatot tárnak fel a templomlátogatás és önkéntesség, annak mind a formális, mind az informális változata között. Egy amerikai fiatalokra vonatkozó felmérés (US National Longitudinal Survey of Youth) hasonlóan szignifikáns kapcsolatot mutat ki a vallásgyakorlás és a kutatásban használt önkéntesség-típusok között. Ezek: az aktivista, a nem aktivista (vegyes) és a kizárólagos önkéntesség (Caputo 2009). Wilson, Musick (1997) eredményei azt jelzik, hogy az imádkozás mint személyes vallásgyakorlási forma negatív hatású az informális, szervezeten kívüli önkéntességre. Egyes, a segítséget vizsgáló elméletekben (pl. Paik, Navarre-Jackson 2011) a vallási aktivitást nem a kulturális, hanem a társadalmi tőke részeként értelmezik.

A vallási értékeket tekintve Jendrisak et al. (2006) azt figyelte meg, hogy az élő máj- és vesedonoroknak nincs hagyományos vallásos értékrendjük. A vallásos hit és a teológiai gondolatok egy másik kutatás szerint sem tűnnek a legjobb prediktoroknak az önkéntes munka gyakoriságának tekintetében (Cnaan et al. 1993). Bár a vallási viselkedést az önkéntességet jól előrejelző faktorként tartják számon, a magyarországi elemzésben ezt a tényezőt nem tudtam használni, mivel a kérdőívekben nincsenek adatok a közösségi vallásosságról. Ennek megfelelően a szubjektív vallásosság használatos az egyik kulturálistőke-indikátorként. A másik két mutatót egy közvetetten a kulturális fogyasztásra vonatkozó kérdésből lehetett kinyerni: a kérdezett kulturális vagy vallási eseményen szerzett információt társadalmi szervezetekről.

Ruiter, De Graaf (2006) 53 országot összehasonlító kutatása mind az egyéni vallásosságot, mind a nemzeti vallási környezetet, valamint interakciójukat is tanulmányozta az önkéntesség viszonylatában. Eredményeik szerint a rendszeresen templomba járók gyakrabban végeznek önkéntes munkát. Ha csak a „hívő” országokat vesszük figyelembe, a templomlátogatás az önkéntességnek csak igen gyenge faktora,

és csak egy kis különbség érzékelhető a vallásos és ateista egyének között. A vallásos önkéntesség „spillover” hatásáról számolnak be, „... feltételezve, hogy a vallásos polgárok többet önkénteskednek szekuláris szervezeteknek is. Ez a „spillover” hatás erősebb a katolikusoknál, mint a protestánsoknál, a nem keresztényeknél és a nem vallásos egyéneknél.” (Ruiter, De Graaf 2006:191).

A családi minták mint az inkorporált kulturális tőke (Bourdieu 2006 [1983]) egy lehetséges formája szintén hozzásegíthetnek az önkéntességhez. Fitzsimmons (1986) azt a következtetést vonja le, hogy a két szülő különféleképpen hat gyermekeik jövőbeli önkéntességére: míg az apa pozitív, addig az anya negatív hatást fejt ki rá. Elemzésében az összetett regresszió (multiple regression) módszerét használta (N=424 érettségizett tanuló). Caputo (2009) számításai szerint a szülők vallási elköteleződése, a fundamentalizmus és a szocializáció befolyásolják az amerikai kizárólagos önkéntességet (exclusive voluntarism). Ezen kívül a szülők önkéntessége és a szocializáció hat a vegyes önkéntességre, valamint a szülők vallásos elköteleződése befolyásolja az aktivista önkéntességet. Jelen kutatás során a családi hagyományt az ún. hagyományos önkéntes motiváció egyik itemeként vonom be az elemzésbe (H₃).

Wilson, Musick (1997) egy olyan változót is használ a kulturális tőke mérésére, amely arra vonatkozik, hogy a válaszadó mennyire értékeli a másoknak nyújtott segítséget. Eredményeik körvonalazzák, hogy ez az értékorientált elem pozitív hatással bír mind a formális, mind az informális önkéntességre. A magyar adatbázisokban is rögzítettek egy hasonló kérdést, illetve kijelentést: „A szegényeken (1993)/rászorulókon (2004) segíteni erkölcsi kötelesség.” Ez a változó használatos mint negyedik kulturális-tőke-indikátor jelen vizsgálat során.

I.3.3. Társadalmi tőke

Amint azt a tágabb elméleti keret tárgyalása során kiemeltem (I.1. pont), az általam használt magyarázó változók közül a kutatások a társadalmi tőkét tekintik a legbefolyásosabbnak. A társadalmi tőke elmélete az elmúlt harminc évben terjedt el, igaz, gyökerei sokkal régebbre nyúlnak vissza. A fogalom első használata valószínűleg Hanifanhoz és az 1920-as évekhez köthető (Hanifan 1916, 1920). Jacobs (1961) kutatása után, aki városi és szomszédsági kapcsolatokat vizsgált, Loury (1977) koncepcióját tartják a maihoz legközelebb állónak (Orbán, Szántó 2005). Sok kutató mikroszintű erőforrásként és magánjósággként utal a társadalmi tőkére. Pierre Bourdieu (2006) [1983]), James Coleman (1988) és Francis Fukuyama (1993) ilyen kutatók. Ugyanakkor Coleman explicit, Bourdieu implicit módon kitér a társadalmi tőke

alternatív közjószágjellegére is. Chiesi (2007:439) olaszországi kisvállalkozásokat vizsgálva szintén a társadalmi tőke egyéni erőforrás-alapú definícióját alkalmazta. Egyes kutatók (Putnam 1995:67, Durlauf, Fafchamps 2004:5) közjószágként utalnak a társadalmi tőkére, és annak makro szintjére koncentrálnak.

A mikro- és makro-szinten kívül a társadalmi tőke mezo-szinten is megjelenhet klubjószágként (Coleman 1990). Mint ilyen, bizonyos társadalmi identitást és egy bizonyos csoporthoz tartozás érzését kínálja. Fukuyama (1993) szintén felhívja a figyelmet egy olyan kettős morálra, amely megkülönbözteti a kívülállót a bennfentestől, az ismeretlent az ismerőstől, az „ők”-et a „mi”-től. Ennek a kettőségeknek egy másik interpretációja Putnamtól származik. A kutató amellett érvel, hogy heterogén, a csoport határait átszelő kapcsolatok és hálózatok hídszerű (bridging) társadalmi tőkét, míg a homogén, belterjes hálózatok ún. bonding társadalmi tőkét termelnek³. A bonding társadalmi tőke blokkolhatja az új, kívülről érkező információ és egyéb erőforrás csatornákat, megteremtve ezzel a bezáródás (lock-in) lehetőségét (Putnam 2000).

Giczi, Sik (2009:66) hívja fel a figyelmet arra, hogy Putnam (1993, 2000) kutatásai óta a következő négy mutató széles körben elfogadottá vált a társadalmi tőke mérésére: bizalom, hálózatok, társadalmi normák és civil társadalmi aktivitás. Ezt a megközelítést alkalmazza az EQLS (European Quality of Life Survey), az ESS (European Social Survey), az EVS (European Values Survey), az ISSP International Social Survey Programme), a NEB (New European Barometer), valamint a WVS (World Values Survey) is.

Áttérve a társadalmi tőke és az önkéntesség kapcsolatára, a kapcsolat gyakoriságának hipotézise (contact frequency hypothesis) értelmében (McPherson et al. 1992) az egyének, akik sokat találkoznak barátaikkal és ismerőseikkel, nagyobb valószínűséggel válnak önkéntesekké. Hasonlóan, Wilson, Musick (1997) is azt találta, hogy az informális társadalmi interakció pozitív kapcsolatban áll az önkéntességnek mind a formális, mind az informális módjával. Taniguchi (2010) a Japanese General Social Survey adatait elemezve kimutatta, hogy a társadalmi tőke-változók jobban előrejelzik, hogy az egyén mennyit önkénteskedik, mind a szociodemográfiai változók. Vizsgálatában az egyik legfontosabb tényező, amely kedvezően hat az önkéntességre, az a barátokkal való gyakori személyes kontaktus. Különösen azok az egyének végeznek másoknál több önkéntes munkát, akik külföldiekkel is kapcsolatot ápolnak. Brown,

---

³ Ez a megkülönböztetés közel áll Granovetter (1983) erős és gyenge kötések elméletéhez. Lásd még Granovetter (1973), (1995 [1974])).

Ferris (2007) a US Social Capital Community Benchmark Survey 2000-es adatainak elemzésekor az egyének kapcsolati hálójával, valamint a másokba és közösségbe vetett bizalommal méri a társadalmi tőkét. A kutatók rávilágítanak, hogy a társadalmi tőke nagyon jól magyarázza az egyének filantrópiáját. Továbbá, a társadalmi tőke csökkenti az iskolai végzettség (emberi tőke) és a vallásosság (kulturális tőke) adományozásra és önkéntességre gyakorolt direkt hatását.

A háztartásban élő gyermekek számát Coleman (1988) használja a családon belüli társadalmi tőke indikátoraként jól ismert, a társadalmi tőke emberi tőke termelésében betöltött szerepéről szóló tanulmányában. Smith (1994) pozitív összefüggést talált a gyermekek családi jelenléte és az önkéntesség között. Wilson, Musick (1997) szerint a gyermekek száma a formális típusú önkéntességet határozza meg. Rotolo és Wilson a következőket állítják: *„Az iskolás korú gyermekeket nevelő anyák önkéntesnek a legnagyobb valószínűséggel, őket a gyermektelen nők és a kisgyermekes anyák követik. Az iskolás gyermekeket nevelő anyák, ha háztartásbeliek, még nagyobb eséllyel, az iskola előtt álló gyermekeket nevelő teljes állásúak pedig kisebb eséllyel válnak önkéntesekké.”* (Rotolo, Wilson 2007:191, American Database on Young Women's Cohort of the National Longitudinal Survey, 1978-1991). A gyermekek háztartásbeli jelenléte kulcsváltozó egy másik amerikai kutatásban is: ez a változó hatást gyakorol három önkéntesség-típus előfordulásának valószínűségére is (kizárólagos aktivista tevékenység, kizárólagos önkéntesség, vegyes motivációjú önkéntesség, Caputo 2009).

Paik és Navarre-Jackson 2011-ben felállított modelljében a társadalmi és szervezeti kötelékek, a vallási elköteleződés, és az önkéntes szervezethez invitáló kapcsolatok (recruitment contacts) képviselik a társadalmi kapcsolatháló diverzitását (US Giving and Volunteering Survey 1999). Probit modelljükben a toborzás vagy meghívás szignifikánsan befolyásolja az önkéntességet. Maga a toborzás pedig összefüggésben áll a társadalmi kapcsolatok különbözőségével, a szervezeti kötelékek számával és a vallásgyakorlással. Ami az egyes változókat illeti: *„Míg a vallásos elköteleződés valószínűsíti azok részvételét, akiket 'meghívtak' önkéntesnek, addig a társadalmi kapcsolatok különbözősége és a szervezeti kötelékek száma növelik azok önkéntességének esélyét, akiket nem szólítottak meg.”* (Paik, Navarre-Jackson 2011:476). A későbbiekben Dekker, Halman (2003) is arra hívja fel a figyelmet, hogy az önkéntessé válásban nemcsak az önkéntes belső választásának, hanem a külső lehetőségeknek, a meghívásnak is szerepe van.

A társadalmi tőke eddig részletezett mérőeszközei közül a háztartásban élő gyermekek számát és a szervezeti tagságot volt lehetőségem bevonni a magyar adatok elemzésébe. Magyarországon kevés magyarázó modellt építettek az önkéntesség köré. Ami a leíró statisztikákat illeti, az 1993-as és 2004-es adatok és a fenti magyarázó változók fényében az átlagos magyar önkéntes a következőképp jellemezhető: középfokú végzettségű és alkalmazott fizikai munkát végez (emberi tőke). A maga módján vallásos, és egyetért azzal az elvvel, hogy a szegényeket/rászorulókat segíteni erkölcsi kötelesség (kulturális tőke). Gyermektelen háztartásban él, és nem tagja egyetlen társadalmi szervezetnek sem (társadalmi tőke) (Czakó et al. 1995, Czike, Kuti 2006).

I.3.4. Önkéntes motiváció

Az önkéntesek motivációját középpontba helyező nemzetközi kutatásokról igényes összefoglalást nyújt Judy Esmond és Patrick Dunlop tanulmánya. Az ausztrál szerzőpáros a kutatások kezdeti szakasza után elkülöníti a két- vagy háromszektoros, valamint az egydimenziós és a többdimenziós elméleteket (Esmond, Dunlop 2004).

I.3.4.1. Kezdetek. Az egydimenziós modell. A két- és háromtényezős modell

Az önkéntes motivációs kutatások kezdetei az 1970-es évekre és Lawrence Pitterman időseket középpontba helyező kutatására nyúlnak vissza. Eredményei szerint az eltérő korosztályokat más-más motiválja: az idősebbeket a társadalmi elismerés, a fiatalabbakat pedig inkább a gazdasági jutalmak és előnyök (Pitterman 1973). Ugyanerre az évtizedre több, jobbra pszichológiai tárgyú kutatás is tehető. Tapp és Spainer 36 telefonos elsősegélyt (hot-line) nyújtó önkéntes személyes karakterjegyeit és motivációit vizsgálta a kontrollcsoportot jelentő 34 iskolatársukhoz képest. Főként pszichológiai mérőszámokat alkalmazva azt találták, hogy az önkéntesek etikusabbaknak, vallásosabbaknak, erkölcsösebbeknek, becsületesebbeknek percepcionálják magukat, mint társaik (Tapp, Spainer 1973). Howarth (1976) kérdőíves vizsgálata 374 kanadai önkéntes nő személyiségét, így közösségi lelkiismeretét/erkölcsi érzékét (social conscience) és másokkal való törődését (concern for others) térképezte fel. Különös módon az önkénteseket szorongó egyéniségeknek találta (anxiety), akik az önkéntességet éppen a szorongás leküzdésére, csökkentésére „használták fel”. Gidron (1978) egy korábbi, motiváció-higiénia elméletet (Motivational-Hygiene Theory, Herzberg 1966) alkalmazott az önkéntesek világára. Az önkéntesség ösztönző erejét egyrészt személyes (pl. önmegvalósítás (self-fulfilment)), másrészt társadalmi (személyközi kapcsolatok kiépítése), harmadrészt közvetett gazdasági előnyökben

(munkatapasztalat szerzése) találta meg. A 317 önkéntes vizsgálata - Pitterman (1973) eredményeihez hasonlóan - itt is korosztályi eltéréseket mutatott a motivációk és jutalmak tekintetében. Az idősebbek a kapcsolatokat (társadalmi jelleg), a fiatalabbak a munkatapasztalat szerzését (gazdasági jelleg) tartották fontosabbnak.

A '80-as években megszaporodott az önkéntes motivációs kutatások száma. Ez az időszak Esmond, Dunlop (2004) szerint a két-és háromszektoros modellek jegyében telik. Jellemző továbbá, hogy a kutatások empirikusan nem mindig kellőképpen megalapozottak, ugyanis a vizsgálatokat általában kis mintán, illetve az önkéntesek egy bizonyos csoportján belül végezték.

Két különböző, de egymáshoz időben és tartalmi következtetésekben is közel álló kutatási eredményt publikáltak a '80-as évek elején. Mind Horton-Smith (1981), mind Frisch, Gererd (1981) elkülönítette az altruisztikus (pl. a segítség jó érzése, másokkal törődés) és egoisztikus (kézzelfogható jutalmak, magukkal törődés) önkéntes motivációkat. Frisch, Gererd (1981) 455 amerikai vöröskeresztes önkéntest vizsgáltak. Szintén vöröskeresztes önkénteseket tanulmányozott Gillespie és King négy évvel később. 1346 fős mintán alapuló adataik az altruisztikus és egoisztikus motivációk elkülönítését erősíti meg (Gillespie, King 1985). Mint látható, a fenti kutatók két nagy motivációcsoportot különítettek el egymástól. Az ilyen magyarázatokat kéttényezős modelleknek nevezzük.

Fitch (1987), főiskolai hallgatókat vizsgálva már egy harmadik elemet, a társadalmi kötelességet is beemelt elméletébe (háromtényezős modell). Később Zweigenhart et al. (1996) használta fel Fitch 20 itemből álló Közösségi Szolgálati Részvétel mérőeszközét (Community Service Involvement Survey), amikor 98 kórházi önkéntest tanulmányozott. Idősebb, önszorgató csoportokban önkénteskedőkre irányult Morrow-Howell, Mui (1989) kutatása, akik szintén három motivációs erőt különítettek el: az altruista, a társadalmi és az anyagi hajtóerőket. A nagy népszerűségnek örvendő Maslow (1954) szükséglet-hierarchia-elmélete valamint Herzberg (1966) motivációs-higiénés elmélete nem hagyta érintetlenül az önkéntesség indítékaival foglalkozó elméleteket sem. McClelland et al. (1953) amellett érvelnek, hogy bár az egyéneket – az ő kutatásukban a munkavállalókat - több motívum vagy szükséglet mozgatja (teljesítmény (achievement), hatalom, kapcsolat vagy elköteleződés (affiliation)), közöttük az egyik domináns. Ezen kutatási megállapításokat az önkénteseket „foglalkoztató” szakemberek is előszeretettel alkalmazták (lásd McCurley, Lynch 1994, Vineyard 1991 eredményeit). A '90-es évek előtti önkéntes motivációs kutatások gyengeségét Cnaan, Goldberg-Glen (1991) abban látja, hogy azok főleg leíró jellegűek;

a kutatók megalkotott kategóriáikat nem vagy alig tesztelik empirikusan, és nem számolnak azzal, hogy a motívumok kölcsönösen kapcsolatban lehetnek, illetve korrelálhatnak egymással. Az 1990-es években érett meg az idő arra, hogy a két-vagy háromszektoros modellek az egydimenziós, majd a többtényezős elméleteknek adják át a helyet.

Miután Cnaan és Goldberg-Glen (1991) módszeresen áttekintette a korábbi önkéntes motivációs kutatásokat, megalkották az önkéntes motivációs skálát (Motivation to Volunteer (MTV) scale). Ennek a 28 motívumot felölelő, ötpontos Likert-skálán alapuló mérőeszköznek a kitalálása mérföldkőnek számít az önkéntességkutatásban. A skála gyengesége ugyanakkor az elméleti háttér hiánya. Az önkéntes motivációs skálát összehasonlító vizsgálatban használták, amelyben szociális szolgáltató szervezetek (human service agencies) 258 önkéntese és 104 nem-önkéntes értékeit „mérték össze”. Azt találták, hogy az önkéntesek nem különíthetők el egyik vagy másik motiváció alapján, hanem több - akár egymásnak látszólag ellentmondó, pl. altruisztikus és egoisztikus – indíték is mozgathatja őket. A későbbiekben Trudeau, Devlin (1996) ehhez az egydimenziós modellhez és a Motivation to Volunteer (MTV) skálához nyúlt vissza 124 hallgatót vizsgálva.

I.3.4.2. A többtényezős modell és utóélete

A következő önkéntes motivációra irányuló kutatásoknak egyaránt volt elméleti keretük és empirikus megalapozottságuk. Ezek az amerikai Clary, Snyder és munkatársai⁴ nevéhez kötődnek (Clary et al. 1998), akik megalkották az önkéntes motivációk több dimenzióját feltáró Volunteer Functions Inventory-t (VFI, Clary et al. 1992). Hat alapvető önkéntes funkciót különítettek el benne, ezek: értékek, megértés, karrier, társadalmi, elismerés (esteem), védelmi. A különböző funkciókat 5-5 hétpontos Likert-skálás állítással mérték. Vegyük észre, hogy itt a motiváció a funkcióval, vagyis az ok az okozattal keveredik. Ugyanakkor mégis elfogadható a szóhasználat, hiszen az önkéntesség és több más társadalmi jelenség esetében nagyon nehéz szétválasztani az okot a következménytől. A skála létrehozásához Snyderék egyéb eredményei is hozzájárultak (Snyder, Omoto 1990, Clary, Snyder 1990, 1991). A skála kifejlesztését és tesztelését közel 1000 fős szervezeti önkéntes és 500 fős egyetemi hallgatói mintán végezték. A fent említett kutatói kör a Volunteer Functions Inventory skála megbízhatóságát és érvényességét egy sor további empirikus kutatással is igazolta (lásd Omoto, Snyder 1995, Clary et al. 1996, Stukas et al. 1999, Clary, Snyder 2000).

---

⁴ A munkatársak: Ridge, Copeland, Stukas, Haugen és Miene.

Más kutatók is alkalmazták Snyderék eredményeit. Penner és Finkelstein (1998) AIDS betegeknek önkénteskedőket vizsgáltak, és az Omoto, Snyder (1995) által kifejlesztett motiváció-típusokat használták. 85 főiskolai hallgatót vizsgáltak, és a Volunteer Functions Inventory-t (VFI) kibővítették a társadalmi kívánság skálával (social desirability scale, Crowne, Marlowe 1960). A Volunteer Functions Inventory-t alkalmazta Switzer et al. (1999) is, amikor orvostanhallgatók önkéntes motivációját vizsgálta. Eredményei a Volunteer Functions Inventory nagyfokú megbízhatóságát és érvényességét támasztották alá. Okun és Barr 1998-ban arra a megállapításra jutott, hogy eredményeik értelmezésekor a legjobb illeszkedést a multifaktor modell produkálta, az egy- vagy kétfaktoros modell és az egydimenziós modell nem segített az általuk vizsgált önkéntesek motivációjának feltérképezésében (Okun, Barr 1998). Lucas, Williams (2000) a Volunteer Functions Inventory módosított változatát alkalmazták Ausztráliában, ahol 51 önkéntest, illetve motivációjukat, valamint elégedettségi szintjüket vizsgálták.

Még egy, közvetlenül nem a Volunteer Functions Inventory skálához kapcsolódó ausztrál kutatás érdemel említést. Wang (2001) Sydney olimpiai önkénteseket tanulmányozott, szám szerint 935-öt. A szakirodalmi tapasztalatok nyomán 20 itemes skálát dolgozott ki. Eredményei szerint az altruista érték (altruistic value), a személyes fejlődés (personal development), a közösségi törődés (community concern), a személyiség gazdagítás (ego enhancement) és a társadalmi kiigazítás (social adjustment) az öt legfontosabb motiváció. Ezek inkább egoisztikus, mintsem altruisztikus motivációk.

Egy 2000-ben készített kanadai kutatás eredményei szerint a 15-24 év közötti fiatalok önkéntes tevékenységének egyik legfontosabb motivációja, hogy a munkaerőpiaci lehetőségeiket javítsák (55%), illetve hogy fejlesszék saját képességeiket, készségeiket (71%) (National Survey of Giving, Volunteering and Participating, Canadian Centre of Philanthropy 2001).

McEwin és Jacobsen-D'Arcy Nyugat-Ausztráliában végzett mélyreható motivációs kutatásokat 2002-ben. Összesen 280, a legkülönbözőbb szervezetekhez kötődő önkéntest vizsgáltak három fázisban. Ennek eredményeképp megalkották és tesztelték a Volunteer Motivation Inventory (VMI)-t, amely 40, ötpontos Likert-skálán értékelendő állítás alapján nyolc önkéntes motivációs tényezőt tartalmazott, ezek: értékek, karrier, személyes növekedés/fejlődés (personal growth), elismerés (recognition), hedonista,

társadalmi, reaktív, reciprocitás (McEwin, Jacobsen-D'Arcy 2002). A kutatók maguk is kiemelték, hogy eredményeiket nagy mintán is tesztelni kell.

Ezt a tesztelést és a skála továbbfejlesztését Judy Esmond és Patrick Dunlop hajtották végre 2003-2004-ben szintén Nyugat-Ausztráliában, 15 különböző szervezethez tartozó, 2444⁵ önkéntes bevonásával. Ezzel a minta-elemszámmal új fejezetet nyitottak az önkéntes motivációs kutatások történetében. Vizsgálatuk újdonsága az is, hogy az önkéntes motivációk megismerésén felül arra a kérdésre is választ kerestek, hogy az emberek miért nem önkénteskednek. Kutatásukat öt szakaszban végezték: először pilot kutatást folytattak, amelyben McEwin, Jacobsen-D'Arcy (2002) 40 itemes skáláját használták változatlan formában, 101 önkéntest megkérdezve. A következő pilot kutatásban 152 önkéntes vett részt, és az előbbi 40 állításos skála kissé módosított kijelentéseit használták. A harmadik pilot-kutatást három további motivációval bővítették, amelyeket az önkéntesek menedzserei tanácsára vontak be az elemzésbe. A 43 itemes skála állításait két szervezet 192 önkéntese „tesztelte”. A negyedik lépésben fejlesztették ki a 41 itemből álló továbbfejlesztett Volunteer Motivation Inventory-t, és 1221 önkéntes motivációját mérték a segítségével. Az ötödik fázisban a skálába beledolgozták a Volunteer Functions Inventory (Clary et al. 1992) adaptált változatát, így jött létre az Esmond-Dunlop-féle végleges Volunteer Motivation Inventory. A végleges skála tartalmazta tehát egyrészt a McEwin, Jacobsen-D'Arcy (2002)-től átvett, részben módosított nyolc itemet. Ezek a következők: értékek, karrierfejlesztés, személyes növekedés (personal growth), elismerés (recognition), önbecsülés (self-esteem, ezt használják a hedonista elnevezés helyett), társadalmi interakció (a „társadalmi” jelzőt fontosnak tartották beiktatni, mivel az emberekkel való érintkezés tűnt a legrelevánsabb mozgatóerőnek a társadalmi jellegen belül), reaktivitás, reciprocitás. Másrészt, a már említett második pilot kutatás során három további elem beemelésére mutatkozott igény: vallásosság, kormányzat(i) és közösség(i) hiányosságok). Végeredményben a tényezők száma tizenegyre emelkedett. Bartal, Kmetty (2010) éppen ezt a Volunteer Motivation Inventory skálát ültette át magyarországi környezetbe, miközben 2319 szervezeti önkéntest vizsgáltak 2009 végén. A korábbi kutatási eredményeknek megfelelően (Czakó et al. 1995, Czike, Kuti 2006) megállapították, hogy a magyar önkénteseket elsősorban altruisztikus értékek

---

⁵ Összesen 8715 kérdőívet juttattak el postai úton vagy menedzsereik közvetítésével az önkénteseknek, így a visszaküldési arány 28%-os. A terjesztés módját az önkénteseket „felügyelő” menedzserekkel egyeztetették a kutatók.

mozgatják. Ezen felül a szervezeti kötődés, társadalmi interakciók és környezeti tényezők mutatkoztak fontosnak.

Még néhány motivációs kutatás érdemel említést. Sherer (2004) az Izraeli Nemzeti Szolgálat (Israeli National Service) 40 önkéntesét vizsgálta. Azt találta, hogy az önkéntesek döntésére elsősorban a szülők és barátok vannak hatással. Ez a kismintás kutatás tehát az erős és gyenge kötések fontosságára hívja fel a figyelmet. A legerősebb kimondott motivációt az altruizmus, a környezeti nyomás és az idealizmus jelentette a vizsgált izraeli önkéntesek körében. A török közösségi önkénteseket szintén főleg az altruizmus mozgatja, ezen felül az elkötelezettség (affiliation) és a személyes fejlődés (Boz, Palaz 2007) (N=175). Hwang et al. (2005) amerikai-kanadai összehasonlító vizsgálatában megkülönbözteti a közösség- és én-orientált indokokat: *„Az eredmények azt mutatják, hogy az amerikaiak a kanadaiaknál inkább indokolják altruisztikus, mint személyes indokokkal önkéntes szervezetekhez csatlakozásukat, és a kanadaiak kicsivel erősebben hangsúlyozzák személyes motívumaikat, de ez a különbség végeredményben nem szignifikáns.”* (Hwang et al. 2005:387). Hustinx et al. (2010) friss kutatása 5794 hallgatót hasonlít össze hat országban. Ők amellet érvelnek, hogy bár az önkéntesség egyéni döntés egyéni szinten, de e döntést részben makrotársadalmi tényezők is meghatározzák.

Az említett motivációk közül a következőket használok kutatásom során (H₃): jó érzés segíteni, családi hagyomány, közösséghez kapcsolódás, ismerősök példája, hála érzése (hagyományos motivációk); egy konkrét cél elérése, a szabadidő hasznos eltöltése, tapasztalatszerzés, önismeret, szakmai fejlődés, jó munkahely lehetősége. (Czike, Kuti 2006:45).

1.4. Közösségfejlesztés

A közösségfejlesztésnek három fő pillére van, ezek: közösségi felhatalmazás (community empowerment), közösségi részvétel (például önkéntesség révén), valamint társadalmi kapcsolatháló és bizalom. A közösségi felhatalmazás olyan folyamat, amelynek során egy közösség azon képességeit építik ki és fejlesztik, amelyekkel kollektíve felléphet az őt érintő ügyekben. A következő tényező, a közösségi részvétel a személyes érintettségen alapszik, a helyi lakosság aktivizálását jelenti, és célja a helyi életminőség javítása (Iglíc 2008). A fejlődés kulcsa az, hogy kívülről vezérelt folyamatok helyett a cselekvés egy közösségen belül, belső erőforrásokkal zajlik. Ezt Gilchrist (2004) után hálózati típusú tevékenységnek nevezhetjük. Az „önvezéreltség” alapvetően megvalósul a magyar polgárőr és szomszédfigyelő mozgalomban, mivel

maga a cselekvés (bűnmegelőző tevékenység) valóban helyi szinten zajlik. Ennek ellentmondanak egy polgárőrségről készített esettanulmány tapasztalatai: a helyi lakosok biztonságukat kívülállóktól, elsősorban a rendőrségtől várják. A lakosok úgy gondolják tehát, hogy biztonságuk a rendőrség és a polgárőrség „terméke”, nem érzik azt, hogy ők képesek ellenőrizni és maguk szavatolni azt (Krémer 2007). Az önvezéreltség mellett a polgárőrségre igaz az is, hogy a helyi egyesületek intézményesülésükhöz és működésükhöz igénybe veszik az országos és megyei szövetségek „felülről érkező” jogi és adminisztratív jellegű segítségét. A kívülről és „felülről” - pl. Európai Unió által – kezdeményezett projektek és programok (szervezeti típusú tevékenységek, Gilchrist 2004) egyébként szintén hatékonyak lehetnek, ha megfelelnek a helyi igényeknek, illetve az érintettek beleegyeznek és elfogadják azokat. Az említett egyéni szintű részvételi koncepció az intézményi demokrácia mezo-szintjére is kiterjeszthető. Ekkor a kulcsszereplők a civil társadalmat alkotó nonprofit szervezetek, így az ún. nem-kormányzati szervezetek (NGO), a közösségi alapú szervezetek (community based organisations, CBO), állampolgári csoportok, társadalmi mozgalmak.

A közösségfejlesztés harmadik fontos eleme a társadalmi kapcsolatok és bizalom, granovetteri terminussal élve a beágyazottság (Granovetter 1973). A beágyazottság a formális és informális kapcsolathálókból gyökerezik, e hálózatok társadalmi tőkét termelhetnek, valamint hozzájárulhatnak az általánosított reciprocitás (Polányi 1957, Yamagishi, Cook 1993), a tolerancia és bizalom kifejlődéséhez a helyi közösségekben. A helybeliség, és a fizikai közelség természetes közeget kínálnak a kooperatív hálózatok kifejlődéséhez. A kialakuló hálózatok hatékonyak lehetnek a helyi erőforrások mozgósításában, a kollektív cselekvési probléma megoldásában, „alapanyagai” lehetnek az új tagok toborzásának. Utóbbira konkrét példát láthatunk majd azon polgárőr-jelöltek esetében, akiknek két ajánlóra van szükségük a tagfelvételhez (V.2.3.4. pont).

Ami a kollektív cselekvést és a közjavakat (Olson 1965, Johnson 1999, Putnam 1995, Miller 1992) illeti, egyénileg nem rentábilis kooperálni (esetünkben önkéntes tevékenységet végezni) és hozzájárulni a közjószág (a polgárőrség és szomszédfigyelés esetében a közbiztonság) létrehozásához, bár a lakóhelyi optimum eléréséhez mindenki részvételére szükség lenne. Mancur Olson arra a paradoxonra is felhívja a figyelmet, hogy a kollektív cselekvés sok esetben meg sem valósul, mert a (nagy)csoportok nem képesek csoportérdekeiknek megfelelő spontán cselekvésre. A paradoxon feloldására Olson (1965) a materiális és társadalmi, pozitív és negatív szelektív ösztönzők, illetve a

harmadik fél vagy karizmatikus vezető lehetőségét kínálja fel. Jon Elster szerint a társadalomban fellelhető intézmények segíthetnek a kollektív cselekvési probléma megoldásában. Mivel az intézmények működését számos tényező - információhiány, körkörös többségi preferenciák, oportunizmus - megakaszthatja, végső soron a társadalmi normák valamint az érintettek elköteleződése jelenthetik a kiutat (Elster 1997). A kollektív cselekvés spontán létrejötté valószínűbb továbbá zárt kiscsoportokban – ez lehet akár egy kisebb település vagy szomszédság -, ahol élénk és rendszeres kommunikáció folyik az érintettek között, ahol a potyautasokat és a kooperálókat is könnyű észrevenni, illetve büntetni, jutalmazni. A hosszantartó kapcsolatok, illetve a játékok, tranzakciók többszöri ismétlődése is erősítheti az együttműködést (Olson 1965, Axelrod 1984, Granovetter 1990, Opp 1994, Miller 1992).

1.5. Civil társadalom

A közösségfejlesztés és civil társadalom tulajdonképpen ugyanazon érem két oldala, mert a közösségfejlesztés alapján véve az egyéni (mikro) és/vagy intézményi (mezo) szintű állampolgári részvételt jelenti egyfelől, ugyanezen aktorok, szervezetek és aktivitások a civil társadalom alkotóelemei másfelől. Almond és Verba, a civil társadalom két klasszikus kutatója az állampolgári kultúra terminust politikai értelemben használják, amely kultúra főbb tényezői a kommunikáció és meggyőzés; a konszenzus és a diverzitás; ez a kultúra változásokat tesz lehetővé, de egyben moderálja is azokat (Almond, Verba 1963). A civil társadalmat gyakran harmadik szektornak is nevezik (a kormányzati és üzleti szféra az első kettő), amely ún. közvetítő intézményeken (intermediary institutions) alapszik. A harmadik szektor lényege: „... az önszerveződő, önkéntes polgárok aktivitása és a közöttük levő kölcsönös kapcsolat, amely az állam és a háztartások közötti közösségi térben, a piactól elkülönülve helyezkedik el.” (Stepanenko 2006:576).

Manapság a szakértők sokat beszélnek a globális civil társadalomról, amely egymással kapcsolatban levő társadalmakban létezik, és virtuálisan mindenhol megtalálható a világban (Keane 2003:17-18). Anheier et al. (2001) amellett érvel, hogy a globális civil társadalom létrejötté erősen összefügg a gazdasági globalizációval és a nemzetközi jogi egyezményekkel. Az önkéntességhez hasonlóan, a civil társadalmat is gyakrabban ragadják meg annak empirikus, mint elméleti oldaláról. Az civil társadalom összetett indikátorai és indexei általában a válaszadók attitűdjére, illetve viselkedésére vonatkozó adatokat kombinálják. Az egyik jellegzetes egyszerű civil társadalom és egyben

társadalmi tőke-indikátor az általánosított bizalom (generalized trust) vagy intézményekbe vetett bizalom (confidence). A 2005-ös Eurobarometer eredményei alapján Magyarországon a válaszadók 25%-a szerint az emberekben általában meg lehet bízni. Ez az arány viszonylag nagy az újonnan csatlakozó Európai Unió (EU) tagállamok között, míg a 25 EU tagállam átlaga 30% körül mozog (Eurobarometer 62). Putnam (2000) érvelése szerint egy országban megtalálható társadalmi tőke összessége a civil társadalom kiterjedtségének egyszerű mérőszáma. Képlete szerint egy ország társadalmi tőkéje a regisztrált civil szervezetek számának és az összes szervezeti tag számának szorzatával egyenlő. Mialatt a kelet-közép-európai országokban az önkéntes szervezetekben való részvétel egyre nő, addig az USA-ban ezzel ellentétes trend figyelhető meg: a másodlagos szervezetek súlya egyre kisebb a '60-as évek óta; a szervezeti tagság jellege megváltozott, és a társadalmi tőke csökken. Az újfajta, harmadlagos szervezetekben a tagok effektív jelenléte kevésbé jellemző, a tevékenységek intenzitása és a közvetlen interakciók száma kisebb (Putnam 1995). Putnam emellett rámutat olyan alternatív közösségekre, amelyek a társadalmi tőke termelésének és a civil társadalom erősítésének színterei lehetnek. Ilyenek a munkahelyek vagy az elektronikus hálózatok.

A nyugati világban tehát egyre inkább terjed a passzív szervezeti tagság. Wollebaek, Selle (2004) Norvégiában végzett kutatásai kifejezetten ellentmondanak Putnam véleményének, mivel azt állítják, hogy a vertikális típusú harmadlagos szervezetekben betöltött tagság szintén hozzájárul a társadalmi bizalom, a társadalmi tőke, az állampolgári elköteleződés, és így a civil társadalom fejlődéséhez. A passzív részvétel tehát „jobb”, mint a részt nem vétel, a távolmaradás a társadalmi szervezetektől⁶. Ami a csoporthoz való csatlakozás motivációját illeti, nincsenek tekintélyes különbségek az aktív és passzív tagok között. Bár az egoista motivációk az altruistáknál mindkét esetben erősebbek, a passzív tagok nyíltabban instrumentális indokoktól vezéreltek.

Inglehart (2003) nemzetközi összehasonlító kutatásai meg is cáfolják, és meg is erősítik Putnam (1995) állításait. Inglehart szerint a magasabb gazdasági fejlettség nagyobb önkéntes aktivitással – és ez által társadalmi tőkével - jár együtt, nem pedig kisebbel, ahogy Putnam kimutatta. Igaz – teszi hozzá Inglehart –, Putnam elsősorban az USA-ban vizsgálódott, míg az ő adatait a European Values Survey és a World Values Survey 1999-2001-es felvételei szolgáltatják. Inglehart ugyanakkor elfogadja és a többi posztindusztriális társadalomra is alkalmazhatónak tartja azokat a magyarázatokat,

---

⁶ Érvelésük Almond, Verba (1963) kutatási eredményeiből merít, akik öt országban vizsgálták az ún. civil kultúrát.

amelyeket Putnam az önkéntes szervezeti részvétel csökkenésére ad (Inglehart 2003:70).

A társadalmi szervezetek és az általuk tömörített tagok számán felül egyéb empirikus indikátorokat is használnak a civil társadalom kiterjedtségének mérésére. Több nemzetközi szervezet dolgozott ki ilyen mérőszámokat (pl. Nemzetközi Valutaalap (IMF), Freedom House (Isajw 2004), illetve létezik a CIVICUS Civil Society Index is (CSI 2006). A Global Civil Society Index az egyik legalkalmasabb az országok összehasonlítására. Ebben az indexben elsődlegesen két elemzési egységet használnak. Egyrészt a nemzetközi nem kormányzati szervezetek (NGO-k) sűrűségét, másrészt az egyéneket vizsgálják, az ő „civilitásukat” (ezt a tolerancián, demokratikus értékeken, vendégszereteten mérik) és részvételüket (a politikai cselekvésben és nemzetközi NGO-kban tagként és önkéntesként). Eredményeik szerint Magyarország globális civil társadalma kevésbé fejlett, mivel a rangsorban a 28. helyet foglalja el a 33-ból (Anheier, Stares 2002).

Magyarországon a harmadik szektor feltérképezése során leggyakrabban a nonprofit szervezet-elnevezést használják, amely szervezettípus nem ugyanaz, mint amit a civil, önkéntes, vagy nem kormányzati szervezet elnevezés kifejez. Például nem minden nonprofit szervezet civil szervezet is egyben, csak az alapítványok, egyesületek és a lobbyszervezetek egy része tekinthető annak. Tipikus civil szervezeteknek az alapítványokat és egyesületeket tartják; ezek alkotják a nonprofit szervezetek 90%-át, és „foglalkoztatják” az önkéntesek döntő többségét (93%-át) (KSH 2008:32-33). Az önkéntes szervezetek jogi értelemben autonóm, önkéntesen, a tagok által meghatározott céllal alapított szervezetek, céljaikat az alapító okiratukban rögzítik (Kuti 1996:55). A magyar polgárőrségek egyesületi formában működnek, tehát a polgárőr egyesületek statisztikai értelemben is fontos alkotórészei a civil társadalomnak, továbbá megfelelnek az önkéntes szervezetek jogi kritériumainak is. A 2006-ban LII. számmal elfogadott törvény a polgárőrséget önszerveződő állampolgárok tevékenységeként említi, ez még inkább megerősíti a mozgalom civil jellegét. Ami a polgárőrök identitását illeti, bizonyos kettősség figyelhető meg. Egyik oldalról Magyarország legnagyobb civil szervezeteként definiálják magukat 90 ezer körüli taglétszámukkal és több mint 2100 szervezetükkel (Polgárőr Almanach 2011). Másfelől a mozgalom több militáns jegye megkérdőjelezi annak valódi civil jellegét. A 2007-es, Krémer Ferenc által jegyzett polgárőr esettanulmányban a megkérdezett lakosok úgy érezték, hogy nagy a távolság a polgárok és a polgárőrség között. Szerintük a polgárőr tevékenység erősen kötődik a rendőrséghez; a polgárőrség inkább „hivatalként”, mint civil szervezetként működik

(Krémer 2007). Mindazonáltal véleményem szerint – a terepmunka tapasztalati alapján is – a polgárőrség civil jellege van túlsúlyban a militánszal szemben.

Czakó Ágnes megalkotta az önkéntes szerveződések ideáltípusát (Weber 1970, 1987), és azt szociológiai és gazdasági jellemzőkkel írta le (Czakó 1992:128-129). A szociológiai jegyek közül elsőként azt emeli ki, hogy a szervezet és a tagság érdeke közvetlenül összekapcsolódik, a tagok önként lépnek be a szervezetbe, és bármikor elhagyhatják azt. Az önkéntes szervezet továbbá olyan „termékét” állít elő, amely a piacon általában nem szerezhető be. A szervezeti tagok és vezetők nem kapnak fizetést vagy ellenszolgáltatást, a döntéseket demokratikusan hozzák meg, és a szervezet alapját a természetes kiscsoportok (Gilchrist 2004: hálózati típusú tevékenység) képezik. Az önkéntes társulások gazdasági jellemzői a következők: az előállítandó „termék” használati, és nem piaci értéke a fontos, „... az önkéntesek munkaidő-ráfordítása és a támogatók által átengedett természetbeni erőforrások nem alakíthatók át más erőforrássá.” (Czakó 1992:129). A résztvevők cselekvése tradicionális vagy értékracionális gazdasági cselekvés, akiknek a tevékenysége bármikor megszakítható és újra folytatható. A létrehozott javakat nem árusítják, hanem azok közvetlenül jutnak el a célcsoporthoz. Czakó (1992:129-130) öt olyan irányt említ, amelybe az önkéntes szervezetek elmozdulhatnak: bürokratizálódás, professzionalizálódás, ökonomizálódás, politizálódás, oligarchizálódás.

II. Önkéntesség számokban: nemzetközi és hazai felmérések

II.1. Bevezetés

Ebben a fejezetben az önkéntesség gyakorlati vetületeit vizsgálom, és a szervezeteknek, vagy más embereknek nyújtott segítségben rejlő energiát próbálom feltérképezni minél több empirikus adattal alátámasztva. Magyarországot is érintő nemzetközi kutatási eredményekre támaszkodva először kitérek a nonprofit szektor és a szervezeti önkéntesség ki- és elterjedtségére. Rámutatok az önkéntesség gazdasági súlyára, a támogatott szervezetek jellegzetességeire, majd az önkéntesek alakját rajzolom meg szociodemográfiai jegyek alapján. Az említett témaköröket a hazai kutatási eredményeket is figyelembe véve, a nem szervezeti önkéntességre is kitérve tárgyalom. Ahol rendelkezésre állnak adatok, referencia keretként a nonprofit szektort használom, hiszen maga az önkéntesség ettől elválaszthatatlan, ebbe a nem kormányzati és nem üzleti keretbe ágyazódik.

Közhely, de igaz, hogy egy országban a regisztrált önkéntesek száma, az önkéntességben felfedezhető tendenciák nagyban függenek egyrészt attól, hogy mit értünk önkéntes tevékenységen, másrészt attól, hogy ezt milyen módszerrel mérjük. A nemzetközi kutatások jó része a formális önkéntesség feltérképezésére összpontosít, feltáratlanul hagyva azt a szinte mérhetetlen potenciált, amely az informális önkéntességben, a magánszemélyeknek szánt időben, erőforrásban rejlik. A 2005-ben hatályba lépett LXXXVIII-as magyar önkéntes törvény is ezt a formális szemléletet alkalmazza. Jelentős különbségek adódhatnak az önkéntesség jellegében, mértékében attól függően is, hogy szervezetektől vagy magánszemélyektől gyűjtünk adatokat. A szervezeti adatfelvétel általában alábecsüli az önkéntesség súlyát, míg a lakossági megkérdezés realisabb képet ad az önkéntes „szektor” méretéről, de pontatlanságokat tartalmazhat a szerkezetéről (a megkérdezett önkéntestől például nem feltétlenül várható el, hogy tisztában legyen a támogatott szervezet pontos statisztikai besorolásával).

II.2. Nemzetközi vizsgálatok

Az önkéntességet nem lehet, és nem is érdemes a nonprofit szektortól elkülöníteni, illetve azt megkerülve vizsgálni. A nonprofit szektorban és az önkéntességben kirajzolódó tendenciákat először néhány, Magyarország részvételével lezajlott nemzetközi kutatás alapján mutatom be. Az első jelentős nemzetközi, nonprofit szektorra vonatkozó összehasonlító vizsgálatok az amerikai Johns Hopkins Egyetemhez⁷ köthetők. Módszerük a nonprofit szervezetektől való adatszerzésen alapszik, és csak a szervezeteknek nyújtott segítséget veszi számba, ezért ebből az önkéntességnek csak - a kétszeresen is - formális változatáról kaphatunk képet. Első adatgyűjtésük 1990-ben zajlott le 12 ország⁸ részvételével (Salamon, Anheier 1995). A kutatás második, 1995-re vonatkozó hullámának első (A) szakaszába immár 22 országot vontak be (Salamon et al. 1999). A második (B) szakaszban 1997-98 között először 35-

---

⁷ Pontosabban: a Johns Hopkins University (USA, Baltimore) Institute for Policy Studies, Center for Civil Society Studies által koordinált Comparative Nonprofit Sector (Nonprofit Szektorok Nemzetközi Összehasonlítása) elnevezésű kutatásról van szó.

⁸ A résztvevő országok: Amerikai Egyesült Államok (USA), Franciaország, Németország, Olaszország, Egyesült Királyság, Magyarország, Japán, Brazília, Ghána, Egyiptom, Thaiföld, India. Ezek közül az első négyből származtak önkéntességre vonatkozó adatok is. Vizsgálatukba olyan nonprofit szervezeteket vontak be, amelyek megfeleltek a következő kritériumoknak: intézményesültség, kormányzattól való függetlenség, nem profitorientált működés, saját vezetőség, önkéntesség. A kutatási programnak ez a szakasza nem terjed ki az egyházakra és a politikai szervezetekre.

re, majd 37-re nőtt az összehasonlított államok száma (Salamon et al. 2003, Salamon 2011)⁹.

II.2.1. A formális önkéntesek száma és a nonprofit szektor kiterjedtsége

A kutatás első szakaszának 12 országra és az 1990-es évre vonatkozó eredményeiből kitűnik, hogy a nonprofit szektor mindegyik vizsgált országban növekszik. Méreteit tekintve az USA-ban a legkiterjedtebb, ahol az összes foglalkoztatott közel 7%-át ez a terület adja. Kisebbségnek, de egymáshoz hasonlóan nagyméretűnek minősítik a francia, a német és az angliai nonprofit szektort, amely az összes foglalkoztatott 3-4%-át alkotja (Salamon, Anheier 1995). A későbbi vizsgálatok hangsúlyozzák hogy öt évvel később több nyugat-európai államban – így Hollandiában, Írországon, Belgiumban - vagy Izraelben nagyobb a nonprofit szektor aránya, mint az USA-ban, 1995-re megszűnt tehát a korábbi amerikai fölény (Salamon et al. 1999). Az amerikai civil aktivitás, és ezen keresztül a társadalmi tőke csökkenésére Putnam (1995) is felhívja a figyelmet. Egyedül tekézni (Bowling Alone) című ismert írásában.

Magyarországon éppen 1990 körül indul fejlődésnek a nonprofit szektor, és ebben az időszakban már több mint 20 ezer szervezetet számlál, a szolgáltatásban dolgozók 3%-át foglalkoztatva. A nonprofit szektorban tevékenykedő fizetett dolgozók teljes állásokban mért száma a 12 vizsgált országban együttevve eléri a 11,8 milliót. A kutatásnak ebben a szakaszában az önkéntes munkára valamint az adományozásra vonatkozóan csupán négy fejlett országból álltak rendelkezésre adatok. Ezek alapján az önkéntesek segítsége további 4,7 millió teljes munkaidős foglalkoztatott munkájával egyenértékű, így a fizetett és az önkéntes munka kétharmad-egyharmad arányban oszlik meg ezeken a helyeken (Salamon, Anheier 1995).

A kutatás második hullámának adatai szerint az ezredforduló közeledtével 35 országban összesen 190 millió önkéntest tartanak számon, eszerint 10 felnőtt lakosra több mint 2 önkéntes jut. Ha a 22 országot és a lakosság 28%-ának önkéntes részvételét vesszük alapul, akkor a kép még biztatóbb: 10 felnőtt lakosból majdnem minden harmadik önkéntes (1. táblázat). Az önkéntesség földrajzi lehatárolásáról azt a nem meglepő eredményt kaptuk, hogy szervezeti jellegű jelenléte Nyugat-Európában a legerősebb,

---

⁹ A 22 ország a következő: *Nyugat-Európa*: Ausztria, Belgium, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Németország, Spanyolország; *Kelet- és Közép-Európa*: Csehország, Magyarország, Románia, Szlovákia; *Egyéb fejlett országok*: Ausztrália, Izrael, Japán, USA; *Latin-Amerika*: Argentína, Brazília, Kolumbia, Mexikó, Peru. A további 13 ország: Olaszország, Norvégia, Svédország, Lengyelország, Dél-Afrika, Egyiptom, Kenya, Marokkó, Tanzánia, Uganda, Dél-Korea, Pakisztán, Fülöp-szigetek. Magyar részről az adatforrást a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által a nonprofit szervezetekről évenként végzett adatgyűjtés szolgáltatta.

megelőzve a többi fejlett országot – köztük az USA-t(!) -, Latin-Amerikát és Közép-Európát (Salamon et al. 1999).

Az önkéntességre vonatkozóan 2010-ből is vannak, az Eurobarometer által szolgáltatott nemzetközi összehasonlító adatok. Az Eurobarometer az Európai Unióban (EU) és még néhány érintett országban végzett, országos reprezentatív mintavételen és lakossági – nem szervezeti - megkérdezésen alapuló közvéleménykutatás. A 2010. májusi felmérésben¹⁰ formális önkéntességre vonatkozó kérdések is szerepeltek. A 2010 novemberében közzétett eredmények szerint a megkérdezettek 80%-a állítja, hogy az aktív társadalmi szerepvállalás életének szerves része. A pozitív beállítódáson felül a felmérés megállapította, hogy közel minden harmadik 14 év feletti európai uniós állampolgár (30%) végez valamilyen szervezethez kötődve önkéntes munkát. 2006-hoz képest ez az EU-ban enyhén csökken, ugyanis négy éve 34% volt a megfelelő arány. Az eltérő módszertan ellenére a 35 országot összehasonlító vizsgálat eredményeit erősíti meg a 2010-es kutatás abban, hogy Európában – még a keleti államokkal együtt is – magasabb az önkéntes jelenlét, mint a 35 ország 20%-os átlaga. Másfelől pedig ez az európai adat nagyon közel áll a 22 országban szervezeti megkérdezéssel mért 28%-os átlaghoz.

Az önkéntesek ország szerinti szerepvállalása Hollandiában, Dániában és Svédországban a legszámtöbb: mindhárom országban a lakosság több mint fele végez aktív önkéntes munkát. Az EU-n kívüli Izlandon még ennél is több, a lakosság kétharmada szervezeti önkéntes. A legkevesebb önkéntest mozgósító államok között Görögországot, Portugáliát, Bulgáriát, Ciprust és Litvániát érdemes megemlíteni. Magyarország 21%-os részvételi arányával a 27 EU tagállam 30%-os átlaga alatt szerepel, az országok utolsó negyedének egyik vezető helyét elfoglalva Lettországgal és Máltával együtt. Ez a magyar önkéntes szervezeti jelenlét egyébként a szervezetektől származó adatokhoz képest nagynak számít.

A válaszokból kirajzolódik a nyugat-kelet tengely: az észak- és nyugat-európai országokban EU-átlag fölötti, míg az újonnan csatlakozott és tagjelölt államokban átlag alatti a szervezeti önkéntesek aránya. Természetesen ez alól a szabály alól is van kivétel, hiszen a fiatal csatlakozó Szlovákiában - Belgiummal azonosan - a megkérdezettek 34%-a vallotta, hogy aktívan önkénteskedik valamely szervezethez

---

¹⁰ 2010-ben 32 országot vizsgáltak: a 27 Európai Unió tagállamot, 3 tagjelölt országot (Horvátország, Macedónia, Törökország), Izlandot és a Ciprusi Török Közösséget. Az aktuális részletes magyarországi jelentés még nem készült el, így sajnos nincs mód a többi országgal való tételes összehasonlításra. Két önkéntességre vonatkozó kérdés a 2006-os adatfelvételen is előfordult.

kötődően. A még nem csatlakozottak közül Izlandon kívül a török Ciprus kivétel; 39%-ával az önkéntesekkel jól „ellátott” országok közé tartozik, Franciaország és Németország között foglalva helyet (Eurobarometre 73).

II.2.2. A formális önkéntesség és a nonprofit szektor gazdasági ereje

Az önkéntesek ténykedése és a nonprofit szektor egésze egyre nagyobb erőt képvisel mind a nemzetgazdaságokban, mind a világ gazdaságban. Ennek szemléltetésére álljon itt néhány beszédes adat. Ha a nonprofit szektor – az önkéntesek munkájával együtt - a 35 országban egy önálló nemzeti gazdaságot képviselne, akkor a világon a hetedik helyet foglalná el Olaszország, Brazília, Oroszország, Spanyolország és Kanada előtt, és alig maradna le Franciaország vagy az Egyesült Királyság mögött (Salamon et al. 2004, ILO 2010, Salamon 2011). 22 ország viszonylatában a nonprofit szektor a nyolcadik legnagyobb gazdasági erőt képviselte 1995-ben. A 22 ország nonprofit szektora a gazdaságban 840 milliárd USD hozzáadott értéket termel, ami a GDP-ből átlagosan 3,5%-os részesedést jelent. Hozzáadott értéken ebben az esetben a szektorban dolgozók bérének önkéntes idővel növelt összegét értjük (Salamon et al. 1999).

1. táblázat A formális önkéntesség és a nonprofit foglalkoztatás főbb gazdasági mutatói¹¹

Szempont/vizsgált országok		22 ország	35 ország	Magyarország
Önkéntesek száma		-	190 millió	-
Önkéntesség nonprofit szektoron belüli aránya		-	43%	18%
Önkéntesek népességen, illetve felnőtt népességen belüli aránya		28%	20%	-
GDP-hez való hozzájárulás	Önkéntesek	1,1%	5,1% ¹²	0,1%
	Fizetett nonprofit munkavállalók	4,6%		2,8%
Teljes mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatás	Önkéntesek	2,1%	-	0,3%
	Fizetett nonprofit munkavállalók	4,8%		1,3%
Gazdaságilag aktív népesség	Önkéntesek	-	1,6%	-
	Fizetett nonprofit munkavállalók	-	2,8%	-
Teljes munkaidős állások száma	Önkéntesek	10,6 millió	16,8 millió	10.000
	Fizetett nonprofit munkavállalók	19 millió	22,7 millió	45.000

Forrás: Johns Hopkins University Comparative Nonprofit Sector kutatás Salamon et al. (1999), Sebestény et al. (1999), Salamon et al. (2004) alapján.

¹¹ Vizsgált időszak: 22 országban 1995, a további 13 országban 1997 vagy 1998.

¹² Ez az arány nem ekvivalens a többivel, mivel itt az összegzett kiadásokat határozták meg a GDP százalékában.

Az önkéntességre rátérve és 37 országot alapul véve az önkéntes munka az ezredforduló környékén 400 milliárd USD-vel járult hozzá a világgazdasághoz. Ezt úgy számítják ki, hogy meghatározzák azt a bérösszeget, amelyet a segítséssel eltöltött időért ki kellene fizetni, ha az önkéntesek a nonprofit szektor fizetett munkavállalói lennének (Salamon et al. 2004, ILO 2010, Salamon 2011). Az önkéntesség GDP-hez való hozzájárulása 22 országban 1,1%, míg *Magyarországon* ennél jóval alacsonyabb, 0,1% (1. táblázat).

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk az önkéntesek és a nonprofit szektor fizetett munkavállalóinak *munkaerőpiaci* súlyát sem. Munkaerőpiac-statisztikai szempontból az önkéntességre legális informális foglalkoztatásként, illetve a szintén legális nem-megfigyelt gazdaság részeként tekinthetünk (ILO 2010). 35 országos átlagot tekintve a teljes állású munkavállalókká átszámított önkéntesek a gazdaságilag aktív népesség nem elhanyagolható hányadát, 1,6%-át alkotják, míg a fizetett nonprofit dolgozók 2,8%-ot. Ez összesen 4,4%-ot jelent, azaz közel minden huszadik gazdaságilag aktív munkavállaló a nonprofit szektorban helyezkedik el „hivatalosan” vagy önkéntesként. A vizsgált 22 országban 1995-ben a teljes mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatásból az önkéntesség 2,1%-ot, míg a fizetett munka több mint kétszer ennyit képvisel. A képet további számadatokkal tarkítva kiemelendő, hogy ebben a viszonylatban az önkéntesek 10,6 millió teljes munkaidős állásnak megfelelő időkeretben dolgoztak, míg a nonprofit szektor „igazi” munkavállalói 19 millió teljes munkaidős állást töltöttek be. A további 13 országot bevonva látható, hogy bár az önkéntesek lakosságon belüli jelenléte 28-ról 20%-ra csökken, az általuk segítséggel töltött órák száma több mint 6 millióval növekszik. Ez azt jelenti, hogy egy önkéntesre átlagosan több munkaóra jut a 35 országban. A fizetett nonprofit szektorban ez a növekedés nem olyan szembeötlő; ennek az lehet az oka, hogy a 13 ország között a fejlődő államok vannak túlsúlyban (1. táblázat). Ezekben az országokban ugyanis a „hivatalos”, fizetett munkán alapuló nonprofit szektor még fejletlen.

Az egyházak, felekezetek gazdasági jellegű aktivitásáról 16 országban álltak rendelkezésre adatok (Magyarország nem tartozott közéjük). Ezek szerint a vallási „munkaerő” összesen 1,5 millió fizetett, teljes állású alkalmazottal volt jelen a nonprofit szektorban, illetve a gazdaságban. A vallási közösségek a nonprofit szektor fizetett munkaerejének átlagosan 6%-át alkotják, ez az arány az USA-ban a legmagasabb, ott ugyanis eléri a 11%-ot. Ebben a 16 országban az egyházaknak és felekezeteknek

„szolgálók” 0,7%-kal járulnak hozzá az összes, nem mezőgazdasági jellegű foglalkoztatáshoz.

Magyarországon a nonprofit szektor alkalmazottai (45 ezer főnyi teljes állású munkavállaló) a mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatás 1,3%-át, az önkéntesek (10 ezer teljes állású munkavállalónak megfelelő önkéntes) annak 0,3%-át fedik le. Utóbbi arány az önkéntesek – 22, illetve 35 országos - átlag alatti jelenlétére figyelmeztet. Ezt az állítást erősíti meg, hogy hazánkban a nonprofit szektor munkaerejének 18%-a verbuválódik az önkéntesekből, a 35 ország 38%-os súlyozatlan átlagától messze lemaradva. A súlyozott átlag, amelyet a fizetett és önkéntes munkások aggregált számának, valamint a nonprofit szektor kiterjedtségének megfelelően korrigálnak, ennél is nagyobb, 43%. Ez azt jelenti, hogy a nonprofit szektor közel minden második, de legalább minden harmadik dolgozója önkéntes. Ne feledjük, hogy ebben az átlagban nemcsak a fejlett demokratikus nyugat-európai, de a fejlődő államok is szerepelnek, ahol a nonprofit szektor sokkal inkább rászorul az önkéntes munkára. Magyarországot kivétel nélkül az összes kelet- és nyugat-európai ország megelőzi, azaz náluk nagyobb az önkéntesség súlya a nonprofit szektorban. Az élenjárók Svédország és Norvégia, 76%-os, illetve 63%-os önkéntes jelenléttel (Salamon et al. 2004, ILO 2010, Salamon 2011). Az önkéntesség és nonprofit szektor gazdaságban képviselt súlyát szemléletesen az 1. táblázat foglalja össze.

II.2.3. Kedvelt tevékenységi területek és támogatott szervezetek

Az eredmények szerint az önkéntesek aktivitása eléggé koncentrált, hisz „munkaidejük” több mint felét kétféle tevékenységnek szentelik a 22 országban, ezek: a rekreáció - a sportot is ideértve -, valamint a szociális ellátások. Ezeken kívül a környezet- illetve jogvédelemhez kötődő, valamint a fejlesztéssel foglalkozó kezdeményezések népszerűek körükben. Utóbbiakat később a szolgáltató jellegűekkel szemben ún. *expresszív* típusú szervezeteknek nevezik a szerzők (Salamon et al. 2003). A nonprofit szektorban hivatalosan foglalkoztatottak jó része (kétharmada) egyébként inkább más területeken összpontosul: ők legtöbben az oktatás, az egészségügy és a szociális szolgáltatások szférájában helyezkednek el. Közülük tehát többen koncentrálnak ún. *szolgáltatói* profilú szervezeteknél. Mind az alkalmazottak, mind az önkéntesek közkedvelt tevékenységei között tehát egyetlen terület, a szociális ellátás szerepel. A többi területen kiegyensúlyozott a munkamegosztás a nonprofit szektor fizetett és nem fizetett „munkavállalói” között. A 35 országra kiterjesztett kutatás eredményei annyiban eltérnek a korábbiaktól, hogy a szociális szolgáltatások szerepelnek az első helyen az

önkéntesek munkájában (a rekreáció és sport helyett). Abban viszont teljesen egybehangzóak az eredmények, hogy az önkéntesek jóval aktívabbak az olyan, ún. expresszív területeken, mint a kultúra, a rekreáció, a sport, a jogvédelem.

Érdekes módon az önkéntesek nagy része Európa keleti és nyugati felén az expresszív funkciójú szervezetek köré tömörül. Míg a kontinens nyugati részén ez magától értetődik, addig Közép-Európában ez minden bizonnyal a szovjet örökségre vezethető vissza. Másik közép-európai sajátosság, hogy a kulturális és rekreációs intézmények nemcsak a legtöbb önkéntest vonzzák, de ez a két terület „szívja fel” a fizetett munkaerő nagy részét is. A szerzők szerint utóbbi, a vizsgált régiók között egyedülálló jelenségnek az az oka, hogy a szocializmus időszakában a civil társadalomnak csak vajmi kevés kezdeményezését hagyták érvényesülni, és ezen rekreációs, szakmai vagy szociális szervezetek is állami ellenőrzés alatt álltak. A rendszerváltás után e szervezetek megmaradtak, nonprofit státust szereztek, és tevékenységüket szabadon, felsőbb kontroll nélkül folytathatták. Részben innen származik tehát az expresszív szervezetek relatíve nagy munkaerőpiaci súlya Közép-Európában. Az említett állítások némileg módosítva *Magyarországra* is igazak. Egyrészt az önkéntesek többsége inkább az expresszív területeken aktív – ez egybecseng a Nyugat- és Közép-Európában tapasztaltakkal. Abban mutatkozik eltérés a többi visegrádi országhoz képest, hogy a fizetett nonprofit dolgozók inkább a szolgáltatásokat választják, ahogy ezt a 22 és 35 országot összehasonlító átlagok is kimutatták. Az egész nonprofit szektorbeli foglalkoztatást vizsgálva Magyarországot még mindig azon országok közé sorolják, ahol az expresszív funkciók vannak többségben. Jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy olyan fejlett civil társadalmú északi államok tartoznak még ide, mint Finnország, Norvégia és Svédország, illetve két szomszéd ország; Csehország és Szlovákia.

A 22 országos vizsgálat nyugat-európai megállapításával egybehangzik az az Eurobarometer 73-ban közzétett eredmény, amely szerint az EU-s önkéntesek körében hagyományosan a sporthoz köthető szervezetek a legnépszerűbbek, az önkéntesek harmadát vonzva magukhoz. Kulturális, oktatási vagy művészeti profilú szervezetek tevékenységében a polgárok ötöde érintett. Az önkéntesek 17%-a karitatív szervezeteknek, míg 16%-uk egyháznak dolgozik. A 2006-ban munkájukkal egyházakat támogatók aránya kicsivel nagyobb volt. Ez a felmérés is megerősíti, hogy az önkéntesek az expresszív szervezeteket segítik inkább. Különbség a fenti kutatáshoz képest, hogy a szociális ellátás nem jelenik meg az önkéntesek fő aktivitási zónájában.

A kutatók kíváncsiak voltak arra, hogy az európaiak szerint az önkéntesség mely területeken fejti ki leginkább hatását. Öt fő területet soroltak fel: a válaszadók harmada szerint a szolidaritás kifejezésében és a humanitárius segítségnyújtásban, negyede szerint az egészségügyi rendszerben érvényesül ez a hatás. A leszakadt társadalmi rétegek integrációját és az emberi jogok védelmét egyaránt a megkérdezettek ötöde említette, míg az ötödik – illetve a holtverseny miatt a sorban negyedik - leggyakrabban említett szféra a környezetvédelem. Érdekes módon azokat a tevékenységeket, amelyekre épülő szervezeteknek a legtöbben segítenek, nem említik az első helyeken. A sporthoz kötődő, kulturális, oktatási vagy művészeti területen az önkéntesség fontosságát ugyanis csak az ötödik vagy azt követő helyekre sorolják. Az erre a kérdésre adott válaszok nyilván ország-, és ennek megfelelően problémapecifikusak¹³. A Magyarországon mért adatok közel állnak az európai átlaghoz, hiszen az önkéntesség hozzájárulását itt is a fent említett öt területhez tartották a legszámottevőbbnek. Csupán a fontossági sorrendben adódott némi különbség: a magyarok az európai átlagnál hangsúlyosabbnak ítélték a környezetvédelemben betöltött szerepet (25% szemben az EU-átlag 18%-kal) (Eurobarometre 73).

Ronald Inglehart az önkéntes szervezeteket három nagy csoportba sorolta a European Values Survey és a World Values Survey 1999-2001-es adatai alapján. A tevékenység szerinti csoportokat az országok szintjén egyébként faktoranalízis segítségével alkotta meg (Inglehart 2003). Az első csoportba a környezet és a többi ember „megmentésével” foglalkozó tevékenységeket sorolta (zöldek, környezetvédők, jóléti szolgáltatások, egészségügy, harmadik világ). A második csoport az érdekvédelem mentén szerveződik (politikai pártok, helyi szervezetek, női mozgalmak, szakszervezetek). A harmadik csoportot főleg a szabadidős és hobbiszervezetek alkotják (vallás, ifjúság, sport, szakmai, kulturális szervezetek), ez a típus a Salamonék által expresszívnek nevezett szervezetekhez áll közel. Az eredmények szerint Magyarország a harmadik csoportba sorolt tevékenységekben a legaktívabb, ez alapvetően összeesik mind a Johns Hopkins Egyetem, mind az Eurobarometer megállapításaival.

---

¹³ Az önkéntesség szolidaritást erősítő szerepe mellett különösen a ciprusiak, szlovének, svédek, spanyolok, franciák, portugálok és csehek álltak ki. Az egészségügyi rendszer fontosságát emelik ki a hollandok, a litvánok és az olaszok. Az integrációra elsősorban a finnek voksoltak. A környezetvédelem mint kiemelt terület a görög és észt válaszokban jelent meg. Az önkéntesség sportot népszerűsítő hatása Dániában domborodott ki leginkább. A kérdésre adott válaszban egyébként maximum három területet jelölhettek meg a kérdezettek.

II.2.4. Az önkéntesek szociodemográfiai jellemzői

A Johns Hopkins Egyetem már részletezett nagy nemzetközi összehasonlító vizsgálatai kiváló makro-statisztikai adatokat szolgáltatnak, ugyanakkor nem rajzolják ki az önkéntes egyéniségét, nem hozzák közelebb hozzánk személyiségüket. Erre inkább alkalmasak a - (z) akár nemzetközi - közvéleménykutatások, illetve a hazai, célzottan az önkéntességre vonatkozó, lakossági megkérdezésen alapuló vizsgálatok. Ismerkedjünk meg tehát az európai, majd egy későbbi fejezetben a magyar önkéntesekkel kicsit közelebbről is!

Az Eurobarometer 2010-es eredményei szerint az Európai Unió 27 országában a tipikus önkéntes aktivitás a magas iskolai végzettségűek, állami alkalmazottak (cadres), a felső társadalmi rétegbe tartozók, és a politika iránt erősen érdeklődők között a legelterjedtebb. Életkor tekintetében az összes korosztály nagyjából hasonló arányban képviselteti magát, így az nem tartozik az önkéntességet erősen meghatározó változók közé. Ha ragaszkodunk a kormegoszlás szerinti sorrendhez, elmondhatjuk, hogy legtöbben a 40-54 év közöttiek vannak, őket követik a 15-24 év közötti fiatalok, az 55 év feletti idősök, majd a 25-39 év közötti fiatal felnőttek.¹⁴ Ami az iskolai végzettséget illeti, az egy vagy több szervezetnek önkénteskedők 43%-a 20 évesen vagy annál később fejezte be tanulmányait, 36%-uk jelenleg is tanul. Az önkéntesek túlnyomó többsége, több mint háromnegyede alkalmazott, közel fele a közsférában, 35% az üzleti vagy a magánszférában. Fentebb Már láttuk, hogy népes tábor képviselnek a még tanulmányaikat folytatók. Az önállóak, a nyugdíjasok és a munkások előfordulási aránya viszonylag hasonló, 33 és 28% közötti. A háztartásbeliek és munkanélküliek, bár több a szabadidejük, kisebb részben önkénteskednek, közülük kb. minden ötödik veszi ki részét az önkéntességből (Eurobarometer 73).

II.3. Magyarországi vizsgálatok

II.3.1. Formális önkéntesség

A KSH 1993-tól végez adatfelvételt a nonprofit szektorról, és 1995-től kezdve – 2001 és 2002 kivételével - önkéntes segítőikről is. A KSH adatgyűjtése során a Johns Hopkins Egyetemhez hasonlóan több szempontból is a formális szemléletet követi:

---

¹⁴ Az önkéntesekre vonatkozó kérdéseknél az egyes válaszok előfordulási arányát összeadva több mint 100%-ot kapunk. Ez azért fordulhat elő, mert az összes „Igen” választ figyelembe vették, tehát akik több szervezetnek végeznek önkéntes munkát, többször is szerepelnek a válaszadók között. A foglalkoztatási státusz vizsgálatakor például még több többszörös válasszal szembesülhetünk, hisz valaki többféle szerepben tűnhet fel a munkaerőpiacon: lehet egy személyben alkalmazott és vállalkozó, nyugdíjas és alkalmazott stb..

egyrészt szervezetektől gyűjt adatokat, másrészt a szervezeteknek nyújtott segítséget veszi számításba¹⁵. A legfrissebb adatok 2008-ból állnak rendelkezésre. A nonprofit szektor fejlődéséről megállapítható, hogy mindkét legbeszédesebb mutatója, a szervezetek száma és a bevételek reálértéke, ha nem is egyenletesen, de emelkedett 1993 és 2008 között. A szervezetek száma 1997-ig egyenletesen nőtt, ezután stagnált, majd csökkenni kezdett, az ezredforduló után pedig újabb növekedésnek indult (2. táblázat).

2. táblázat Szervezeti önkéntesek és nonprofit szervezetek Magyarországon

	1996	1997	1998	1999	2000	2003	2004	2005	2006	2008
Önkéntes segítők száma	400206	381221	379393	312727	408237	399910	477159	371739	437893	402537
Összes szervezet száma	45 316	47 365	47 384	48 171	47 144	53 022	52 391	56 694	58 242	64 925
Önkéntes/szervezet	9	8	8	6	9	8	9	7	8	6
Önkéntes segítők a szervezetekben, %	39,9	41,4	49,2	60,3	69,0	63,6	61,9	50,3	60,3	53,7

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal 1996-2000, 2003-2006, 2008, 2010.

Az önkéntesek száma a vizsgált időszakban 313 ezer és 506 ezer között mozgott, előbbi létszámot 1999-ben, utóbbit 1995-ben érte el. 2008-ra nemcsak az önkéntesek abszolút létszáma csökkent, hanem az átlagosan egy szervezetre jutó önkéntesek, illetve az őket igénybe vevő szervezetek aránya is. Ilyen alacsony, szervezetenként 6 fős önkéntes átlagot ezen az éven kívül csak 1999-ben regisztráltak. A csökkenésnek sokféle oka lehetnek. Ezek egyrészt nyilván a nonprofit szektoron belül keresendők, másrészt az ún. külső, gazdasági hatások (pl. világválság), illetve a kormányzati intézkedések is lehetséges befolyásoló tényezők. Az önkéntes segítséget igénybe vevő szervezetek aránya 2000-ig folyamatosan növekedett, majd utána inkább csökkent. Ennek ellenére, mint láttuk, a szervezetek éppen ebben a néhány szempontból csökkenő tendenciát mutató időszakban (közelebbről 2004-ben) jelentették abszolút értelemben véve a legtöbb önkéntest, és ekkor az egy szervezetben dolgozó önkéntesek átlagos száma is nagy. Az önkéntesek tevékenységi kör szerint a szabadidő, hobbi, szociális ellátás,

¹⁵ A KSH módszere a teljeskörű adatszerzésen, azaz az összes szervezet kérdőíves megkérdezésén alapszik, illetve ezt a módszert mintavételes eljárással is kombinálja. Ez alól csupán a 2001-es és 2002-es évek kivételek, ahol csak mintavételes eljárást alkalmaztak. Az adatgyűjtés nem terjedt ki az egyházakra, a politikai pártokra és az önkéntes kölcsönös biztosítótársaságokra. Statisztikai szempontból tehát a nemzetközi standard szerint e három szervezettípus nem tartozik bele a nonprofit szektorba.

kultúra és a sport területén dolgozó szervezeteket részesítették előnyben. Itt is érzékelhető a Salamonék által *expresszívnek* nevezett szervezetek egyértelmű túlsúlya (Salamon et al. 2003).

2008-ban a segítők összesen 55 millió óra önkéntes munkát végeztek, ez a nonprofit szektornak, illetve a gazdaságnak 52,6 milliárd forint bérmegetakarítást¹⁶ jelent. Fejenként 137 órányi munkát adományoztak az önkéntesek, vagyis 5 és fél napot egy évben. Ez nem tűnik túl soknak, de ne feledjük, hogy ez egy átlagérték, amely az évenként egyszer, illetve a heti rendszerességgel segítőköt is tömöríti. A fejenként időben a legtöbbet dolgozók közül kiemelkednek a közbiztonság védelmét szolgáló nonprofit szervezetek segítői (például polgárőrök), illetve az egészségügy, vallás és az érdekvédelem önkéntesei is az átlagosnál intenzívebb munkát végeztek. Az önkéntesek településtípus szerint kiegyenlítve fordulnak elő. Egyaránt a szervezetek körülbelül felénél találunk önkénteseket tehát Budapesten, megyeszékhelyen, más városokban vagy községekben. A főváros ugyanakkor elsőbbséget élvez annyiban, hogy itt tömörül a szervezeti önkéntesek háromtizede. A központi régió hasonlóképpen a legtöbb önkéntest vonzza, míg a hat vidéki régióban nincsenek lényeges különbségek. A vizsgált teljes időszakra igaz, hogy az önkéntesek támogatásukat döntő többségben (2008-ban pl. 93%-ban) a klasszikus civil szervezeteknek, vagyis az egyesületeknek és alapítványoknak nyújtják. Látható tehát, hogy az önkéntesség hathatósan járul hozzá a magyar civil szektor fejlődéséhez, erősödéséhez.

A KSH adatai szerint a közbiztonság védelmére alapított nonprofit szervezeteknél – amilyen a polgárőrség vagy egyes esetekben a szomszédfigyelés – kiemelkedően nagy az önkéntesek aránya (92%) a többi tevékenységhez képest. A becslések szerint ez az önkéntes tevékenység 4.010 millió forint bérmegetakarítást jelent. Egy munkaintenzív tevékenységről beszélünk, hiszen a közbiztonsághoz kötődő szervezetek – képzeletbeli - bevételeinek 80%-át az önkéntesek aktivitása adja. A teljes nonprofit szektorban – beleértve a közbiztonsági szervezeteket is - ez az önkéntesek által hozzáadott bevétel arány mindössze 12% (KSH 2008:309).

---

¹⁶ Ezt az összeget úgy kapták, hogy a számított önkéntes foglalkoztatottak számát és a nonprofit szektorban a számított főállású foglalkoztatottnak fizetett éves átlagos munkabért (1 millió 977 ezer forint) összeszorozták.

II.3.2. Formális és informális önkéntesség

II.3.2.1. Az önkéntesek száma és társadalomstatistikai jellemzői

A rendszerváltás óta Magyarországon két jól ismert nagymintás, reprezentatív adatgyűjtésen és egyéni kérdőíves megkérdezésen alapuló, önkéntességre és adományozásra vonatkozó kutatást végeztek. Az elsőt 1994-ben, 15 ezer fős (14933) felnőtt népességből vett mintán bonyolították le (Czakó et al. 1995). A másodikra 2005-ben került sor a 14 éves és idősebb népesség 5 ezer fős mintáján (Czike, Kuti 2006). A legfrissebb, csak szervezeti önkéntesek megkérdezésén alapuló kutatás 2009-ből való, több mint 2300 fős szervezetekre reprezentatív minta alapján a motivációk vizsgálatára összpontosít (Bartal, Kmetty 2010).

A kutatók mind 1993-ra, mind 2004-re vonatkozóan az önkéntesség fogalmát tágan értelmezték, vagyis mind a szervezeteknek, mind a rokonsági és baráti körbe nem tartozóknak nyújtott segítséget vizsgálták. Az adatok tehát kiterjednek a formális és informális idő-adományozásra is, az önkéntesség valósághoz közelebbi, nem alábecsült súlyára rámutatva. 1993-ban a felnőtt népesség 17%-a, több mint 1,7 millió fő végzett önkéntes munkát formális vagy informális módon. 2004-re ez arány számottevően, a 14 éven felüli népesség 40%-ára növekedett, és az önkéntesek száma megközelítette a 3,5 millió főt. 2004-ben a lakossági adatgyűjtés nyomán a KSH által regisztrált 480 ezer helyett 900 ezer formális önkéntest tarthatunk számon. Ide immár bekerültek az egyházakat és a pártokat segítőik is. 1993-ban az önkéntes munka időtartama 8,9 millió óra, értéke pedig több mint 14 milliárd forint. Az átlagos önkéntes havi több, mint két 8 órás munkanapot dolgozott, de ez a segítség sokkal inkább alkalmasszerű, mint rendszeres. 2004-ben ez a helyzet megváltozott: az önkéntesek közel fele segít rendszeresen, a legtöbben havi gyakorisággal.

Az önkéntesek társadalomstatistikai jellemzői nem változtak meg lényegesen a két kutatás között eltelt 11 évben. Kiugró eltéréseket az önkéntes motivációs kutatás valamint az Eurobarometer-felmérés eredményei sem mutatnak (3. táblázat). Az egyik figyelemre méltó különbség, hogy míg a korábbi nagymintás kutatások azt ültették bele a köztudatba, hogy a tipikus önkéntes férfi, addig a 2009-es önkéntes vizsgálat adatai szerint a nők vannak többségben. Ennek okát abban látják a kutatás vezetői, hogy mintájukba kevésbé a „vezető” – például kuratóriumi tag – önkéntesek, mint inkább a tényleges munkát végzők kerültek be (Bartal, Kmetty 2010). A másik eltérés a korábbi magyar kutatásokhoz képest, hogy az önkéntes motivációs mintában a segítők életkora fiatalabb, mint azt megszokhattuk. Ezt nem biztos, hogy mintavételi okokkal kell

3. táblázat Az önkéntesek, a szervezetek és az önkéntes munka jellemzői Magyarországon és az EU-ban

Az önkéntesség típusa	FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS		FORMÁLIS	
<i>Szempont/kutatás</i>	<i>Magyar lakossági adományok és önkéntes munka kutatás</i>		<i>Magyar önkéntes motivációs kutatás</i>	<i>Eurobarometer, EU-27</i>
<i>Adatfelvétel éve</i>	1993	2004	2009	2010
<i>Vizsgált alapsokaság</i>	Felnőtt népesség	14 év feletti népesség	Magyar rendszeres önkéntesek	14 év feletti népesség
<i>Formális önkéntesek aránya, száma</i>	5 %, 400 200 fő	10%, 900 000 fő	-	-
<i>Informális önkéntesek aránya, száma</i>	29%, 2,3 millió fő	30%, 2,6 millió fő	-	-
AZ ÖNKÉNTES				
<i>Nem</i>	főként férfi	főként férfi	inkább nő	-
<i>Életkor</i>	21-50	31-50	18-45	nem döntő, de 40-54
<i>Családi állapot</i>	házas	házas vagy hajadon/nőtlen	házas vagy hajadon	-
<i>Gyermekek száma</i>	2-3	1-3	2	-
<i>Iskolai végzettség</i>	felsőfokú	középiskolai, felsőfokú	felsőfokú, középfokú	felsőfokú, tanuló
<i>Foglalkozás</i>	vezető, beosztott értelmiségi	beosztott értelmiségi	szolgáltatás, beosztott értelmiségi	állami alkalmazott
<i>Lakóhely</i>	község, főváros		város, község	-
<i>Vallásosság</i>	minden harmadik önkéntes vallásos	minden második önkéntes vallásos	minden második a maga módján vallásos	-
A SZERVEZET ÉS A MUNKA				
<i>A szervezet típusa</i>	helyi önkormányzat	civil szervezet, állami intézmény	-	-
<i>A szervezet tevékenységi köre</i>	egyház, kultúra, szociális ellátás	egyház, rekreáció és sport, szociális ellátás, kultúra	rekreáció és sport, polgári- és jogvédelem	sport, oktatás, kultúra, művészet
<i>Kinek az érdekében?/A munka hozadéka</i>	a közösség általános érdeke		-	szolidaritás, humanitárius segítségnyújtás
<i>A munka tartalma</i>	ügyintézés, településfejlesztés, oktatás, kultúra, egészségügy	lakóhelyi segítség, ügyintézés, szociális, egészségügy, művelődés	rendezvények, adminisztráció, gyermek- és ifjúságügy	-
<i>Motiváció</i>	jó érzés segíteni		(szociális) érték	-

Forrás: Bartal (2009), Bartal, Kmetty (2010), Czako et al. (1995), Czike, Kuti (2006) alapján.

magyaráznunk, az emberek valószínűleg korábban, fiatalabb korban kezdenek el másokon segíteni, mint régebben¹⁷. A kutatók az 1993-as év kapcsán kiemelték, hogy a

¹⁷ Az ifjúság megmozgatására kiváló civil vagy akár egyházi kezdeményezések jöttek létre. Utóbbiak, ezen belül a református egyházhoz is kötődők közül pl. a 72 óra kompromisszum nélkül vagy a Szeretethíd elnevezésű programokat említhetjük. A jelenlegi kormány egyébként az ifjúság közösségi szerepvállalását úgy kívánja elősegíteni, hogy várhatóan 2014-től az érettségihez feltételként írja elő 50-

„konszolidált”, kétgyermekes családban élő felnőttek közül került ki a legtöbb önkéntes. Egyetérthetünk a véleményünkkel abban, hogy a gyermek (társadalmi tőke) „... *rendkívül fontos kapcsolatot jelent a felnőttek és a társadalom, ... az önkéntes segítők és az önkéntes munkára számot tartó szervezetek között.*” (Czakó et al. 1995:19.) Egyértelmű kapcsolat mutatkozott a lakóhely és az önkéntesség között: minél nagyobb volt a település, annál nagyobb arányban önkénteskedtek a megkérdezettek. Az iskolai végzettség (emberi tőke) a következő meghatározó tényező. Számos hazai és nemzetközi reprezentatív kutatás megállapítja, hogy a képzettek „jobb” önkéntes segítők, mint az alacsonyabban iskolázottak. Az 1993-as eredmények egyértelműen rámutatnak arra, hogy jobb önkéntes segítők és adományozók azok, akiknek több forrásból is származik, és ezáltal valószínűleg az átlagnál magasabb a havi jövedelmük (emberi tőke). A 2010-es, azaz 17 évvel későbbi Eurobarometer 73 eredményei szerint a 27 európai ország önkéntesesei kifejezetten a felsőbb társadalmi rétegekbe sorolják magukat (emberi tőke). A felsorolt jellemzők tehát az önkénteseket magas presztízsű egyénekként körvonalazzák, akik gyermekes családban élnek, magas iskolai végzettségűek, gazdaságilag aktívak, társadalmilag elismert foglalkozást űznek.

1993-ban egyértelmű összefüggést fedeztek fel a nonprofit szervezetekkel fenntartott tagsági viszony valamint az önkéntes munka (és adományozás) között. Az önkéntes szervezetek tagjai különösen nagyobb eséllyel segítenek (az adományozás valószínűsége valamivel kisebb), mint azok, akik tagként nem kapcsolódnak semmilyen párthoz, egyesülethez, klubhoz, szakmai vagy munkáltatói szervezethez, illetve szakszervezethez. Meglepő módon a vallásosság és az önkéntes munka között nem fedeztek fel szoros kapcsolatot, ez igaz a természetbeni adományozásra is. Egyedül a pénzadományokra gyakorol pozitív hatást a vallásosság, ezt annak tudják be a kutatók, hogy felmérésük a köznyelvben egyházi adóként elterjedt rendszeres hozzájárulásra is kiterjedt (Czakó et al. 1995). A hazai kutatások szerint a magyar önkéntesek szívesebben támogatják az expresszív jellegű szervezeteket, ahogyan társaik a világ többi részén. A helyi közösség mind 1993-ban, mind 2004-ben elsőbbséget élvez a segítségnyújtásban.

---

80 óras közösségi szolgálat teljesítését. Ahhoz azonban, hogy a kötelező önkéntesség ne hagyjon rossz szájízt a fiatalokban, a programoknak jól előkészítetteknek, felkészítéssel és visszajelzéssel gazdagítottaknak kell lenniük. Hasonló, kötelező jellegű önkéntes munkát végeznek a fiatalok a szocialista megszakítás nélküli, mély civil társadalmi gyökerekkel rendelkező Izraelben vagy az USA egyes államaiban - sikeresen.

II.3.2.2. Az önkéntesek motivációja

Az 1993-as közel 15 ezer fős felnőtt lakossági reprezentatív megkérdezésben az önkéntesek motivációját 9 állítással mérték. Az önkéntes munkára és az adományozásra is igaz, hogy az azokból fakadó jóérzés, a segítségnyújtás öröme volt a legerősebb indíték, hisz a válaszadók több mint négyötöde tartotta ezt fontosnak (az elért pontszámok 1-től 5-ig terjedő skálán mért átlaga: 4,3). A támogatott szervezet iránti bizalom a második legmeghatározóbb tényező (átlagpontszám: 3,9) az adományozásban és önkéntes munkában egyaránt. A szerzők ezt azzal indokolják, hogy „... az emberek érzékenyebben ügyelnek a támogatottak megválasztására akkor, amikor a pénzük és idejük átengedéséről van szó, mint a természetbeni adományok esetében. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy a természetbeni adományozás során sokan olyan javakról mondanak le, amelyeket ők maguk már amúgy sem tudnának használni.” (Czakó et al.1995:27).

A megkérdezettek közül szintén sokan vallják, hogy önkéntességükkel egy konkrét cél elérése mögé álltak (átlagpontszám: 3,7). A szerzők szerint ez azért van így, mert „... az önkéntes segítők szervezése általában ... valamilyen jól körülhatárolt cél (például templomok, iskolák, szociális intézmények építése, renoválása, emlékművek felállítása, parkok telepítése, a lakókörnyezet szépítése stb.) megjelölésével történik.” (Czakó et al. 1995:27). A később megalkotott kategóriákra figyelemmel a segítség jó érzése a régi vagy hagyományos, a szervezet iránti bizalom semleges, míg a konkrét cél megvalósítása új típusú motivációnak felel meg (Czike, Bartal 2005, Czike, Kuti 2006). Az önkéntes munkát végzők világosan elutasították az olyan, inkább instrumentális jellegű indokokat, mint adókedvezmények, költségtérítések igénybevétele, saját életkörülményeik javítása, vagy az igénybe vett szolgáltatások színvonalának emelése. Nem tartották meghatározónak a barátok, ismerősök példájának és a rádiós, televíziós felhívásoknak a hatását sem.

Az önkéntes motivációk régi, új és vegyes kategóriáját Czike, Bartal (2005:94-95) alkotta meg. Kutatásukhoz településtípus és szervezeti forma (alapítvány, egyesület, közalapítvány/közhasznú társaság) szerinti rétegzett mintájukat 1671 szociális nonprofit szervezetből választották ki. Vizsgálatuk a 2001 és 2003 közötti három évre terjedt ki a szervezetek körében. 96 megfelelően kitöltött kérdőívet kaptak vissza postai úton az előzetesen kiválasztott 247 szervezettől, közülük 15 szervezettel strukturált mélyinterjút is készítettek. 56 véletlenszerűen kiválasztott szervezet 112 önkéntesét is vizsgálták, 30-at strukturált mélyinterjúban kérdeztek, a többieket postai kérdőív útján. Az önkéntesek a motivációjukat tudakoló 8 állítás közül választhattak. Az önkéntesség régi típusú

motivációi közé a következőket sorolják: szegényeken való segítség, vallás, hit fontossága, erkölcsi kötelesség, közösséghez tartozás. Emellett az önkéntesség legfontosabb újfajta motivációi: tapasztalatszerzés, kihívás, szakmai fejlődési lehetőség, a szabadidő hasznos eltöltése, új barátok szerzése. Vegyes motivációjú önkénteseknek nevezték ez azokat, akik a két csokorból vegyesen választottak indokot a segítségre (Czike, Bartal 2005:94-95). Eredményeik szerint a régi típusú önkéntesség elsősorban 35 év feletti, házas, többgyermekes, magasabb iskolai végzettségű nőket jellemzi.

Az újfajta motivációkat leginkább az ennél fiatalabb, 26 év alatti, egyedülálló, gyermektelen férfiakat és nőket jellemzik. Ami a szervezetek típusát illeti, az önkéntesek régi típusú motivációját jegyezték fel az adományozó szervezetek, az újat az állam/önkormányzati-közei szervezetek körében. Vegyes ösztönzőket soroltak fel azok az önkéntesek, akik ún. bázisközei szervezeteket segítettek (Czike, Bartal 2005:94-95). Zauner (2002) nyomán ilyeneknek tekintik a karitatív, kulturális, és szabadidős szervezeteket, valamint az érdek- és szolidaritáscsoportokat tömörítő szervezeteket. Kihangsúlyozandó, hogy mivel a vizsgált önkéntesek száma csekély (112 fő), ezért a kutatás megállapításai nem általánosíthatók a teljes magyar lakosságra. Ezen kutatás említésre érdemes megállapítása az is, hogy az interjúalanyok baráti és ismerősi kapcsolataiknak több mint 40%-át éppen az önkéntes munka révén építették ki.

Később a 2004-es országos reprezentatív mintán végzett elemzések alapján Czike, Kuti (2006) a régi motiváció helyett a hagyományos elnevezést használja. A kutatást közel 5000 fős, 14 év feletti népességből vett mintán végezték. Ekkor jóval több, 18 állítás szerepelt a motivációk feltérképezésére. Hagyományos motivációnak tekintették a következőket: jó érzés segíteni (89% azok aránya, akik fontosnak vagy nagyon fontosnak tartják), családi tradíció (60%), közösséghez kapcsolódás (54%), ismerősök példája (39%), hála érzése (34%). Várakozásaik szerint ez a fajta önkéntesség a jótékonykodás eszméjéhez kötődik, és olyan tradicionális „burzsoá” középosztályi értékekhez, mint vallásosság, szolidaritás, altruizmus, másokról való gondoskodás, a szegény és kiszolgáltatott embereken való segítség vágya. A jellemző tevékenység típusok: ruha- és ételosztás, beteglátogatás- és ápolás, véradás.

Újfajta motivációnak nevezték a következőket: egy konkrét cél elérése (54%), a szabadidő hasznos eltöltése (52%), tapasztalatszerzés (46%), önismeret (35%), szakmai fejlődés (28%), jó munkahely lehetősége (4%). (Czike, Kuti 2006:45). Az új hullámú önkéntesek tehát nagyobb hangsúlyt helyeznek a szakmai tudás megszerzésére, megőrzésére és az élethosszig tartó tanulásra, a hosszú távú elköteleződés helyett egy-

egy ügy, akció melletti kiállásra. A kutatási eredmények szerint a hajtóerők között fontos helyet foglal el a szervezeti kötődés (66%), amelyet a semleges indokok közé soroltak. Az újfajta önkéntességhez pl. a kortárssegítés, szakmai segítségnyújtás (könyvelés, IT-tanácsadás), környezetvédelem, programszervezés kapcsolódik. A két típus mentén nem rajzolódtak ki az említett kismintás kutatásnak megfelelő, szociodemográfiai jellemzőkön alapuló csoportok.

A legfrissebb, csak szervezeti önkéntesek megkérdezésén alapuló magyar motivációs kutatás 2009-ből való. Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán kutatásukat több mint 2500 fős szervezetekre reprezentatív mintán végezték. A külföldi kutatások ismertetése során említett tőke indikátorok közül a következők jellemzik az átlagos magyar önkéntest: magas iskolai végzettség, szolgáltatás jellegű, illetve felsőfokú végzettséget igénylő munkakör, viszonylag nagy jövedelem (emberi tőke); a maga módján vallásos (kulturális tőke), két gyermeket nevel, esetleg gyermektelen (társadalmi tőke). Bartal és Kmetty az Esmond, Dunlop (2004)-féle skálát használta a magyar viszonyokra alkalmazva, 59 állítás mentén 13 faktort mérve, ezen belül érték(köze), egoisztikus, társadalmi norma vagy minta és pszichológiai faktorokat. Az eredmények szerint a magyar önkénteseket – a külföldiekhez hasonlóan – elsősorban az értékek vezérlik, a normák és minták kevésbé meghatározóak, míg a vallásosság alig jut szerephez (Bartal, Kmetty 2010, 2011).

III. Kutatási kérdések és hipotézisek megfogalmazása. Metodológia

A fentiekben már kiemeltém, hogy az önkéntességgel foglalkozó szakirodalom és empirikus kutatások mérlege erősen a formális, szervezethez kötődő önkéntesség felé billen, és a szervezeten kívüli önkéntesség kevésbé hangsúlyos. Fel kell tennünk azonban a kérdést, hogy *jogos-e egyáltalán a két csoport, a formális és informális önkéntesek elkülönítése?* Több kutató (Smith 1994, Gallagher 1994) eredményei ugyanis világosan kimutatják, hogy a részvétel egyik módja elősegíti a másikat, a formális és informális tevékenységek pozitívan korrelálnak egymással. A kapcsolat iránya ugyanakkor nem tisztázott. Magyarországon – Nyugat-Európával ellentétben – lényegesen nagyobb a szervezethez nem kapcsolódva segítők aránya, mint a szervezetieké. Ez a számszerűsíthető különbség körvonalazza, hogy a két csoport nem lehet teljesen azonos, legalábbis „mennyiségileg” biztosan nem az. További kérdés, hogy a két tábor „minőségében” - aktivitásában, összetételében, motivációiban – is eltér-e egymástól? Tisztázandó az is, hogy a formális önkéntesség a segítségnek azon modern, leginkább közösségfejlesztő formája-e, amelyet a társadalom progresszív

rétegei gyakorolnak, és amelyet az újszerű, nem-hagyományos motivációk hívnak életre? Vagy ilyen értelemben az informális önkéntesség a formálissal egyenértékű, sőt esetleg ez a mód felel meg inkább a társadalom húzóerejét alkotó rétegek igényeinek? Ezek a kérdések a kérdőívek adatai szerint a következőképp fogalmazhatók át.

III.1. Kutatási kérdés és hipotézis (H_1) a segítség gyakoriságáról

Az első kutatási kérdés a következő: A segítség módjának - annak, hogy valaki formális vagy informális keretek között dolgozik - van-e hatása a segítség gyakoriságára? Más szóval: A formálisan, szervezethez kapcsolódva segítők vagy a szervezethez nem kötődő informális önkéntesek tevékenykednek rendszeresebben? (1.1.)? Tapasztalható-e változás 1993-hoz képest 2004-ben a hatás erősségében (1.2.)? A kutatási kérdésekre válaszoló első hipotézis (H_1) két része a következőképp fogalmazható meg:

- A segítség formája hat az önkéntesség gyakoriságára: a formálisan, szervezethez kapcsolódva önkénteskedők mindkét időpontban gyakrabban segítenek, mint az informális önkéntesek ($H_{1.1}$).
- 1993-hoz képest 2004-ben a szervezetek szerepe felértékelődik, a formális önkéntesség hatása erősödik ($H_{1.2}$).

Többször érveltem az informális önkéntesség fontossága mellett. Mégis logikusnak tűnik az a feltevés, hogy a rendszeres önkéntes tevékenység igényli a szervezeti kereteket. Azt tapasztaljuk, hogy a '90-es évek elejéhez képest többszörösére nőtt mind a civil szervezetek száma, mind ezen szervezetek taglétszáma (KSH 2008, 2010, Czike, Kut 2006). A civil társadalom erősödésével, az önkéntesség köztudatba ívódásával és a civil szervezetek láthatóbbá és hallhatóbbá válásával feltételezem, hogy 2004-re többen vannak azok, akik munkájukat egy szervezetnek adományozzák, illetve egy szervezet közvetítését veszik igénybe, hogy eljussanak a támogatottakhoz.

III.1.1. H_1 : operacionalizálás, mérés, vizsgálati módszer

Az első hipotézishez tartozó függő változó a segítség gyakorisága¹⁸. 1993-ban és 2004-ben is két-két kérdés vonatkozott a gyakoriságra. Az egyik az, amely a rendszerességet az egy rendkívüli alkalomtól a majdnem naponta végzett munkáig terjedő skálán méri. A másik kérdés arra vonatkozik, hogy a kérdezett havonta hány órát töltött önkéntes munkával. Utóbbi azért nem vonható be az elemzésbe, mert csak a szervezeti önkénteseknek tették fel ezt a kérdést, a szervezeten kívülieknek nem. A független változó, vagyis a formális-informális dichotómia a szakirodalommal megegyező módon

---

¹⁸ Az eredeti kérdőív kérdések az 1. számú mellékletben találhatók.

(Wilson, Musick 1997, Czike, Kuti 2006) a tevékenység címzettjei szerint ragadható meg. A szervezeteken keresztül segítők képviselik a formális, míg a közvetlenül az egyént segítők az informális önkénteseket¹⁹.

A függő változó hét értékű ordinális változó, amely a segítség gyakoriságára kérdez rá. Ebben az esetben több dolgot tehetünk: a hét értékből kevesebbet, pl. kettőt vagy hármat képezünk, és ekkor keresztábra-elemzést végezhetünk. A másik lehetőség, hogy sok érték lévén, a változót „felértékelve”, fenntartásokkal kezelhetjük numerikus, arányskálán mérhető változóként, hogy előkészítsük az utat a lineáris regresszióhoz. A magyarázó változók eredetileg kategoriálisak, vagyis nominális mérési szintűek voltak, ha így maradnak, akkor varianciaanalízissel (ANOVA) tesztelhető a hipotézis a függő változó felértékelése után. A dummy vagy Bernoulli kódolás után a magyarázó változók kvázi-numerikussá váltak (Moksony 2006), így a hatás lineáris regresszióval ellenőrizhető. A harmadik lehetőség, hogy a függő változóból dichotóm változót képezünk ritkán és gyakran segített értékekkel, és logisztikus regressziót alkalmazunk. A három lehetséges elemzés közül a lineáris és logisztikus regressziós elemzéseket végeztem el, mivel e két módszert eddig gyakorlatilag nem, vagy alig alkalmazták a hazai önkéntesség kutatásában.

Az említett módszerek alkalmazásával a hipotézis gyakoriságra vonatkozó része akkor igazolódik, ha a formális önkéntességhez tartozó b_1 regressziós együtthatók pozitívak, és így magának a hatásnak a mértéke (b_0+b_1) nagyobb az informális önkéntességhez tartozó hatásnál 1993-ban és 2004-ben egyaránt ($H_{1.1}$). A szervezetek növekvő hatása abban a tapasztalati következményben (Moksony 2006) érhető tetten, hogy 2004-ben a b_1 , illetve $\text{Exp}(b)$ együtthatók magasabb értéket vesznek fel, mint 1993-ban, azaz egyúttal nagyobb a különbség a független dummy változó két értéke között ($H_{1.2}$).

III.2. Kutatási kérdés és hipotézis (H_2) az emberi, kulturális és társadalmi tőkékről

A második kutatási kérdés általánosságban arra vonatkozik, hogy kimutatható-e különbség a formális és informális önkéntesek között az egyes tőkefajták (humán, kulturális, társadalmi tőke) birtoklása tekintetében? Más szóval: a társadalom magasabb státusú, több humán, kulturális és társadalmi tőkével bíró egyénei inkább a formális vagy inkább az informális önkéntességet választják?

---

¹⁹ A vizsgálatok nem terjednek ki a szervezeti tagság intenzitásának mérésére, azaz arra, hogy aktív vagy passzív szervezeti tag-e a kérdezett (Wollebaek, Selle 2004). Nincs lehetőség annak megállapítására sem, hogy az érintett (kizárólag) azt a szervezetet segítette-e, amelynek tagja vagy valamely mást (is).

- A második hipotézis értelmében a több humán, kulturális és társadalmi tőkével rendelkezők nagyobb eséllyel választják a formális, mint az informális önkéntességet 1993-ban és 2004-ben is (H₂). Átfogalmazva: ezen tőkefajták birtoklása előrejelzi, hogy valaki formális vagy informális módon önkénteskedik-e. A hipotézis igazolása továbbá azt is előrevetíti, hogy a formális önkéntesek magasabb társadalmi státusú egyének, mint az informális segítők.

Az eddigi empirikus kutatások nagy része az önkéntesek és nem-önkéntesek összehasonlítására fókuszál, ez igaz nemcsak a magyar kutatásokra, de a külföldiek jó részére is. Az informális és formális önkénteseket összehasonlító néhány elemzés eredményei eltérőek a tőkefajtákat és az önkéntesség módját boncolgató összefüggések vizsgálatakor. Az egyes tőkék indikátorai keverednek a formális és informális önkéntesek között Wilson, Musick (1997) kutatásában, míg Putnam (2000) csoportosítása közelebb áll az említett, „vegytisztá” várakozáshoz.

Az egyes tőkéken belül ún. húzóváltozókat határoztam meg. Azt feltételezem például, hogy magasabban képzett az, aki szervezetnek segít (humán tőke) (Putnam 1995). A vallásosságot, és annak a hagyományos, egyházi tanítást követő változatát is meghatározónak tartom, ugyanis ezek az emberek egyfelől nagyobb eséllyel kapcsolódnak be az egyház mint szervezet karitatív munkájába is. Másfelől az egyház közvetítő kommunikációs csatornaként is szolgálhat a potenciális önkéntes és a segített egyén vagy szervezet között (kulturális tőke). Putnam (2000) a templomba járást tartja a formális önkéntesek egyik jellegzetességének. Mivel vallásgyakorlásra vonatkozó kérdés nem szerepel egyik kérdőívben sem, azt nem tudtam bevonni az elemzésbe). A szervezeti tagság is egy ilyen meghatározó változó lehet, a tagok ugyanis nagyobb eséllyel vesznek részt önkéntesként is szervezetük munkájában (társadalmi tőke) (Czakó et al. 1995, Hámori 2011).

Nem újkeletű megállapítás, hogy a három tőkefajta összefügg egymással, hisz például a magasabb iskolai végzettségűek (humán tőke) rendszeresebben vesznek részt társadalmi interakcióban (társadalmi tőke), mint a kevésbé képzettek (Curtis, Jackson 1977:173). Az aktív társadalmi életet élők pedig nagyobb eséllyel lesznek önkéntesek. Nemcsak egymást erősítő, hanem egymást esetlegesen kioltó hatásokkal is számolnunk kell, hiszen a magasabban képzetteknek (humán tőke) átlagosan kevesebb gyermekük születik (társadalmi tőke). A több gyermek pedig a kapcsolatokhoz való nagyobb hozzáférést, azaz több társadalmi tőkét, és az önkéntességre való nagyobb esélyt jelentene. Egyes kutatások a magasabb társadalmi-gazdasági státushoz a rendszeresebb

templomlátogatást (Chalfant et al. 1994:350), és a ritka egyéni imádkozást (Stark, Bainbridge 1987:48) kötik.

III.2.1. H₂: operacionalizálás, mérés, vizsgálati módszer

A függő változó a segítség formális vagy informális módja. Ezt a dummy változót - ahol 1 jelenti a formális és 0 az informális önkénteseket - a segítség címzettje alapján hoztam létre. Formális önkéntesek azok, akik korábbról ismert vagy ismeretlen szervezetet segítettek, illetve akik közvetítés igénybevételével, szervezeten keresztül jutnak el a segítethez. Az informális önkéntesek az ismerős vagy ismeretlen egyéneket közvetlenül segítők. A magyarázó változó tőkefajták operacionalizálása során meglehetősen sok inspirációt merítettem Wilson, Musick (1997) kutatási designjából, akiknek a koncepcióját több helyütt a magyar adatbázisoknak megfelelően kellett megváltoztatni. A magyarázó változók operacionalizálására viszonylag korlátozottak voltak a lehetőségek mind az 1993-as, mind a 2004-es adatok esetében, mert a kutatások nem a tőkefajtákra összpontosítottak. Az 1993-as és 2004-es adatok átkódolások vagy új változók létrehozása után váltak teljesen ekvivalensekké egymással. Az átalakított változókat ellenőrzendő, azokat minden esetben gyakorisági sorokkal egyeztettem az eredetiekkel. Az egyes tőkefajták mérésére indexeket hoztam létre olyan itemekből, amelyek az adatállományban legalább közvetve utalnak a tőkékre. Az indexek minden esetben az őket alkotó itemek pontszámainak összegei.

III.2.1.1. H_{2,1}: emberi tőke

Az emberitőke-index (ETI) átkódolás után három változóból állt elő: iskolai végzettség (0-2), gazdasági aktivitás (0-3) és foglalkozási csoport (0-4) (4. táblázat). Azt, hogy az iskolai végzettség emelkedése elősegíti az önkéntességet, már Smith (1994), Wilson, Musick (1997), Caputo (2009) is kimutatta. A gazdasági aktivitás és önkéntesség összefüggésére többek között az Eurobarometre (2010), Rotolo, Wilson (2007), Van Ingen, Dekker (2011) mutatott rá. A foglalkozási csoport és az önkéntesség kapcsolatára pedig az Eurobarometre 2010-es eredményei világítanak rá. A magyar adatbázisban az iskolai végzettségen belül alsó (0), közép (1) és felső (2) kategória jött létre, a gazdasági aktivitáson belül eltartott (0), munkanélküli (1), nem dolgozó, de önálló jövedelemmel rendelkező (2) és aktív kereső (3). A harmadik alkotóelem a foglalkozási csoportok szerint szerveződik: nem dolgozik (0), alkalmazott fizikai (1), alkalmazott nem diplomás szellemi (2), alkalmazott diplomás szellemi (3) és önálló (4). Az átkódolással egyrészt válaszlehetőségeket vontam össze, csökkentve a dimenziók számát, másrészt

4. táblázat H_{2.1}: az emberitőke-index összetétele és eloszlása az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben

Emberitőke- index ²⁰	Válasz kategóriák	Kódolás, pontszám	1993 % N=3799	2004 % N=1646
ET ₁ Iskolai végzettség	Alsó	0	29,4	24,4
	Közép	1	51,2	58,4
	Felső	2	19,4	17,3
ET ₂ Gazdasági aktivitás	Eltartott – tanuló, háztartásbeli	0	2,7	13,6
	Munkanélküli	1	6,9	6,7
	Nyugdíjas, Gyes, Gyed	2	35,3	31,5
	Aktív kereső	3	55,1	48,2
ET ₃ Foglalkozási csoport	Nem dolgozik	0	44,4	51,8
	Alkalmazott fizikai	1	22,3	20,8
	Alkalmazott nem diplomás szellemi	2	12,0	11,1
	Alkalmazott diplomás szellemi	3	15,7	8,9
	Önálló	4	5,6	7,4

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) és 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

a válaszokban megjelenő új növekvő pontszámok a státus emelkedését is jelentik. A humántőke-index értéke így 0 és 9 között lehet, ahol a 0 jelképezi a legkevesebb, 9 pedig a legtöbb emberi tőkét. 0 értéket kap az, akinek általános iskolai vagy annál alacsonyabb végzettsége van (alsó), eltartott (tanuló, háztartásbeli vagy egyéb eltartott), tehát nem dolgozik. Ezek képviselik a kihagyott vagy referencia-kategóriákat az elemzés során. 9-es a pontszáma annak, akinek felsőfokú végzettsége van, aktív kereső és önálló. Az emberitőke-index elemei páronként korrelálnak egymással, ezt intuitíve is érezzük, és a magas pozitív korrelációs együtthatók is megerősítik (1993-ban: 0,27^{**}, 0,50^{**} és 0,69^{**}; 2004-ben: 0,37^{**}, 0,43^{**} és 0,64^{**}, 2. és 5. számú melléklet).

III.2.1.2. H_{2.2}: kulturális tőke

A kulturálistőke-index négy változóból adódik össze, ezek: kulturális hírforrás a társadalmi szervezetekről (0-1), a szegényeken (1993)/rászorulókon (2004) segíteni erkölcsi kötelesség (0-3), szubjektív vallásosság (0-2), egyházi hírforrás a társadalmi szervezetekről (0-1). A kulturális fogyasztásra közvetetten utal, hogy a válaszadó kulturális, sport-, vagy szabadidős rendezvénye(ke)n szerez tudomást a nonprofit szervezetek működéséről. Kulturális fogyasztásra vonatkozó közvetlen kérdés egyébként nem szerepel a két kérdőívben. „A szegényeken/rászorulókon segíteni kötelesség.” kitételhez való hozzáállás 1993-ban 5 pontos, 2004-ben 10 pontos skálán volt értékelhető, így a '93-as válaszokat átkódolással igazítottam a 2004-esekhez. Ez az item nem tipikus eleme a kulturális tőke indexének. Azért esett rá mégis a választásom,

²⁰ Az emberitőke-index a fenti négy item pontszámainak egyszerű összegei: ET₁+ET₂+ET₃.

mert Wilson, Musick (1997:699) is használ egy hasonló indikátort a kulturális tőke mérésére ("How much the respondent values helping"). Ez a beállítódás a kulturális tőke inkorporált változatának fogható fel (Bourdieu (2006 [1983])).

Egyes kutatási eredmények szerint a közösségi vallásgyakorlás inkább elősegíti az önkéntességet, mint az egyéni vallásgyakorlás vagy a vallásos hit (Jendrisak et al. 2006, Caputo 2009, Van Ingen, Dekker 2011). Cnaan et al. (1993) és Wilson, Musick (1997) azt találták, hogy mind az egyéni (pl. imádkozás), mind a közösségi vallásgyakorlás (pl. templomba járás) előrejelzi az önkéntességet. Az önbevalláson alapuló vallásos hit "intenzitása" és az önkéntesség mértéke között nem tapasztaltak összefüggést. Mivel vallásgyakorlásra vonatkozó kérdések nem szerepeltek a kérdőívekben, ezért csak a szubjektív vallásosság (nem vallásos, a maga módján vallásos, az egyház tanítása szerint vallásos) és az egyházi hírforrás változók használatosak az elemzésben. Az utóbbi indikátor a közösségi vallásos viselkedésről (objektív vallásosság) ad információkat, amely viselkedés a kulturális fogyasztás egy másik dimenziójának feleltethető meg.

5. táblázat $H_{2.2}$: a kulturálistőke-index összetétele és eloszlása az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben

Kulturálistőke-index ²¹	Válasz kategóriák	Kódolás, pontszám	1993 % N=3799	2004 % N=1646
KT ₁ Kulturális hírforrás	Nem	0	82,3	85,3
	Igen	1	17,7	14,7
KT ₂ A szegényeken/ rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség ²² .	Nem ért egyet (1-3)	0	2,1	18,8
	Egyet is ért meg nem is (4-6)	1	30,6	25,4
	Inkább egyetért (7-9)	2	41,7	26,4
	Teljesen mértékben egyetért (10)	3	25,6	29,3
KT ₃ Szubjektív vallásosság	Nem vallásos	0	27,6	28,4
	A maga módján vallásos	1	39,9	49,3
	Az egyház tanítása szerint vallásos	2	32,6	22,3
KT ₄ Egyházi hírforrás	Nem	0	72,6	77,8
	Igen	1	27,4	22,2

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) és 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

A kulturálistőke-index (5. táblázat) legalacsonyabb értékét, 0-t azok a válaszadók kapják, akik nem kulturális – illetve szabadidő és sport – és nem egyházi rendezvényen szereznek információt társadalmi szervezetekről, nem értenek egyet a „szegények segítése kötelesség”-elvvel és nem vallásosak. Maximumot, azaz 7-es értéket kapnak mindazok, akik kulturális és egyházi hírforrásból táplálkoznak, egyetértenek a

²¹ A kulturálistőke-index a fenti négy item pontszámainak összege: $KT_1 + KT_2 + KT_3 + KT_4$.

²² A KT_2 nevű itemnek a 2004-es kérdőívben van egy ellentétpárja: „Csak a nem önhibájukból bajba kerültek érdemelnek segítséget.” Az ezzel a kijelentéssel való teljes egyetértést jelölik 1-essel, és „A rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség.” állítás teljes mértékű elfogadását 10-essel.

„szegények segítése kötelesség”-véleménnyel, és vallásosak. A kulturálistőke-index összetevői közül – logikus módon – erős, 0,4 feletti pozitív korreláció van a szubjektív vallásosság és az egyházi esemény mint információforrás között 1993-ban és 2004-ben is. A kulturális és egyházi hírforrás némileg összefonódik 2004-ben 0,16^{**}-os korrelációs együttható mellett, míg ugyanez 1993-ra nem mondható el. Meglepő módon csak gyenge, bár pozitív együttjárás jellemzi a szubjektív vallásosságot és a rászorulóknak a segítség kötelesség-elv támogatását: 1993-ban 0,12^{**}, míg 2004-ben 0,11^{**} az együttható értéke (3. és 6. számú melléklet).

III.2.1.3. H_{2,3}: társadalmi tőke

A társadalmi tőke-index (6. táblázat) négy részből áll. Az első a háztartásban élő eltartott gyermekek száma (0-2). Ezt az indikátort használja Coleman (1988) a családon belüli társadalmi tőke mérésére a társadalmi tőke kulturális tőke termelésében betöltött szerepét vizsgálva. A gyermekek és az önkéntesség pozitív kapcsolatára korábban Czakó et al. (1994), Smith (1994), Rotolo, Wilson (2007), Caputo (2009) világított rá. A társadalmi tőke következő alkotórésze a szervezeti tagság (0-1) - ideértve a pártokat és szakmai szervezeteket is. A szervezeti tagság önkéntességben betöltött szerepét például Czakó et al. (1994), Putnam (1995, 2000), Cziike, Kuti (2006) mutatta ki az eddigiek során. A legtöbb kutató a barátok és ismerősök számát, valamint a kapcsolattartás gyakoriságát használja a társadalmi tőke mérésére az önkéntesség kapcsán (Brown, Ferris 2007, Taniguchi 2010, Paik, Navarre-Jackson 2011). Erre vonatkozóan a magyar kérdőívekben nem szerepelnek adatok, ezért a másik két elemzésbe bevont társadalmi tőke-indikátor a kapcsolatok szerepét méri egyrészt az önkéntesség motiváló erejében: ismerősök példáján felbuzdulva végez önkéntes munkát (0-2); másrészt a kapcsolatok információforrásként való használatában: kapcsolatokon - rokonokon, ismerősökön, barátokon, szomszédokon – keresztül értesült a társadalmi szervezetek munkájáról (0-1). A társadalmi tőke indexe 0 annak a megkérdezettnek, akinek nincsen gyermeke, nem tagja egyetlen társadalmi szervezetnek sem, és kapcsolatai nem szolgálnak információforrásként, és nem is motiválják őt önkéntességre. 6-os értéket kapnak a 2 vagy több gyermeket nevelő szervezeti tagok, akiknek kapcsolathálója egyrészt információs csatornaként, másrészt motivációs erőként szolgál. A társadalmi tőke-index elemei azok, amelyek a leginkább függetlenek egymástól mindkét

6. táblázat $H_{2,3}$: a társadalmi tőke index összetétele és eloszlása az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben

Társadalmi tőke-index ²³	Válasz kategóriák	Kódolás, pontszám	1993 % N=3799	2004 % N=1646
TT ₁ Gyermekek száma	0	0	47,8	45,7
	1	1	22,9	25,3
	2-10	2	29,3	29,0
TT ₂ Szervezeti tagság	Nem	0	62,2	71,7
	Igen	1	37,8	28,3
TT ₃ Ismerősök példája motiválja	Nem ért egyet (1-2)	0	63,4	47,1
	Egyet is ért meg nem is (3)	1	12,2	20,9
	Egyetért (4-5)	2	24,5	31,9
TT ₄ Kapcsolatok mint információforrás	Nem	0	57,3	52,3
	Igen	1	42,7	47,7

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) és 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

időpontban. Az egyetlen említésre méltó összefüggés a kapcsolatok motiváló ereje és információs csatorna szerepe között található (a korrelációs együttható 1993-ban 0,15**, 2004-ben 0,14**). 1993-ban és a társadalmi tőke esetében fordult elő egyetlen alkalommal negatív együttjárás, mégpedig a családban élő eltartott gyermekek száma és az ismerősök példájának fontossága között. Ez az összefüggés azonban nagyon gyenge - -0,01**-es mértékű -, ezért is nem szentelek komolyabb figyelmet neki (4. és 7. számú melléklet).

A bemutatott tőkeindexeket tehát magyarázó változóként vontam be azokba a logisztikus regressziós modellekbe, amelyek magyarázandó változója az önkéntesség formája dummy. A hipotézis akkor igazolódik, ha 1-nél nagyobb esélyhányados (Exp(B)) értékeket kapunk 1993-ban és 2004-ben is.

III.3. Kutatási kérdés és hipotézis (H_3) a motivációkról

A harmadik kutatási kérdés általánosan fogalmazva arra vonatkozik, hogy mely motivációk mozgatták a formális, és melyek az informális önkénteseket 2004-ben? Konkrétan: igazolható-e az a feltevés, hogy a hagyományos motivációk inkább az informális, míg az új típusú motivációk inkább a formális önkénteseket vezérlik (3.)? A harmadik hipotézis (H_3) értelmében a formális és informális önkénteseket más-más típusú motivációk vezérlik:

- A formális önkénteseket inkább az új ($H_{3,1}$), míg az informális önkénteseket inkább a hagyományos hajtóerők vezették 2004-ben ($H_{3,2}$).

²³ A társadalmi tőke-index a fenti négy item pontszámainak összege: $TT_1 + TT_2 + TT_3 + TT_4$.

Az önkéntes motivációk régi, új és vegyes kategóriáját Czike, Bartal (2005:94-95) fejlesztette ki 112 önkéntest vizsgálva. A régi típusú önkéntesség elsősorban a 35 év feletti, házasságban élő, több gyermekes, magasabb iskolai végzettségű nőket jellemzi. Az újfajta motivációkat leginkább az ennél fiatalabb, 36 év alatti, egyedülálló, gyermektelen férfiak és nők mondhatják magukénak. Később 2004-es országos reprezentatív mintán végzett elemzések alapján Czike, Kuti (2006) hagyományos és új felosztásról beszél. Ezen a mintán nem rajzolódott ki a kismintás kutatásnak megfelelő háttérjellemzők a hagyományos és új típusok alapján. Azt várom, hogy a segítség címzettje (szervezet vagy magánszemély), vagyis az önkéntesség formális vagy informális módja lehet az a változó, amely mentén körvonalazódik a hagyományos és új típusú önkéntesség. Azt az 1993-as és 2004-es kutatás is kimutatta, hogy az önkéntesek legfontosabb – deklarált – motivációja a segítség jó érzése (altruisztikus ok). Annyi várható tehát csupán, hogy a formális önkéntesek között magasabb az új típusú motivációt tükrözők aránya az informális önkéntesekhez képest.

III.3.1. H₃: operacionalizálás, mérés, vizsgálati módszer

Mivel a '93-as felvételen csak 9 motivációs állítás szerepelt, és ezek közül sem mindegyiknek van 2004-es párja, ezért ennél a kutatási kérdésnél csak a 2004-es, 18 állítást tartalmazó adatokat vesszük figyelembe. A függő változó megegyezik a második hipotézisével: az önkéntesség formális vagy informális módja, amelyet 0-1 értékű dummy változóval jelölünk. Formális önkéntesek a korábbi ismert vagy ismeretlen szervezetet segítők, informális önkéntesek az ismerős vagy ismeretlen egyéneket közvetlenül segítők. A magyarázó változók a motivációk hagyományos és új típusai (Czike, Kuti 2006). A hagyományos motivációk közé a következők tartoznak: jó érzés segíteni, családi indíttatás, közösséghez kapcsolódás, ismerősök példája, hálából. Az új motivációk elemei: konkrét cél elérése, szabadidő eltöltése, tapasztalatszerzés, önismeret, szakmai fejlődés, jó munkahely szerzése.

Vizsgálati módszerként először a konfirmatív faktorelemzés használatos, amely a motivációk mögötti látens struktúra feltárására, illetve a hagyományos és az új kategóriák ellenőrzésére szolgál. Ezután a két kapott faktort magyarázó változóként használok logisztikus regresszió elemzésben. A hipotézis mindkét része akkor igazolódik, ha egynél nagyobb esélyhányadosokat kapunk a hagyományos motivációk és az informális önkéntesség, illetve az új motivációk és formális önkéntesség viszonylatában egyaránt.

IV. Statisztikai adatelemzés

Ebben a fejezetben a statisztikai adatelemzés tanulságait foglalom össze. Először a leíró statisztikákra térek ki. A leíró statisztikák bár nem alkalmasak a hipotézis ellenőrzésére, mégis festenek egy általános képet a magyarországi önkéntesekről 1993-ban és 2004-ben. Lehetőséget biztosítanak a tizenegy év alatt bekövetkezett változások érzékeltetésére is. A fejezet második részében a három hipotézist többváltozós statisztikai adatelemzéssel tesztelem.

IV.1. Leíró statisztikák

Az átlagos formális önkéntes a következőképp írható le 1993-ban (7. táblázat): községben élő, érettségizett nő, vallásos (az egyház tanítása szerint, bár nem így tették fel a kérdést), a 31-40 éves korosztályba tartozik. Jellemzően nincsen gyermeke, ha van, azok száma egy vagy kettő, saját jövedelemmel rendelkezik, szakmunkásként dolgozik. A tipikus informális önkéntes néhány jellemzőben eltér a formálistól. Városban él, a maga módján vallásos, és kissé idősebb, 31-50 év közötti. Szakmunkásként, illetve beosztott nem diplomásként dolgozik.

Társadalmi szervezetekről való információit mindkét csoport a médiából szerzi, nagy az ereje ezen túl a személyes kapcsolathálónak, különösen a formális önkéntesek esetében – 2004-re ez csak fokozódott. Utóbbi csoportban az egyház információ közvetítő szerepe is megemlítendő. Ugyanezen szempontok szerint 2004-re a következő főbb változásokat érzékeljük: az informális önkéntesek nagyobb arányban végeznek alkalmazottként fizikai munkát, mint a formális önkéntesek. A formális önkéntesek körében nő a városiak, míg az informálisak esetében a községben élők aránya. További változás, hogy a társadalmi szervezetek igyekeznek postai úton is támogatókat mozgósítani mindkét táborból. 1993-ban magasabb az informális önkéntesek aránya (58%) a szervezeti önkéntesekénél (42%), ez a különbség azonban sokkal számottevőbbé válik tizenegy évvel később (72 versus 28%). Az adatokból látható tehát, hogy bár a nonprofit szervezetek száma több ezerrel megnőtt, közvetítésüket mégis lényegesen kevesebben veszik igénybe. Az is lehet, hogy a 2004-es 5000 fős mintába kevesebb szervezeti önkéntes került be, mint a korábbi 15 000 fősbe. A szervezeti önkéntesek fele 2004-ben szervezeti kereteken kívül is segített másoknak, a nem-szervezeti önkéntesek közel ötödéről mondható el, hogy szervezethez kapcsolódva is dolgozott. Az összes önkéntes 14%-a (266 fő az 1912 főből) végzett munkát formális és informális úton is ebben az évben.

7. táblázat Leíró statisztikák az önkéntes almintában 1993-ban és 2004-ben

Szempont/A kutatás éve	1993 N=3799				2004 N=1912			
	FORMÁLIS N=1588	%	IN- FORMÁLIS N=2211	%	FORMÁLIS N=533	%	IN- FORMÁLIS N=1379	%
Arány		42		58		28		72
Általános jellemzők								
Nem	nő	52	nő	57	nő	53	nő	51
Lakóhely	község	44	város	32	község	35	község	37
					város	33		
Életkor	31-40 év	27	41-50 év	24	31-40 év	25	41-50 év	20
			31-40 év	24			31-40 év	20
Családi áll.	-	-	-	-	házas/élettárs	66	házas/élettárs	60
Információ- forrás a társadalmi szervezetekről	TV, rádió	90	TV, rádió	93	TV, rádió	80	TV, rádió	78
	sajtó	81	sajtó	79	sajtó	61	sajtó	50
	kapcsolatok	48	kapcsolatok	39	kapcsolatok	58	kapcsolatok	48
	egyház	39	szórólap, utca	28	szervezeti kötődés	49	levél, postaláda	42
	régi kapcsolat	29	ügynök	20	levél	45	felkeresték	36
1. HIPOTÉZIS (H₁)								
A munka gyakorisága	rendszeres, évente 1x	46	rendszeres, évente 1x	58	alkalmanként, többször is	42	alkalmanként, többször is	47
Havonta v. gyakrabban		22		18		32		28
2. HIPOTÉZIS (H₂)								
Humán tőke								
Iskolai végzettség	érettségi	27	érettségi	30	középiskola	35	középiskola	35
	szak(m.)iskola	22	szak(m.)iskola	23	felsőfokú	24	szakmunkás	24
	8 általános	22	8 általános	22	szakm.	20	8 általános	19
	felsőfokú	21	felsőfokú	18	8 általános	16	felsőfokú	17
Foglalkozás, munka- erőpiaci státusz	szakmunkás	25	szakmunkás	24	alk. fizikai	39	alk. fizikai	46
	bet. és segéd- munkás	19	beoszt. nem diplomás	23	alk. nem diplomás szell.	22	alk. nem diplomás szell.	19
	beoszt. nem diplomás	18	bet. és segéd- munkás	22	alk. diplomás szellemi	20	alk. diplomás szellemi	14
	beoszt. diplomás	15	beoszt. diplomás	12				
	vezető	10	vezető	10				
Kulturális tőke								
Kulturális eseményen hallott társadalmi szervezetekről I-N		25		12		27		14
Segíteni köte- lesség 1-10 ²⁴	7,7		7,61		6,83		6,64	
Szubjektív vallásosság	vallásos	42	a maga módján	42	a maga módján	46	a maga módján	50
	a maga módján	35	vallásos	25	az egyház tanítása szerint	30	az egyház tanítása szerint	21
Egyházi eseményen hallott társadalmi szervezetekről I-N		39		19		37		20
Társadalmi tőke								
Eltartott gyermek száma	0-2		0-2		0-2		0-2	
	0	45	0	50	0	42	0	46
	kettő	27	egy	24	2	24	1	25
	egy	21	0-2	21	1	23	2	21
Szervezeti tag	nem	54	nem	68	igen	51	nem	72
Ismerős példája 1-5	2,27		2,04		3,01	41	2,64	

²⁴ 1993-ban 1-től 5-ig terjedő Likert-skálát alkalmaztak, így ezeket a válaszokat súlyoztam a 2004-es 10-es skála adataival való összehasonlíthatóság érdekében.

<i>Kapcsolatokon keresztül hallott társadalmi szervezetekről I-N</i>	48		39		58		48
3. HIPOTÉZIS (H₃) (csak a 2004-re vonatkozó adatok esetében)							
Motiváció²⁵ 1-5	jó érzés segíteni 4,23		jó érzés segíteni 4,27		jó érzés segíteni 4,57		jó érzés segíteni 4,5
	támogatott jól használja 3,65		konkrét cél 2,78		szervezeti kötődés 3,74		családi indíttatás 3,32
	konkrét cél 3,61		támogatott jól használja 2,56		családi indíttatás 3,67		megtehetem 3,15
<i>Hagyományos</i>	-	-	-	-	3,41		2,93
<i>Új</i>	-	-	-	-	2,59		2,22
<i>Semleges</i>	-	-	-	-	2,42		1,98

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) és 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

Bár a leíró statisztikák nem teszik lehetővé a hipotézisek ellenőrzését, azért némi eligazítást nyerhetünk belőlük az intuíciók helyességét vagy helytelenségét illetően. Az első hipotézis (H₁) a munka gyakoriságára vonatkozik. A várakozásoknak megfelelően mindkét időpontban a formális önkéntesek között vannak többen azok, akik havonta, vagy annál gyakrabban adományozzák idejüket. A különbség azonban nem számottevő a két csoport között. 2004-re a formális és informális önkéntesek között egyaránt megnőtt azok aránya, akik legalább havi gyakorisággal dolgoztak, a munkában kifejezett mások iránti kötelezettségvállalás tehát az idő elteltével növekedni látszik.

A második hipotézis (H₂) a tőkefajtákról tett megállapításokat. Ami az emberi tőkét (H_{2.1}) illeti, a formális önkéntesek között mindkét esetben magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint informális társaik körében. Míg a formális önkéntesek között valamivel több magasan képzett egyént találunk 2004-re, addig az informális önkéntesek között arányuk némileg csökken. A kulturális tőke (H_{2.2}) két mutatójára áttérve: mindkét adatfelvételkor igaz, hogy a formális önkéntesek nagyobb arányban szereztek kulturális és/vagy egyházi eseményen információt a társadalmi szervezetek működéséről. A formális önkéntesek 1993-ban és 2004-ben is nagyobb arányban tartják magukat a klasszikus értelemben vallásosnak. Így valószínűleg nagyobb eséllyel fordulnak meg egyházi eseményeken, ahol hallhatnak a nonprofit szervezetek működéséről, ami éppenséggel lehet az egyházközségük által alapított nonprofit szervezet (pl. alapítvány) is. A harmadik vizsgált tőkefajta, a társadalmi tőke (H_{2.3}) egyik indikátora a szervezeti tagság. A szervezeti tagok csekély túlsúlya egyedül a 2004-es formális önkéntesek között mutatható ki. Az ismerősök példája mint motiváció

²⁵ A 2004-es adatfelvételben a hagyományos motivációk: jó érzés segíteni, családi indíttatás, közösséghez kapcsolódás, ismerősök példája, hálából. Új motivációk: konkrét cél elérése, szabadidő eltöltése, tapasztalatszerzés, önismeret, szakmai fejlődés, jó munkahely. Semleges motivációk: szervezeti kötődés, környezete szebb lett, szolgáltatás javult, adókedvezmény, rábeszélék, mert megteheti, hirtelen ötlet.

valamivel erősebb a formális önkénteseknél, mint ahogy ennek megfelelően az is inkább jellemző rájuk, hogy személyes kapcsolatok révén hallottak a társadalmi szervezetekről. A kapcsolatháló informáló szerepe mindkét tábor esetében jelentősebbé vált 2004-ben. Első látásra nem tűnik alátámasztottnak az a harmadik hipotézisben (H_3) megfogalmazott állítás, hogy 2004-ben a formális önkénteseket inkább az új ($H_{3.1}$), az informálisakat pedig inkább a hagyományos motivációk mozgatják ($H_{3.2}$). Igaz, hogy a formális önkéntesek magasabb pontszámokat adtak az újfajta motivációknak, de ugyanez mondható el a hagyományos mozgatórugókról is. 1993-ban mindkét csoportban a támogatott szervezet iránti bizalom, illetve egy konkrét cél elérése volt a jellemző motiváció a segítség jó érzése után annyi különbséggel, hogy a formális önkéntesek fontosabbnak tartják ezeket, mint az informális önkéntesek.

IV.2. A hipotézisek ellenőrzése

IV.2.1. H_1 a segítség gyakoriságáról

A segítség gyakoriságára vonatkozó várakozás nullhipotézise (H_0) szerint a formális és informális önkéntesek „munkavégzésének” gyakorisága között nincsen eltérés, így a független változó függő változóra gyakorolt hatása a véletlen műve, és a valódi regressziós együttható értéke nulla (Moksony 2006). A leíró statisztikák rámutattak arra, hogy 2004-ben a formális önkéntesek fele szervezeten kívül is segített. Ha függő változóként kizárólag a formális keretek között önkénteskedőket használnánk, ezen alminta elemszáma a felére csökkenne. A nagyobb alminta-elemszám megőrzése érdekében azokat az önkénteseket vesszük alapul a hipotézis tesztelés során, akik szervezethez kapcsolódva segítettek, függetlenül attól, hogy emellett informálisan is önkénteskedtek-e vagy nem.

A lineáris regresszió P-értéke (8. táblázat), azaz a t-hányados megfigyelt szignifikanciaszintje (Szn. = 0,000) 1993-ban rámutat arra, hogy az eredmény szignifikáns, azaz az alapsokaságra is érvényes. Ezért elvethetjük a nullhipotézist (H_0), ezzel együtt a véletlent mint alternatív magyarázatot, és kijelenthetjük, hogy a segítség - formális vagy informális - módja szignifikánsan hat az önkéntesség gyakoriságára. Amint azt a 8. táblázat mutatja, 1993-ban a konstans (b_0 , tengelymetszet, intercept) értéke 2,74. Ez a szám regressziós egyenes „magasságát” fejezi ki, azt, hogy a független változó 0 értéke mellett mekkora a függő változó átlagértéke. A konstans tehát ebben a hipotézisben az informális önkéntesek évi részvételének gyakoriságát mutatja. Ez a mutató több okból is nehezen értelmezhető: egyrészt a részvétel gyakorisága nem lehet

törtszám, másrészt a függő változót úgy vontuk be az elemzésbe, hogy annak nem voltak valódi numerikus értékei.

A b_1 együttható (Formális önkéntesség) a regressziós egyenes meredekségét, illetve a magyarázó változó hatásának a nagyságát mutatja. Azt jelenti az érték, hogy az informális segítsérről a formálisra való „áttérés” átlagosan 0,28-cal növeli a részvételi gyakoriságot – a konstanshoz hasonlóan ebben a formájában ez sem értelmezhető. A formális változó (Formális önkéntesség = 1) értékét a b_0 és b_1 összegeként kapjuk meg: $2,74 + 0,28 = 3,02$. Az értelmezési probléma itt is fennáll. További összefüggés, hogy az informális segítsérről a formálisra való „áttérés” 10%-kal növeli a függő változó becsült értékét, azaz az önkéntes munka gyakoriságát.

A regressziós együtthatók standard hibája, amely az alapsokaságbeli érték sávot adja meg, megnyugtatóan alacsony (0,035 és 0,054). A kiigazított R^2 vagy korrigált determinációs együttható 0,7%-os értéke rámutat ugyanakkor arra, hogy a független változó magyarázó ereje szerény. Azaz: az önkéntesség gyakoriságának varianciájából a segítség módja csak 0,7%-ot magyaráz. Ez az érték azt sugallja, hogy a segítség formális vagy informális volta nem tudja önmagában előrejelezni a segítség gyakoriságát, későbbi kutatásokban érdemes más magyarázó változót is bevonni az elemzésbe. A becslés standard hibája a regressziós egyenes illeszkedését jelzi, ugyanis a reziduálisok szórását mutatja. Biztató, hogy az érték alacsony (1,625). Ez a szám azt mutatja meg, hogy a függő változó becsült ($\hat{Y}$) és valódi értéke (Y) között mekkora a négyzetes eltérés.

8. táblázat H_1 : a lineáris és logisztikus regresszió fő eredményei 1993-ban és 2004-ben²⁶

		Az önkéntes munka gyakorisága	
		Lineáris regresszió	Logisztikus regresszió
		Standardizálatlan együttható, B	Exp(B)
1993 N=3719	Konstans, b_0 (informális önkéntesség)	2,74***	0,22***
	Formális önkéntesség	0,28***	1,28**
2004 N=1646	Konstans, b_0 (informális önkéntesség)	3,86***	0,34***
	Formális önkéntesség	0,14*	1,36**

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) és 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

$p^* < 0,05$, $p^{**} < 0,01$, $p^{***} < 0,001$.

Ezek után nézzük a 2004-es lineáris regresszió főbb mutatóit (8. táblázat)! Az eredmények igencsak hasonlítanak az 1993-asokhoz. A segítség módja itt is szignifikánsan hat a segítség gyakoriságára (Szn. = 0,000 a b_0 esetében, 0,027 a b_1

²⁶ Függő változó: Az önkéntes munka gyakorisága. Független változó: formális önkéntesség dummy.

esetében, utóbbi a 3%-os hibahatáron belül van). Ebben az esetben is elvethetjük a nullhipotézist (H_0), miszerint a független és függő változó közötti kapcsolat a véletlen műve. Örömteli, hogy 1993-hoz hasonlóan igen alacsony a regressziós együtthatók standard hibája (0,033 és 0,063). A függő változó becsült értéke a magánszemélyeket segítő (Konstans, b_0) körében 3,86, a szervezetekhez kapcsolódva önkénteskedők (Formális önkéntesség) között a megfelelő érték 4,00 ($3,86 + 0,14$). Az informális és formális önkéntesekhez rendelt függő változók nagysága közötti különbség mindössze 4%, az eltérés tehát igen kicsi.

Sajnálatos módon a független változó által megmagyarázott hányad még az 1993-asnál is csekélyebb (kiigazított $R^2 = 0,2\%$). Újabb hasonlóság, hogy a regressziós becslés standard hibája alacsony (1,232), így a regressziós egyenes jó illeszkedésről beszélhetünk. Végeredményben az első hipotézis első része ($H_{1.1}$), hogy a formális önkéntesek segítenek rendszeresebben, beigazolódott, ugyanis a b_1 -hez tartozó együtthatók 1993-ban és 2004-ben is magasabbak a b_0 -hoz tartozókéknál. Az első hipotézis második részét ($H_{1.2}$), azaz hogy a szervezetek révén való segítség szerepe 2004-re felértékelődött, a lineáris regresszió eredményei nem támasztották alá (1993-ban a két együttható közötti különbség 0,28, 2004-ben 0,14). Épp ellenkezőleg: a szervezetek mozgósító ereje kisebb lett. Ennek okát egyelőre csak találgathatjuk. Előfordulhat, hogy az önkéntesség köztudatba ívódásával, presztízsének növekedésével, a civil társadalom erősödésével 2004-re kevésbé volt szükség arra, hogy az egyén szervezeti közvetítést vegyen igénybe az önkénteskedéshez.

Térjünk át a logisztikus regresszió elemzésre ugyanezen változók bevonásával! Ehhez a függő változót binárisra kódoltam mindkét adatbázisban: a havonta vagy gyakrabban önkénteskedőket 1-gyel, míg az ennél ritkábban segítőket 0-val jelöltem. A logisztikus regresszió nullhipotézise (H_0) így hangzik: a független változó nincsen befolyással a függő változó előfordulásának valószínűségére. Ebben az esetben: az önkéntesség formális vagy informális módja nem hat a tevékenység gyakoriságára. A logisztikus regresszió eredményeit a 8. táblázat szemlélteti. Mivel a független változó függő változóra gyakorolt hatása szignifikáns (Szn. $=0,003$ és $0,000$), elvethetjük a nullhipotézist (H_0)²⁷.

²⁷ Dichotóm változóról lévén szó, a b együtthatók azt adják meg, mekkora a függő változó 1-gyel kódolt kategóriájába tartozás esélyének logaritmus, illetve annak változása, ha a független változó a 0 és 1 értékeket vesz fel. A konstanshoz (b_0) tartozó érték a függő változó „gyakran, havonta vagy gyakrabban önkénteskedett” kategóriájába tartozás esélyének logaritmusát fejezi ki abban az esetben, ha valaki informális önkéntes, vagyis ha a magyarázó változó értéke 0.

A könnyebb értelmezés érdekében a logaritmus helyett egyszerűbb az $\text{Exp}(B)$ oszlopban szereplő antilogaritmust vagy esélyhányadost használnunk (Moksony 2006:217-221.). A b_1 együtthatóhoz tartozó esélyhányados egynél nagyobb volta azt jelzi, hogy a független és a függő változó között pozitív kapcsolat van. Pontosabban: az informálisról a formális önkéntességre való áttérés (a független változó egy egységgel való emelkedése) 1993-ban 1,28-szorosára növeli a gyakori önkénteskedés valószínűségét. Igaz, ez a növelő erő nem túl nagy, mivel az együttható értéke közel áll a hatás hiányát jelző egyeshez. A modell illeszkedését tesztelő khí-négyzet próba eredményei szerint (Szign. = 0,013) 5%-os hibahatár mellett elvethetjük a nullhipotézist (H_0), miszerint a modellben szereplő független változó nincsen kapcsolatban a függő változó log-esélyével.

Áttérve a 2004-es adatokra, a logaritmusos értékek helyett itt is célszerű az exponenciálisokat tartalmazó oszlop értelmezésére összpontosítani. A lineáris regresszió eredményével egybevág, hogy az informális önkéntességhez – azaz a független változó 0-val kódolt kategóriájához tartozó – együttható értéke magasabb volt 2004-ben, mint 1993-ban. 2004-ben tehát nagyobb volt annak az esélye, hogy az informális önkéntesek rendszeresen végeznek önkéntes munkát, mint tizenegy évvel korábban. Közös a két módszer által generált eredményekben az is, hogy a formális önkéntesek mindkét időpontban a gyakrabban segítők közé tartoznak. Eltérés mutatkozik azonban a következőben: míg a lineáris regresszió számításai szerint a formális önkénteseknek a szorgalomban (a segítség gyakoriságában) szerzett előnye csökkent tizenegy év múltán, addig a logisztikus regresszió rávilágít, hogy 1993-hoz viszonyítva 2004-ben nagyobb volt annak az esélye, hogy a formális önkéntesek a gyakran segítők csoportjába tartozzanak. 1993-ban a formális önkéntesek 1,28-szor nagyobb valószínűséggel tartoztak a gyakran segítők táborába, mint az informális önkéntesek; 2004-ben ugyanez a valószínűség 1,36. A lineáris regresszió eredményeihez hasonlóan sajnos 1993-ban és 2004-ben is alacsony R^2 -ekkel van dolgunk (1993-ban 0,2% és 0,4%; 2004-ben 0,4% és 0,6%) a független változó tehát csekély hányadot magyaráz a függő változó szórásából. Összességében az első hipotézis első részét ($H_{1,1}$) mindkét módszer, a lineáris és logisztikus regresszió is igazolta, míg a második részét ($H_{1,2}$) csak a logisztikus regresszió támasztotta alá.

IV.2.2. H_2 az emberi, kulturális és társadalmi tőkékről

A második hipotézis értelmében a formális önkéntesek több emberi, kulturális és társadalmi tőkével rendelkeztek 1993-ban és 2004-ben is. A nullhipotézis (H_0) ebben az

esetben azt mondja ki, hogy a formális és informális önkéntesek által birtokolt tőke mennyisége között nincsen eltérés. A függő változó tehát az önkéntesség formája dummy, a független változók pedig az indexek által mért emberi, kulturális és társadalmi tőke. Az indexek valamelyik elemében beálló egységnyi növekedés olykor „nem jár egyedül”, hanem emelkedést jelenthet egy vagy több másik itemben is. Különösen igaz ez az emberitőke-indexre, ahol például az iskolázottság növekedésével a gazdasági aktivitás, illetve a foglalkozási csoport pontszámaiban bekövetkező emelkedésre is számítunk. Erre a jelenségre reagálva 0-1 értékű tőkeindexeket vezettem be, és ezeken is lefuttattam a logisztikus regressziót. Itt a 0 az alacsonyabb tőkét, az 1 a magasabb tőkét jelöli. Az indexek átlaga és szórása alapján az emberitőke-index esetében 0 értéket kapnak, azaz kevés tőkét birtokolnak mindazok, akik 0-tól 4-ig terjedő pontszámmal bírnak, a kulturális és társadalmi tőke esetében ez a 0-2 pontszámú egyénekre igaz. 1-gyel kódoltak, vagyis sok tőkével rendelkeznek azok az egyének, akiknek humántőke-indexe 5-9, kulturális-tőke-indexe 3-7, társadalmi-tőke-indexe pedig 3-6 közötti értékeket vesz fel.

Mindezeket figyelembe véve a 9. táblázat 17-17 lefuttatott logisztikus regresszió és korreláció eredményeit foglalja össze 1993-ra és 2004-re. A logisztikus regressziós modellbe magyarázó változókként külön-külön is bevontam az index alkotóelemeit (9. táblázat). Ez mindhárom tőkére igaz²⁸.

Az eredményekből általában az alábbi következtetések vonhatók le. A modellek döntő többsége szignifikáns, ugyanez igaz a független változók és függő változó közötti kapcsolatra is. A modell és a változók tekintetében egyaránt kivételek: az iskolai végzettség és gazdasági aktivitás itemek 1993-ban, valamint a szegények segítése kötelesség változó 1993-ban és 2004-ben. A többi esetben igen nagy - az esetek döntő többségében 0%-os, 4 esetben 1%-os, egy esetben 5%-os - biztonsággal elvethetjük a nullhipotézist (H_0), miszerint a független változónak nincsen hatása a függő változóra, vagyis a segítség formájára. A 9. táblázatból első látásra is kitűnik, hogy a korrelációkban kizárólag pozitív, a logisztikus regressziókban pedig egynél nagyobb értékek szerepelnek. Az eredmények tehát a függő változóval való pozitív kapcsolatra utalnak mindegyik független változó esetében. Ez a pozitív kapcsolat csak az itemek kis hányadánál igen gyenge, ezt a 0,1-nél kisebb korrelációs, és 1,1-nél alacsonyabb regressziós együtthatók jelzik. A következtetések levonása során a logisztikus regresszió eredményeire érdemes figyelni, amely eredmények a hatás nagyságát és

---

²⁸ A hiányzó adatok kezelésére szintén mindhárom tőkefajta esetében a Listwise módszer használatos, amely kiveszi az elemzésből azokat a válaszadókat, akik akár egy kérdésre is nem adtak választ.

irányát egyaránt megmutatják. A korreláció mintegy kontroll, illetve kiegészítő módszerként használatos. Az elemzés további részében először a tőkeindexekre, majd az indexeket alkotó változókra fókuszálók.

9. táblázat H_2 : a korreláció és logisztikus regresszió eredményei 1993-ban és 2004-ben²⁹

Módszer/Magyarázó változó	Formális önkéntesség			
	1993 N=3799		2004, N=1379	
	Korreláció (kétfélgű)	Logisztikus regresszió	Korreláció (kétfélgű)	Logisztikus regresszió
	Korrelációs együttható	Exp(B)	Korrelációs együttható	Exp(B)
Emberitőke-index 0-9	0,05**	1,04**	0,09**	1,08***
Emberitőke-index 0-1	0,04**	1,20**	0,05*	1,23*
ET ₁ Iskolai végzettség	(0,03 ^{0,11})	(1,08 ^{0,11})	0,11**	1,42***
ET ₂ Gazdasági aktivitás	(0,03 ^{0,7})	(1,09 ^{0,07})	0,07**	1,15***
ET ₃ Foglalkozási csoport	0,05**	1,08**	0,07**	1,12**
Kulturális-tőke-index 0-7	0,23**	1,38***	0,21**	1,31***
Kulturális-tőke-index 0-1	0,16**	2,14***	0,13**	1,80***
KT ₁ Kulturális hírforrás	0,16**	2,37***	0,29**	5,45***
KT ₂ Szegények segítése kötelesség	(0,03 ^{0,12})	(1,07 ^{0,12})	(0,03 ^{0,21})	(1,08 ^{0,21})
KT ₃ Szubjektív vallásosság	0,18**	1,63***	0,13**	1,60***
KT ₄ Egyházi információforrás	0,23**	2,78***	0,26**	4,06***
Társadalmi-tőke-index 0-6	0,18**	1,29***	0,25**	1,45***
Társadalmi-tőke-index 0-1	0,16**	1,93***	0,21**	2,48***
TT ₁ Eltartott gyermekek száma	0,08**	1,19***	0,07**	1,19**
TT ₂ Szervezeti tagság	0,15**	1,87***	0,29**	3,62***
TT ₃ Ismerősök példája motiválja	0,09**	1,22***	0,14**	1,42***
TT ₄ Kapcsolatok mint hírforrás	0,09**	1,47***	0,13**	1,78***

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) és 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

p* < 0,05, p** < 0,01, p*** < 0,001³⁰.

Az indexek tekintetében a birtokolt humán, kulturális és társadalmi tőke növekedése a formális önkéntesség esélyének szignifikáns növekedésével járt együtt 1993-ban és 2004-ben egyaránt. Más szóval: a szervezeti önkéntesség több tőkét feltételez, mint a szervezeten kívüli. Mindkét időpontot figyelembe véve a 2004-ben mért társadalmi tőke hatása utasítja maga mögé a többi tőkefajtaét. A legerősebb hatást 1993-ban a kulturális tőke (2,14***), 2004-ben pedig a társadalmi tőke (2,48***) gyakorolja a segítség

²⁹ Függő változó: formális önkéntesség dummy, ahol 0 = informális vagy szervezeten kívüli önkéntesség, 1 = formális vagy szervezeti önkéntesség.

Referencia-kategóriák: emberi tőke - alapfokú iskolai végzettség, eltartott, nem dolgozik; kulturális tőke – nem kulturális eseményen hallott társadalmi szervezetekről, nem ért egyet a „szegények segítése kötelesség”-elvel, nem vallásos, nem egyházi eseményen hallott társadalmi szervezetekről; társadalmi tőke: nincs eltartott gyermeke, nem szervezeti tag, nem az ismerősök példája motiválja, nem kapcsolatok révén tud társadalmi szervezetektől.

³⁰ A táblázatban csillag helyett álló felső indexek az ezeknél magasabb hibahatárok értékét jelzik.

módjára. Az összetett tőkeutatók bizonyosága szerint tehát a kulturális tőke szerepe némileg csökkent, a társadalmi tőkéé pedig enyhén nőtt az idővel az önkéntesség formája szempontjából. Az együtthatók arra utalnak, hogy 1993-ban a „sok” kulturális tőkével rendelkezőknek több mint kétszer nagyobb esélyük volt arra, hogy formális önkéntesek legyenek, mint a „kevés” kulturális tőkével bírónak (a kulturális-tőke-index dummy regressziós együtthatója 2,14***). Ennek analógiájára: 2004-ben a magas társadalmi tőkével rendelkezőknek még nagyobb, 2,5-szeres esélyük volt a formális önkéntességre, mint az alacsony társadalmi tőkájúak közé soroltaknak. Az index pontszámokban beálló egy egységnyi növekedés bár ennél kisebb, de szintén érzékelhető esélynövekedést eredményez: az 1993-as kulturális tőke esetében ez 1,4-szeres, 2004-ben a társadalmi tőkéében 1,5-szeres valószínűséget jelent. Fontos megemlíteni, hogy 1993-ban a társadalmi tőke, 2004-ben pedig a kulturális tőke hatása nem maradt el messze a fent említett „vezető” tőkék mellett, mivel a két időpontban a kulturális és társadalmi tőkékhez tartozó esélyhányadosok között nem volt nagyságrendnyi eltérés. Az emberi tőke az a tőkefajta, amelynek a legenyhébb a kapcsolata az önkéntesség formájával, és az idő elteltével is csak alig érzékelhető erősödés tapasztalható. Ebben az esetben volt a legmegalapozottabb a dummy tőkeindex megalkotása, hiszen egy egységnyi indexpontszám növekedés elhanyagolható mértékben növelte - 1993-ban 1,04-szeresére, 2004-ben 1,08-szeresére – a formális önkéntesség esélyét. Mint már említettem, ennek az az oka, hogy egyik alkotóelemében bekövetkező változás általában magával hozza a többiekét is. A dummyhoz tartozó esélyhányadosok sokkal inkább megközelítik a kulturális és társadalmi-tőke-index dummykhoz tartozó valószínűségeket, mint a 9 értékű index. A humántőke-index abban is eltér a másik kettőtől, hogy ezt „keményebb”, objektívebb változók alkotják.

Mindent egybevetve a tőkeindexek tekintetében a hipotézis tehát szignifikánsan igazolódott: a státus növekedésével nő a formális önkéntesség esélye. A formális önkéntesek csak jottányival bírnak több humán tőkét, mint az informális önkéntesek, számottevőbb különbségek a másik két tőkefajta esetében látszódnak.

Az összetett tőkeutatókon túl tanulságos megvizsgálni az indexek alkotóelemeinek az önkéntesség formájára gyakorolt hatását is. Ekkor már 5%-on nem szignifikáns eredményekkel is szembesülünk. Először is 1993-ban az emberi tőkét alkotó iskolai végzettség és gazdasági aktivitás tekintetében. E két tényező legfeljebb 11%-os hibahatáron belül gyakorol egyébként is csekély hatást az önkéntesség fajtájára. Az emberi tőke elemek gyenge vagy inszignifikáns valószínűségeire vezethető tehát vissza az emberitőke-index gyenge hatása. A képzettség és önkéntesség közötti kapcsolat

hiánya összhangban van Smith (2006) amerikai és részben Van Ingen, Dekker (2011) hollandiai eredményeivel; ellentmond viszont Smith (1994), Wilson, Musick (1997) és Caputo (2009) eredményeinek. Az, hogy a gazdasági aktivitás és önkéntesség nem függ össze az önkéntességgel, szintén ellentmond a várakozásoknak (Van Ingen, Dekker 2011, Rotolo, Wilson 2007).

A magasabb foglalkozási csoporthoz való tartozás is csak nagyon kevéssel - 1,08-szeresen – növeli a formális önkéntesség valószínűségét. 2004-ben a humán tőke mindegyik iteme szignifikáns pozitív kapcsolatban állt a segítség formájával. Ebben az évben a humán tőkén belül a magasabb iskolázottság növelte legjobban a formális önkéntesség esélyét ($\text{Exp}(B) = 0,42^{***}$). A hipotézis megfogalmazásakor éppen az iskolai végzettség volt húzóváltozóként megnevezve, így ez a várakozás igazolódott 2004-ben.

A kulturális tőkére áttérve: az adatfelvétel mindkét időpontjában „A szegények/rászorulók segítése erkölcsi kötelesség”- vélemény támogatása az az egyedüli item, amely nem mozdtítja elő szignifikánsan a formális önkéntességet, sőt korreláció sincsen a két változó között. Utóbbi eredmény arra utal, hogy érdemi ellentétes irányú kapcsolat sem feltételezhető a változók között, azaz a formális önkéntességet választók körében nem jellemző az állítás támogatása. Ez az eredmény ellentmond Wilson, Musick (1997) állításainak, akik pozitív kapcsolatot mutattak ki egy hasonló altruista értékorientált item és az önkéntesség formális és informális változata között is.

Fentebb kiemeltem, hogy 1993-ban a kulturális tőke gyakorolta a legerősebb hatást az önkéntesség formális vagy informális voltára. Nincsen ez másképp akkor sem ebben az évben, ha a külön-külön vett kulturálistőke-elemek által képviselt hatások összegét vesszük alapul. Ellenben 2004-ben az összesített tőkemutatók közül bár a társadalmi tőke mutatkozott a legerősebbnek -, az egyes összetevők szignifikáns esélyhányadosait összegezve viszont itt is a kulturális tőke vezet. Ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy ebben az évben a társadalmi szervezetekről kulturális és egyházi eseményen való információszerzés kiemelkedően erősen növeli a formális önkéntesség valószínűségét ($\text{Exp}(B)=5,45$ és $4,06$). Bár ez az item nem írja le tökéletesen a vallásgyakorlást, jobb nem található a kérdőívekben. Így, a kutatás keretei között a vallásos viselkedés várt pozitív hatása megerősítést nyert (Musick 1997, Caputo 2009, Paik, Navarre-Jackson 2011). A kulturálistőke-indexben természetesen benne van a szegények segítése-elv inszignifikáns volta valamint a fennmaradó két elem szerényebb befolyása, innen a „kisimultabb” összefüggés.

A kulturális tőke húzóváltozóiként a szubjektív vallásosságot, és ezzel együtt az egyházi közvetítő csatornát határoztam meg. 1993-ban a várakozásnak az egyházi hírforrás része igazolódott, ugyanis a kulturális tőkén belül ez a változó növelte leginkább – több mint 2,5-szeresére - a formális önkéntesség valószínűségét ($\text{Exp}(B)=2,78^{***}$). A kulturális eseményen való információszerzés ($\text{Exp}(B)= 2,37^{***}$) sem maradt el sokkal a vezető változótól. 1993-ban az egyéni vallásosság gyakorolta a legkisebb hatást a kulturális tőkén belül. Cnaan et al. (1993) valamint Wilson, Musick (1997) kutatási eredményei alapján nem is számíthattunk a vallásos hit erős hatására. A szubjektív vallásosság hatása azonban nem elhanyagolható az összes tőke-összetevőt figyelembe véve: a maguk módján vallásosak körében 1,6-szor nagyobb a formális önkéntesség esélye, mint a nem vallásosak között. Ugyanez 2004-ben is igaz, a vallásosság szerepe tehát nem változott 11 év elteltével. Változtak viszont a relatív arányok 2004-re: a kulturális és egyházi hírforráshoz, vagyis a másik két szignifikáns kulturálistőke-elemhez képest jelentősen kisebb volt a vallásosság súlya, mint ahogy azt 1993-ban tapasztaltuk.

Annak, hogy nőtt a kulturális és egyházi információforrás súlya 2004-re, külső oka is lehet. Ebben az időszakban tudniillik egyrészt több volt a társadalmi szervezet, másrészt e szervezetek erősebben hallatták a hangjukat – akár társadalmi és kulturális rendezvényeken, akár a médiában – mint bő egy évtizeddel korábban.

A társadalmi tőkén belül a szervezeti tagság volt a legfontosabb mindkét adatfelvételkor, ez azt is jelenti, hogy a hipotézis felállításakor helyesen jelöltem meg a szervezeti tagságot húzóváltozóként. A szervezeti elköteleződés és önkéntesség között a korábbi kutatások alapján is erős pozitív összefüggésre lehetett számítani (Czakó et al. 1995, Czike, Kuti 2006, Paik, Navarre-jackson 2011). 2004-re két szempontból is növekedett a szervezeti tagság súlya. Egyfelől abszolút értelemben, hiszen ekkor közel kétszer akkora hatást gyakorolt ($\text{Exp}(B)=3,62^{***}$) az önkéntesség típusára, mint 1993-ban ($\text{Exp}(B)=1,87^{**}$). Másfelől relatív értelemben: a többi társadalmi tőke-elemhez képest is jelentősen nőtt a szervezeti tagság szerepe 2004-re. A második és harmadik legfontosabb társadalmi tőke item a kapcsolatok hírforrás-értéke valamint segítségre motiváló ereje mindkét időpontban. A kapcsolati háló informáló és motiváló szerepe némileg egyaránt felértékelődött 2004-re ($\text{Exp}(B)= 1,78^{***}$ és $1,42^{***}$) 1993-hoz ($\text{Exp}(B)= 1,47^{***}$ és $1,22^{***}$) képest. A háztartásban élő eltartott gyermekek száma mindkét adatfelvételkor egyenlő mértékben és csak enyhén növelte a formális önkéntesség esélyét az informálisához képest ($\text{Exp}(B)= 1,19^{***}$ és $1,19^{**}$). A három tőkefajta közül a társadalmi tőkén belül található a legtöbb hasonlóság az egyes változók között az adatgyűjtés két időpontjában.

A második hipotézist igazoltnak tekinthetjük, ha az összetett tőke-indexeket vesszük figyelembe: a humán, kulturális és társadalmi tőke emelkedésével szignifikánsan nő a formális önkéntesség esélye. A valószínűség növekedése 1993-ban és 2004-ben is az emberi tőke esetében a legkisebb, és 1993-ban a kulturális tőke, 2004-ben pedig a társadalmi tőke esetében a legnagyobb. Ha az indexeket alkotó itemekben gondolkodunk, akkor három változó kivételével mindegyik szignifikánsan növeli a formális önkéntesség valószínűségét. A kivételt képező változók: az iskolázottság és a gazdasági aktivitás 1993-ban és a szegények segítése kötelesség-elv pártolása 1993-ban és 2004-ben.

IV.2.3. H₃ a motivációkról

A harmadik hipotézisben az fogalmazódik meg, hogy a formális önkénteseket inkább az új (H_{3.1}), míg az informális önkénteseket inkább a hagyományos hajtóerők vezetik 2004-ben (H_{3.b}). A nullhipotézis (H₀) értelmében a formális és informális önkéntesek motivációi nem térnek el egymástól.

A hipotézis teszteléséhez mindenképp a hagyományos és új motivációk leképezését kíséreltem meg faktorelemzés segítségével. A motivációkra vonatkozó kérdést³¹ közösen tették fel az adományozóknak és önkénteseknek, ezért a faktorelemzés elvégzéséhez először leválasztottam az önkénteseket függetlenül attól, hogy formális vagy informális módon tevékenykedtek. A skála megbízhatóságát a Cronbach-féle alfával mértem, amelynek értéke 0 és 1 között lehet. A 0,8 feletti érték jó megbízhatóságról tanúskodik.

A konfirmatív faktorelemzésbe első lépésben a semleges motivációkon kívül az összes 11 itemet bevontam: jó érzés segíteni, családi indíttatás, közösséghez kapcsolódás, ismerősök példája, hálából (hagyományos motivációk); konkrét cél elérése, szabadidő eltöltése, tapasztalatszerzés, önismeret, szakmai fejlődés, jó munkahely (új motivációk). A programot két faktor előállításával „bízam meg”, legfeljebb 25-szöri iterálás vagy faktorstruktúra-leképzés mellett³².

---

³¹ A feltett kérdés így hangzik: „Mekkora szerepet játszottak a következők abban, hogy Ön adományozott, segített másoknak? Kérjük, hogy a 2. sz. kártya segítségével osztályozza a következő kijelentéseket! A lehetséges osztályzatok: 5 – Nagyon nagy szerepet játszott; 4 – Fontos szerepet játszott; 3 – Játszott is szerepet, meg nem is; 2 – Csak egész kicsi szerepet játszott; 1 – Egyáltalán nem játszott szerepet.”

³² A hiányzó adatok kezelésére a Listwise módszer használatos, amely nem rendel faktorszakókat azon megkérdezettekhez, akik a feltett kérdéscsoportból akár csak egy kérdésre is nem adtak választ. A faktorelemzést minden esetben a maximum likelihood módszerrel végeztem. A faktorsúlyokat a legnagyobbtól a legkisebb felé haladva (Sorted by size) soroltattam fel a programmal. A faktorok jobb interpretálási esélyeinek javítása érdekében a rotált vagy elforgatott faktormátrixszal is dolgoztam, és az azokhoz tartozó faktorsúlyokból indultam ki. A rotálási módszer minden esetben a H. F.

A kezdeti 11-hez képest 7-re szűkült a faktorképzésre alkalmas változók köre (10. táblázat). A 7 változó alkalmasságának bizonyítéka egyrészt, hogy a végső kommunalitások mind meghaladják a 0,25-os minimum értéket (ez a kritérium már 9 változónál is teljesült), másrészt mindegyik változó egyértelműen besorolható az egyik faktorba. Utóbbi azon feltétel alapján jelenthető ki, hogy az egyik faktorhoz tartozó faktorsúly mindegyik változó esetében meghaladja a másik faktorhoz tartozó súlyok kétszeresét (Székelyi, Barna 2005).

A két faktor a változók információtartalmából összesen 49%-ot őriz meg, ez az arány ugyanekkora volt a rotálás előtt is. Csupán az változott meg, hogy az egyes faktorok eltérően, a rotálás után valamivel kiegyenlítettebb módon osztoznak a megőrzött információmennyiségen: az elforgatás előtt az első faktor 39%-ot, a második 10%-ot képvisel, az elforgatás után a megfelelő arányok 36% és 13%. A 11 itemtől a 7 item felé haladva természetesen minden egyes változó kihagyása után nőtt a két faktor által összesen megmagyarázott variancia.

10. táblázat *Elforgatott faktor mátrix 7 item*³³, *N=1563*

<i>Mekkora szerepet játszottak a következők abban, hogy Ön segített másoknak? 1-5</i>	Faktor	
	1	2
1. Az önkéntesség segített önmagam megismerésében.	,753	,165
2. A másoknak való segítség egyben tapasztalatszerzés is volt.	,720	,197
3. Az önkéntes tevékenység új kihívást, szakmai fejlődést is jelentett.	,693	,021
4. Közösséghez tudtam kapcsolódni, barátokat, új ismeretségeket szereztem.	,672	,152
5. Az önkéntes tevékenység a szabadidő hasznos eltöltését is jelentette.	,670	,220
6. Jó érzés volt másnak segíteni.	,065	,727
7. Az önkéntesség és az adományozás nálunk családi indíttatású tevékenységek.	,178	,519

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

A faktorok interpretálása előtt először nézzük meg, hogy a változók mögött valóban meghúzódik-e egy látens struktúra, illetve hogy a vizsgált változók páronként korrelálatlanok-e. A kérdésre a választ a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) mutató adja meg, amely egyben egy Bartlett-teszt³⁴ lefuttatását is jelenti. A KMO-mutató 0,823-as értéke nagyon jó, és ez kellőképpen alacsony parciális korrelációra utal, az összes többi

---

Kaiser nevéhez fűződő Varimax (Kaiser 1958). A varimax-módszer a leggyakoribb a rotálás numerikus módszerei közül (Füstös et al. 2004:310). A többi elforgatási technikához hasonlóan itt is az a cél, hogy mindegyik változó csak egy faktorhoz tartozzon nagy súllyal.

³³ A rotáció 3 iterációban konvergálva.

³⁴ A Bartlett-teszt mögött valójában egy olyan khí-négyzet próba áll, amely egy egységmátrixhoz hasonlítja a változókból képzett korrelációs mátrixot. Nullhipotézise (H_0): az eredeti korrelációs mátrix egységmátrix, ahol mindegyik korrelációs koefficiens 0 (Field 2005:652).

változó kontroll alatt tartása mellett. A Bartlett-teszt 0,05 szignifikancia szintje azt jelzi, hogy elvethetjük a nullhipotézist (H_0), vagyis a változók páronként nem függetlenek. A KMO és Bartlett-tesztek tanúsága szerint olyan változószettel van tehát dolgunk, amely mögött látens struktúra húzódik meg, és amelyben érdemes volt kapcsolatot keresnünk az egyes elemek között³⁵.

A két faktor egyenlőtlen abban az értelemben, hogy az elsőbe öt item, míg a másodikba mindössze kettő sorolható be (10. táblázat). A faktorpontszámokat a regressziós módszerrel jelenítettem meg, ahol 0 átlagú faktorokat kaptunk. Az új elnevezésű faktor (8. számú melléklet) szórása 0,91, ebben az esetben a modell jól illeszkedik. A ferdeség (skewness) 0,47-es értéke viszonylag egyenletes eloszlásra utal. Annak, hogy az eloszlás kicsit balra „húz” az oka, hogy többen vannak azok a megkérdezettek, akik nem tartják fontosnak az új motivációk közé sorolt 5 indokot, mint azok, akik fontosnak ítélik. Ezen instrumentálisabb jellegű okok elutasítása már a leíró statisztikák elemzése során is kitűnt.

Ami a faktorok értelmezését illeti, első faktor jobbra az új, míg a második hagyományos motivációkat foglalja össze. Az új hajtóerők közé bekerült a Czike, Kuti (2006) által hagyományosnak nevezett „Közösséghez tudtam kapcsolódni, barátokat, új ismeretségeket szereztem.” elnevezésű változó is. Számomra ez nem tűnik ellentmondásosnak, mivel a kapcsolatok tudatos vagy nem tudatos megszerzése, és a későbbiekben potenciális erőforrásokként való felhasználása a modern embernek éppúgy – vagy talán még inkább - sajátja, mint a tradicionálisnak (lásd pl. Bourdieu (2006 [1983]). Így a közösségre és kapcsolatokra vonatkozó motivációt nyugodtan „megtűrhetjük” az újak között. A többi új motivációs elem az önmegismerésre, a tapasztalatszerzésre, a szakmai fejlődésre, a szabadidő érdemi eltöltésére helyezi a hangsúlyt. Mindegyik ismeretbővülést, fejlődést hordoz magában. Bár motivációkról beszélünk, amelyek megelőzik a cselekvést, azonban ezek eredményei, hozadékai is lehetnek egyben az önkéntességnek, és nem biztos, hogy ezeket a cselekvő előre látta, illetve tudatosan számolt velük.

---

³⁵ A faktorok és mért változók illeszkedését egy khí-négyzet próba segítségével ellenőrizzük, amely a mért változók valódi korrelációs mátrixának (R) és a látens változók becsült korrelációs mátrixának (R^*) összehasonlítását végzi el. A magas khí-négyzet, illetve a hozzá tartozó 0,05-nél alacsonyabb szignifikancia szint azt jelzi, hogy nagyon kevésbé valószínű, hogy a két mátrix egyforma, azaz a faktorok rosszul használhatók az eredeti változók helyettesítésére. Esetünkben sajnos ez a helyzet a 11, 10, 9, 8 és 7 itemes faktorelemzések esetében egyaránt. Minden egyes változó kihagyásával csökkent ugyan a khí-négyzet értéke, de nem kellő mértékben, és a szignifikancia sem nem mozdult el a 0,000 szintről. Erre a problémára a VI. fejezetben kínálok megoldást. Sajnálatos módon egyelőre a nem megfelelő illeszkedés tudatában értelmezem a faktorokat, majd használom őket a logisztikus regressziós modell magyarázó változóiként.

A hagyományos faktor meghatározó eleme a segítség jó érzése, ehhez csatlakozik az elsődleges szociális közegből, vagyis a családból érkező indíttatás. A hagyományos faktor (9. számú melléklet) illeszkedése gyengébb az újnál (szórás = 0,78). Most már látható, hogy ez a faktor a felelős a modell nem megfelelő illeszkedéséért. A hagyományos faktor eloszlása is sokkal ferdebb az újnál, erre a magas ferdeségi érték (-1,59) utal. A ferdeségi mutató negatív előjele azt is jelzi, hogy az eloszlás jobbra ferde, vagyis többen vannak azok a válaszadók, akik motivációjukban fontos elemeknek tartják a faktort alkotó hagyományos indokokat, mint azok, akik nem vélik lényegesnek őket. Már a leíró statisztikák is rámutattak, hogy az egyik hagyományos elem, a segítség jó érzése fontosságban messze kiemelkedik a motivációk közül.

A faktorok megalkotása után az a szokásosabb eljárás, hogy a faktorok „mögé” építenek magyarázó modellt, azaz keresik azokat a magyarázó változókat, amelyek az adott faktorokat kialakítják. Ebben az esetben más a helyzet. Mint említettem, az emberek fejében keveredhetnek a cselekvést motiváló erők és a cselekvés hozadékai, mindemellett azt feltételezem, hogy a motivációk időben megelőzik azt, hogy valaki milyen formában - szervezethez kapcsolódva vagy nem kapcsolódva - végez önkéntes munkát. Éppen ezért a hagyományos és új hajtóerők leképezése után logisztikus regresszióval vizsgáltam meg, mennyire vezet az egyik informális, a másik pedig formális önkéntességhez. Ezt megtehetnénk úgy is, hogy a faktorpontszámokat vonjuk be magyarázó változókként a modellbe, ez azonban nehezen értelmezhető eredményekhez vezetne. Ennek kivédésére először dummy változót képeztem az új

11. Táblázat H_3 : a logisztikus regresszió eredményei 2004-ben, $N=1563$ ³⁶

	<i>Formális önkéntesség</i>	
	Exp(B)	Szign.
Új motiváció	2,69	,000
Konstans, b_0	0,30	,000
	<i>Informális önkéntesség</i>	
	Exp(B)	Szign.
Hagyományos motiváció	1,01	,923
Konstans, b_0	4,97	,000

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

nevű faktorból, 0-val kódolva a negatív, 1-gyel a pozitív faktorpontszámú elemeket. Ugyanígy jártam el a hagyományos faktor esetében is. A formális önkéntességet

³⁶ Függő változó: formális és informális önkéntesség dummy. Független változó: az új és hagyományos motivációs faktorból képzett dummy. A logisztikus regresszió eredményeit bővebben a 10. számú melléklet tartalmazza.

magyarázó modell jól illeszkedik, ezt egy khi-négyzet próba segítségével teszteltem (Füstös et al. 2004:301). Ennek megcáfolt nullhipotézise (H_0): a modellbe bevont egyetlen magyarázó változónak sincsen kapcsolata a magyarázandó változó esélyének logaritmusával. A 11. táblázat rámutat arra, hogy a motiváció új jellege és az önkéntesség formája között szignifikánsan pozitív a kapcsolat. Ebben az esetben ez azt jelenti, hogy azok körében, akik fontosnak tartják az újfajta motivációkat, 2,69-szer nagyobb az esélye a szervezeti önkéntességnek, mint az új motivációkat elutasítók között ($\text{Exp}(B)$ oszlop). A harmadik hipotézis első része ($H_{3,1}$) tehát beigazolódott, bár a modell nem túl nagy magyarázó erőt sejtet (Cox & Snell $R^2=5,1\%$, Nagelkerke $R^2=7,1\%$).

A 11. táblázatban az is látható, hogy az informális önkéntességre elvégzett logisztikus regresszió eredménye csak a konstans esetében szignifikáns (Szn. $=0,000$). Ennek alapján biztonsággal mindössze annyit jelenthetünk ki azokról, akik a hagyományos motivációkat elutasítják (b_0), hogy körülbelül 1,60 az informális önkéntesség log-esélye (11. számú melléklet). Maga a modell is erősen inszignifikánsnak bizonyult (Szn. $=0,923$). Nem mondható el tehát, hogy a hagyományos hajtóerők által vezéreltek az önkéntesség szervezeten kívüli formáját választják³⁷. Bár korábbi kutatási eredmények szerint a segítség jó érzése (Czakó et al. 1995, Czike, Kuti 2006, Sherer 2004, Boz, Palaz 2007) és a családi minták (Fitzsimmons 1986, Caputo 2009) pozitívan befolyásolják az önkéntességet, ezek a változók nem hatnak az informális önkéntességre. A harmadik hipotézis második része ($H_{3,2}$) tehát nincs alátámasztva.

IV.3. Összegzés: a hipotézis ellenőrzés eredményei

A statisztikai adatelemzés a hipotézisek közül igazolta, hogy a formális önkéntesek gyakrabban végeznek munkát, mint az informális önkéntesek ($H_{1,1}$); a tőkeindexeket figyelembe véve a formális önkéntesek kicsivel több humán, és érzékelhetően több kulturális és társadalmi tőkével rendelkeznek, így ők magasabb státusú egyének, mint az informális önkéntesek (H_2); a formális önkénteseket az ún. modern motivációk vezérlik ($H_{3,1}$). Nem bizonyított, hogy a szervezetek közvetítő szerepe nőtt az idővel ($H_{1,2}$), illetve hogy az informális önkénteseket inkább a hagyományos motivációk vezetik ($H_{3,2}$).

---

³⁷ A logisztikus regressziót a biztonság kedvéért lefuttattam a faktorpontszámok mint magyarázó változók bevonásával, de természetesen ugyanígy erősen inszignifikáns eredményt kaptam a b_1 értékére és a modellre egyaránt. A formális önkéntesség új faktorpontszámokkal magyarázott modellje és a változók közötti kapcsolat ugyanúgy szignifikáns volt, mint ahogy azt korábban láttuk.

A második hipotézisben (H₂) az összetett tőkeindexek alkotóelemei közül némelyik nem befolyásolja érdemben az önkéntességet, mivel 5%-on nem szignifikáns eredményekkel is szembesültünk; először is 1993-ban a humán tőkét alkotó iskolai végzettség és gazdasági aktivitás tekintetében. A hipotézis megfogalmazásakor az iskolai végzettség húzóváltozóként szerepelt az emberi tőkén belül, ez a várakozás 2004-ben igazolódott, 1993-ban nem. A kulturális tőke húzóváltozóiként a szubjektív vallásosságot, és ezzel együtt az egyházi közvetítő csatornát határoztam meg. 1993-ban a várakozásnak az egyházi hírforrás része igazolódott, az egyéni vallásosság része nem. 2004-ben a húzóváltozókra vonatkozó várakozások nem nyertek alátámasztást. A társadalmi tőkén belül a szervezeti tagság volt a formális önkéntességet meghatározó legfontosabb tényező mindkét adatfelvételkor, és éppen ez az item volt húzóváltozóként megjelölve.

Az ismertett kutatási eredmények az általános hipotézist alapvetően igazolták. Eszerint egyfelől a formális és informális önkéntesek között szignifikáns kvalitatív különbségek vannak. Másfelől a formális önkéntesség mozdítja elő hatékonyabban a közösségfejlesztést, és ezzel a civil társadalom fejlődését, ez a mód ugyanis jobban elősegíti a gyakori munkavégzést; ezt a formát a társadalom magasabb státusú egyénei preferálják, illetve az ún. új vagy modern motivációk hívják életre.

V. Esettanulmány: polgárőrség és szomszédfigyelés

V.1. Külföldi kitekintés

V.1.1. Éjjeli őrzőjárat - a legismertebb polgárőrség?

Ki ne ismerné Rembrandt Harmensz van Rijn Éjjeli őrzőjáratát (1. kép)? Ez a valójában nem is éjszakai monumentális festmény (363×437 cm) egyfajta polgárőr tevékenységet ábrázol. A „közélet dicsőségének szentelt” képet Franz Banninck Cocq Amszterdam városi tanácsos és kapitány (a kép közepén fekete bársony ruhában) valamint Vloerdingen hadnagy, nemesi tiszt (szintén előkelő világos ruhában) rendelte meg 1640-ben. Rembrandt több mint két évig dolgozott rajta, lassan, aprólékosan. A festmény tehát a kapitányt, helyőrségének 15 tisztjét és altisztjét jeleníti meg - nagyrészt jómódú modellek által megszemélyesítve -, valamint az őket követő, vagyonos polgárokat megbotránkoztató szedett-vetett tömeget mutatja be. A remekmű egyébként megelőzte korát, és nem elégítette ki a gazdag megrendelők igényeit: magukat túlságosan háttérbe szorítottak és elhanyagoltak érezték a népes tömegben. A kor

szokásainak megfelelően a művész magát is belefestette ebbe a sokszínű gyülekezetbe. Az akkori amszterdami helyőrség valóban civilekből, polgár katonákból állt: van közöttük orvos (ez éppen Cocq kapitány eredeti foglalkozása), kereskedő, tisztviselő.

1. kép Rembrandt Harmensz van Rijn: Éjjeli őrző (eredetileg: Frans Banning Cocq kapitány milíciája), Amszterdam, Rijksmuseum

Forrás: http://www.rembrandtpainting.net/rembrandt%27s_night_watch.htm. Letöltve: 2011. 06.10.

Az ábrázolt polgárőrség békeidő lévén az utcákon felvonulva és őrhelyeiket elfoglalva inkább baráti társaságként, politikai klubként működik, az időt szórakozással, és az aktuális választási győzelem előkészítésével ütve el. (Brion 1976:64-81).

V.1.2. Polgárőr és szomszédfigyelő kezdeményezések a világban

Mielőtt feltérképezem a magyarországi helyzetet, azelőtt a külföldi, polgárőrséghez és szomszédfigyeléshez hasonló mozgalmakba nyújtok rövid betekintést a teljesség igénye nélkül. A nem állami jellegű bűnmegelőzésnek, illetve a bűncselekmények elleni harcnak számos formája létezik világszerte, mindegyik országban más-más jogi környezetbe ágyazódva. Elemzésük, összehasonlításuk túlságosan messzire vinne, ezért csak példaként említek meg néhányat, bővebben kitérve a szomszédfigyelésre (neighborhood watch), mint a legkevésbé militáns és talán a legjelentősebb nemzetközi civil bűnmegelőző kezdeményezésre.

Magyarországon olykor a külföldi szomszédfigyelést (neighborhood watch) is párhuzamba állítják a polgárőrséggel, holott az inkább a magyar szomszédfigyelésnek feleltethető meg, mint a polgárőr mozgalomnak. A szomszédfigyelés, illetve annak hazai megfelelője működik például Ausztráliában, Új-Zélandon, Hollandiában, Ausztriában, Németországban, és Magyarországon is. A mozgalomhoz igen hasonló

kezdeményezések több más néven is ismertek, például: állampolgár-figyelés (citizen observer³⁸ USA), közösségi rendőrség (community policing, Bureau of Justice Assistance U.S. 1994, USA, Kanada, és most már Magyarország is), városfigyelés (town watch³⁹, USA), bűncselekmény figyelés (crime watch, USA). Az USA-ban egyébként a National Town Watch Association fogja össze a legtöbb szomszédfigyelő szervezetet. Nagyszabású évenkénti rendezvényükön, a „National Night Out – America’s Night Out Against Crime”-ot 1984 óta ma már tízezer közösség és 34 millió ember részvételével rendezik meg⁴⁰. A Quardian Angels és kisegítő rendőrség (auxiliary police) mozgalom viszonylag közel állnak a polgárőrséghez. A Quardian Angels kezdeményezést Curtis Silva 1979-ben hívta életre New Yorkban. A nemzetközivé vált mozgalomban fegyvertelen egyenruhás önkéntesek a polgárőrök járőrözéséhez hasonlóan szerveznek őrjáratokat a bűncselekmények megakadályozására. Mára az Egyesült Államokkal együtt 15 országban (pl. Kanada, Mexikó, Egyesült Királyság, Dél-Afrika, Japán, Izrael, Ausztrália, Új-Zéland) és több mint 140 városban vannak jelen⁴¹. A kisegítő rendőrségnek (auxiliary police) más-más megnevezéssel több változata létezik világszerte: speciális rendőrség (special police), biztonságrendészet (security enforcement) az USA-ban; felesküdt polgárőrök (special constables), illetve önkéntes rendőri kisegítők (police support volunteer) Angliában. A magyar polgárőrséggel ellentétben néhány országban fizetetten végzik szolgálataikat, és több a jogosítványuk, például intézkedési jogkörük is van. A kisegítő rendőrség bizonyos formái fellelhetők az USA-ban, Kanadában, Mexikóban, Angliában és Wales-ben, Írországbán, Svédországban, Indiában, Sri Lankán, Szingapúrban, Izraelben, Malajziában, Indonéziában⁴². Ezek a szervezetek a közbiztonság növelése mellett a lakosság és rendőrség közötti kapcsolat erősítését jelölik meg fő céljukként.

A környező országok közül Szlovákiában például – a magyar polgárőrségtől sokban különböző - hivatalos települési rendőrségnek (Polgárőr Almanach 2001), Ausztriában a szomszédfigyelésnek van szerepe a helyi lakosság védelmében. Románia és Ukrajna magyarlakta területein magyarországi mintára kezdtek önkéntes polgárőrségeket szervezni. Szerbiában a háború során meggyengült, de helyenként újjászervezett, vészhelyzetben működő ún. civil védelem (civil protection, Wall et al. 2008) említendő meg, ami inkább a magyarországi – meggyengült - polgári védelem megfelelője. A

---

³⁸ www.citizenobserver.com.

³⁹ <http://www.nationaltownwatch.org>.

⁴⁰ <http://www.nationaltownwatch.org>

⁴¹ <http://www.guardianangels.org>

⁴² <http://www.iapacenter.com/web/en/>

2004-es EU-belépés után Szlovákiából, Lengyelországból, Romániából és Ausztriából hivatalosan érdeklődtek az Országos Polgárőr Szövetségnél (OPSZ) a magyar mozgalom iránt. Az OPSZ 2005-ben megtartott első nemzetközi konferenciáján is lehetőséget nyújtott arra, hogy a külföldi érdeklődők tájékozódhassanak a magyar polgárőrség működéséről. A magyarországi polgárőrség egyébként – eltéréseket hangsúlyozva - a kisegítő rendőrséget (auxiliary police) és a szomszédfigyelést (neighbourhood watch) tekinti legközelebbi külföldi rokonának.

A külföldi tudományos kutatások homlokterébe eddig leginkább a szomszédfigyelés került, ezért a következő pontban a tevékenység kialakulásáról és a mozgalomhoz kapcsolódó kutatásokról számolok be.

V.1.3. A szomszédfigyelő mozgalom a kutatások tükrében

A szomszédfigyelő mozgalom (neighbourhood watch) az 1960-as években indult Észak-Amerikában, de gyorsan elterjedt Nagy-Britanniában és Kanadában is. Az egyik első szomszédfigyelő kezdeményezést Seattle-ben jegyezték 1973-ban Seattle Community Crime Prevention Project néven (Cirel et al. 1977). Angliában 1982-ben Cheshire-ben hozták létre az első szomszédfigyelő csoportot home watch (házfigyelés) megnevezéssel (Anderton, 1985). A tevékenység életre hívásában Kitty Genovese elhíresült meggyilkolásának is szerepe volt, ahol a 38 szemtanú közül csak néhányan és túl későn értesítették a rendőrséget. A hírhedt esemény New Yorkban történt 1964-ben. Az esetet egyébként az önkéntes dilemma (Weesie 1993), a bámészkodó hatás (bystander effect) vagy Genovese-szindróma, illetve a felelősség megoszlása (diffusion of responsibility) elmélet (Darley, Latané 1968) példájaként tartják számon (I.2. pont).

A szomszédfigyelés lényege, hogy a programban résztvevők figyelnek a lakókörnyezetükre, és ha valami gyanúsat észlelnek (autólopás, betörés, idegenek megjelenése), értesítik a rendőrséget, remélhetőleg megakadályozva ezzel valamilyen bűncselekményt. Sokféle típusa létezik: lakótömbfigyelés (block watch), lakásfigyelés (apartment watch), házfigyelés (home watch), citizen alert és közösségfigyelés (community watch) (Holloway et al. 2008). A civil bűnmegelőzés, így a szomszédfigyelés témaköre is angolszász területeken a legkutatottabb.

A szomszédfigyelést kezdeményezheti a rendőrség vagy maguk a lakosok. A korai időszakban volt inkább jellemző Nagy-Britanniában (például Londonban), hogy a rendőrség kezdeményezte a szomszédfigyelést; általában véve azonban a lakosság körében merül fel erre az igény. Ami a „szervezeti felépítést” illeti, az USA-beli háztömbökben például tömb koordinátor vagy szervező fogja össze a

szomszédfigyelőket, aki hidat képez a lakosság és a rendőrség között. A tömb (blokk) kapitány a koordinátor alá tartozik, és ő szervezi a tényleges működést (Baltimore Police Department 1985). Az Egyesült Királyságban területi és utca-koordinátorok töltik be az említett szerepeket. A programban résztvevő háztartások száma igen eltérő, Rochdaleben (Anglia) például egy ház és a közvetlen szomszédjai a szomszédfigyelők. A Manhattan Beachen található mozgalom több mint 30 ezer főt számlál (Holloway et al. 2008). A szomszédfigyelők szervezeti élete kevésbé elemzett külföldön is, annyi bizonyos, hogy egyes csoportok tartanak olyan nagygyűléseket, ahol minden tag megjelenik. Mások csak a főbb szervezőknek tartanak eligazítást (Bennett 1990). A programok finanszírozását általában a lakosság vállalja magára, de vannak esetek, amikor a rendőrség jelenik meg támogatóként.

A szomszédfigyelés többféle mechanizmussal fejtheti ki hatását, ezek közül szociológiai szempontból a társadalmi kontroll a leglényegesebb. Az informális társadalmi ellenőrzés, amelyet a szomszédfigyelők a rendőrség riasztásával, a gyanús esetek egymás közötti terjesztésével gyakorolnak, erősíthetik a közösségi összetartozást, és növelhetik egy közösség bűnügyeket ellenőrző erejét (Greenberg et al. 1985). A szomszédfigyelés ezáltal a bűnözésellenes normák kialakítását is segíti (Holloway et al. 2008). A házra kitett szomszédfigyelő figyelmeztető tábla kézzel fogható bűnözéstől eltántorító mechanizmus lehet.

Bár a polgárőrség és szomszédfigyelés hatásossága nem tartozik szorosan a kutatás tárgyához, mégis érdemes elidőznünk egy kicsit ennél a témánál. Először a '70-es években végeztek hatástanulmányt a szomszédfigyelésről az USA-ban, a '80-as években pedig Nagy-Britanniában. Mindkét kutatás megállapította, hogy a szomszédfigyelők által védett területen kevesebb volt a betörés, illetve betöréses lopás, mint a kontrollcsoportokban (Cirel et al. 1977, Anderton, 1985). Egy 2000-es felmérés szerint az USA-ban a háztartások 41%-a élt olyan területen, ahol szomszédfigyelés működött (National Crime Prevention Council 2001). Szintén 2000-ben Nagy-Britanniában és Wales-ben a háztartásoknak több mint a negyede vett részt összesen több mint 155 ezer szomszédfigyelő programban, ez megközelítőleg 6 millió háztartást jelent (Sims 2001).

Holloway, Bennett és Ferrington 2008-ban tüzetesen áttekintették a szomszédfigyelés hatékonyságát vizsgáló tanulmányokat. Narratív áttekintésük 19 kutatási projekt eredményeire vonatkozik, amely projektek összesen 43 hatáselemzés tanulságait foglalják össze. Metaanalízissel vizsgáltak további – 18 hatáselemzést tartalmazó - 12 tanulmányt. A kutatás során a rendőrség által számon tartott bűncselekményeket és az

egyének által bevallott áldozattá válási (self-reported victimizations) adatokat használták. A szerzőtriász eredményeit két hasonló tanulmányban is publikálta (Bennett et al. 2008, Holloway et al. 2008). A narratív áttekintés fő következtetése, hogy a szomszédfigyelő mozgalmak hatékonyan csökkentik a bűncselekményeket. A metaelemzés tanulsága is hasonló: a szomszédfigyelés 16-26%-kal csökkenti a bűneseteket.

A kutatók rávilágítanak arra, hogy a „hatástanulmányok” jó része gyenge módszertani lábakon áll. 27 kutatást azért zártak ki a metaelemzésből, mert 19-ben nem alkalmaztak kontrollcsoportot, és 8-ban csak post-teszt (a szomszédfigyelés létrehozása utáni) adatokat használtak fel. A hatás mértékét tekintve azt találták 18 arra alkalmas kutatást figyelembe véve, hogy a kísérleti csoportban (ahol szomszédfigyelés működött) 16%-kal csökkent a bűnözés mértéke. A kontrollcsoportban (ahol nem működött szomszédfigyelés) pedig 19%-kal nőtt a bűnesetek száma a kísérleti csoporthoz képest. Vizsgálták Titus (1984) kutatását, aki közel 40 bűnmegelőzési program eredményeit hasonlítja össze. Statisztikailag nem teljesen megalapozott módszereket használva kimutatja, hogy nagyjából az összes, szomszédok által figyelt területen alacsonyabb szintű volt a bűnözés. Egy 10 kutatás eredményeit összegző brit tanulmány viszont alig mutatott ki összefüggést a szomszédfigyelés és a bűnözés mértéke között (Husain 1990). Egy másik, random kiválasztáson alapuló, négy program eredményeit vizsgáló kutatás azt mutatta ki, hogy a szomszédfigyelés nem csökkenti a bűnözést (Sherman 1997). A következtetés ugyanez volt a későbbi kutatásuk során is (Sherman, Eck 2002). A fenti eredmények ismeretében tehát leszögezhető, hogy a szomszédfigyelés bűncselekményeket csökkentő, pozitív hatása nem annyira egyértelmű, mint ahogy azt a szervezetek hirdetik magukról. Ezzel együtt Bennett, Holloway és Ferrington (2008) azt a végkövetkeztetést vonja le a hatáselemzéseket összehasonlító vizsgálatában, hogy a szomszédfigyelés hatékonyan csökkenti a bűncselekmények számát.

V.2. A formális és informális (?) önkéntesség magyar példái országos és helyi szinten. Törökszentmiklós és Csákvár esete

V.2.1. Bevezetés: az elemzés menete, a terepmunka általános tapasztalatai

Az esettanulmány a polgárőr és szomszédfigyelő mozgalom országos, valamint Törökszentmiklós és Csákvár esetében települési szintű bemutatására és elemzésére vállalkozik. A két tevékenységet külön, elsőként a polgárőrséget bemutatva vizsgálom, összehasonlításuknak egy önálló pontot (V.2.5.) szentelek. A fejezetek elején mindkét

tevékenységről általános szervezetszociológiai jellemzést nyújtok, ezután a mozgalmak életre hívásának országos, majd helyi vetületét vázolom fel. A polgárőrség esetében megvizsgálom a bürokratizálódás és professzionalizálódás jegyeit, ezen belül a törvényi hátteret, a tevékenységek széles spektrumát, és a szervezeti működést. A szomszédfigyelésnek nincs önálló jogi háttere, tevékenysége az éber figyelésre és bejelentésre összpontosul. A következő témakör a mozgalmak kiterjedtsége, eredményessége, amelynek tárgyalásakor az országos szint áll a középpontban. A polgárőrségről főleg az OPSZ-től származó egzakt adatok állnak rendelkezésre, míg a SZEM mozgalomról igen kevés adat érhető el. Mindkét kezdeményezés eredményessége nehezen mérhető, mindenesetre Csákváron és Törökszentmiklóson is csökkenő a bűncselekmények csökkenő számáról és a lakosok nagyobb szubjektív biztonságérzetéről számoltak be. A kooperáció és beágyazottság kiemelt fontosságú a közösségfejlesztés szempontjából. Ezért kezelem megkülönböztetett figyelemmel a polgárőrök és szomszédfigyelők partnereit és kapcsolatuk milyenségét (V.2.2.5. és V.2.3.6. pont). Ennek keretében a rendőrséggel, az önkormányzattal, a lakossággal és a helyi civil szervezetekkel való kapcsolattartással foglalkozom. A helyi szintű polgárőrség és SZEM mozgalom közötti viszonyt a szomszédfigyeléssel foglalkozó fejezetben - ezen belül a V.2.3.6.1. pontban - tárom fel. A polgárőrök településközi együttműködése az egyéb polgárőr egyesületekkel, a megyei és országos együttműködés a polgárőrség magasabb szintjeivel való kooperációban ragadható meg. A tevékenységek finanszírozása és infrastrukturális ellátottsága jóformán csak a polgárőrségnél tárgyalható, hasonló a helyzet a pozitív és negatív szelektív ösztönzőkkel is. Az együttműködés mellett a hipotézisek ellenőrzése (V.2.4. pont) valamint a törökszentmiklósi és csákvári önkéntes tevékenységek összehasonlítása (V.2.5. pont) az esettanulmány központi részei. Itt inkább a hipotézisek esettanulmányi környezetbe való átültetéséről és egyfajta ellenőrzési kísérletről, mintsem egzakt hipotézistesztesztelésről van szó. Az eredményekből kiviláglik, hogy az igazolt hipotézisek mind Törökszentmiklóshoz köthetők, Csákváron gyakorlatilag egyik várakozás sem teljesült.

A magyarországi polgárőrség, és amennyire lehet a szomszédfigyelés bemutatása során párhuzamosan vizsgálom az országos valamint a helyi szinteket, esetenként a megyei szinttel kiegészítve. Ez azért indokolt, mert a polgárőrség esetében a települési, megyei és országos szint szorosan összefonódik. Egyrészt az országos szintű döntések kötelezik mind a megyei, mind a helyi szervezeteket; másrészt a helyi szervezetek felől érkező kezdeményezések a megyei és országos döntéseket is befolyásolják. Ez az összefonódás

az oka annak, hogy már a polgárőrség országos szintű bemutatásakor is interjúrészleteket⁴³ hozok a csákvári és a törökszentmiklósi egyesületekből azért, hogy az országos jellegzetességek helyi „lecsapódását” megvilágítsam. Amennyire a vizsgált témakör megengedi, ugyanígy járok el a szomszédfigyelés bemutatása során is.

A mozgalmak országos történetének felvázolásakor alapvetően az Országos Polgárőr Szövetségben (OPSZ) 2009-ben rendelkezésemre bocsátott külső és belső anyagokra, a Polgárőr Almanachokra (2001, 2006, 2011), valamint az OPSZ honlapján, illetve az Interneten a polgárőrsegről elérhető információkra támaszkodom. Települési szinten három szervezetet vizsgállok, ezek: Városi Polgárőrség Törökszentmiklós (ezen belül a Szomszédok Egymásért Mozgalom, SZEM⁴⁴ is), Csákvári Polgárőrség és Szomszédok Egymásért Mozgalom Csákvári Egyesülete (SZEMCSE). A települések többlépcsős kiválasztásánál a következő szempontok érvényesültek. Az OPSZ-től kapott 2008-ra vonatkozó adatokból hat szempont alapján osztályozva felállítottam egy megyei rangsort a polgárőrsegek teljesítményéről⁴⁵. Ezek alapján a jó eredményű megyékre összpontosítva kiválasztottam egy nyugati és egy keleti megyét. Ezek közül Fejér megye ötször, Jász-Nagykun-Szolnok megye négyszer szerepelt az első öt helyek egyikén az említett hat szempont szerint. A megyéken belül olyan településeket vettem számításba, ahol működik polgárőrség és SZEM mozgalom is. A két megyében csak Csákváron található SZEM mozgalom az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala (OITH) által jegyzett társadalmi szervezetek listáján, így Fejér megyében Csákvárra esett a választás. Törökszentmiklósról az Interneten elérhető, a SZEM mozgalom kiemelkedően sikeres működéséről tudósító cikkek hívták fel a figyelmemet⁴⁶.

A terepmunka 2011. június-júliusban folyt, amelynek során 8 interjúval 22 polgárőrt és szomszédfigyelőt szólaltattam meg. Törökszentmiklóson a polgárőr egyesületi elnökkel

---

⁴³ Az interjúvázzlatot a 14. számú melléklet tartalmazza.

⁴⁴ A Szomszédok Egymásért Mozgalomra az OPSZ irodában és a településeken egyaránt általában SZEM mozgalomként hivatkoznak annak ellenére, hogy a mozgalom szó már a rövidítésben szerepel. Ezért a dolgozat során én is bátran használom a SZEM mozgalom elnevezést. Csákváron szomszédfigyelő egyesületüket sokszor SZEMCSE-ként emlegetik, ezért esetenként én is így teszek.

⁴⁵ Ezek a kritériumok: 10 ezer lakosra jutó egyesületek száma a megyében; egy egyesületre, illetve egy tagra jutó szolgálati órák száma; valamint egy egyesületre, 100 tagra és 1000 szolgálati órára jutó intézkedések száma.

⁴⁶ Eredeti koncepcióm az volt, hogy választok egy olyan megyét, amely nagyon jó polgárőr mutatókkal büszkélkedhet, illetve egy olyat, amely egyszer sem szerepel az első öt helyen. A legjobban teljesítő megye természetesen ebben az esetben is a nyugati Fejér megye volt, míg az egyik gyengébben teljesítő keleti megyéül Borsod-Abaúj-Zemplénre esett a választásom. Itt egy OITH által bejegyzett SZEM mozgalmat találtam, mégpedig Ózdon. Az ózdi mozgalom vezetője kórházba került, így nem zavarhattam a terepmunka tervezett időszakában. Az ózdi polgárőrség vezetője bizonytalan időre külföldre, egy másik kontinensre utazott, így vele ezért nem tudtam volna beszélgetni. Ezután egy másik keleti megyében, Heves megyében (három szempontból szerepel az első öt hely egyikén) próbálkoztam, Heves településen. Ott azonban még csak az egyesület bejegyeztetése történt meg, eddig még semmilyen tevékenységet nem folytattak.

egyéni interjút készítettem, amely másik két polgárőr csatlakozásával később csoportossá bővült. Három további polgárőr interjúalanyt egyénileg szólaltattam meg⁴⁷. Minden törökszentmiklósi polgárőr egyben szomszédfigyelő is - ez fordítva természetesen nem igaz -, ezért a beszélgetések során a szomszédfigyelők álláspontjai is felszínre kerültek. Csákváron a polgárőr és szomszédfigyelő egyesület havi gyűlésén csoportos interjúkat készítettem a tagokkal 9-9 fő jelenlétében, közülük 2 fő mindkét gyűlésen részt vett, mivel ők polgárőrök és szomszédfigyelők is egyben. A két egyesületi elnököt – egyikük jelen volt a csoportos szomszédfigyelő és polgárőr interjún is - részletes egyéni interjúkban kérdeztem meg.

Az esettanulmányban a polgárőrségről szóló rész a terjedelmesebb, részletesebb - nem véletlenül. Ennek egyrészt az az oka, hogy a polgárőrség országosan sokkal elterjedtebb, szervezettebb és formalizáltabb módon működik, mint a SZEM mozgalom. A másik ok, hogy a SZEM mozgalom az országban számos helyen tulajdonképpen a polgárőrségen belül létezik úgy, hogy a polgárőrség szervezeti keretet ad a szomszédfigyeléshez. A közöttük levő munkamegosztás értelmében a polgárőrök dinamikus járőröző, míg a SZEM tagok statikus figyelő tevékenységet folytatnak. Ez teljes mértékben igaz Törökszentmiklós esetében. Mivel a szomszédfigyelés a polgárőrségen belül működik Törökszentmiklóson, az több szempontból csak a polgárőrségen keresztül vizsgálható. Ilyen szempont például a finanszírozás vagy az együttműködés. Több vizsgálati téma a csákvári SZEM mozgalom esetében azért nem releváns, mert az egyesület túlságosan fiatal.

Az esettanulmányban a polgárőr mozgalmat a formális, szervezeti önkéntesség példajaként használom. A szomszédfigyelő mozgalom eredetileg az informális, szervezeti kereteket nem igénylő önkéntességet illusztrálja. Az országos reprezentatív mintán végzett adatelemzés során – a rendelkezésre álló adatokhoz igazodva – a formális önkéntesség annak az egyetlen kritériumnak kell megfeleljen, hogy a tevékenység szervezeti keretek között folyik. A terepmunka tanúsága szerint azonban a formalitás és az informalitás is többlettértelmet nyer a polgárőrség és szomszédfigyelés esetében. A két településen szerzett tapasztalatok egyike az, hogy a szomszédfigyelésnek is vannak szervezeti keretei. Ennek az egyik útja, hogy az országos polgárőr-vezetés elképzeléseinek megfelelően a polgárőrség biztosítja a

---

⁴⁷ A terepmunka leírásához hozzátartozik, hogy ezzel a 3 egyéni interjúalannyal nem "steril" feltételek között beszélgettem, hanem a törökszentmiklósi városnap keretében, szolgálat közben, zuhogó esőben. A nem mindennapi körülmények ellenére mindannyiukkal érdemi beszélgetést folytattunk. Törökszentmiklóson a polgárőrök negyedévente gyűléseznek, a terepmunka időszakára nem esett összejeövetel, így „nagy” csoportos interjút nem sikerült szerveznem.

szomszédfigyelés minimális, de szükséges szervezeti-adminisztrációs kereteit. Ez a helyzet Törökszentmiklóson. A másik út az, hogy a szomszédfigyelő aktivitásra önálló szervezetet alapítanak, ahogy az Csákváron tapasztalható. A terepmunka másik tanulsága, hogy a formális polgárőrség esetében a szervezeti keretekhez egy sor további formalitást – valamint bürokratizálódást és professzionalizálódást (Czakó 1992) - biztosító tényező társul. Ilyen például az a jogszabályi keret, amelyben a polgárőri tevékenység folyik, ilyen az országosan előírt adminisztráció, a települési szinten is írásba foglalandó együttműködési megállapodások, az OPSZ-en keresztül folyósított állami források pályázati úton való szétosztása vagy a pályázati pénzek szigorú elszámoltatása. Az esettanulmány tehát egyrészt rávilágít arra, hogy az informálisnak hitt szomszédfigyelésnek is van formális eleme. Másrészt rámutat arra, hogy a formálisan működő polgárőri civil kezdeményezés sokkal formalizáltabb, mint azt első látásra gondolnánk.

V.2.2. Formális önkéntesség: „Polgárőrök a biztonságos Magyarorszáért”

V.2.2.1. Általános szervezetszociológiai jellemzés

Czakó Ágnes megalkotta az önkéntes szerveződések ideáltípusát (Weber 1970, 1987), és azt szociológiai és gazdasági jellemzőkkel írta le (Czakó 1992:128-129). Az általa felsorolt szociológiai jegyek közül meglátásom szerint a következők jellemzik az országos polgárőr mozgalmat: a szervezet és a tagság érdeke közvetlenül összekapcsolódik, a tagok önként lépnek be a szervezetbe, és bármikor ki is léphetnek onnan. A kilépésnek azonban költségei lehetnek a polgárőröknél, ugyanis tapasztalataim szerint a szervezet elhagyása konfliktusokhoz vagy presztízsvesztéshez vezethet. Egy 90 ezer főt tömörítő szervezet esetében érthető, hogy alkalmaz fizetett alkalmazottakat (mindössze tizenegyet). Ezért az a feltétel, hogy a szervezet igazgatását önkéntesek vagy felkért aktivisták ellenszolgáltatás nélkül végzik, települési és megyei szinten teljesül, országos szinten azonban nem. Az az ismerv, hogy a „... szervezetre vonatkozó döntések meghozatalában széleskörű kontroll érvényesül a demokratikus játékszabályok szerint” (Czakó 1992:129), érvényes a polgárőrségre. A polgárőrségek helyi szinten személyes kapcsolatokon nyugvó kicsoport-struktúrában működnek, a megyei és országos szintű szerveződés azonban jóval túlnőtt ezen. A kutató szerint az önkéntes szervezetekre az is jellemző, hogy „... olyan célok megvalósítására társulnak a tagok, amelyeket nem lehet vagy nem értelmes 'anyagi' szolgáltatásként számba venni.” (Czakó 1992:129). A közbiztonságot - mint célt - alapvetően az állam biztosítja, illetve

a piacon is lehet biztonsági szolgáltatásokat venni, ezért ez a kritérium sem teljes mértékben vonatkozik a polgárőrségre.

A Czakó (1992) által említett gazdasági jegyek közül gyakorlatilag mindegyik jellemző a polgárőrségre: a célok csak másodlagosan gazdaságiak, az önkéntesek munkaerő-ráfordítása kötött, nem konvertálható más erőforrássá, a szereplők gazdasági cselekvése inkább érték-, mint célracionális (illetve valamennyire tradicionális); a szervezet működtetésében nem a kalkulatív gazdasági racionalitás a döntő szempont. Igaz továbbá a polgárőrségre, hogy az előállított „terméket” – a közbiztonságot – nem értékesítik, hanem az közvetlenül jut el a lakossághoz. A tagok szempontjából csak részben áll az, hogy a tevékenység bármikor megszüntethető vagy újrakezhdhető, mert ha egy polgárőr komoly indok nélkül „kimaradozik” vagy elhagyja a szervezetet, akkor nem szívesen fogadják vissza.

Czakó Ágnes öt olyan irányt említ, amelybe az önkéntes szervezetek elmozdulhatnak: bürokratizálódás, professzionalizálódás, ökonomizálódás, politizálódás, oligarchizálódás. Tapasztalataim szerint ezek közül a bürokratizálódás (speciális törvényi háttér, komoly elszámoltatás) és professzionalizálódás (vezetőképzés és alapképzés) egyértelműen megfigyelhető a polgárőr mozgalomban. Valamelyest az ökonomizálódás is jelen van, például olyankor, amikor az önkormányzat megrendelőként lép fel a polgárőrséggel szemben. Ezt Csákváron tapasztaltam.

V.2.2.2. Kezdetek

Az országos szinten szerveződő polgárőrség éppen idén ünnepli 20. születésnapját. A mai polgárőrök tevékenysége Magyarországon a közbiztonság és bizonyos értelemben a rendőrség kritikájának, kiegészítésének, segítésének szellemében indult. A kezdetek 1987-re és egy angyalfüldi bérház felújítására nyúlnak vissza. Az érintett lipótvárosi lakógyűlés elhatározta ugyanis, hogy a lakók felváltva örködők önvédelmi csoportját hozzák létre a felújítás idejére. Ezt követően 1988-89-ben több helyütt és több néven alapítottak önvédelmi csoportokat, például Nagytétényben, Budapesten a XI. kerületben (Markos György jelenlegi elnökhelyettes szervezésében), Pécelen. A későbbiekben Celldömölkön, Bélapátfalván, Szilvásváradon, Recsken, Gyöngyösön, Törökszentmiklóson, Kisújszálláson, Kunhegyesen, és országszerte sok más településen megszervezték a polgárőrséget. Főleg kétkezi munkások vállalták a kezdeti esti járőrözéseket. A résztvevők saját vagy saját pénzen vásárolt eszközeiket – gépkocsi, motorkerékpár, CB-rádió, telefon – használták, maguk készítettek igazolványokat, karszalagokat. Tagdíjat is fizettek, fizetnek: ez kezdetben 5-10, majd néhány száz

forintra rúgott. Az informális, a személyes kapcsolatokon alapuló, hálózati jellegű (Gilchrist 2004), bürokratikus alapokat nélkülöző önszerveződés időszaka volt ez.

A hivatalos polgárőrség születését 1991. április 24-ére, sárkányölő Szent György napjára teszik. Ekkor alakult meg 49 taggal az Önvédelmi Szervezetek Országos Szövetsége (ÖSZOSZ) érdekképviselőként. Az ÖSZOSZ akkor 20-30 ezer polgárőrt és 223 regisztrált, egyharmad részben egyesületi formában működő szervezetet fogott össze. Egy évvel később a szervezetek száma 420-ra emelkedett. Az alapítás után viszonylag hamar, 1991. november 30-án nevet változtatott a tömörülés: az azóta is működő Országos Polgárőr Szövetség (OPSZ) lett belőle. A polgárőr elnevezést egyébként Zsombor György akkori alelnök adta maguknak. Az új nevet a Fővárosi Bíróság csak 1995-től jegyezte be a társadalmi szervezetek nyilvántartásába 3664-es sorszámmal. Az OPSZ és az ÖSZOSZ elnöke is a Kanadából ideiglenesen hazaköltözött Dr. Kopácsi Sándor nyugalmazott rendőr vezérőrnagy, később altábornagy, 1956 nevezetesen budapesti rendőrfőkapitánya lett⁴⁸. 1997 tavaszán a közgyűlés dr. Túrós Andrászt választotta az akkoriban 30 ezer polgárőrt tömörítő OPSZ elnökévé. Ekkorra a polgárőrség kiterjedt volt annyira, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek a komolyabb intézményesülésre, a polgárőrség stratégiájának, működési koncepciójának és szabályzatának kidolgozására.

Az országos szövetség és a települési egyesületek között a megyei szövetségek képeznek hidat. A megyei szövetségek 1990-től kezdtek megalakulni, és 5 éven belül minden megyében és Budapesten is összeálltak a megyei szervezetek. A megye jelentőségéről, koordináló, hatékonyságot javító szerepéről így vélekedik a csákvári polgárőr egyesületi elnök: „Ugye, [a megyei szövetségek] szervezettebben, eleve jobban képviselnek bennünket. Konkrétan most is, ugye, új szerződés, a rendőrségekkel, és nem nekünk kell, a településeknek önállóan megkötni, hanem mi megbíztuk a megyeit, a megyei megköti,... és kapunk egy példányt belőle. Most mindenki fogalmazgasson, hogy de én nem így gondoltam ... . Így gyorsabban lebonyolódik a dolog.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI⁴⁹). A polgárőrség nem tekinti magát sem az önkéntes rendőrség, és különösen nem a munkásőrség utódának. A csákvári polgárőrök szerint

---

⁴⁸ A vezetőségben alelnökként dr. Kiss Sándor, Markos György és Zsombor György, titkárként Farkas György, jogtanácsosként dr. Székely János, szóvivőként Firon András foglalt helyet. Közülük Markos György a mai napig elnökhelyettesi pozíciót tölt be.

⁴⁹ Mivel mindkét helyszínen készültek egyéni és csoportos interjúk is, rövidítéssel jelzem, hogy egyéni (EI) vagy csoportos interjúról (CSI) van-e szó. Egy csákvári polgárőr és szomszédfigyelő két interjún, egy másik, a SZEMCSE elnök három interjún is jelen volt, a hivatkozáskor szintén jelzem, melyik interjúról van szó: egyéni (EI), csoportos szomszédfigyelő (CSSZI) vagy csoportos polgárőr interjúról (CSPI). Az interjúk írásban rögzített változatát valamint az interjúalanyok kódolását az interjúkban előforduló bizalmas információk miatt nem teszem a dolgozat részévé.

azonban vádként ez néha megfogalmazódik a kívülállók részéről: *„Ahogy alakultunk, akkor is mondták, na, mi van, megalakult az önkéntes rendőrség? Meg munkásőrség.”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). *„Munkásőrtől kezdve mindennek mondtak engemet, még nem is olyan régen is. Testületi tag is például azt mondta: hülye munkásőr. ... Azt se tudta, mi a polgárőr, mindegy. Szóval, csak az embernek az ilyenek aztán rosszul esnek .....”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). *„... tehát még mindig sok embernek a fejében az van, hogy azonosítják [a polgárőrséget] a munkásőrséggel, az MSZMP-vel. ... nem lehet kivenni a fejükből.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSPI). A munkásőrség és az önkéntes rendőrség egyébként több polgárőr interjújában, főleg a csákváriakban, kérdés nélkül szóba került. Bár az interjúalanyok a polgárőrséget egyértelműen elhatárolták ezen intézményektől, korrekten, és nem elítélőleg nyilatkoztak róluk: *„... Az, hogy vannak köztünk volt munkásőrök. ... [utalás valakire] is munkásőr volt és polgárőr volt, és nagyon jó polgárőr volt. Most, hogy valaki munkásőr volt, úgy gondolom, hogy nem zárja ki [a polgárőr tagságot].”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Soha nem voltam munkásőr, meg ha lettem volna is..., azt vállaltam volna, én akkor is arra büszke lettem volna.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

Az esettanulmányok helyszínei közül a törökszentmiklósi egyesületet éppen 20 éve, 1991-ben alapították. Mind a külföldi, mind a hazai önvédelmi mozgalmak elindításában sokszor szerepet játszik a rendőrség vagy az önkormányzat. A törökszentmiklósi egyesület életre hívása ezzel ellentétben teljes mértékben civil kezdeményezés volt. Az önkormányzat annyiban volt jelen a kezdeteknél, hogy az alapító tagok között volt a korábbi polgármester is. Az alapítók nagyjából ismerték egymást, de a bűnözés elharapózásának problémája hozta szorosabban össze őket. *„Inkább a probléma hozta össze. Hát ismertük egymást, tehát egy kör, és akkor úgy beszélgetés folyamán jött ez létre hogy... jó volna egy ilyen egyesületet létrehozni.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Az alapítás motivációjaként mindkét településen legtöbbször egy konkrét cél, a közrossz (bűnözés) elkerülése merült fel. A csákvári egyesületet 1995-ben alapították, tavaly ünnepelte fennállásának 15. évfordulóját. A 14 alapító tag közül 8-an most is aktív tagjai az egyesületnek, közülük négyel készült interjú. Az alapítók a rongálásokat, vandalizmust kívánták megfékezni, és az önkormányzat valamint a polgármester is gyorsan a kezdeményezés mögé állt: *„Nem az önkormányzat [volt a kezdeményező], hanem mi, akik idegeskedtünk azon, és zavart bennünket, hogy szemét van, hogy éjszaka megforgatják az ifjú titánok a*

jelzőtáblákat, letörlik, stb., stb.. És az önkormányzat ezt felkarolta, az akkori polgármester ... egy nagyon agilis emberke volt, és segített is bennünket ebben.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Az egyik törökszentmiklósi interjúalany kitért rá, hogy a megyei szövetségek, illetve jogászaik készséggel segítenek a polgárőr csoportok intézményesülésében, az egyesület alapításban. Például formanyomtatványokat, alapszabály mintákat bocsátanak rendelkezésre, és ezeket „... nyilván átülteti mindenki a saját maga településére....” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Ezt a fajta megyei segítséget Csákváron igénybe is vették az alapításkor, továbbá a rendőrség is támogatta az egyesület létrehozását. A megyei szövetségek gyakorlatilag versenyeznek egymással azon, hogy területükön minden településen legyen polgárőrség. Az újonnan alapított szervezetek tehát a környező településeken már létező polgárőr egyesületek, a megyei szövetségek és országos szervezet hálózatába ágyazódnak bele.

V.2.2.3. A bürokratizálódás és a professzionalizálódás jegyei

V.2.2.3.1. Törvényi háttér és tevékenységi területek

Az országos polgárőr mozgalom már hosszú évek óta elindult a bürokratizálódás és a professzionalizálódás útján. A bürokratizálódás egyik funkciója, hogy biztosítja a kiszámíthatóságot és az üzemszerűséget egy önkéntes szervezetben (Czakó 1992). Ez a folyamat óhatatlanul azzal jár együtt, hogy az egyesületi vezetőkre nagyobb adminisztrációs teher nehezedik. A helyi, megyei és országos vezetés szakszerűségét már hosszú évek óta polgárőr képzések is szavatolják. A professzionalitás jegyében a helyi polgárőr szervezeti tagok is kötelező oktatáson vesznek részt. A polgárőr oktatást az V.2.2.3.4. pontban tárgyalom részletesen.

A polgárőrség tevékenységét mára már erős törvényi háttér biztosítja, illetve határolja le. Nagy áttörésnek minősül, hogy az Országgyűlés 2006-ban LII. számmal, négy párti igen mellett törvényt alkotott a polgárőrségről. Ennek értelmében a polgárőr segít fenntartani az ország közrendjét és biztonságát, közreműködik a vészhelyzetek megelőzésében és kezelésében, a társadalmi bűnmegelőzésben, a határőrizetben, a környezet-és természetvédelemben. Ezen túl tevékenyen részt vesz a gyermek- és ifjúságvédelemben, a rendezvények, sportversenyek biztosításában. Segít a közlekedés biztonságának biztosításában, a helyes közlekedési magatartás oktatásában. A polgárőrség tevékenységi körét színesíti, hogy több nagyvárosban pl. Budapesten a Széll Kálmán (akkor: Moszkva) téren 2008-tól bevezették a posztos polgárőrszolgálatot.

A polgárőrnek intézkedési, illetve igazoltatási joga nincs, az a rendőrséget illeti meg. Ezeket evidenciaként említik a polgárőrök, ahogy az alábbi törökszentmiklósi egyesületi tag is: *„Mert, ugye, igazoltatási jogköre csak a rendőrnek van, tehát ez egyértelmű.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Az alábbi három csákvári interjúalany szavai mögött halvány rezignáltság húzódik meg a polgárőrök jogait illetően: *„De azért lenne olyan eset, amikor kellene, ... hogy legyen joga a polgárőrnek, hogy intézkedhessen. Sajnos most még be is szűkült egy kicsit a területe ilyen értelemben is [utalás a település közigazgatási határán kívüli szolgálat tilalmára].”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Ahhoz viszonyítva semmilyen jogunk nincs. ... Nem tehetünk semmit. Semmilyen jogunk nincs ahhoz, hogy közbelépjek, ha két ember verekszik. ... A saját szakállamra odamehetek, de jogom nincs hozzá, szétszedni őket esetleg.”* (Csákvári polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSPI). *„Bármilyen magyar állampolgárnak ugyanannyi joga van.”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI).

A fent felsorolt feladatok mellett a polgárőrség 2007-től a következő folyamatos projekteket indította útjára országszerte: „Egy iskola, egy polgárőr”, amely jól kiegészíti az iskola rendőre kezdeményezést; Szomszédok Egymásért Mozgalom, tanyaprogram, drogprevenációs program. Ezek közül az „Egy iskola, egy polgárőr” mozgalom beindításához a törökszentmiklósi egyesület már kapott is OPSZ pályázati támogatást. A csákvári egyesület pedig most tervezi, hogy csatlakozik a mozgalomhoz, gyenge kötési (rendőr rokon és helyi pedagógusok) segítségével: *„Még egy dolog, amit szeretnék megvalósítani az idén ..., „Egy iskola – egy polgárőr” mozgalom ..., van egy rokonom, aki a rendőrségen dolgozik, alezredes – bűnmegelőzésnél, ... segít. ... Vannak agilis tanítónők a suliban, aztán remélem, hogy segítenek ebben.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Az alaptevékenységek mellett a polgárőrség egyre nagyobb hangsúlyt fektet a karitatív tevékenységekre is. Az OPSZ 2007-ben ennek szellemében kötött megállapodást például a Magyar Vöröskereszttel, amelyet kiegészítettek azzal a döntéssel, hogy az országos polgárőr nap országos polgárőr véradó nap is lesz egyben (Polgárőr Almanach 2011:95). Sok helyi egyesület veszi ki részét valamilyen segély- vagy segítségnyújtási akcióban. A 2010-es borsodi árvíz után a törökszentmiklósiak a megyei szövetség szervezésében Hernádkércsre és Nagykinizsre vittek természetbeni adományt: *„Mondja a... [a megyei szövetség elnöke], hogy szombaton megy az adomány, árvíz adomány. ... [Este] 11 óráig telefonáltam. ... De összeszedtünk két [illetve a polgárőr autóval három] kocsival adományt a SZEM Mozgalmi tagoktól [két nap alatt]. ... A második szállítmány*

ott volt egy hét vagy két hét, de az meg rengeteg volt. ... egy hatalmas nagy kamion. (Törökszentmiklósi polgárőr 2 CSI). Személyesen, saját autóval vittük el.” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI).

A 2006. évi LII. törvény értelmében a polgárőrség a környezet védelmében is közreműködik. Ennek jegyében a polgárőrség többször szervezett országos méretű tavaszi nagytakarítást, illetve ősszel környezetvédelmi akciónapot.⁵⁰ A vizsgált egyesületek közül a csákvári jelen volt a helyi lomtalanítási akciónál. Tavaly három fővel, idén öt fővel részt vettek a helyi fémhulladék gyűjtés lebonyolításában is. Az ebből összegyűlt pénzből (508 ezer forint) játszóteret szeretne építeni az önkormányzat. Mindkét esetben főleg arra vigyáztak, hogy az összegyűjtött fém vagy más értékesebb hulladék ne kerüljön idegen kezekbe.

A Fővárosi Bíróság az OPSZ-t az 1997. évi CLVI. törvény 22.§ (3) bekezdése értelmében kiemelkedően közhasznú szervezetté sorolta át 2000-ben. A Btk. 137. §. 2. bekezdése szerint 2000. március 1-jével a szolgálatot tevő polgárőr közfeladatot ellátó személynek minősül, aki fokozott büntetőjogi védelemben részesül. Ez a besorolás egyértelműen „kiemeli” a polgárőrt a laikusok, az átlagos állampolgárok közül. Kíváncsi voltam arra, mit érzékelnek az érintettek ebből a kiemelt jogi státusból. A megkérdezettek egy része nem tapasztalja a közfeladatot ellátó személy intézményének kézzel fogható előnyeit. A csákvári elnök szerint ez jól is van így: *„De különösebben nem [érzem előnyét]. De nem is baj, hogy nem kezelik úgy, mint annak idején, aki önkéntes rendőr volt, az más, majdnem mindenkinek fölött álló személy volt, ugyanígy, ha munkásőr volt, az is. Hát jobb is ez így.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Más egyesületi tagok az átlagos állampolgárhoz képest a kedvezőbb törvényi megítélést, védettséget, biztonságot említik előnyökként: *„Hogyha szolgálatban vagyunk ..., akkor közfeladatot ellátó személynek minősülünk, és ennek a törvényi megítélése kedvezőbb a részünkre, mint egy civil embernek, hogyha valamit intézkedni kell.”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). *„Hát igen, nyilván mindannyian nagyobb védettséget vagy biztonságot érzünk ezzel, hogy a polgárőr törvény értelmében azért most már közfeladatot ellátó személynek számítunk ...”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

---

⁵⁰ 2011. május 21-re országos hulladékgyűjtési akciót hirdetett az OPSZ, a környezetvédelmi kormányzattal, illetve a Vidékfejlesztési Minisztériummal közösen „TE SZEDD! 2011 Önkéntesen a tiszta Magyarországért” címmel. A tavaszi nagytakarítás során 14 ezer polgárőr valamint 22 ezer civil szervezeti önkéntes és iskolás 30 ezer zsáknyi hulladékot gyűjtött össze. *„A résztvevő polgárőrök kb. 20 százalékban kaptak zsákot és védőkesztyűt a központi szervezőktől, a többi esetben saját maguk gondoskodtak ezeknek pótlásáról.”* – olvassuk Peszt Péter, az OPSZ környezetvédelmi alelnöke beszámolójában (www.opsz.hu/.../kim-vm-hulladekgyujtesi-akcio-2011).

A tetten ért elkövetőket tehát bár állampolgári jogon, de közfeladatot ellátó személyként tarthatja vissza a polgárőr a rendőrség megérkezéséig. Egyes interjúalanyok teljesen kivitelezhetőnek tartják a visszatartást: „*Hát nyilván a visszatartást meg kell próbálni úgy, hogy többen vagyunk, ugye, akkor a sok lúd disznót győz alapon ... . Hát nyilván nem olyan fizikai erőszakkal ... . addig követjük az illetőt, folyamatosan a rendőrséget tájékoztatva arról, hogy hol tartunk, amíg a rendőrség konkrétan oda nem ér... .*” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Az egyik csákvári megkérdezett szerint a visszatartás fából vaskarika: „*A bűnözőket visszatartathatjuk. Mi módon? ... Tartsam föl. Hogyan? Álljak eléje? Eltapos. Álljak mögéje? Akkor is el tud.*” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

2009-ben módosították a polgárőr törvényt. Tapasztalataim szerint a megkérdezett polgárőrök tájékozottak törvény adta jogaikról, illetve azok változásáról. A módosítás értelmében a polgárőr önvédelmi vagy kényszerítő eszközt, gázsprayt alkalmazhat, jelzőőri feladatokat láthat el közúti közlekedési baleset helyszínén, illetve iskolák és óvodák környékén a fenntartóval kötött megállapodás után. Bár az interjúk során a polgárőrök határozottan elkülönítik magukat a rendőröktől, a jelzőőri feladatok ellátása során a lakosság különösen is kvázi-rendőröket láthat a polgárőrökben. A jelzőőrség azt jelenít, hogy a polgárőr „... megállíthat..., irányíthat autókat, ha baleset van, forgalmi dugó vagy ... katasztrófa helyzet van.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Ezen túl a 2009-es törvénymódosítás szerint a polgárőrség hozzájuthat a közúti járművek adataihoz. A gázspray alkalmazása kapcsán egy konfliktusra is fény derült, amelyet a polgárőrség professzionizálódása és bürokratizálódása (Czakó 1992) hoz magával. Az önvédelmi eszköz használata szakszerűséget követel meg a polgárőröktől, és a szakszerű ügyintézés kényszere konfliktust szülhet az önkéntesben. A gázspray alkalmazásának bonyodalmaira a jelenlegi és a volt csákvári egyesületi elnök is kitér. A második interjúrészletből az alkalmazást kísérő komoly adminisztrációról is képet kaphatunk: „*Kényszerítő eszközt, ugye, nem használhat, egyedül gázsprayt, de annak egy kegyetlen ízéje [tortúrája] van, úgyhogy azt el köll vetni.*” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). „*Gázsprayt, ha akar a polgárőr, most már tarthat magánál, de bonyolult, senki nem fogja kérni. ... Azért, mert úgy indul a dolog, hogy a rendőrségtől lehet megvenni. Jó, ez nem baj. De: kell egy lemezszekrényt tartani, ami biztonsági zárral van ellátva, szolgálat elején oda kell, hogy menjen az elnök vagy akit megbíznak vele, odaadja, aláírják, hogy ki vette föl, ekkor, ekkor .... Ha fogyott belőle, hol a jegyzőkönyv, kit fűjtál le. Ha lefűjt valakit, akkor nyilván elsősegélyben kell részesíteni,*

stb., stb. ... Ugye, van egy szavatossági ideje ennek az akárminek, amikor ez véget ér vagy lejárt, akkor egy jegyzőkönyvet le kell adni a rendőrségnek, és a megsemmisítést ki kell fizetni. ... ” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Ezzel együtt ugyanez a polgárőr mégis védtelennek érzi magát, magukat. Megemlíti azt is, hogy lehetnének olyan polgárőr társak, akik esetleg a helyzetükkel visszaélve, nem rendeltetésszerűen használnának egy esetleges komolyabb önvédelmi eszközt: „... *nem biztos, hogy csak arra használnák. Mert azért ... találkozókön látok egy-kettőt, én biztos, hogy kézzel-lábbal tiltakoznék, meg rávenném a kollégákat is, hogy tiltakozzunk, de hát amellet lehet, hogy egy normális ember. ”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A csákvári interjúalany arra is kitért, hogy a polgárőrök azért így vagy úgy gondoskodnak saját védelmükről. Ezt az állítást konkrétan a többi interjú nem támasztja alá, talán a határozott fellépés és a helyzetnek megfelelő, ha kell szigorú hangnem bizonyul a leghatékonyabb ön- és rendvédelmi eszköznek. Egy csákvári és egy törökszentmiklósi polgárőr nem érzi védtelennek magát és a társait. Utóbbi a gázspray használatát kísérő adminisztrációt is helyesli: „*A jogos önvédelemhez joga van a polgárőrnek, és aztán az ügyészség mérlegeli, hogy jogos volt-e vagy nem.*” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI).

*„- Most már azt gondolom, hogy a magánembernek is van joga megvédenie magát... .
... most már, ugye ... gázsprayt lehet használni, hogyha védeni akarom magam, ezek már azért jó dolgok.*

- Csak azt hiszem, hogy elég nehézkes procedúrán kell ehhez végigmenni.

- ... Most mondjam azt, hogy egy rendőrnek milyen nehézkes procedúrán kell végigmenni egy fegyverhasználatnál. Tehát ha ehhez arányában nézem, akkor ugyanaz a nehézkes procedura, de ez kell, ez kell hozzá.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

A polgárőrség már több éve tudatosan elvetette a bűncselekményekre reagálás elvét (Polgárőr Almanach 2011). A bűnmegelőzés mint cél és az aktív jelenlét, illetve a hatóságok értesítése mint eszköz fontosságát több interjúalany többször hangsúlyozta. Igazoltatási és intézkedési jogkörrel csak a rendőr rendelkezik – emelték ki számos alkalommal. Az aktív jelenlétet többen hatékony bűncselekményt visszaszorító erőként említették: „... *tehát az aktív jelenlét az, ami egyrészt garanciát biztosítana arra, hogy kevesebb csibész gondoljon arra, hogy csibészkedik egy-egy területen .... Minekünk a feladatunk elsősorban, ugye, a bűnmegelőzés, sokadjára elmondva, annak észlelésével értesíteni azokat a hatóságokat, akiknek feladata van, legyen az tűzoltóság, legyen az*

rendőrség.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). „Mondom, a rendőr kocsit, polgárőr autót meglátják, már nem úgy hogy hívjákolnak [viselkednek az esetleges rendbontók]. Tavaly is voltunk ilyen helyen [augusztus 20-án]..., az más községben volt. Hívtak bennünket, mert a körzeti megbízott bajt érzett. És olyan 55 polgárőr meg vagy 30 kommandós rendőr volt, és szépen végigment a műsor. Ha nem lettünk volna ott, jelenlét.” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). „Ugye, ha már egyszer megjelenünk, akkor másodszor is megjelenhetünk .... Meg amúgy már most nagyon sokan tudják azt is, hogy a polgárőr autóban nagyon sokszor megjelenhet a rendőr... És nem tudja, hogy most a polgárőr ül benne vagy a rendőr ül benne.” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI).

Az interjúalanyok minden esetben ugyanott húzták meg a határvonalat, ahol véget ér a polgárőrök tevékenysége, és elkezdődik a rendőröké. A hatáskör túllépését az összes interjúalany helytelenítette: *„Nekünk a fő ..., nem a bűnözők elfogása, hanem a bűnmegelőzés. ... a többi a rendőrségre tartozik.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). „Az a lényeg, a megelőzés. Utána a többi a rendőrség dolga. Vegyük azt észre, hogy a polgárőrség figyel, és akkor vagy valamelyik körzetes rendőrt, aki olyan helyen van, akkor azt riadóztatják a jelzésünk alapján, ő majd megkeresi, hogy hol láttuk, és akkor így már tájékoztatva van.” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). „Illetve ha mi magunk tapasztalunk járőrözés során ezeknél a [SZEM-táblás] házaknál valamilyen rendkívüli eseményt, akkor mi azt jelezzük a rendőrségnek. ... Nyilván, a rendőri hatóság a továbbiakban elvégzi az ő feladatát.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).*

A polgárőrség szándéka szerint részt vállal a társadalmi előítéletek csökkentésében. Ezt megcélzandó 1998-ban több településen megalakult vagy alakulóban volt a roma - magyar polgárőrség⁵¹. 2001-ben az országban több mint 50 roma polgárőr egyesület működött, és elterjedtebbé váltak a cigány-magyar vegyes összetételű polgárőr egyesületek is. Az ezredfordulótól kezdődően a polgárőrség országosan egyértelműen elhatárolódott *„... az erőszak, az önbíráskodás, a másokat sértő provokatív magatartás, a felfegyverkezés és a félkatonai jellegű szervezeti és működési struktúrák, a politikai érdekeket szolgáló megnyilvánulások minden formájától.” (Polgárőr Almanach 2011:15)*

Csákváron nem laknak cigányok, így természetesen a polgárőr egyesületben sem képviseltetik magukat. Törökszentmiklóson a 2001-es népszámlálás adatai szerint a

---

⁵¹ Roma-magyar polgárőrség alakult például Esztergomban, Valkón, Turán, Békéscsabán, Mezőkovácsházán, Újkígyóson, Sarkadon, Püspökladányban, Debrecenben, Petneházán.

lakosság 2%-a vallotta cigánynak magát⁵², ez 4000-4500 főt jelent. A polgárőr egyesületben is vannak romák, jelenleg négyen-öten aktív tagok. Az elnök, elmondása szerint ugyanolyan tisztelettel viszonyul cigány, mint nem cigány polgárőr társaihoz: „*És tisztelem, becsülöm, szeretem őket, tehát nincs olyan énnálam, hogy valaki ilyen vagy olyan, valaki cigány vagy mit tudom, tehát ember.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). Az egyik interjúalany szerint a cigány közösség nem mindig nézi jó szemmel a cigányok polgárörködését, ezért a tagok inkább a kilépést választják: „*De meg úgy lemorzsolódtak, mert kaptak a cigányok részéről dehonesztáló dolgokat, és akkor inkább elmaradt. Megfenyegették őket. ... Tehát hogy spiclik meg egyéb ilyen szokásos dolog, és inkább el[mentek].*” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Egy másik törökszentmiklósi megkérdezett kitért a diszkrimináció tilalmára, és szerinte a cigány polgárőrök helyi egyesületi tagsága még nincs teljesen véglegesítve: „*Itt annak idején tehát nem volt szabad megkülönböztetni őket. Nekik is fel lett ajánlva, vagyis ők jelentkeztek. ... az az igazság, hogy van egy kis gondolkozás rajta. Még nincsenek eldöntve, hogy mennek vagy maradnak.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). Egy harmadik törökszentmiklósi megszólaló kifejezetten előnyösnek érzi a roma polgárőrök jelenlétét, mert ha cigány elkövetőt keresnek, ők komparatív előnyökkel rendelkeznek, hiszen nagyobb a hely-és emberismeretük, ez pedig segíthet a bűncselekmények megelőzésében, felderítésében. „*Én, amikor elkezdtem a polgárőrséget tavaly, nagyon sokat kint voltak velem [szolgálatban a roma polgárőrök]. ... nekem semmi gondom nem volt velük. Ugyanúgy csinálták, tehát. Az volt a másik, ugye, benne, hogy ők köztük élnek. Úgy mondom, hogy ismerték őket meg ismerik őket.... ... ők nem egy olyan bűnöző fajta gyerekek, de én szeretném végül is [ha az egyesületnél maradnának]. ... Egy előny.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI).

Az országos antidiszkriminációs policy ellenére – amint arról a sajtóból is értesülhettünk - előfordulnak rasszista hangulatú túlkapások egyes polgárőrök részéről. 2008. június 3-ára virradóra például Pátkán Molotov-koktélokot dobtak három, romák lakta házra. Ebben az ügyben bűnsegédlettel vádolták a polgárőröket, akik elhatározták, hogy Molotov-koktélokkal fenyegetik meg a cigányokat, de végül nem a polgárőrök, hanem mások dobták azokat a házakra. 2009-ben egy rendbontó roma utast szállított le egy Zala megyei buszról két polgárőr. A Zala Megyei Polgárőr Szövetség etikai bizottsága jogi és etikai vizsgálatot indított a „polgárörhöz méltatlan magatartást” tanúsító férfiak ellen. (Index, 2009. november 20.) A Gyöngyöspatán 2011. március 1-jétől járőröző, Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület a romák megfélemlítéséről vált

---

⁵² www.nepszamlalas.hu.

országszerte hírhedtté. Az OPSZ a teljes tagság nevében közleményben határolódott el (15. számú melléklet) a szervezettől, hangsúlyozva, hogy az egyesület nem tagja az OPSZ-nek. A csákvári elnök szerint az elhatárolódást még hathatósabban kellett volna kommunikálnia az OPSZ-nek, ezt a megyei elnöknek is elmondta. Javaslatot is megfogalmazott, hogyan lehetne a gyöngyöspataihoz hasonló eseteket megelőzni. Szerinte a polgárőr egyesület alapítása előtt az OPSZ-nek ellenőriznie kellene a leendő szervezetet, illetve a bejegyző hatóságnak is körültekintőbbnek kellene lennie: „A cégbíróságnak szigorúbbnak kellene, hogy legyen. Másrészt meg itt a gyöngyöspatai eset óta én mindig azt mondom, ... hogy igenis orrán-száján tiltakozni médiában, mindenhol [az OPSZ-nek] továbbra is. Mert még mindig itt is, Csákváron, hogy Gyöngyöspatán is a polgárőr[ök], na, lerendezték a cigányokat, na! ... Egyáltalán, már tennék talán kötelezővé ..., hogy egy polgárőr egyesület, ha meg akar alakulni ..., az OPSZ-be tehát jelentkezzen be, és ha az ad egy igazolást, hogy bejegyeztetheti magát, akkor jegyezze be.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI). Mind a törökszentmiklói, mind a csákvári elnök hangot adott abbéli aggodalmának is, hogy a gyöngyöspatai és ahhoz hasonló események a teljes polgárőrség megítélését rontják, segítik a negatív sztereotípiák kialakulását a lakosság körében: „Mert mi ... nem avval a szándékkal megyünk, hogy valakit agyon üssünk ....., azt fogadtuk fel, hogy a lakosság védelmében legyünk. ... Tehát szomorú, hogy itt ez a [a gyöngyöspatai] dolog bejött, én ezt nagyon sajnálom, hogy ez megtörtént, mert itt megint a polgárőrség lejáratása. Ugyanúgy, mint a rendőrök. Nem azt mondják, hogy ez a rendőr, a rendőrök.” (Törökszentmiklói polgárőr 1 CSI).

Az országgyűlés a sajnálatos eseményekre reagálva – 2009 után másodízben – 2011. XL. számmal módosította a 2006-os polgárőr törvényt. Ebben több szigorítást léptettek életbe. Az egyik, hogy a polgárőr alapesetben nem tevékenykedhet települése közigazgatási határain kívül. Megteheti ezt ugyanakkor a rendőrséggel, illetve más szervekkel⁵³ kötött együttműködési megállapodás keretében. Ezt a korlátozást igencsak nehezményezik a csákvári polgárőrök, úgy érzik, hogy megkötötték a kezüket: „Most jövök haza Fehérvárról, a falu szélén van baleset, nem állhatok meg, hogy itt most senki nem fog elmenni, nem állíthatom meg, mert közigazgatási határon kívül nem lehetek csákvári polgárőr. Akkor meg? Ilyen szempontból máris szűkültek a jogok.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A csákvári elnök reméli, hogy változtatni fognak ezen a

---

⁵³ Ilyen szervek: a katasztrófavédelem, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszerve, a környezet- és természetvédelmi szervek, a hivatásos önkormányzati és az önkéntes tűzoltóságok vagy a mezei és természetvédelmi őrszolgálatok.

törvényi passzuson. A törökszentmiklósi polgárőrök nem sokat érzékeltek ebből a korlátozásból, és tisztában vannak azzal, hogy a rendőrökkel szabadon mozoghatnak a környéken: „... a kapitányság illetékességi területén a polgárőrök együttesen rendőrségi segítséggel láthatnak el szolgálatot. Mert ugye, tévhit az, hogy Törökszentmiklósról most már nem mehet át Fegyvernekre. Elmehet, csak tudnia kell a rendőrnek is róla meg együtt kell, hogy menjen vele.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). „... Mert a rendőrségi hatáskörbe, ami tartozik falu, én oda mindenhol átmegek. Ezt tovább sorolhatnám Tiszapüspököt, Fegyvernek, Örményes, akkor Tiszabő, Tiszaroff.⁵⁴” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). Az eltérő reakció a két polgárőr egyesületben a rendőrséggel való kapcsolat fokmérője is: a csákváriak együttműködése kicsit meggyengült a rendőrökkel az utóbbi időben, míg a törökszentmiklósiak továbbra is szorosan együtt dolgoznak a hatósággal.

További friss törvényi szigorítás, hogy a tevékenységét szabálytalanul ellátó polgárőr elzárással vagy 150 ezer forintos pénzbírsággal büntethető. A törvény a nem polgárőrök közösségi fellépését megakadályozandó büntetést helyezett kilátásba azok ellen is, akik jogosulatlanul végeznek közbiztonsági tevékenységet. A törvényhez csatolták a Büntető Törvénykönyv azon módosítását is, amely három évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti a faji, nemzeti, etnikai, vallási alapú megkülönböztetés által ösztönzött közösségellenes tevékenységet. Nem tipikus jelenség, hogy egy önkéntes tevékenység kapcsán törvényben rögzített büntetést helyeznek kilátásba. Ez azért van így, mert a polgárőrség nem tipikus önkéntes tevékenység, és nem tipikus önkéntes terméket (közbiztonság) kínál.

V.2.2.3.2. A szolgálat tartalma

A szolgálat tartalmának ismertetésekor igen erősen kiviláglik, hogy a polgárőrségek erősen beágyazottak a helyi közösségekbe, „együtt élnek” a településekkel, helyi közösségekkel, mindennapos résztvevői azok életének. A szolgálat tartalma a két vizsgált egyesületben nagyon hasonló. A leghangsúlyosabb tevékenység a járőrözés, amelyet a polgárőrök önállóan vagy a rendőrséggel közösen végeznek. Ezen túl feladatuk a helyi, főleg önkormányzati (kulturális, környezetvédelmi, környezet szépítési, szórakoztató), de más (például sport) rendezvényeken, a helyi közösséget (is) érintő eseményeken való segítségnyújtás, forgalomirányítás, parkoltatás, autók őrzése

---

⁵⁴ A Törökszentmiklósi Rendőrkapitányság illetékességi területe a következő településekre terjed ki: Törökszentmiklós, Fegyvernek, Örményes, Kuncsorba, Tiszabő, Tiszagyenda, Tiszaroff, Tiszapüspöki, Tiszatenyő. Ezen felül a közigazgatásilag Törökszentmiklóshoz tartozó Szakálás, Barta, Óballa, Surján és Szenttamás területére (<http://www.police.hu/jasz/toroksztmiklos>).

(pl. mindenszentek idején), eligazítás, rendfenntartás, felügyelet biztosítás, illetve eltűnt személyek keresése. Az iskolakezdekor vigyáznak a gyerekekre a gyalogátkelők biztosításával, kísérik a postásokat nyugdíj kifizetésekor, Csákváron ez négy postást és havi öt-hat napot jelent. A csákvári polgárőrök korábban a faluhoz tartozó külterületi telkekre, szőlőhegyekre is ügyeltek, a szomszédfigyelő interjúalanyok elmondása szerint ezek ma már a hegyközség hatókörébe tartoznak. Törökszentmiklós hét körzetre van felosztva, ezek közül a hét minden napján egyet-egyet járnak végig a polgárőrök a járőrözés során. Csákváron az egész községet végigpásztázzák. Mindkét településen vannak egyéb kiemelt pontok is: szórakozóhelyek, eldugott utcák, közintézmények, Törökszentmiklóson játszóterek. Ezen túl nagyjából-egészében mindenre figyelnek: *”Meg hát ami az utunkba kerül.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI).

A csákvári polgárőrök hetente egyszer (vasárnap vagy szombaton) szerveznek járőrszolgálatot. Egy polgárőrre átlagosan havi egyszeri járőrszolgálat jut, ehhez adódik hozzá a többi tevékenység. Járőrözésre majdnem mindig állandó felállásban, párosával mennek Csákváron, ez a törökszentmiklósinál merevebb szervezeti struktúrára enged következtetni: *„Állandó párok vannak. Itt a beosztás, ...ki kivel szeret lenni, ezt úgy osztottuk el mi abban az időben.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). *„Meg már így össze van szokva az ember, hogy kivel van.”* (Csákvári polgárőr 5 CSI). Az interjúalanyok hangsúlyozták ugyanakkor, hogy párcsere is minden további nélkül előfordulhat: *„Ez nem mindig ilyen véres, hogy én ezzel szeretnék lenni, azzal.”* (Csákvári polgárőr 4 alapító tag CSI). *„Ha kell, akkor mindenki mindenkivel.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI). *„Nem nagyon fújunk egymásra, hogy no, a másikkal nem leszünk. [Általános helyeslés].* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). Csákváron jelenleg van egy ötfős állandó, járőröző csapat, őket kettéosztják, így két alkalmat lehet biztosítani. A járőrözésen felüli szolgálatokban azok vesznek részt, akiknek éppen idejük van. A törökszentmiklósiak gyakrabban járőröznek, egy polgárőr egy napot vállal el egy héten, de előfordul, hogy akár hármat is. A párok attól függően alakulnak ki, hogy ki mikor ér rá. A párok esetlegessége nem okoz kevésbé stabil szervezeti struktúrát, mint Csákváron, a tevékenység folyamatossága így is biztosított. Mindkét egyesületben elmondták, hogy az az ideális, ha 3 fő vesz részt a járőrözésben, de többször előfordul, hogy csak ketten tudnak kimenni. Logikus módon a sofőr nem tud tökéletesen figyelni a külvilágra, igaz, ezt az egyik idézett törökszentmiklósi polgárőr megcáfolta: *„... hárman kellene, hogy lennénk, ha összejön. De, ugye, hárman,*

általában azért szoktuk tartani a hármat. ... volt már, hogy észrevettem dolgokat, még hamarabb, mint az utasom.” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI).

A járőrözés során természetesen mindkét helyszínen szempont az, hogy a tagok egyike rendelkezzen jogosítvánnyal: *„... gépkocsival járunk, az egyiknek lenni kell jogosítványának. (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI). Szintén közös megfontolás a két településen, hogy csak nők nem mehetnek szolgálatba, általában két férfi és egy nő járőrözik: „Persze, meg a kislányokat nem engeditek ki egyedül. Szolgálatba kísérettel mennek.” (Csákvári polgárőr 4 alapító tag CSI). „Még két nő se mehet együtt. (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). „Két férfi, egy hölgy. ... ha valami olyan intézkedés van, két férfi, egy hölgy teljesen más, mint két nő, egy férfi.” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). Csákváron a nők általában családi alapon, párjukkal együtt teljesítenek járőrszolgálatot, de szükség szerint külön-külön is.*

A járőrözéskor ellenőrzött területeken mind a törökszentmiklósi, mind a csákvári polgárőrség hagy jelt maga után. Törökszentmiklóson hosszú évek óta kutyanyelvnek vagy kutyacédulának nevezett papírt dobnak be a SZEM mozgalmi tagokhoz: *„Van egy papír, amit úgy hívunk, hogy kutyanyelv, és akkor ezt a jelzést, hogy hányan voltunk ott, hány órákor, bedobjuk a postaládába [a SZEM tagokhoz, kb. 100-130 ingatlanhoz naponta], hogy tapasztaltunk-e valamit. De ez megnyugtató lehet azoknak az idős embereknek a számára, akik beléptek ebbe a mozgalmába.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). „...minden SZEM Mozgalmi tagnak, amikor abban a körben vagyunk, egy ilyet bedobunk. ... Ide meg azt szoktuk ráírni, ha valami rendellenességet találunk. ... Nyitva van a kapu, és nincs otthon senki, kint hagyják a motort, kerékpárt, fűnyírót vagy valamit, hogy legyenek szívesek, a látóhatárból pakolják el. ... Ide meg ráírjuk azoknak a polgárőröknek a nevét, akik akkor szolgálatban vannak.” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI).*

Csákváron is már régen, 15 éve hagynak ott cédulát a tulajdonosnak, üzemeltetőnek jelentésként arról, hogy mit tapasztaltak a járőrözés során. Elsősorban természetesen ők is a rendellenességekre hívják fel a figyelmet. Főleg cégeknél és önkormányzati intézményeknél teszik ezt. Azért is döntöttek így, mert a lakosok nagy része örült ugyan a jelentést tartalmazó papíroknak, de volt, aki rossz néven vette közülük, és feljelentéssel fenyegetőzött.

V.2.2.3.3. Szakemberek és laikusok. Igazgatás és működés

Az OPSZ vezető tisztségviselői az elnök, az elnökhelyettesek és az alelnökök. Az OPSZ elnöke 1997-től, kétszeri egyhangú újraválasztás után Dr. Túrós András altábornagy⁵⁵. Az elnököt három elnökhelyettes (egyikük Markos György előadóművész) és öt alelnök segíti munkájában. Az OPSZ elnökségében rajtuk kívül helyet kap a 19 megyei és a budapesti-agglomerációs elnök. A jelenlegi országos elnökséget 4 évre választják, 29⁵⁶ főből áll, és általában havonta ülésezik (Az OPSZ Alapszabálya, 2011. március 26.) Az iskolai végzettséget vagy munkatapasztalatot tekintve 10 vezetőnek van valamilyen katonai vagy rendőrségi múltja, jelene. Ez az arány a menedzsment civil irányba való elmozdulását jelzi, ugyanis a korábbi irányítók között magasabb volt a militáns foglalkozást űzők aránya. A civil vezetők között találunk az üzleti szférából jövő közép- és felsővezetőket (Dr. Horváth Jenő alelnök pl. az OTP Bank ügyvezető igazgatója), vállalkozókat, önkormányzati képviselőket. Az elnökség nem és kor szerinti összetétele nagyjából tükrözi a teljes polgárőr állomány összetételét: a vezetők között egyetlen nő van, a többi tag középkorú vagy annál idősebb férfi. A televíziós újságíróként, majd a KDNP képviselőjeként ismert Pálffy István is az elnökség tagja. Az elnökség az alábbi szakmai tagozatokból áll: közlekedési, baleset-megelőzési, vízirendészeti tagozat, gépjármű felderítési tagozat, „Szomszédok Egymásért Mozgalom tagozat (élén Magyarai Bélával, a Csongrád Megyei Polgárőr Szövetség tiszteletbeli elnökével), és polgárőr lovas tagozat. Az elnökség munkáját a szakmai munkabizottságok is segítik, konkrétan: bűnmegelőzési, határrendészeti, vám- és pénzügyőri bizottság, környezetvédelmi bizottság, sport és karitatív bizottság, gazdasági és pénzügyi ellenőrzési bizottság, önkormányzati és pályázati bizottság, katasztrófavédelmi bizottság, valamint oktatási, ifjúsági és tanintézetek kapcsolati bizottság. Az elnökség hozza létre a Jogi és Etikai Bizottságot valamint a Felügyelő Bizottságot.

Az OPSZ legfontosabb döntéshozó szerve a közgyűlés. Tagsága 218 főből áll, ezek: az OPSZ elnöke, a megyei szövetségek elnökei, a helyi egyesületek képviselői (kistérségenként, illetve budapesti kerületenként egy-egy fő). A közgyűlésnek két állandó munkabizottsága van, a Felügyelő Bizottság és a Jelölő és Választási Bizottság. A közgyűlést és az elnökségi üléseket a tisztségviselői értekezlet készíti elő, valamint a

---

⁵⁵ Dr. Túrós András korábban dolgozott Borsod-Abaúj-Zemplén megyei rendőrfőkapitányként (1982-1989), belügyminiszter-helyettesként és országos rendőrfőkapitányként (1989-90), az országos főkapitány közbiztonsági helyetteseként (1991-1996), majd az ORFK közbiztonsági főigazgatójaként. Később a Szerencsejáték Rt. ügyvezető igazgatója, majd a Magyar Posta és a Magyar Villamos Művek vagyonbiztonságért felelős igazgatója. 2004-től a MÁV Rt. biztonsági igazgatója.

⁵⁶ Az elnökség tagja, Szatmári Gyula, az OPSZ tiszteletbeli elnöke, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Polgárőr Szövetség tiszteletbeli elnöke sajnálatos módon 2011 nyarán elhunyt.

született határozatok végrehajtását is figyelemmel kíséri. Tagjai: az elnök, az elnökhelyettesek, az alelnökök, a Jogi és Etikai Bizottság elnöke és a Felügyelő Bizottság elnöke. (Az OPSZ Alapszabálya, 2011. március 26.). Bár az önkéntes szervezetekben nem teljesen tipikus, de egy ekkora szervezettől mégis elfogadható – sőt talán el is várható - a fizetett alkalmazottak jelenléte. Az OPSZ munkaszervezetében jelenleg 11 munkatárs dolgozik, mégpedig: az adminisztratív igazgató, a gazdasági igazgató, a jogtanácsos (az OPSZ ügyvédje), a szóvivő, a Központi Iroda munkatársai, a Polgárőr Magazin szerkesztőségének munkatársai. A polgárőrség adminisztrációját országos szinten az OPSZ Központi Irodája fogja át (Az OPSZ Alapszabálya, 2011. március 26., Polgárőr Almanach 2011). A megyei szövetségek struktúrája sok hasonlóságot mutat az OPSZ felépítésével.

A helyi polgárőr egyesületeket az elnök irányítja. A törökszentmiklósi polgárőr egyesület elnöke 65 éves, nyugdíjas dolgozó. Korábban a helyi gépgyárban, az öntödében dolgozott üzemi tűzoltó parancsnokként a rendszerváltás utánig. Ekkoriban, 1991-ben alakult meg a törökszentmiklósi polgárőrség, néhai Horváth Bandi bácsi elnöklétével. A jelenlegi elnök 19 éve polgárőr, először szolgálatvezető, majd viszonylag gyorsan elnök lett belőle: „...*én többször voltam elnök, mint tag, őszintén.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). A tűzoltó parancsnokság után kezdetben szokatlan volt neki a polgárőrség, de az akkori elnöktől kapott személyes eligazítás után ráhangolódott. Az elnöki tiszte több alkalommal más-más polgárőr is betöltötte, de végül mindig visszaszállt rá: „*Hát nehéz volt megszokni, ugye, ezt a polgárőrségi munkát egy részből, mert ugye, ott parancsokat kellett teljesíteni, itt meg kérni kell. Tehát a kettő közt végtelen a különbség. ... Tehát próbálta ezt az elnökséget több ember csinálni, mert hát én mondtam, próbáljátok meg, nagyon szívesen átadom, de egy fél évig nem bírták csinálni.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A törökszentmiklósi elnök volt kistérségi megbízott – így OPSZ közgyűlési tag -, illetve megyei elnökségi tag is, de ezen tisztségeiről lemondott. Jelenleg körzeti SZEM mozgalmi elnöki pozíciót tölt be a helyi egyesületi elnökség mellett. Törökszentmiklóson több mint 40 polgárőr van, közülük 23-an teljesítenek aktívan járőrszolgálatot. Az alaplétszám ennél volt magasabb is, de az elnök a minőséget fontosabbnak tartja: „*Én vagy azt mondom, legyen 23 fő, ne legyen 60 meg 72, mert volt, ne legyen ennyi, csak legyen 23. De ütőképes legyen, lehessen rá számolni.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

Bár nem készült részletes elemzés a polgárőrök szociodemográfiai jellemzőiről országos szinten, azt kijelenthetjük, hogy a polgárőrök között a középkorú és idősebb férfiak felülreprezentáltak. Ugyanakkor léteznek kifejezetten női polgárőrségek (pl. Nyírbátorban), Czike (2001b) eredményei szerint a polgárőrök és tűzoltók 6,2%-a nő. Igaz, ez az arány napjainkban magasabb, nem kérdőjelezzük meg, hogy a polgárőrség még mindig jellegzetes férfi tevékenység. A polgárőrök között 10-12 ezer fiatal tartanak számon. A polgárőrség országos és helyi szinten is „dolgozik” a fiatalok megszólításán, bevonásán és megtartásán. Az OPSZ például mintegy pozitív szelektív ösztönzőként a vezetésbe is igyekszik bevonni a fiatalokat.

A nem szerinti megoszlást illetően Törökszentmiklóson is az a tapasztalat, hogy a tagok között egyre több, jelenleg a 40 polgárőrből 7-8 nő, csak egyikük valamelyik férfi polgárőr párja (éppen az elnöke), a többiek önállóan polgárörködnek. *„Már lassan többen lesznek, mint a férfiak.”* - jegyzi meg az elnökhelyettes. A törökszentmiklósi egyesület tagjai fiatalabbak a csákváriaknál, több közöttük a középkorú és a fiatal is. A 30 év körüli, illetve alatti polgárőrök száma 8 körül van. A tagok jó része általános iskolai vagy középfokú végzettségű fizikai munkás, ugyanakkor a felsőfokú végzettségű szellemi foglalkozásúak is képviseltetik magukat. Ilyen például a meginterjúvált polgármesteri hivatali dolgozó vagy volt hivatásos katona. Az egyesületben az elnökön kívül a következő tisztségek kerültek szóba az interjúk során: elnökhelyettes, két szolgálatvezető, felügyelő bizottsági tagásg, gazdasági vezető, pénztáros, könyvelő. A polgárőrséget 7 tagú vezetőség irányítja, amely létszám néha soknak bizonyul: *„Ámbár a megyei elnök úr ragaszkodott hozzá, ő azt akarta, hogy öt legyen. De lehet, hogy jobb lett volna, ha őrá hallgatók.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Törökszentmiklóson az az érdekes helyzet állt elő, hogy Kolozi József, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgárőr Szövetség elnöke, egyben az OPSZ pénzügyi bizottságának az elnöke is a helyi egyesület tagja: *„Mert nálunk megyei elnök, de nekem beosztottam. Mert nálunk tag, de amúgy meg énneke a főnököm.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

Az egyik törökszentmiklósi interjúalany egy éve a 3 felügyelő bizottsági tag egyike: *„Mert ennek, az a feladata, hogy a helyi szervezetnek a működését felügyelje, felülvizsgálja, a kiadásokat, bevételeket ellenőrizze.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Egy másik megkérdezett a megyei felügyelő bizottság tagja. Törökszentmiklóson az egyesületi elnök a szolgálat operatív részéért felel, ő az, aki a legtöbb szolgálati órát könyvelheti el, példát mutatva ezzel a többieknek. Ellenőrzi továbbá a szolgálathoz kötődő adminisztrációt, képviseli az egyesületet, részt vesz a

megyei és országos gyűléseken. A szolgálatvezetők felelnek a szolgálati beosztásért, az egyik szolgálatvezető (az elnök fia) intézi a pályázatokkal kapcsolatos ügyeket is. Az egyesületben tehát a vezetők közötti munkamegosztás hatékonyan érvényesül.

A csákvári egyesület elnöke a törökszentmiklósihoz hasonlóan nyugdíjas, de emellett nem végez munkát. Műszerész, majd építőipari gépész szakmát szerzett, és egy építőipari cég ingatlanhasznosító ágának székesfehérvári telepvezetőjeként fejezte be munkáját, utána 1995-ben költözött vissza szülőfalujába, Csákvárra. Még ebben az évben részt vett a polgárőrség megalapításában, 4 év múlva alelnök lett: *„Engem is már akkor [az alapításkor] javasoltak [elnöknek], sokan apámat ismerték jobban....”* Az elnökséget végül tavaly márciusban vette át. Az elnökváltás kapcsán kitért az ezt kísérő hosszú, több mint fél éves bürokratikus procedúrára: *„Mivel cégbírósági bejegyzés van, ezért cégbíróság, a bank, ... a posta is külön igazolványt adott, hogy fölvehessem az egyesület leveleit. ... Fölösleges bürokráciának gondolom. Meg gondolom, más is, ... ahogy beszélgetek itt a környéken ....”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Az előző elnök jelenleg is aktív csákvári polgárőr. Egészségi állapota rosszabbodott, ezért a helyi elnökségről lemondott, de tagja maradt a megyei és országos vezetésnek.

Csákváron 19 polgárőr van, ebből 16-an aktívak. A szervezeti fluktuációt mutatja, hogy volt idő, amikor 28, és volt, amikor 14 tagot számlált az egyesület. A tagok között arányaiban kevesebb a nő, mint Törökszentmiklóson. 3 nő tagja van most az egyesületnek Csákváron, a negyedik bizonytalan időre külföldre ment dolgozni. Az egyik interjúalany nő férje is polgárőr. A tagok a törökszentmiklósiaknál idősebbek, többen nyugdíjasok, az alapítók közül mai napig sokan aktívak. Ők az alapítás idején nyilván még dolgozó éveiket élték. A fiatalokkal egyébként nincsenek túl jó tapasztalatai az egyesületnek. A tagok nagy része fizikai munkás (volt), jóformán csak a meginterjúvált polgárőr elnök és a SZEM elnök polgárőr volt szellemi foglalkozású. A csákvári egyesületben kevesebb tisztség van, mint a törökszentmiklósiban, ebben nyilvánvalóan szerepe van a település méretének és az itteni kisebb taglétszámnak is. Az elnök mellett az elnökhelyettes valamint a pénztáros került szóba. Utóbbi funkciót most az elnök látja el, mert a korábbi pénztáros már nem teljesít polgárőr szolgálatot. A szokásos elnöki teendőkön túl gyakorlatilag egy személyben felelős mindenért, az adminisztrációt is teljes mértékben ő végzi.

Az egyik interjúalany elmondása szerint az OPSZ tavaly kötelezte a helyi egyesületeket, hogy regisztrálják és jelentsék a szolgálat mennyiségét, jellegét és körülményeit. Ez az intézkedés egyfelől nagyban elősegíti a polgárőrség munkájának számszerűsítését,

másfelől nagyobb adminisztrációs terheket ró az egyesületekre: „*Régebben nem kellett jelenteni sehova ezeket. ... Tavalytól. ... Egyébként ez úgy van, hogy a rendőrség felé is jelzem, hogy a hónapban mikor van szolgálat, kik azok, ugyanakkor megy ... az OPSZ, illetve a megyei fele.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

A két egyesület az aktuális hónapra tervezett beosztást a szolgálattervben vagy szolgálati naplóban rögzíti. A törökszentmiklósi elnök a szolgálati beosztást a szabályozást jóval megelőzve több mint 15 éve egyeztetti a rendőrséggel: „*Énnálam ez a szolgálati beosztás. Ez le van adva a kapitányságra. Én már több mint 15 év óta így csinálom. Először voltam szolgálatvezető, én ezt bevezettem. Én így követelem meg, és így is csinálják a gyerekek. Most itt van a holnapi például, ez nem a havi szolgálat, ez holnap a rendezvényszolgálat [a városnapra], le van adva a rendőrség fele, művelődési ház fele.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). Ma már Csákváron is minden szolgálatba induláskor telefonon bejelentkeznek a rendőrségre: „*...hányan vagyunk, meddig vagyunk, elérhetőségünk...*”. (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). „*... hogy ekkor kezdtük a szolgálatot, ki kezdte, és meddig.*” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). Csákváron egy informális rendszer szerint ugyanaz az ember jelentkezik be egy szolgálatba induló csapatból, aki nincs kinevezve, de kialakult az évek során. Illetve az a polgárőr jelentkezik be, „*... amelyiknek több a pénz a telefonján.*” (Csákvári polgárőr 4 alapító tag CSI.) Törökszentmiklóson ez a szolgálatvezető feladata.

A tagfelvételi feltételek között a polgárőrök minden interjúban megemlítették a büntetlen előéletet: „*Igen, hát az feltétlen, ez az elsődleges dolog, hogy büntetlen előéletű legyen.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). Az OPSZ nemrégiben bevezette, hogy minden tagnak nyilatkoznia kell a büntetlenségéről. Ez a rendelkezés 19 évnyi polgárőrség után a törökszentmiklósi elnököt rosszul érintette: „*Most jött egy újabb rendelkezés, hogy mindenkinek le kellett azt írni, hogy na hát büntetlen előéletű, alá kellett írni, és átnézik. Hát énnekem egy kicsit rosszul esett, hogy lassan 20 éve csinálom, és most kérnek tőlem ilyen hogy hívjákot.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). A csákvári vezető egyetért ezzel a nyilatkozattétellel. Az önkéntesség alapdefiníciójának megfelelően többen kitértek annak fontosságára, hogy az illető önként és fizetség nélkül vállalja a polgárőrséget. Továbbá fontosnak tartják, hogy az illető odaszánja és elkötelezze magát, tartson ki a szolgálati döntése mellett, tisztelje a lakosságot. Mindezeket az alábbi interjúrészletek világítják meg szemléletesen: „*Meg az, hogy önként vállalja. ... Mert itt nem kapunk pénzt érte.... és az, hogy szeresse csinálni. ... Mert ha nincs benne, nem szereti csinálni, ne is legyen polgárőr.*”

(Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). „... legyen szerény, és vállalja azt, amit. Társadalmi munkában vállalja. Ezért senki nem kap egy fillért sem.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). „Ezt szívből-lélekből kell csinálni, tehát itt ... aki a lakosságot, az időseket nem tiszteli, nem becsüli, akkor nem közénk való.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A próbaidő intézménye is az üzemszerű, hivatalos működés egyik jegye. Csákváron a szokásos 3 hónap, Törökszentmiklóson sokkal hosszabb, 1 év a próbaidő. A megkérdezettek egyetértének abban, hogy a próbaidő során világosan kiderül, hogy a jelölt igazán akarja-e a polgárőrséget. Akárcsak az exkluzív klubokban, Törökszentmiklóson két polgárőr ajánlása szükséges a polgárőr jelöltté váláshoz, ez a társadalmi tőke klubjóság jellegére (Coleman 1990) emlékeztethet bennünket: „*Itt minden polgárőrt valamelyik polgárőr javasol.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). A törökszentmiklósi jelöltek véglegesítéséről a vezetőség dönt. A csákvári elnök is kiemeli az ismeretség, a kapcsolatok, a beágyazottság fontosságát: „... *faluban nem nagyon kell utánanézni, úgyis ismerjük egymást. 3 hónapos próbaidő van, azalatt úgyis kialakul, illetve meglátja az ember hogy milyen, akarja, nem akarja.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Az OPSZ döntése értelmében a 2010-től belépő új tagok egy hónapon belül a Polgárőr Alapismeretek Tansegédletre épülő alapismereti képzésen kötelesek részt venni. A képzést a helyi egyesület vagy a kistérség bonyolítja le, és az tesztlap kitöltésével zárul.

A helyi egyesületet érintő kérdéseket a polgárőrgyűléseken vitatják meg. Törökszentmiklóson negyedévente tartanak gyűlést a teljes tagság részvételével, a 7 tagú vezetőség pedig igény szerint, de ennél mindenképp gyakrabban összeül. Ezeknek az gyűléseknek sokszor az elnök lakása ad otthont. Csákváron ennél kiszámíthatóbbak az összejövetelek: minden hónap utolsó csütörtökén este, a téli időszakban 6-ra, a nyáriban 7-re hívják össze a polgárőrgyűlést. Az egyik ilyen nyári gyűlés végén került sor a csoportos polgárőr interjúra. Ezen alkalmakra a csákvári könyvtár fő utcai épületében levő ún. (polgárőr) pihenőben kerül sor.

A szervezeti működés kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az interjúalanyok egy sor olyan kifejezést használnak a polgárőrség kapcsán, amelyek a hagyományos – nem önkéntes – munka világára jellemzők. Így használják például a dolgozik, munka, főnök, beosztott, kolléga kifejezéseket: „*A polgárőrségen belül dolgoztam ....*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). „*Ehhez a munkához, amit, ugye, csináltunk, csináltak a fiúk ....*” (Csákvári szomszédfigyelő 4 CSI). „*Hát nehéz volt megszokni,*

ugye, ezt a polgárőrségi munkát egy részből. ... Mert nálunk megyei elnök, de nekem „beosztottam”. Mert nálunk tag, de amúgy meg énnekem a főnököm. (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). „... és akkor én beszélem meg ... a kollegákkal....” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). „... én például saját autóval járok a kollégával. (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI).

Egy másik jellegzetesség is kirajzolódott az interjúkból: amellet, hogy a polgárőrök hangsúlyozzák önkéntességüket, „civilségüket”, mégis rendre elkülönítik magukat a laikus többiektől, a „civilektől”: *„... közfeladatot ellátó személynek minősülünk, és ennek a törvényi megítélése kedvezőbb a részünkre, mint egy civil embernek ....”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). *„Szerencsére nagyon sok civil, főleg idős van, aki mai napig is jön ....”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). *„... a saját civil kocsinkba beült egy rendőr, és akkor úgy járőröztünk.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). A militáns és a munka világa-vonalat is erősíti, hogy a polgárőrök a szolgálat szót használják tevékenységükre. Igaz, a szolgálat kifejezést a köznyelv is használja hivatás, elkötelezett tevékenység végzés értelemben – gondoljunk csak például a papi szolgálatra.

V.2.2.3.4. Polgárőr képzés és oktatás

A polgárőrök oktatásának többféle funkciója van: egyfelől utat biztosít a mozgalom teljes körű professzionalizálódása felé, másfelől a polgárőrök képességeinek fejlesztése okán egyfajta jutalomnak, pozitív szelektív ösztönzőnek is felfogható. A polgárőr-oktatás egy olyan újabb elem, amely a polgárőröket és kívülállókat megkülönbözteti és elválasztja egymástól. A polgárőrök hivatalos képzése 1997-ben vett lendületet. Az OPSZ közgyűlése 1998-ban fogadott el határozatot arról, hogy a következő évtől polgárőr egyesületi tagok csak *„alapvető büntető- és polgári jogi ismeretekkel felvértezett személyek”* legyenek (Népszabadság, 1998. március 9.) Így a szövetség akkori 40 ezer tagjának polgárőr tanfolyamon kellett részt vennie. 1998 májusától polgárőr vezetőképző tanfolyamok is indultak. 2000-ben 240 polgárőr speciális közlekedési tanfolyamokon vehetett részt. 2007-ben kiadták a Polgárőr Szolgálati Kézikönyvet valamint az „Egy iskola, egy polgárőr” mozgalomhoz kapcsolódva kiadtak egy gyerekek bűnmegelőzési felkészítését szolgáló kézikönyvet. Azzal kapcsolatban, hogy polgárőrök oktassanak gyerekeket bűnmegelőzésre, szkeptikus a csákvári vezető: *„... ez az én érzésem, mintha itt ellőtték volna egy kicsit.... Mert aki a rendőrségen dolgozik, ezt tanulja, jogi végzettsége van..., bűnügyi végzettsége, az tud a*

kábítószerekről beszélni, azt tud jobban a bűnmegelőzésről.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Az OPSZ közgyűlése 2009-ben fogadta el a „Képzettebb polgárőrök, hatékonyabb közszolgálat a települések biztonságaért” programot. Arról is döntöttek, hogy 2010. december 31-ig, de legkésőbb 2011. március 31-ig valamennyi polgárőrnek vizsgát kell tennie. A 2010-2012-re szóló komplex oktatási terv értelmében a polgárörképzés 3 szinten történik: alapképzés (I. szint), továbbképzés (II. szint), polgárőr akadémia (III. szint). Alapismereti képzésen az egyesületben vagy kistérségenként a megyei szövetségben kötelesek részt venni egy hónapon belül *„... azok a polgárőr egyesületbe jelentkező 'polgárőrjelöltek', akik 2010. január elsejét követően nyújtották be tagfelvételi kérelmüket.”* (Polgárőr Almanach 2011:30). A tananyagot a Polgárőr Alapismeretek Tansegédlet foglalja össze, a képzés írásbeli vizsgával zárul (I. szint). A csákvári elnök pártolja az oktatást, és annak tartalmát az alábbiakban részletezi: *„Sőt, akit felveszünk polgárőrnek, annak már 3 hónap után van tesztlap, amit ki kell, hogy töltsön. ... kell a polgárőröknek a Polgárőr törvény eleve, polgárőrök jogai, feladatai. Aztán polgárőrség története, a polgárőröknek a felszerelése, egyáltalán mi az előírás, mi kell, hogy meglegyen, aki megy szolgálatba, meg ilyen jellegű kérdések.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Kötelező vizsga van. ... addig nem mehet ki szolgálatba, amíg azt nem teszi le.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

A továbbképzési rendszer két típusa közül az egyik általános jellegű, amely legalább 5 évente kötelező. A képzés 8 órás, elvégzését tanúsítvány igazolja, vizsgakötelezettség nincs (II.1.szint). A másik forma a 8 órás emeltszintű szakmai továbbképzés. Ebben olyan önkéntes jelentkezők vehetnek részt, *„... akiket az egyesület elnökének javaslata alapján a megyei szövetség elnöke felkér.”* (Polgárőr Almanach 2011:31). A résztvevő sikeres szóbeli vizsgát követően tanúsítványt kap II.2. szint). A Polgárőr Akadémia – szintén két szinten – a vezetőképzést és multiplikátorképzést hangolja össze. A vezetőképzés a megyei szövetségi és egyesületi elnököknek szól, a beiskolázás a megyei szövetség elnökének jelölése alapján folyik. Évente egyszer, két napban, 2x8 órában, Adyligeten történik az oktatás. A képzési anyag vezetéselméleti, jogi, informatikai, valamint gyakorlati vezetői tréning ismereteket foglal magában. Időtartama két nap, szóbeli vizsgával és oklevél kibocsátással zárul (III.1. szint). A multiplikátor képzés oktatókat nevel a helyi szintű alapképzéshez. Érettségivel rendelkező polgárőr vehet részt benne a megyei szövetség elnökének javaslatára. Időtartama szintén 2 nap, és szintén szóbeli vizsga zárja le, amelynek sikerességét oklevél igazolja (III.2. szint).

V.2.2.4. A mozgalom kiterjedtsége és eredményessége

Már 1991-ben 223 egyesület fogta össze a 20-30 ezer polgárőrt, 1992-ben 420, 1995-ben 560, 1996-ban 960 egyesületet jegyeztek. Az ezredforduló táján a taglétszám jóval meghaladta a 40 ezer főt (Polgárőr Almanach 2001). A csákvári egyesületi vezető elmondása szerint tavaly óta kell részletesen jelenteniük a megyei szövetségnek a szolgálattal töltött idő és az intézkedések részletes leírását. Ezt megelőzően sok esetben csak (alá)becsült adatok álltak az országos vezetés rendelkezésére. 2010-ben 2154 egyesületet és közel 90 ezer polgárőrt tartották nyilván (12. táblázat). 2004-től évente átlagosan 82 új szervezet alakult, több mint 4 ezer új belépő mellett. Az évről évre rendszeresen megfigyelhető bővülés a társadalmi elismertség jeleként is felfogható. Ezzel együtt Dr. Túrós András, az OPSZ elnöke a 2006-os év kapcsán hangsúlyozza: „... fontos a létszám, de még fontosabb a minőség. Nagyon fontos, hogy fegyelmezett, köztisztviselői állású, törvénytisztelő polgárőrök legyenek.” (Polgárőr Almanach 2011:21). Az interjúkból az elismertség és taglétszám viszonya negatív módon rajzolódott ki, vagyis azt, hogy kevés új tag van Törökszentmiklóson és Csákváron, a polgárőrök az elismertség hiányaként értelmezték.

Jász-Nagykun-Szolnok az a megye az országban, ahol minden településen működik polgárőr egyesület vagy társadalmi szervezetként még nem bejegyzett polgárőr csoport. Hajdú-Bihar megyében 82 településből összesen kettőben, míg Fejér megyében 104 településből 3-ban nem működik polgárőrség.

12. táblázat A polgárőr egyesületek száma, taglétszáma, teljesítménye

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Átlag
Egyesületek száma	1 661	1 730	1 834	1 973	2 038	2 116	2 154	
Ebből új	n.a.	69	104	139	65	78	38	82
Taglétszám	64 836	70 756	74 407	81 763	85 076	89 034	89 760	
Ebből új tag	n.a.	5920	3651	7356	3313	3958	726	4 154
Szolgálati idő, ezer óra	4 381	5 764	6 739	6 718	6 881	8 800	8 100	
Szolgálati óra/fő	68	81	91	82	81	99	90	85
Intézkedések száma	1 269	22 579	29 364	55 032	164 641	170 000	n.a.	

Forrás: Az OPSZ-ben kapott adatok és a Polgárőr Almanach (2011) adatai alapján saját számítás.

A szolgálatban töltött órák száma az elmúlt években évi 6-7 millió körül mozgott, 2009-ben elérte és meghaladta a 8 millió órás határt. Ha ezer forintos órabérrel számolunk, ez több mint 8 milliárd forintnyi munkát jelent. 2004-től 2010-ig egy polgárőrré országosan átlagosan 85 óra szolgálat jut évente. Országos szinten a szolgálati órák

egy negyede a rendőrséggel közös bűn- és balesetmegelőző járőrözés (Polgárőr Almanach 2011:17). Törökszentmiklóson és Csákváron is azt tapasztaltam, hogy a polgárőrök nem tartják percre pontosan számon havi szolgálati idejüket, és általában mindenki úgy nyilatkozott, hogy megy, amikor szükség van rá: *„Én legalábbis nem szoktam összeszámolni, hogy hány óra, csak amikor kell, akkor megyünk. De ha meg tudom oldani, akkor megyek.”* (Csákvári polgárőr 2 CSI).

A polgárőrnek valódi értelemben vett intézkedési jogköre nincs, az a rendőrt illeti meg. A 12. táblázatban feltüntetett sok tízezer intézkedés alatt a következőket kell érteni: a közterületeken bűncselekményeket szakítottak meg tettenéréssel, a hatóságoknak, elsősorban a rendőrségnek fontos jelzéseket adtak, eltűnt személyek és elloptott gépkocsik felkutatásában közreműködtek, részt vettek a közlekedés irányításában, rendezvények biztosításában, az árvizek elleni védekezésben, a környezetszennyezés megakadályozásában (pl. szeméthyűjtéssel, illegális szemétlarakó helyek észlelésével és felszámolásával). Az intézkedések ugrásszerű megnövekedését 2008 után az okozza, hogy az országos szövetség a szolgálat rendszeres nyilvántartására kötelezte a helyi egyesületeket.

A polgárőrség szervezetében a megye mint egység létfontosságú. Az OPSZ tevékenységét és eredményességét bemutatandó, általában megyei szintű abszolút adatokat közöl, amelyek szerint Borsod-Abaúj-Zemplén megye előkelő helyet foglal el mind az egyesületek számát, mind a taglétszámot és a szolgálatban eltöltött időt tekintve. A megyéket összehasonlítható olyan mutatókat hoztam létre a 2008-as adatok alapján, amelyek kiszűrnek például a megye lakosainak vagy – szükség esetén – az egyesületeknek a számát. Így az általam összeállított képzeletbeli megyei rangsor realitásabb képet mutat. Eszerint Zala és Nógrád megyében 10 ezer lakosra 5-5 egyesület jut, így ők állnak az első helyen a polgárőr egyesületek „sűrűségét” tekintve. Az egyesületre jutó legtöbb szolgálati óra évenként a Bács-Kiskun (7 363 óra) és Fejér megyei (7 357 óra) polgárőrökre esik. Egy tagra Baranya megyében (143 óra) és Jász-Nagykun-Szolnok megyében (123 óra) jut a legtöbb szolgálati óra. Heves megye messze megelőzi a többieket az intézkedések terén: egy egyesületre ugyanis 701, a száz tagra 2 016, ezer szolgálati órára pedig 243 intézkedést regisztráltak 2008-ban. Összességében a fenti mutatók tekintetében a hat szempontból Fejér megye ötször szerepel az első 5 helyek egyikén, így ebben az értelemben Fejér megye tekinthető a polgárőr szempontból legsikeresebb megyének. Számításaimat a 2011-es Polgárőr Almanachban megjelent egyik cikk is alátámasztja, ugyanis az OPSZ néhány

tekintélyes vezetője is Fejér megyét nevezte meg primus inter pares-ként. Ennek okára rákérdeztem a csákvári interjúk során. Óvatosan igyekeztem kipuhatolni, hogy mennyiben játszik szerepet például a helyi polgárőr elnökök adminisztrációs fegyelmezettsége, illetve mennyiben a valódi teljesítmény. Fejér megye vezető szerepét tehát az alábbiakkal magyarázzák a csákvári polgárőrök: *„Egyik helyen az adminisztrációt azért kapásból mondom ... .”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Végül is Fejér megye mindig is az országnak az egyik húzóereje volt. Iparban is, minden munkalehetőségekben is ..... Most ezt azért vállaltuk, hogy csináljuk.* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). *„Nem csak papíron vagyunk mi polgárőrök .... Mi elmegyünk szolgálatba, mi kint vagyunk a területen .... És ezt a megyéből azonnal [tudják].”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye négyszer érte el az első 5 hely valamelyikét; Heves megye háromszor, Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye két-kétszer. Zala, Baranya, Nógrád, Veszprém, Vas, Pest, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron, Tolna és Békés egy mutató alapján voltak benne az első 5-ben. Három megye, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy és Csongrád nem került be az első 5-be. Az esettanulmányban vizsgált csákvári egyesület a Fejér megyei, a törökszentmiklósi egyesület a Jász-Nagykun-Szolnok megyei polgárőr szövetséghez tartozik. Látható, hogy mindkét egyesület országos szinten a legjobban teljesítő megyei szövetségek tagja.

Csákváron a 16 aktív polgárőr az interjúhoz képest elmúlt (május) hónapban 278 órát töltött szolgálatban. A teljes 19 fős tagsággal számolva Csákváron egy polgárőr legalább havi 10-15 óra szolgálatot teljesít, májusban ez 15 óra volt. A helyi egyesület teljesítménye tehát az országos átlag feletti: míg az országban 2010-ben évi átlag 90 órát töltöttek szolgálatban fejenként, addig ez Csákváron 120-180 óra volt. A csákvári polgárőrök vasárnaponként, este 10-től éjjel 2-3-ig járőröznek, *„... és ha kell, akkor tovább is”*. (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). De van, hogy diszkó idejére aktivizálódnak, éjfél után 4-ig. A törökszentmiklósi egyesületi vezető a szolgálati jelentési kötelezettséget jóval megelőzve gyakorlatilag teljes, 15 éves elnökségi ideje alatt vezetett részletes szolgálati naplót. A 23 fős aktív törökszentmiklósi törzsgárdára fejenként még a csákvárinál is jóval több szolgálati óra jut, hiszen ők a hét minden napján járőröznek, szerdán 20-24 óra, a hét többi napján 19-23 óra között. A törökszentmiklósi egyesületről egyébként polgárőr körökben köztudott, hogy az egyik legtöbb szolgálati órát felmutató szervezet megyei és országos szinten egyaránt: *„Mi azért országos szinten a legtöbb órát adjuk szolgálatba, meg hát a legtöbb aktív*

polgárőr működik.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Érthető módon a szolgálati időbe a járőrzésen és egyéb bűnmegelőző, illetve rendfenntartó tevékenységen túl az egyesületi elnök vagy más tagok által végzett adminisztráció is beletartozik.

A polgárőrség eredményessége nem egykönnyen mérhető, hisz tevékenységük beleolvad a helyi rendőrkapitányságéba abban az értelemben, hogy a polgárőrség jelzése alapján elfogott elkövetők ügyében csak a rendőrség intézkedhet. A rendőrségnek nyújtott ebbéli polgárőri segítséget egyébként mind a rendőrség, mind a polgárőrség dokumentálja. A polgárőrség bűnmegelőzésben betöltött szerepét, tevékenysége valódi hatását tudományos igényű hatáselemzés segítségével lehetne igazán mérni, például akár pretest-posttest design segítségével (Moksony 2005). Mivel kutatásomnak nem célja a polgárőrség eredményességének és hatásosságának vizsgálata, ezért a hatáselemzés sem fér bele a dolgozat kereteibe. A polgárőrség akkor tekinti eredményesnek munkáját, ha a helyiek egyéni biztonságérzete a jelenlétük hatására növekszik. Ezt egy interjúalany így fogalmazta meg: *„Tehát elrakja [a polgárőrök által bedobott jelentést, kutyacédulát], és megnézi a dátumot, hú, ekkor voltak itt, és akkor nyugodtak. Tehát nyugodtan alszanak.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). Minden interjúban megkérdeztem, hogy az érintettek szerint hogyan lehet „mérni” a polgárőrség eredményességét, illetve miben nyilvánulnak meg a helyi polgárőrség ténykedésének eredményei. Többen a bűncselekmények, szabálysértések számának csökkenését említették: *„Tulajdonképpen, amikor megalakultunk, akkor mi elkezdtünk szolgálatba járni, diszkós éjszakákon, innentől csökkent azért a rongálások száma.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Mióta van polgárőr autónk meg polgárőrünk, aki kijár minden temetésre, ott van, felügyel ... tizenéve, azóta nem volt autó föltörés, na.* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). *„... tehát a lakosok is mondják, ha nem jár a polgárőr autó, ... egyből változik a helyzet. ... Azonnal észre lehet venni.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI).

Egy törökszentmiklósi interjúalany egy érdekes társadalmi jelenségre hívta fel a figyelmet: érzése szerint a potenciális bűnelkövető lakosok jobban tartanak a polgárőröktől, mint a rendőröktől. Erre közösen azt az esetleges magyarázatot találtuk, hogy a polgárőrrel való ismeretségnek, helyi közösségbe való beágyazottságnak, a megszólástól, kiközösítéstől való félelemnek nagyobb a visszatartó ereje, mint a hatóságoknak: *„...jobban tartanak a polgárőröktől, mint a rendőröktől. ... nagyobb a tisztelet. ... attól való félelem, hogy annál megalázóbb nincs, mikor ... [az ismerősöm]*

tudja rólam, hogy én tolvaj vagyok, hogy én ezt csinálom, azt csinálom.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Erre a jelenségre – igaz, a szomszédfigyelés kapcsán - a szakirodalom társadalmi kontrollként utal (Greenberg et al. 1985).

Országos szinten egyébként már az 1990-es évek elején is kimutatható volt, hogy a jól szervezett helyi polgárőr csoportok vigyázta területeken 6-8%-kal csökkent az elkövetett bűncselekmények és szabálysértések száma, és a rendőrség felderítési mutatói is javuló tendenciát mutattak. A külföldi hatáselemzések eredményei óvatosságra intenek, ugyanis a kutatók nem mindig számoltak be jobb közbiztonsági helyzetről a szomszédfigyelést (nem polgárőrséget) működtető településeken a kontrollcsoportokhoz képest (Husain 1990, Sherman 1997, Sherman, Eck 2002). Ugyanakkor Bennett et al. (2008) és Holloway et al. (2008) nagy összehasonlító kutatása végeredményben arról számol be, hogy a szomszédfigyelés csökkenti a bűnalkalmakat.

V.2.2.5. Kooperáció és beágyazottság

Egy szervezet társadalmi beágyazottságát a vele kapcsolatban álló partnerek számával, illetve a kooperáció tartalmának feltárásával is lehet mérni. Ebben a pontban először röviden utalok a polgárőrség országos szintű együttműködő partnereire. Ezután részletesebben térek ki a polgárőr egyesületek települési szintű kapcsolataira, amely a rendőrséget, a helyi önkormányzatot, a lakosságot és a helyi civil szervezeteket foglalja magában. Ezek közül különösen a lakossággal, a helyi civil szervezetekkel, illetve az önkormányzattal való rendszeres és aktív kapcsolattartás segíti elő a közösségfejlődést. A helyi polgárőrség és SZEM mozgalom együttműködését a szomszédfigyelés vizsgálata során tárgyalom (V.2.3.6.1. pont). A helyi polgárőr egyesületek kapcsolattartása fontos kötést jelenthet a települések közötti együttműködésben, így a mezo-szintű közösségfejlesztésben. A helyi szervezet - megyei szövetség - OPSZ kooperáció pedig a civil társadalom erősödését is előmozdítja.

Ami az országos szintű kapcsolatépítés kezdeteit illeti, az OPSZ megalakulása után nem sokkal – azóta többször megújított - együttműködési megállapodást írt alá az országos rendőrfőkapitánnyal. Akkoriban dr. Pintér Sándor jelenlegi belügyminiszter töltötte be ezt a tiszteket. Gyors egymásutánban további, máig meglévő együttműködő partnereket szereztek, lerakva ezzel egy bűnmegelőző hálózat alapjait. Ilyenek voltak: a Belügyminisztérium (BM) Rendészeti Hivatala, a BM Határőrség Országos Parancsnoksága, a Polgári Védelem Parancsnoksága, a Rádiósok Országos

Egyesülete⁵⁷. Az OPSZ a körzeti megbízottakkal 1995-ben került partneri viszonyba. Az együttműködő szervezetek hálózata azóta folyamatosan bővül⁵⁸. A polgárőrség legszorosabb együttműködő partnerei a rendőrség és az önkormányzatok. A polgárőr tevékenységét a 2006. évi LII. törvény értelmében csak a rendőrséggel kötött írásbeli megállapodás alapján fejtheti ki.

A helyi polgárőr egyesületek illetve azok tagjai tehát egyéni, települési, megyei, illetve országos szinteken építhetnek ki együttműködési hálózatokat. A törökszentmiklósi és csákvári egyesületek esetében a rendőrséggel, az önkormányzattal, a helyi civil szervezetekkel (települési vagy mezo-szint), a lakossággal (mikro-szint), megyei (mezo és makro közötti szint) és az országos polgárőr egyesülettel (makro-szint) való kapcsolatot vizsgálom. Az intézményi, települési, megyei vagy országos szintű kapcsolatok több esetben a mikro szintre, egy-egy gyenge kötésre, például régi munkahelyi ismeretségre vezethetők vissza.

V.2.2.5.1. Rendőrség

Mint azt az egyik törökszentmiklósi megkérdezett is kiemelte, az új polgárőr törvény kötelezi az egyesületeket együttműködési szerződéseik „rendbe tételére”, felújítására, többek között a rendőrséggel is, hiszen „...rendőrség nélkül most már nem létezhet a polgárőrség.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). A polgárőrség híd szerepet kíván betölteni a lakosság és a rendőrség között. Tapasztalataim szerint a híd szerepet a törökszentmiklósi egyesület intenzívebben tölti be, mint a csákvári. Törökszentmiklóson az összes interjúalany szimbiózisszerű, kollegiális, folyamatosan szoros kapcsolatról számolt be a helyi rendőrkapitánysággal. Az egyesületi elnök ezt a

---

⁵⁷ 1992. november 25-én az Országos Rendőr-Főkapitánysággal (ORFK) és a Magyar Kriminológiai Társasággal közösen az OPSZ létrehozta a „Társadalmi összefogás a bűnözés ellen” Alapítványt, amely alapítvány vagyonának oroszánrészét az ORFK biztosította (500 ezer forint a másik két szervezet által hozzá tett 15-15 ezer forint mellett). A fő támogatók között szerepeltek bankok (OTP Bank Rt., Postabank Rt., Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.), szállodák (Danubius, Taverna), valamint a Magyar Posta, a Skála-Coop, az Elzett Zár- és Lakatgyár, a Corso Cipőkereskedelmi Vállalat.

⁵⁸ Az OPSZ a következő fontosabb szervezetekkel kötött megállapodásokat: Magyar Posta (1997), MÁV Rt, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (2001), Belügyminisztérium (2002), Magyar Tűzoltó Szövetség a Magyar Polgári Védelmi szövetséggel közösen, Magyar Vöröskereszt (2007), CBA Kereskedelmi Kft. a Police Magyar Közbiztonsági Alapítvánnyal közösen, Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH, 2008), a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége (MÖOSZ), Magyar Autóklub (MAK, 2009), az International Police Association Magyar Szekciója (2010), Aegon Magyarország Zrt.. A megállapodások a CBA vagy posta esetében tartalmazzák, hogy polgárőrök beépítik járőrútvonal-terveikbe az adott üzleteket, illetve hivatalokat. Ezért cserében a CBA a Police Magyar Közbiztonsági Alapítványon keresztül évi egymillió forintot bocsát az OPSZ rendelkezésére, aki az összeget a legjobban dolgozó polgárőröknek juttatja el. Más esetekben a már nem használt tárgyi eszközök (számítógép, gépkocsi) OPSZ-nek történő átadása szerepel a megállapodásokban (MÖOSZ, BÁH). A Magyar Autóklubbal kötött megállapodás egyebek mellett kimondja, hogy az OPSZ az ő műszaki állomásaikat részesíti előnyben a gépkocsik hatósági műszaki vizsgáztatása során, a MAK pedig 2000 db, egy éves diszkontjegyet biztosít az OPSZ-nek.

helyzetet tartja kívánatosnak: „... én szeretnék minden polgárőrséget, ha a rendőrséggel összefogással működni. ... Én végtelenül meg vagyok velük elégedve, ők meg énvelem ..., mivelünk. (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI).

Törökszentmiklóson igen magas a rendőrséggel közösen teljesített szolgálati órák száma. Az egyesületi elnök szerint mind a közös szolgálat, mind a rendőrséggel való általános együttműködés az egyenrangúság jegyében zajlik: „Közös szolgálatnak azt tudom nevezni, mikor a polgárőr kocsiba beül egy rendőr, a rendőr kocsiban ül a polgárőr. ... Tehát együtt dolgoznak. ... ezt kihangsúlyozom, hogy mi nem a rendőrség alá vagyunk rendelve, nem felé vagyunk rendelve. A rendőrség nem alánk van rendelve, nem felénk van rendelve, mellénk van rendelve. Tehát ez a rendes együttműködés.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Az elnök kiemelte, hogy a SZEM mozgalmat is a rendőrséggel közösen indították be. Elmondta azt is, hogy személyes, baráti, őszinte kapcsolatban van mind a jelenlegi, mind a volt rendőrkapitánnyal: „Evvel a [a jelenlegi karcagi, volt törökszentmiklósi] kapitánnyal is úgy vagyunk, mintha testvérek volnánk. ... Tehát nem titkolózunk egymás előtt. Mert ha nem vagyunk nyitottak egymással, el se kell kezdeni.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). A többi törökszentmiklósi polgárőr is megerősítette, hogy elég jól ismerik egymást a rendőrökkel, és korrekt módon dolgoznak együtt: „Tehát a szolgálatosokat ismerjük, ők is ismernek bennünket.” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). „Közvetlenek. Nagyon rendesek [a rendőrök].” (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). Az egyik törökszentmiklósi interjúalany igen érzékletesen szemléltette, hogy a kötelező együttműködési megállapodás előtt is élő, működő kapcsolatuk volt a rendőrséggel, és a polgárőrök igyekeztek segíteni a rendőröket aktuális ügyeik felderítésében. „... nálunk mindentől függetlenül a törvényt megelőzően is úgy működött a rendszer, hogy bementünk a rendőrkapitányságra, jelenléti ívet töltöttünk ki .... Megkérdeztük minden esetben a rendőrséget, hogy van-e olyan különleges esemény ...: eltűnt személyt kell keresni, körözött emberre kell figyelni, ingatlant kell jobban megnézni, épületre kell figyelni.... Egyeztetjük, megbeszéljük, és akkor ez alapján történik a szolgálatkezdés.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

Mindkét egyesületben megemlítették, hogy a járőrzés helyszínén hagyott cédulák konkrét segítséget, eligazodási pontot jelentenek a rendőrségnek bűncselekmény esetén. Főleg az elkövetés időpontjának megállapításában lehet fontos szerepe egy-egy időponttal ellátott (kutya)cédulának: „És ennek [a lakosságnál hagyott (kutya)cédulának] a rendőrség is annyiból örül, hogy ha történik valami bűncselekmény, akkor tudják az időpontot, hogy eddig nem történhetett, ez nyilvánvaló,

csak ezután történhetett. ... Meg volt már ilyen, hogy újra mentünk arra a részre, és feltört lakást találtunk, akkor, ugye, már a rendőrök be tudták azonosítani, hogy melyik időszakba esik.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Az egyik polgárőr arra is kitért, hogy volt olyan időszak, amikor a helyi polgárőrség a rendőrséget működési nehézségeken is átsegítette: *„... alig volt rendőr a városban, és akkor el is ismerték, hogy a közbiztonságot a polgárőrség tartotta fenn. ... a rendőröket fölvezényelték [Budapestre 2006-ban]. ... Akkor nagyon sokat járőröztünk, nagyon sokat vállaltunk. ... Munka mellett, persze, természetesen.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). *„Egy időben volt, hogy nem nagyon volt pénze a rendőrségnek, és akkor azt csináltuk, hogy a saját civil kocsinkba beült egy rendőr, és akkor úgy járőröztünk.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

Csákváron az derült ki, hogy az utóbbi időben gyengült a rendőrség és a polgárőrség együttműködése. A településen egyébként rendőrőrs van, ami a Bicskei Városi Rendőrkapitányság alá tartozik. A rendőrséggel való hidegebb kapcsolat, érzésük szerint abból is érezhető, hogy a rendőrök kevesebb információt osztanak meg velük egy-egy bűncselekmény kapcsán, mint eddig. A lazuló rendőrség-polgárőrség kapcsolat azt is eredményezi, hogy a helyi bűncselekmények felderítése kevésbé hatékony, mint korábban. Ez a csákvári egyesületi elnök szerint nemcsak Csákvárra, hanem – a polgárőr megyei gyűléseken szerzett tapasztalatai alapján – a megye több településére is jellemző: *„Sajnos a rendőrséggel sem olyan a kapcsolatunk már. Nemcsak nekünk. Jobb volt, jobb. Ugyanis kevés információt kapunk visszafele tőlük. ... Ugyanis egy éjszaka ... vasat loptak ..., ólmot meg reztet. És nem a rendőrségtől tudtuk meg, hanem itt lakóktól. ... És kiderült, hogy volt olyan polgárőr, aki látta az autót, lesározott rendszámmal, és a mai napig nem kérdezték meg, hogy nem tudod, ki ült bent. És tudta, hogy ki ült bent, mert ezt a manust már látta máskor is. ... Nem kell, hogy minden információt megosszanak, mert nem kell. De legalább ami a faluban történik.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Az informális kapcsolatteremtés- és tartás is gyengült az utóbbi időben, a rendőrök például sokszor nem is köszönnek a polgárőröknek: *„Amúgy meg elmennek az autóval mellettiünk, még sokszor ki se köszönnek, amikor kinn állunk az utcasarkon vagy a területen kint vagyunk.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). A volt egyesületi elnök a jelenleginél még sarkosabban fogalmaz, szerinte a rendőrök csak akkor fordulnak hozzájuk, amikor baj van. A Törökszentmiklóson tapasztalt kollegialitás, egyenrangú együttműködés tehát Csákváron mostanság nem jellemző: *„Mondjam azt, hogy nyűgök vagyunk a rendőrnek.*

Nyűg. Csak akkor, mikor bajban vannak, akkor tudnak jönni, hogy te, gyorsan kéne ennyi ember, mert ez meg az, mert én nem tudok ott lenni, stb.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

A csákvári tapasztalatoknak ellentmond Cseh István, a Fejér Megyei Polgárőr Szövetség elnökének nyilatkozata, aki a rendőrséggel ápolta igen szoros kapcsolatáról beszél a megyében (Polgárőr Almanach 2011). Az egyik csákvári interjúalany szívesen emlékezett vissza arra az időszakra, amikor még közeli kapcsolatban voltak a rendőrséggel. A polgárőrök például 4-5 évvel ezelőttig Gántra és annak az üdülőterületére is kimentek „figyelőzni”, főleg rendőr kocsival, mert a saját pénzükből nem futotta erre. Valamikor Etyekre is kijártak, a Gödör néven ismert volt orosz laktanya (jelenleg: Korda Filmstúdió) helyszínére, „...oda is vittek bennünket magukkal a rendőrök.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Közös szolgálatok során, amikor a felderítendő eset úgy kívánta meg, a rendőrök kérésére civilben járőröztek a polgárőrök: „Volt, amikor kérték, mostanában nem. A rendőrök, hogy ne egyenruhában legyünk, hanem civilben, és akkor úgy megy az ember. (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

A polgárőr interjúk során óhatatlanul előkerültek „sztorik”, anekdoták a szolgálatról, egy-egy eset sikeres felderítéséről. Természetesen Törökszentmiklóson és Csákváron is több példa volt arra, hogy a polgárőrök a rendőrséggel közösen, összehangoltan vonultak egy-egy riasztás helyszínére vagy derítették fel bűncselekményt. Erről a következő interjúrészletek tanúskodnak: „... már ugrasztottak Ballára, hogy verik a redőnyt. .... Szóltam a rendőrségnek. ... Egyszerre mentiünk Ballára. ... Ez már meg volt beszélve a rendőrökkel, hogy szembe megyünk rá egymásra, hogy ne tudjon menekülni, ha véletlenül valaki ott van. Tehát mink így dolgozunk.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). „Kaptunk el már rendőrrel együtt - de polgárőrnek az érdeme volt - egy betörőt. Volt itt egy sörfőzde, annak a sörözője, és rendszeresen betört. Kilencedik alkalommal sikerült elcsípní.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

A csákváriak egyébként pozitív várakozásokkal állnak az új, fiatalabb bicskei rendőrkapitányhoz, akitől kapcsolatuk megerősítését is remélik. A jelenlegi gyengébb együttműködésért inkább a rendőrséget tették felelőssé, az okok között azt említették például az interjúalanyok, hogy korábban a rendőrök, főleg a körzeti megbízottak közvetlenebb kapcsolatot ápoltak a lakossággal, jobban beágyazódtak a helyi közösségbe, sőt sok esetben helybéliek voltak: „Az a helyzet, hogy a régi KMB-sek sokkal közvetlenebb kapcsolatban voltak a lakossággal, mint mostanában. [Általános helyeslés.] Tehát most olyan személytelen lett.” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI).

„Úgy kerültek ide, és nem pedig itteni lakosok, akik ismerik a lakosságot.” (Csákvári polgárőr 2 CSI). Azt még a törökszentmiklósi elnök is elismerte, hogy az új és fiatal rendőrök még kevésbé ismerik a polgárőröket, és fordítva: „Tehát az benne a szomorú, hogy most vannak új rendőrök, nem úgy ismerik még a polgárőröket, meg a polgárőrök se a rendőröket. Hát engem 90%-ban nagyjából ismernek....” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). Ezen túl a csákváriak szóba hozták, hogy régebben inkább hivatásként, ma inkább szakmaként tekintenek munkájukra a rendőrök: „Mondjam azt, hogy ők fizetésért csinálják ezt, nem hivatásból javarészt.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). „Örülnek, hogyha letelik a szolgálat ....” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). A csoportos interjún jelen levő nyugalmazott nyomozó kötelességének érezte megvédeni a rendőrség becsületét, és a gyenge anyagi és erkölcsi megbecsülést hozta fel „mentségül”, kitérve a nyugdíjazott rendőrök újra szolgálatba állításáról szóló kormánydöntésre is.

Mindkét egyesületnek vannak (volt) egyenruhás tagjai: a törökszentmiklósi interjújuk során egy nyugalmazott hivatásos katonával, a csákvári interjújuk során pedig egy volt rendőr nyomozóval beszélgettem. Az ő személyük nyilván további összekötő kapcsot és kötést jelent a rendőrséghez. A beszélgetések során azt figyeltem meg, hogy jelenlétük önmagában még nem garancia az egyesület rendőrséggel való jó kapcsolatára, az együttműködést sok más tényező is befolyásolja.

V.2.2.5.2. Önkormányzat

A helyi polgárőr egyesület másik kulcsfontosságú partnere - a rendőrség mellett - a települési önkormányzat. A helyi polgárőr egyesületeknek a rendőrséghez hasonlóan az önkormányzatokkal (továbbá iskolákkal, óvodákkal, illetve az összes többi együttműködő partnerrel) is szerződésbe kell foglalni az együttműködést. Ennek a kötelezettségének mindkét egyesület eleget tett. A csákvári elnök szerint a szerződések túlzott adminisztrációs terheket rónak az egyesületekre: „Hát most mindenkivel kell, hogy kössünk, akivel együtt akarunk működni, mert ilyen előírások vannak. ... Komolyan, már nonszensz, hogy ennyi adminisztráció.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

A törökszentmiklósi önkormányzattal való együttműködés megítélése már nem annyira egybehangzóan pozitív, mint a rendőrséggel való kapcsolaté. Az interjújuk nagyobb részéből az derül ki, hogy a helyi polgárőrségnek kissé hűvös a viszonya a jelenlegi önkormányzattal. Két interjúalany, az egyik szolgálatvezető és - nem meglepő módon - az egyik polgármesteri hivatali dolgozó kiegyensúlyozottnak tartja ezt a kapcsolatot:

„Hát, az önkormányzat felé én azt gondolom ..., jó [a kapcsolat].” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). A negatív felhangok főleg az önkormányzat polgárőrségnek nyújtott anyagi és erkölcsi támogatása kapcsán erősödtek fel: „Annyira nem támogatja [az önkormányzat a polgárőrséget], mint amit mi segítünk az önkormányzaton.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). „... én mondtam az egyik képviselő úrnak is, hogy nem vagyok a jelenlegi képviselő testülettel megelégedve. (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). A törökszentmiklósi elnök azt az egyébként mindenkre vonatkozó szabályt is a személyes és polgárőri megbecsülés hiányaként fogta fel, hogy időpontot („fogadóórát”) kellett kérnie a polgármestertől a vele való megbeszéléshez: „Nekem fogadóórát kell magától kérni? Na, mondom, ne hülyéskedjünk már. ... De ez már megszűnt, gyorsan megszűnt.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A törökszentmiklósi egyesületi vezető és a párja azt is nehezményezték, hogy a polgárőr elnököt nem hívták meg az idei két lakossági fórum egyikére sem. Ez egyébként most fordult elő először. A volt polgármester egyébként alapító tagja volt a törökszentmiklósi egyesületnek. Személye és híd szerepe önmagában is szavatolta a szoros kapcsolatot az önkormányzattal. Mivel a volt polgármester szívügyének tekintette a polgárőrséget, ezért kiemelten támogatta is. Érzésem szerint a polgármesterváltással a polgárőrség helyi civil szervezetek közötti kiemelt szerepe is megszűnt, és ezt rossz néven veszik a polgárőrök. Úgy érzik, munkájukkal nem egyenes arányban támogatják őket. Az enyhe elégedetlenség tapasztalataim szerint nem rontja a polgárőrök teljesítményét, ugyanis teljes elánnal vesznek részt az önkormányzati rendezvényeken. Ilyen önkormányzati rendezvény volt a városnap is, ahol 3 egyéni interjú készült.

Az egyik interjúalany szavaiból kicsengett, hogy ő mint polgármesteri hivatali dolgozó polgárőr bizalmi híd és közvetítő szerepet tölt be a helyi önkormányzat és polgárőrség között. Ha szükséges, hivatali kapcsolatait, erőforrásait képes mozgósítani a polgárőrség érdekében. Másfelől kommunikációs csatornaként is szolgál, akin keresztül hatékonyan áramlik az információ a két szervezet között: „... én hivatali dolgozó vagyok, ez is segíti a kapcsolatot. ... Tehát hogyha arról van szó, hogy valamit hirtelen, gyorsan kell csinálni, akkor én kéznél vagyok ..., gyorsan fel tudom venni azokkal az emberekkel, a kollegákkal a kapcsolatot .... (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Az önkormányzati dolgozó a városnap kapcsán konkrét példát is felhozott közvetítő szerepére. Itt azt is kiemelte, hogy az önkormányzat felől érkező negatív visszajelzés is rajta keresztül jut el a polgárőrökhöz: „... van itt egy államtitkár vendég meg a mezőgazdasági minisztérium egyik osztályvezetője is itt van, aki egyébként törökszentmiklósi, vendégként meg ... a

fővédnöke a rendezvénynek. Tehát az ő esetükben illetve a [polgármesteri] hivatal között meg a polgárőrség között ott volt most a kapcsolat, hogy majd, miután az autókat irányítom, és ha már jönnek a vendégek, akkor intsek a vezetőknek, hogy tudják, hogy akkor most kell fogadni a vendégeket, és akkor fel tudjanak készülni. Ilyen apró szinteken működő kapcsolat is van, ami nyilván arra szolgál, hogy ha valami bajuk van a rendezényszervezőknek, és a polgárőrökkel akarják közölni, akkor engem keresnek meg, és akkor én beszélem meg a vezetővel meg a kollegákkal, hogy ezt hogy szeretnék, vagy hogy legyen, vagy hogy kéri, vagy hogy valósítsuk meg.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). A megszólaltatott polgárőrön kívül egyébként még két polgármesteri hivatali dolgozó tagja a polgárőr egyesületnek Törökszentmiklóson.

Csákváron - a rendőrséggel ellentétben - az önkormányzattal erősödött a polgárőrség kapcsolata az utóbbi időben. Ez a kapcsolat az előző polgármester idején is jó volt, az új polgármester és képviselőtestület alatt csak erősödött: *„Az önkormányzattal jó a kapcsolatunk. Főleg az új polgármester asszonnyal meg különösen.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Az előző polgármester már az alapításkor a polgárőrök mögé állt. Ami az önkormányzat és a polgárőrség együttműködését illeti, az önkormányzat idejében tudatja, mikor kéri a polgárőrök segítségét, sőt a polgárőröket valamilyen szinten bevonja a falusi rendezvények ütemtervének összeállításába is. Ez kiszámíthatóbbá teszi a polgárőr egyesület működését: *„Közösen csináltuk meg az eseménynaptár alapján azt is, hogy mikor kérnek bennünket szoliba [szolgálatba]. Így előre tudom ütemezni, hogy gyerekek, most ebben a hónapban ekkor meg ekkor lesz rendezvény, ide kellene ennyi meg ennyi ember.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Azon túl, hogy a csákvári önkormányzat igénybe veszi a polgárőrök önkéntes segítségét rendezvényei lebonyolításában, néha munkát is ad a polgárőröknek, némi anyagi ellenszolgáltatás fejében. Az önkormányzat tehát alkalomadtán a polgárőr szolgáltatások megrendelőjeként, a polgárőrök megbízójaként jelenik meg. Itt érhető tetten a csákvári polgárőrség ökonomizálódása. Így az egyesület inkább egy „szolgáltató kvázi-piaci szervezet ideáltypusát” (Czakó 1992:128) közelíti meg, mintsem egy tipikus önkéntes szerveződését.

Az önkormányzat pozitív kezdeményező, illetve koordinátori szerepet vállal a csákvári civil szervezetek között, amikor is például összehívja ezen szervezetek képviselőit és bevonja őket a következő évi eseménynaptár összeállításába: *„Az önkormányzat összehozza a civil szervezeteket minden évben egy megbeszélésre, eleve akkor, amikor állítjuk össze ... - mert azért a mi véleményünket is meghallgatják – az*

eseménynaplót.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Összességében a törökszentmiklósi polgárőrökhöz képest a csákváriaknak harmonikusabb, kiegyensúlyozottabb a kapcsolata a helyi önkormányzattal.

V.2.2.5.3. Lakosság és helyi civil szervezetek

Mind a törökszentmiklósi, min a csákvári polgárőrök számítanak a lakosság segítségére a bűnmegelőzésben, hiszen, amint többen többször kiemelték, sem ők, sem a rendőrség nem lehetnek ott mindenhol. A kiterjedt SZEM mozgalom miatt a törökszentmiklósi polgárőrség lakossággal való kapcsolata, lakossági bázisa szélesebb, szervezettebb és intézményesültebb, mint a csákvári polgárőrségé. A csákvári polgárőr interjúkban többször megfogalmazódott a lakossággal való tudatos kapcsolattartás, a lakossági tájékoztatás fontossága: *„Mert, ugye, szoktunk a lakossággal beszélgetni, hogy mire figyeljenek. ... Van, hogy kijönnek, meg mi azért elég sokat járunk gyalog is, hogy mégis legyen közvetlen kapcsolat a lakossággal.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). *„Tehát amikor ráériünk, délután is szolgálatot csinálunk, és akkor meg szoktuk kérdezni a SZEM mozgalmi tagokat, hogy vannak megelégedve, van-e valami gondjuk, problémájuk ....”* (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI).

A lakosság minél szélesebb körű bűnmegelőzési felvilágosításának fontossága Csákváron a SZEM elnök polgárőrrel folytatott interjúban fogalmazódott meg. Itt is bebizonyosodott tehát a SZEM mozgalom kiemelkedő szerepe a lakossággal való kapcsolattartásban. A törökszentmiklósi polgárőrök és a csákvári SZEM elnök polgárőr elmondása szerint rendszeresen felhívják a lakosság figyelmét például az ún. trükkös lopásokra, illetve azokra a tolvajokra, akik valamilyen szolgálatónak álcázva magukat főleg hiszékenyebb idős embereket készülnek átverni: *„Időseknek el szoktuk magyarázni, hogy annak ne dőljenek be, hogy ha a nyugdíjhivataltól megy valaki, mert senki nem megy a nyugdíjhivataltól ellenőrizni a nyugdíjat, meg hogy a pénz nem-e hamis, amit kaptak. ... épp ennek köszönhetően, hogy sokat vagyunk, sokat találkozunk, sokat beszélgetünk velük, akkor ők így tartják ehhez magukat.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A lakossági bejelentésre Törökszentmiklóson általában úgy reagál a polgárőr, hogy értesíti az elnököt, és ő dönt, hogy értesíteni kell-e a hatóságot vagy az illetékes szervet, és ha igen, melyiket, melyeket (pl. rendőrség, tűzoltóság, mentők). Tapasztalataim szerint Csákváron a rendőrségi bejelentés kevésbé központosított, mint Törökszentmiklóson, tehát az elnök sokszor kimarad ebből a folyamatból. Mindkét mechanizmus közös előnye, hogy a polgárőr „szűrővel” egyrészt elkerülhetők a hamis

riasztások, vaklármák, másrészt a rendőrség is komolyabban veszi egy tapasztalt polgárőr segélyhívását, és hamarabb intézkedik. A lakosság-polgárőrség-rendőrség háromszög tehát igen hatékony együttműködést képes biztosítani: „... *sokan fordulnak énhozzám is meg a polgárőr társakhoz is* [a lakosok közül]. ... *Mert kifejezni is magunkat jobban ki tudjuk tehát. ... be szoktam én is mutatkozni ..., és ... a rendőr is hamarabb jön.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). „...*egy néni volt, egy hivataltól keresték..., és fölhívott, hogy tényleg igaz-e, hogy menjünk már el, nézzük már meg. És ez egy jó dolog. Az ember, ha ráér. Vagy ha ő nem ér rá, akkor szól egy kollegának vagy épp az elnöknek, a Janinak szólunk, hogy ki van szolgálatban, ki tudna arra elnézni, esetleg a rendőrök nézzenek már el arra, hogy nem-e valami.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A lakosság és a polgárőrség közé közvetítőként sokszor beékelődik a SZEM mozgalom is Törökszentmiklóson, erre ottlétemkor konkrét példákat is tapasztaltam. Csákváron is többen viselkednek szomszédfigyelőként – figyelnek környezetükre, értesítik a polgárőröket -, mint amennyien a frissen alakult helyi SZEM mozgalom tagjai: „*Szerencsére nagyon sok civil, főleg idős van, aki mai napig is jön ..., 'gyere, Lacikám, mert egy ilyen és ilyen rendszámú autó cirkál az úton, valami nincs rendben'. Már a rendőrség felé nyomom is a rendszámot, például.*” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

Mivel a polgárőrség sajátos, nem tipikus önkéntes (pl. szabadidős, érdekvédelmi, egy-egy korcsoporthoz kötődő) tevékenységet folytat, kevés hasonlószerű civil szervezettel tud együttműködést kialakítani. Explicit vagy implicit módon mindkét elnök szavai mögött az húzódott meg, hogy nem érzik a többi helyi civil szervezettel való szoros együttműködés szükségét. Természetesen tudnak egymásról; ismerik a többi szervezetet, szükség esetén segítenek is nekik egy-egy rendezvény lebonyolításában, de ez ad hoc jellegű kooperáció: „*Az a helyzet benne, hogy nekünk komoly együttműködésünk nincs. De az ismeretség megvan. ... én nagyon szívesen segítek, ... hallom, valami rendezvényt [szervez az egyik helyi civil szervezet] állítólag, hát menjünk ki a rendezvényre. Hát, ha úgy van, én kimegyek.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A polgárőrséghez hasonló profilú nonprofit intézmények az egyéb vagyonvédelmi, közlekedésbiztonság védelmét szolgáló szervezetek, önkéntes tűzoltóságok, katasztrófa elhárítási szervezetek, illetve természetesen a szomszédfigyelő szervezetek. A polgárőr egyesületi elnök Csákváron jó kapcsolatról számolt be a helyi tűzoltókkal,

rendezvényeken közösen is szolgálnak, illetve például baleseti helyszínen kölcsönösen segítik egymás munkáját: „... *ha olyan van, hogy kidől a fal, a tűzoltók azonnal szólnak, akkor kiáll oda a polgárőr: most nem lehet menni, mert itt vágják, utána mehet. Különösebben nem kell, hogy legyünk másokkal. Hát vagyunk, mert beszélgetünk velük.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A törökszentmiklósi interjúalanyok nem említették a tűzoltóságot mint együttműködő partnert.

A helyi civil szervezetekkel való közös pályázás jelenleg nem jellemző egyik egyesületben sem. Két törökszentmiklósi interjúalany is megemlítette, hogy erre volt példa a múltban, de érzésem szerint csak papíron való együttműködésről volt szó: „*Volt, amit a mozgássérültek csináltak ilyen pályázatot. ... Telefonál nekem. ... Szeretnék csinálni egy pályázatot. És, mondom, mi az akadálya? ... Szeretném, hogy ha aláírná a pályázatot.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Mostanság a polgárőrök önállóan nyújtanak be pályázatokat, és őket sem nagyon hívják meg partnerként más civil szervezetek.

Csákváron az önkormányzat közvetítő szerepet vállal a civil szervezetek között, például az aktuális évi nagyközségi eseménynaptár felállításakor is tudatosan egy asztalhoz ülteti a nonprofit intézményeket. A törökszentmiklósi polgárőr elnök elmondása szerint a helyi önkormányzat lakossági fórumra szokta meghívni a polgárőrséget, ahol a lakosságon túl egymással is találkozhatnak társadalmi szervezetek. Az önkéntes szervezetek közül az OPSZ-nek a Vöröskereszttel van országos szintű együttműködési megállapodása (2007-től). A helyi egyházakkal való együttműködésre egyik egyesületben sem tértek ki a tagok.

V.2.2.5.4. Más helyi polgárőr egyesületek

A törökszentmiklósi egyesület elnöke előszeretettel osztja meg polgárőr és szomszédfigyelő tapasztalatait a környékbeli vezetőkkel. Nem véletlen, hogy körzeti SZEM mozgalmi elnöknek nevezték ki. A törökszentmiklósi elnök mintegy tanácsadó és mentor szerepet tölt be a környéken, több polgárőr egyesület és SZEM mozgalom beindításában segédkezett aktívan. Ő indította be az óballai és surjáni polgárőr csoportot. Ezzel a törökszentmiklósi polgárőrség munkáját is megkönnyítette, hiszen korábban ezekre a területekre is ellátogattak a járőrözés során: „*Itt van Óballa, itt van Surján [Törökszentmiklós belterületi, de külső részei] ..., én itt felállítottam egy-egy csoportot. Tehát a magunk hasznára, hogy ne kelljen annyit kocsikázni. ... Ezt most két hónapja kezdtem el alakítani ... hát mondjuk 3-3 vagy 4-4 fővel van, de azok ott vannak a helyszínen. Ha valami gond van, akkor szólnak, akkor lépünk.*” (Törökszentmiklósi

polgárőr 1 CSI). A közeli egyesületekkel nemcsak „patrónusi”, de kooperatív, illetve konzultatív viszonyuk is van a törökszentmiklósiaknak, hiszen segítik egymás munkáját például tájékoztatással, információ megosztással akár eltűnt személyt kell keresni, akár bűncselekményt kell felderíteni. Előfordul, hogy egy-egy probléma kapcsán a törökszentmiklósi elnök házában gyűlnek össze a környékbeli polgárőr egyesületi elnökök: *„Valamikor itt vannak az elnökök, itt nálam. ... Mind tele van problémával.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A csákvári polgárőrök is jó, de inkább egyenrangú együttműködésen alapuló kapcsolatot ápolnak a környékbeli polgárőr egyesületekkel (pl. Bicske, Lovasberény, Pusztavám). Az ezekkel való „szakmai” kooperáció az információ megosztásban és egymás szolgálatának kölcsönös segítésében valósul meg. Többször előfordul, hogy az egyesületi elnökök szervezeti és adminisztrációs ügyekben – a szubszidiaritás jegyében - először egymástól kérnek tanácsot, és ha nem tudnak egymásnak segíteni, a megyei szövetséghez fordul valamelyikük, és megosztja a másikkal a szerzett információt. Továbbá, ha szolgálat során egy-egy gyanús csapatot „kikísérnek” Csákvárról, akkor a szomszéd polgárőrök gondjaira bízják őket: *„Ez nekünk is jó, mert nyilván ha onnét jön ilyen jelzés, akkor mi is figyelgetünk.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). (Coleman 1988 szellemében elmondható, hogy akár ezek az információs csatornák is a társadalmi tőke formái lehetnek.) Egy-két közeli egyesület tagjaival, illetve családtagjaikkal évente egyszer informálisan, de intézményesítve is „összejárnak” (pl. 2000-től a pusztavámiakkal). Korábban a megyén túlnyúló szoros polgárőr kapcsolatokkal is rendelkezett a csákvári egyesület: *„Nagyon jó kapcsolatot tartunk fönnt a pusztavámi polgárőrséggel, jó kapcsolatunk volt egy időben a Mindszenti polgárőrséggel, ott lenn a Tisza-parton. Közösen, ők is voltak minálunk így két nap, három nap, mi is leutaztunk hozzájuk egy ilyen három napos kirándulásra.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

A csákvári elnököt több környékbeli egyesület vezetőjéhez korábban visszanyúló munkahelyi ismeretség – gyenge kötés - fűzi: *„... sok ismerősöm van, Fehérváron dolgoztam..., és onnét, ott nagyon sok ember van, akivel most találkozom velük az értekezleteken, jó, te lettél az elnök, te lettél az elnök?”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A környékbeli polgárőrökkel való együttműködés jele, hogy az interjú hétvégéjén esedékes csákvári rendezvényen a csákvári polgárőrök pihennek, és a bicskeiek segítenek a lebonyolításban (pl. parkoltatással). Az együttműködés összes említett formája kölcsönös előnyöket biztosít mindkét érintett egyesület számára.

V.2.2.5.5. Megyei és országos szövetség

A törökszentmiklósi polgárőr egyesület gyorsan, az 1991-es alapítást követő egy éven belül belépett az OPSZ-be. Ekkoriban a megyei szövetségek még épphogy alakulóban voltak. Az egyesületi tagok úgy érezték, hogy egy országos szervezethez csatlakozva nagyobb védettséget élvezhetnek: *„Mert hát mi is azt, úgy láttuk, hogy ez akkor jobb, ha egy komolyabb szervezethez [csatlakozunk], mert nagyobb támogatottságot el tudunk érni.* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Törökszentmiklóson a megyei szövetséggel és az OPSZ-szel alapvetően jónak ítélték meg a kapcsolatot, ugyanakkor néhány elégedetlen mondat is elhangzott egy csoportos és egy egyéni interjú során is, illetve egy megkérdezett polgárőr nem sokat érez abból, hogy létezik megyei vagy országos szövetség. A megyei és országos szövetséggel való összeköttetést több törökszentmiklósi polgárőr is szavatolja betöltött pozícióján keresztül. Gyakorlatilag mindegyik interjúalany megemlítette, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgárőr Szövetség elnöke, aki egyben az OPSZ pénzügyi bizottságát is vezeti, törökszentmiklósi polgárőr egyesületi tag. A megyei elnök így a megyei és az országos szövetséghez is közvetlen kapcsolatot biztosít a törökszentmiklósi egyesületnek. Egy megszólaltatott polgárőr érzi azt, hogy ez kifejezetten előnyére válik a törökszentmiklósi egyesületnek: *„Tehát miután ő [a megyei elnök] törökszentmiklósi..., ezért hogy úgy mondjam, nekünk szélesebb lehetőségeink adódhatnak. Nyilván ezt nem kihasználjuk .... Ez józan paraszti ésszel is belátható, hogy ez egy hasznos kapcsolat ....”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Ezt alapvetően a többiek sem cáfolták meg.

Másik két interjúalany ugyanakkor egy-két valódi vagy vélt „árnyoldalra” is felhívja a figyelmet a helyi egyesület szempontjából. Például arra, hogy a megyei elnök nem szeretné, hogy törökszentmiklósi részrehajlással vádolják, ezért talán a megérdemeltnél kevesebb anyagi és erkölcsi támogatást kap az egyesület. Ez az interjúalany annak ellenére érzi elégtelennek a támogatást, hogy a törökszentmiklósi polgárőrséget több alkalommal részesítette elismerésben a megyei és országos szövetség:

„- És a megyei szövetség, Országos Polgárőr Szövetség?

- *Azokkal jó, jó a kapcsolatunk. A megyeinek az elnöke, ugye, törökszentmiklósi, ... ő azért segít. Hát, azért mikor hogy, na, de segít. ... Mi legalábbis úgy érezzük, hogy sokkal többet kellene kapnunk akár a megyei szövetségtől, tehát támogatást, akár az országostól, mert mi nagyon sokat teszünk országos szinten is. ... Nincs meg az az erkölcsi támogatás, mert arra nagy szüksége volna mindenkinek. ... Egyrészt lehet,*

hogy azért is csinálja [a megyei elnök], hogy nem akarja azt, hogy azt mondják, hogy mert te miklósi vagy ....” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A törökszentmiklósi polgárőrség 2010-ben elnyerte az „Év polgárőr egyesülete” címet, továbbá az egyesületi elnök 2006-ban „Év polgárőre” kitüntetést kapott. A csákvári elnök ezen felül is számos munkáját elismerő éremmel büszkélkedhet. Több más egyesületi tagot is jutalomban részesítettek kiemelkedő szolgálatuk elismeréseképp. A polgárőr elnök szerint többször előfordult már, hogy egy-egy Törökszentmiklósról induló javaslat, kezdeményezés, kipróbált jó helyi gyakorlat országossá vált. Ez a mechanizmus a megyei elnökön keresztül mehet és megy végbe. Az elnök példaként a szolgálat előtti rendőrségre való bejelentkezést, az új formaruha színösszeállítását, illetve a SZEM mozgalmi táblák külalakját hozza fel: „... 90%-a [az országos szabályozásoknak] Törökszentmiklósról indult el. Mert mondom, van nekem egy főnököm..., ... ha én mondom neki egy tippet, az megy Pestre, ott megbeszélik, és viszik át.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Nyilván túlzó az interjúban elhangzott 90%, ezzel szerintem a helyi egyesület innovatív és élenjáró szerepét kívánta kiemelni az elnök.

Az országos szövetséghez kötődő további személyes szál, hogy a nyugalmazott hivatásos katona polgárőr a munkája folytán korábbról ismeri az OPSZ elnökét, Dr. Túrós Andrást (gyenge kötés): „*Hát én régebben is találkoztam vele [az OPSZ elnökével] még annak idején, mikor ő még aktív rendőr volt, ugye, mi meg a seregnél, tehát volt kapcsolatunk. Meg utána, hát később mint polgárőr.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Ezen felül az egyesületi elnöknek is van személyes ismerőse és „informátora” az elnökségben. „...én mindent megtudok, nekem elmondják Pesten [illetve Pestről].” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Ugyanaz a polgárőr, aki – a három dolgozóból egyként - hidat képez az egyesület és a polgármesteri hivatal között, a megyei felügyelő bizottság tagja is, tehát összekötő kapocs az egyesület és a megyei szövetség között.

A törökszentmiklósi elnök korábban jelentett közvetlen kapcsolatot az OPSZ közgyűlése (országos vezetőség) és a megye között mint kistérségi polgárőr megbízott, illetve megyei elnökségi tag, de lemondott ezekről a tisztségeiről. Jelenleg körzeti SZEM mozgalmi elnökként tevékenykedik, körzeti vezetőként tehát ő és rajta keresztül az egyesület még egy szállal kötődik a megyei szervezethez. Az elnök szavai mögött egyszer-egyszer bizalomhiány húzódott meg a megyei és országos vezetés irányában. Elégedetlenségét fejezte ki olyan adminisztrációs kötelezettségek miatt, mint hogy

elnökként új aláírási címpéldányt kell kérnie a cégbíróságtól: „... menjek be a cégbírósághoz Szolnokra, aztán kérjek egy aláírási címpéldányt. Amit mikor én elnök lettem, azt megkaptam a címpéldányt. Addig, míg én elnök vagyok, az mindig érvényes.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Érzésem szerint azt a rendelkezést, miszerint minden polgárőrnek nyilatkoznia kell büntetlen előéletéről, a felé és polgárőr társai felé tanúsított bizalmatlanságként éli meg: „Tehát itt nem velem van baj, hanem a megyével. Hát most, én megcsináltam ezt a papírt, aki aláírta mindenki, hogy büntetlen előéletű. ... Ennek az embernek az adataihoz a rendőrségnek köze van, a rendőrséggel van együttműködési szerződésem... . Tehát énnekem az adatommal ne éljen senki vissza abszolút, és ne tudakozódjon éntőlem, hogy én büntetlen előéletű vagyok, nem vagyok ... . Kérjék el a rendőrségtől ... . Ezt az évet kihúzom [ha nem kapunk támogatást]. Jövőre majd lesz valahogy.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A törökszentmiklósi elnökkel folytatott beszélgetéseinket az interjúalany kitartásán, elkötelezettségén, segítőkészségén túl öntörvényűsége is áthatotta. Úgy vettem ki az elnök szavaiból, hogy az OPSZ az idei egyesületi támogatás egy részének utalását az aláírási címpéldány megújításához és a büntetlenségi nyilatkozathoz kötötte. Ezt szintén méltánytalannak érzi az elnök. Sőt azt is kilátásba helyezte, hogy ha ez az adminisztrációs és támogatási huzavona nem ér pozitív véget, ad absurdum kilépnek az OPSZ-ből, és ugyanezt a tevékenységet folytatva nem polgárőrségként, hanem járőrszolgálatként működnek tovább: „Ha olyan lesz, hogy nagyon köti az ebet a karóhoz az OPSZ, valami oknál fogva, akkor lesz egy [egyesület] más néven. Akkor nem leszünk OPSZ-es tagok. De hogy a Szomszédok Egymásért Mozgalom nem fog megszűnni, ez biztos. ... Tehát ha minden húr szakad, átmegyünk járőrszolgálatosoknak. És nem polgárőrség, hanem járőrszolgálat lesz. ... Én nem szeretnék idáig jutni, de hát nem tudjuk.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Ez a kijelentés is nyilván az elnök hevesebb temperamentumának köszönhető, sejtésem szerint a kilépés nem fog bekövetkezni. Az utolsó interjúrészlet azt sugallja, hogy a törökszentmiklósi SZEM mozgalom működését veszély fenyegeti. Miután erre részletesebben rákérdeztem, kiderült, hogy a SZEM mozgalmat senki és semmi nem veszélyezteti.

A törökszentmiklósi egyesülethez hasonlóan a csákvári szervezet is korán csatlakozott a megyei szövetségéhez. Ebben a Fejér megyei szövetségtől érkezett megkeresés játszotta a legfontosabb szerepet. A csákvári elnök szavai arról tesznek tanúbizonyságot, hogy kooperációjuk a megyei szervezettel élő és élénk. Ugyanakkor a szubszidiaritás elve is érvényesül az egyesületben: a felmerülő problémát először helyben, majd a szomszéd

egyesületek segítségével próbálják megoldani, és csak szükség esetén fordulnak a megyéhez: *„És akkor megkerestek többek között bennünket is '95 után már, hogy lépjünk be [a megyei szövetségbe], mert ezt és ezt tudják nyújtani. ... mindent őrajtuk keresztül tudunk intézni. ... Ha valami gondom van, azonnal hívom őket. De először a környékbeli egyesületeket. Ha meg tudjuk oldani, akkor miért háborgassuk őket.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

A csákvári elnökkel készített interjúból kiderül, hogy az egyesületi elnökök évente több alkalommal vesznek részt megyei közgyűlésen (ez természetesen Törökszentmiklósról is igaz). Az intenzív operatív együttműködésen túl a csákvári polgárőr egyesületet is kötik személyes kapcsolatok, gyenge kötések a megyei és az országos szövetséghez. Igaz, itt kevesebb személyes kötést találni, mint Törökszentmiklóson. A csákvári egyesületi elnököt régi munkahelyi ismeretség köti Cseh Istvánhoz, a Fejér Megyei Polgárőr Szövetség elnökéhez: *„Korábban ismerem, mert buszsofőr volt valamikor Fehérváron. Aztán később a szakszervezeti bizottságnak lett a vezetője a Volánnál. Na most, a cégünk a Volánnal nagyon jó kapcsolatban volt .... Így ismertem meg.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). További személyes szál, hogy az előző csákvári vezető jelenleg is részt vesz a megyei és az országos szövetség vezetésében. A törökszentmiklósi egyesülethez hasonlóan a csákvári egyesület is megkapta az „Év polgárőr egyesülete” kitüntetést munkájának elismeréseképp az OPSZ-től 2004-ben.

V.2.2.6. Finanszírozás, infrastruktúra

Az OPSZ bevételeinek oroszlánrészét a megyei szövetségek és helyi egyesületek működtetésére folyósítja tovább. A '90-es évek elején mindössze 2 millió forint volt az OPSZ költségvetése⁵⁹. A polgárőrök tevékenységét méltányolva az OPSZ-t beépítették az állami költségvetésbe, 2004-ben mintegy 175 millió forint állami pénz felett rendelkezhetett a szövetség. 2007-ben az OPSZ 256 millió forintból gazdálkodott, ebből 154 millió az államtól érkezett, a többit a közhasznú tevékenységből származó bevételek és egyéb támogatások tették ki. Az OPSZ 2008-ban 320 millió forintot kapott államtól, összesen 392 millió forint bevétele volt. A kiadások 211 millió forintra rúgtak, ennek 70%-át az egyesületekhez, megyei szövetségekhez juttatták el. 130 millió forintot tartalékolnak a cégautó adó fizetésére 2009-re.

Az OPSZ 2007-2008 során 575 szervezetet támogatott pályázati úton egyenként 50-150 ezer forinttal a következő projektek keretében: bűncselekmények megelőzése, nyári idegenforgalom zavartalansága, „Egy iskola egy polgárőr”, kistelepülések védelme.

---

⁵⁹ <http://www.opsz.hu/?q=node/57>

2009-ben 171 millió forint értékben írt ki pályázatot az OPSZ a következő témákban: kistelepülések biztonsága, fokozott szolgálat, nyári idegenforgalmi idény, környezetvédelem, városi közterületi pályázat, karitatív pályázat, „Egy iskola, egy polgárőr” (OPSZ beszámoló 2009).

2009-ben az OPSZ 321 millió bevételt könyvelt el, ebből az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (IRM) biztosított 135,5 millió forintot költségvetési támogatásként, szintén az IRM juttatott el 100 millió forintot a kistelepülések bűnmegelőzésének támogatására, fokozott szolgálat biztosítása fejében. A Miniszterelnöki Hivatal (MeH) 50 millió forinttal támogatta a polgárőrséget. Továbbá, Bajnai Gordon miniszterelnök jelenlétében 132 autót vehettek át a polgárőrök. Az Aegon Zrt. és a Magyar Posta Zrt. 11 millió forintot utalt az OPSZ-nek. A bevételek 4,5%-a, 15 millió forint származott közhasznú tevékenységből. A kormányzati bevételek mértéke jelentősen nőtt 2010-ben: az IRM 715 millió, a MeH 50 millió, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 10 millió forinttal támogatta az OPSZ-t (OPSZ beszámoló 2010).

A polgárőrség adatnyilvántartásának és a belső információáramlásának fontos eszköze az EPIR (Egységes Polgárőr Informatikai Rendszer). 2009-ben az egyesületek közel fele, 1200 szervezet regisztrált a rendszerben. Az OPSZ székhelye Budapesten a Király u. 71-ben található.

A helyi egyesületek legfontosabb rendszeres kiadása az üzemanyagköltség (Törökszentmiklóson pl. ez napi 30-50 km futás után számolandó). Ezen túl a polgárőr autó használatához kötődő költségek jelennek meg; nyilván minél újabb és jobb állapotú a gépkocsi, ez annál inkább lefaragható. További jelentős költségtételként az egyesületi tagok formaruhája említhető. Az egyesületek a saját forrásokból (tagdíj, egyéb tagi hozzájárulás, munkavégzés), pályázati bevételekből (megyei és országos polgárőr szövetség által kiírt valamint civil szervezeteknek szóló), önkormányzati és lakossági (főleg vállalkozói), illetve rendőrségi támogatásokból tartják fenn magukat. Ezt egy törökszentmiklósi interjúalany összegzi szemléletesen. Ő egyébként olyan összefüggéseket látott meg és mondott ki más témákban is, amelyek egy elemzőnek is becsületére válnak: „... a polgárőrségek nagy részét azért a saját forrásokon és a pályázatokon túlmenően jórészt az önkormányzatok finanszírozzák. ... Saját forrás a tagdíj... . Aztán ... a pályázati lehetőségek mind az országos szövetségtől, mind a civil szervezetek működését elősegítő pályázatok, amik adják a bevételi lehetőségeket. ... aztán nyilván az adó 1%-a ....” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

A tagdíj összege nem sokat nyom a latban, annál inkább az egyéb tagi hozzájárulás (pl. saját autó használata, tankolási díj fedezése). Az adó 1%-a is kis súllyal szerepel a bevételek között. A más civil szervezetekkel való közös vagy önálló civil szervezetként való pályázás a nem-polgárőrségi állami forrásokra (például NCA-hoz) előfordul, de igen ritka mindkét egyesületnél. Tapasztalataim szerint a bevételek nagy része pályázati úton a polgárőrség felsőbb szintjein keresztül az államtól érkezik. A másik oldalon lehetőségeikhez mérten az önkormányzatok jelennek meg támogatóként. A csákvári interjúk egy anyagilag jobban ellátott egyesület képét rajzolták meg, mint a törökszentmiklósiak.

V.2.2.6.1. Belső források: tagi hozzájárulás és munkavégzés

A polgárőr egyesületek saját forrásait tehát a tagdíj és az esetleges munkavégzésből származó bevételek képezik. A tagdíj összege kezdetben száz, majd néhány száz, manapság maximum (egy-két)ezer forint körüli összeg. Az összes egyesületi bevételeknek csak elenyésző hányadát teszi ki a tagdíj. Ezt az összeget általában a megyei szövetségnek fizetendő egyesületi tagdíjként továbbítják. Többen a helyzet visszasságát emelték ki a tagdíj kapcsán, holott az nem szokatlan jelenség, hogy az önkéntes szervezetek tagjai tagdíjat fizetnek: „Volt, aki azt mondta, szeretne belépni a polgárőrségbe. ’- Mennyit tudsz fizetni [- kérdezte]?’ . Mondom: fizetni?! Ne haragudjál, te fizetsz havonta száz forintot. ... Azt hitte szóval, hogy mi pénzt kapunk ezért.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). „A saját idejüket áldozzák rá, meg ráadásul még tagdíjat ők fizetnek, hogy kimehessenek éjjel ők dolgozni.” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSPI). „Saját forrás a tagdíj, így van, ami azért minimális, nyilván önkéntes alapon csinálunk munkát, és fizetünk is érte, ez elég furcsán hangzik.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

A helyszíntől függetlenül minden interjúból kiderült, hogy a polgárőrök több esetben használják saját eszközeiket szolgálatuk során. Ez az egyesületek alapítása idején megszokott gyakorlat volt, de most is előfordul, hogy a polgárőrök saját autójukkal járőröznek: „Saját kocsival jártunk évek hosszú során keresztül, sőt én még most is, mai napig is sokszor megyek a sajátommal, ha telefonálnak, hogy valakik tekeregnek itt.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). „Csákvárnak az érdekében járkalunk most is, mentesítve a polgárőr autót én például saját autóval járok a kollégával.” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). „Ha szükséges, kocsival én elmegyek, a saját kocsimmal. ... hetvennégy-ezren felül van a kilométerem. Ez a polgárőrség munkája, mind [néhány ezer kilométertől eltekintve].” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI).

A törökszentmiklósi egyesületben került inkább napvilágra, hogy a polgárőrök úgy is segítik járőrözési tevékenységüket, hogy saját pénzükből vásárolnak üzemanyagot. Inkább ezt az áldozatot is vállalják annak érdekében, hogy jelenlétük napi szintű és folyamatos legyen a városban: *„Volt olyan is, megmondom őszintén, hogy mi tankoltuk az autót. ... Inkább hazamentünk, és akkor egy-kétezer forintokat összeszedtünk, tankoltunk.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). Ezt több interjúalany is áldatlan állapotnak érzi. Az interjúk tanúsága szerint az anyagi nehézségek mögött egyébként a támogatások kései utalása áll az önkormányzat, illetve a megyei vagy országos szövetség felől: *„Mert tavalý, ha hiszi, ha nem, úgy volt, hogy ettől is kértem, a másiktól is kértem benzinre pénzt, mert nem volt pénzünk benzinre, már év utolján. ... Mikor kaptuk meg az önkormányzati támogatást? Nekem 130 valahány ezer forintom volt benne, benzinben .... Hát ki volna olyan marha, hogy ezt csinálja?”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A csákvári polgárőrök akut pénzzavarról nem számoltak be. Egyesületük a többletforrás szerzés egy alternatív útját választotta: alkalom adtán munkát vállal. Ehhez nyilván egy munkáltató, pontosabban megbízó is szükséges, az ő esetükben ez az önkormányzat. A „munkavállalás” beszédes példája a szervezet ökonomizálódásának (Czakó 1992). Egy-egy rendkívüli rendezvényen autók parkoltatását, őrzését vállalták el: *„És az önkormányzat, ha olyan rendezvény volt, már akkor is: segítsünk parkoltatásban, autóőrzésben. ... Ugye, itt a Vértes, a tájfutók szeretik, és volt Európa bajnokságnak a futama, három napos, és a kocsik őrzése, parkoltatása. Ezért pénzt kaptunk, és ebből tudtunk létezni.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Egyszer egy falusi rendezvényen büfészolgáltatást kínáltak, ebben a munkában egyes polgárőrök családtagjai is részt vettek. A büfézésből befolyt összegben tudtak formaruhát vásárolni maguknak: *„Tulajdonképpen magunk kerestük azt a pénzt is meg, amin aztán egyenruhát vásároltunk magunknak. Büféztünk. Itt a parkban, rendezvényen.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Meg kellett azt tennünk, hogy munkát vállaltunk. ... És itten vannak, akik bevonták a családjaikat, főztünk, sört mértünk..., hogy tudjunk venni formaruhát, fekete formaruhát. [A polgárőr hölgy helyesel.] Ugyanígy csináltuk, mikor cipőt, jó lenne cipőt venni.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). Törökszentmiklóson az önkormányzat nem lép fel „munkaadóként”, érzésem szerint ennek egyrészt a forráshiány, másrészt a polgárőrséggel való nem túl szoros kapcsolat az oka.

V.2.2.6.2. Külső források: önkormányzat, lakosság, vállalkozók, pályázatok

Az önkormányzatok a polgárőrsek fontos támogatói az egész országban, ugyanakkor az OPSZ adatai szerint az egyesületek harmada, főleg forráshiány miatt semmilyen anyagi, technikai vagy infrastrukturális támogatást nem kap az illetékes helyi önkormányzattól (Polgárőr Almanach 2011:17). Az önkormányzat beépítheti költségvetésébe a helyi polgárőrség működésére adott támogatást, illetve civil szervezetként pályázati lehetőséget biztosíthat a polgárőr egyesületnek. Meglátásom szerint a helyi egyesületnek szentelt önkormányzati költségvetési sornak gesztus értéke, megbecsültség-üzenete is van. Törökszentmiklóson az önkormányzat pályázati úton támogatja a polgárőrséget, és az ezzel való elszámolást igen szigorúan veszi. Az önkormányzati dotáció létét és nagyságát nagyban befolyásolja a polgármester személye, illetve a képviselőtestület összetétele. A rendszerváltás után Törökszentmiklóson jelentősebb támogatásban részesült a polgárőrség, mint most. Az interjúalanyok véleménye szerint az előző polgármester – mivel maga is alapító tag polgárőr volt – sokkal inkább szíven viselte az ügyüket, ez erkölcsi és anyagi támogatásban is manifesztálódott: „... az előző polgármester, ő a polgárőröknek a felszerelését biztosította, tehát kifizette [fejenként 100 ezer forint feletti összegben]. ... Sőt, a volt polgármester az tagja volt, alapító tagja volt. Mondjuk az ő idejében más is volt, mikor ő polgármester volt, ő azért erkölcsileg is, meg az akkori szinten anyagilag is. Mert az indulásnál egy ilyen 100 ezer forinttal támogatta, és '92-ben az egy nagyon nagy pénz volt. Most mint hogyha milliókat adnának.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A törökszentmiklósi elnök is kiemelte, hogy intenzív tevékenységük ellenére az önkormányzat jelenleg nem részesíti a polgárőröket megfelelő erkölcsi és anyagi támogatásban: „Tehát az a helyzet benne, hogy hát most egy kis fájó pont, ami van, mert az önkormányzattól kapunk már 16 éve 500 ezer forintot egy évben. Amit nagyon neheztelek.... ... Tudod, mit ért akkor [16 éve] 500 ezer forint? ... Kétszer egy évben el bírtuk vinni az embereket kirándulni. ... Most? Benzinre nem elég, ide figyeljetelek, nemhogy ruhát vegyek én az embereknek.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Egy másik interjúalany kitért arra, hogy az önkormányzati képviselők saját felhasználható keretükből ajánlanak fel néhány tízezer forintnyi összeget a polgárőröknek: „A képviselők is szoktak adni támogatást. ... van egy keret, amit felhasználhatnak jótekonysági akármikre, és akkor abból támogatják a polgárőrséget. Szoktak adni, hogy

10 ezret vagy 15 ezer forintot. Hát azért az is valami, mert ha már egyszer meg tudjuk az autót tankolni belőle....” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

Csákváron az előző ciklusban a 15 önkormányzati képviselő felajánlotta a fizetését, és azt egyesületek támogatására fordította az önkormányzat, és a polgárőrség is ebből kapott tavalyig. A polgárőr egyesületi elnök kérésére az új polgármesterrel az idén olyan formában építették be a polgárőrséget a költségvetésbe, hogy egy 100 ezer forintos lehívható keretet különítettek el nekik, és azt költhetik el, ha szükségük van rá. Ezt szerződésben is rögzítették.

Mind a törökszentmiklósi, mind a csákvári polgárőrök arról számoltak be, hogy a lakossági, helyi szervezeti és vállalkozói anyagi támogatás alkalomszerű, sokszor nem kiszámítható. Első megközelítésben egyik szervezet sem tájékoztatott aktív és rendszeres „civil” adományozókról: *„Nem, nem, nincs rendszeres. ... Tehát ki hogy, mikor eszébe jut, ad, most azért nem annyira. Nyilvánvalóan a válság. Meg lehet, hogy talán egy-kettő, aki hivatkozik a válságra, inkább örül, hogy nem kell adni.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Később, amikor az interjú során jobban belemélyedtünk a témába, találtak egy-egy állandó támogatót is. Csákváron ilyenként neveztek meg egy nonprofit szervezetet, egy természetvédelmi közalapítványt. Törökszentmiklóson pedig egy mezőgazdasági munkagépeket előállító vállalat jelenik meg aktív mecénásként. A korábbi időszakban valamivel nagyobb volt a vállalkozók adakozó kedve. Az egyik törökszentmiklósi interjúalany szerint régebben a polgárőröknek való adományozás mintegy státuszszimbólum is volt: *„Merthogy előtte státuszként adott, most meg azt mondja, hogy nem, mert hát válságban vagyunk, és nem tudunk adni.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). A csákvári elnök megemlítette, hogy ha a polgárőrök személyesen kérnének segítséget a helyi vállalkozóktól, biztosan kapnának is, de úgy érzem, az effajta kérés távol áll az ő jellemétől: *„Volt olyan időszak, amikor a vállalkozók több pénzt adtak vagy például ingyen buszt biztosítottak [kirándulásra]. ... Kevés vállalkozó érzi szívügyének. ... Hát tulajdonképpen, ha netán itt valami olyan volna, hogy kéne valamelyik vállalkozóhoz odamenni, hogy segíts ebben vagy abban, akkor segítene, de nem jellemző. Én legalábbis nem megyek. Volt, aki fölajánlotta már.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Az előző elnök több alkalommal kért és kapott támogatást a helyi vállalkozóktól. Így volt ez például a Csákváron megrendezett első, 1997-es Fejér megyei polgárőr nap alkalmával, amikor is az erdészettől például 50-60 kg vadhúst, a boltosoktól sört, üdítőt, kenyeret kaptak.

Mind a törökszentmiklósi, mind a csákvári egyesület aktívan pályázik a megyei és országos szövetségnél. Törökszentmiklóson az egyik szolgálatvezető (az elnök fia), Csákváron az elnök írja a pályázatokat. A csákvári elnök elmondása szerint az egyesületi pályázatokat a megyei szövetségnek nyújtják be, és a megye összesíti és továbbítja azokat az OPSZ felé. Az OPSZ-től kapott pályázati pénzek kapcsán mindkét egyesületi elnök problémaként említette meg, hogy az összegek utalásában jelentős csúszások fordulnak elő, és így az elköltésre és az adminisztrálásra nagyon kevés idő marad: *„Csak itt is lehet, hogy a határidővel lesz gond. ... Tavaly is az volt a legnagyobb gondunk, hogy most azonnal el kell költeni. De nehogy egy fillért is visszautaljunk, mert az külön tortúra. ... A végén már vettem 2 db tollat 120 forintért.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Az idén a pénz felét júniusban kapta meg a csákvári egyesület, és azzal el kell számolni októberig. A másik felét augusztusban utalják, és eredetileg december 31-ig kellett volna elkölteni, de most – szerencsére – kitolták a határidőt február 1-ig. A csákvári polgárőrök idén 400 ezer forintot nyertek pályázaton, és ez az elnök szerint – ha a szolgálati gépkocsival nem lesz nagyobb gond – fedezi is az egyesület kiadásait. Törökszentmiklóson ennél rosszabb a helyzet, ugyanis az egyesülethez az interjúk időpontjában (2011. július 1-2.) még nem érkezett meg a támogatás. Ebben az is közrejátszhat, hogy az egyesület nem adta le a megyének a büntetlen előéletéről szóló nyilatkozatot, valamint nem újították meg az aláírási címpéldányokat. Törökszentmiklóson tavaly három tevékenységre nyújtottak be pályázatot, 24 órás szolgálat, Egy iskola egy polgárőr és SZEM mozgalom témákban. Az elnök elmondása szerint ezekre 800 ezer forint körüli összeget nyertek el az OPSZ-től.

A pályázati elszámolás igen szigorú feltételekhez kötött. Egyáltalán, mind az állam, mind az OPSZ nagy adminisztratív és pénzügyi fegyelmet követel meg a polgárőr egyesületektől. A pontos elszámolás nagyban segíti az átláthatóságot, a pályázati pénzek útjának követését, a szervezeti ügyintézőktől pedig szakszerűséget és odafigyelést igényel. A bürokratizálódás és professzionalizálódás fontos elemei ezek: *„... naplófőkönyvet kell vezetni ugyanúgy, mint bármilyen más szervezetnél.... ... Ami meg pályázati pénz, az meg aztán iszonyú szigorú. ... Azonkívül naprakész pénzügyi elszámolás kell nekik. Tehát ha én most veszek fel ebből a pénzből, és elköltöm, azt azonnal be kell írni máris a naplófőkönyvbe, hogyha bármikor jönnek [ellenőrizni]. Ráírni a számlára, hogy milyen pályázat, stb., stb..”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI). Törökszentmiklóson a gazdasági vezető, illetve az egyik szolgálatvezető (az elnök

fia) foglalkozik a gazdasági, pénzügyi, pályázati és egyéb adminisztrációs ügyekkel. Csákváron ezeket a feladatokat egy személyben az elnök látja el.

V.2.2.6.3. Infrastruktúra

A megyei szövetségek és helyi egyesületek székhelyüül szolgáló helyiségeket sok esetben az önkormányzat bocsátja a szervezetek rendelkezésére, mintegy támogatása jeléül, ingyen. Az OPSZ adatai szerint a helyi polgárőr szervezetek kétharmada jut így irodához. Így van ez Csákvár esetében is. A polgárőrök a könyvtár épületén belül kapnak egy pihenőszobának nevezett helyiséget, amelynek az önkormányzat fizeti a rezsijét is. Az Internetet is átvihetnék ebbe a szobába a könyvtárból. *„De nem kell. Én itthonról a sajátomon elintézek mindent, még az adóbevallásokat is. Mert „cég” vagyunk [mosolyog].* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). Törökszentmiklóson ez másképp van, a polgárőrök bérleti díjat fizetnek az általuk használt helyiségért, és számláikat is maguk rendezik. Ez részben szerintem az önkormányzattól való hűvösebb viszonynak köszönhető. Jellemző módon inkább az elnök házában tartják a megbeszéléseket. A polgárőr iroda hivatalosan a Kossuth Lajos u. 112-ben van, de „... *annyian nem féruink el, tán mint itt.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI) – utalt az elnök arra a kisebbecske szobára, ahol ültünk. A törökszentmiklósiak is az otthoni Internetet használják az egyesület ügyeinek intézésére. Az otthon és az iroda tehát nem válik el a két szervezet esetében. A távmunka és az Internet világában ebből nem vonható le messzemenő következtetés a szervezetek szakszerűségét illetően.

Jelenleg az országban a polgárőr egyesületek jó része rendelkezik gépkocsival, ahol nem, ott a tagok saját autóikkal járőröznek. Törökszentmiklóson és Csákváron is van polgárőr autója az egyesületnek, de mindkét helyen előfordul, hogy a tagok saját autójukat használják. Különösen igaz volt ez arra az időszakra, amikor pályázati lehetőségek még nem álltak rendelkezésre. A törökszentmiklósi polgárőrség nehézkesen jutott autóhoz, végül az OPSZ elnökének személyes, de „szakmai” alapú közbenjárása segítette egy szolgálati Suzukihoz az egyesületet: *„...nagyon nehezen kaptunk polgárőr kocsit. ... Végül is utána tényleg egy ilyen személyes, hogy ... [az OPSZ elnökének] lett szólva, és akkor ő.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

Csákváron az egyesület korábbi két autóját, egy Ladát és egy Skodát, a rendőrségtől kapta, már kiszolgált állapotban. Ezen gépkocsik biztosítási költsége nem az egyesületet terhelte, a jelenlegi gépkocsi után ők fizetik a biztosítást. Csákváron két éve elkezdtek másik autóra pénzáradományokat gyűjteni – nem túl nagy sikerrel –, mert túlságosan magas volt az aktuális javítási költség, mire egy hölgy ajándékba adta saját, Daewoo

Nexia típusú gépkocsiját a polgárőrségnek: „*Hát én is ebben az újságban olvastam, a [Csákvári] Hírmondóban, hogy hát keresnek autóra pénzt vagy pediglen autót. Aztán akkor mindjárt hívtam is a ... [SZEM elnököt, polgárőrt], hogy mi újság van.*” (Csákvári szomszédfigyelő 4 CSI, az ajándékozó). Ezt a gesztust a csákvári polgárőrök megbecsülésük jeleként értékelik, igencsak méltányolják, és egyik interjúban sem mulasztották el megemlíteni: „*Tavalyelőtt egy hölgy felajánlott nekünk egy autót, egy Daewoo Nexiát. ... Nagyon jó érzés volt.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). „*És akkor odaadta. ... nagyon megkímélték ezt az autót, egy Daewoo-t, és nekünk adta. És simán eladhatta volna, szerintem 1 millió forint felett bőven.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

Amint azt az egyik interjúalany is megemlíti, a céges gépkocsiadó fedezetét az OPSZ bocsátja a szervezetek rendelkezésére. Az említett polgárőr bár hálásan, mégis kritikusan nyilatkozik erről. Szerinte egyszerűbb lenne elengedni a cégautó adót, mint többször „megjáratni” ezt az összeget: „*Ez nagy gond, különben szerintem máshol is, hogy gépkocsi cégadót fizetnek. Inkább adnák segíteni ezt a pénzt, segítség címén akármelyik polgárőr egyesületnek. ... állam bácsi ad pénzt a polgárőr szövetségnek, az leadja nekünk, mi visszafizetjük állam bácsinak. És akkor negyedévente jelentést kell róla, hogy befizettük, beküldöm a banki átutalást.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

A törökszentmiklósi polgárőrök olyan előfizetéses mobiltelefon díjsomagot használnak, amellyel egymással ingyen beszélhetnek. A csákvári egyesületnek van egy mobiltelefonja, azt az elnök ajánlotta fel tavaly használatra a szervezetnek addig, amíg ő az elnök. Ezen felül mindenkinek van saját mobiltelefonja, és ezt használja szolgálat során. Tavaly a sokat szolgálatban lévők kaptak 5 ezer forint telefonköltség támogatást, ami az elnök szerint 2 évig kitart, mert olyan sokat nem telefonálnak.

Az országban több településen működik lovas polgárőrség. A törökszentmiklósi egyesületnek is volt lova, de csak egy hölgy tudott járörözni vele, így nem tudták kihasználni: „*Túl is adtunk rajta, mert arra ember is kéne.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

Mindkét polgárőr szervezetre igaz, hogy igencsak takarékoskodik. Ez Csákváron nem feltétlenül a pénzhiányból, hanem az elnök jelleméből fakad: „*Ilyen kis szervezetnek még a postaköltség is sok, sok esetben. Most megmondom őszintén, nem szórom a pénzt, itthon sem, ott sem. És még azt is megcsináltam, hogy ne küldje ki ... [az egyesület bankja] a borítékban, hogy hónap végén ennyi a pénzünk. ... Van olyan hónap, hogy 2000-2500 forintot megspórolunk.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

V.2.2.7. Szelektív ösztönzők

A polgárőrök szelektív ösztönzőin belül beszélhetünk pozitívokról és negatívokról - igaz, utóbbi viszonylag ritkán érhető tetten a polgárőr mozgalomban -, illetve belsőkről és külsőkről. Belső szelektív ösztönzők azok, amelyek a polgárőrség intézményén belülről érkeznek, indirekt vagy direkt módon, ezek a polgárőr szimbólumok, megyei és országos polgárőr elismerések, kitüntetések. A külső szelektív ösztönzők közé azokat sorolom, amelyek a külvilág – az állam, az önkormányzat, a helyi szervezetek és a helyi közösség - felől érkeznek. Ezek sok esetben a szelektív ösztönzők társadalmi válfajához tartoznak (Olson 1965). Először a polgárőr mozgalmon belüli ösztönzőkre térek ki állami, megyei és helyi egyesületi szinten. Ezek után a külvilág felől érkező ösztönzőket vizsgálom. Nem elhanyagolható szelektív ösztönző az anyagi támogatás, amely a megyei és országos polgárőr szövetség, az állam, a helyi önkormányzat, a vállalkozók és a lakosság felől érkezik. Erről bővebben az V.2.2.6. Finanszírozás, infrastruktúra című pontban volt szó.

V.2.2.7.1. Polgárőrségen belüli szelektív ösztönzők

A helyi polgárőr egyesületi tagság egy különleges identitást kínál, és hozzáférést azokhoz a szimbólumokhoz és megkülönböztető jegyekhez, amelyek csak a polgárőröket illetik meg. A polgárőr először is formaruha viselésére jogosult, amely formaruha a kívülállók nagy részének szemében tekintélyt kölcsönös viselőjének. *„Tulajdonképpen nem feltétele a polgárőrnek, hogy egyenruhája legyen, de hát azért tudják, hogy ha ilyenben járnak, egy kicsit meghunyászkodnak. Legalább addig, amíg az ember elgurul autóval mellettük.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). 1999-ben terveztek tömegesen formaruha-együttest a polgárőröknek: nyári és téli dzsekit, átmeneti öltözetet, hosszú és rövid ujjú inget, mellényt, nyakkendőt, sapkát, pólót, ballonkabátot és nadrágot. Az OPSZ lehetőségeihez mérten támogatja a helyi egyesületek uniformis vásárlását: *„... az Országos Polgárőr Szövetség úgy döntött, hogy legyen egységes, hogy ne mindenféle ruhában járjanak a polgárőrök, ezért ő támogatja. Tehát ebből kapunk egy központi keretet...”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). A 2011. XL. számú másodszor módosított polgárőr törvény megtiltotta a megtévesztő formaruha viselését, illetve azt, hogy az hasonló legyen a rendvédelmi szervekéhez. Az OPSZ által kibocsátandó új formaruhát a törökszentmiklósi elnök így írta le: *„Hát az új [formaruha], én tudtom szerint olyan, ... középen hátul kék, világoskék betét lesz, arra lesz ráírva polgárőrség, fényvisszaverősen. Akkor felülre kék,*

világoskék szalag jön, mind a két vállról, a rendőröknek van piros.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 alapító tag CSI).

A polgárőr egyesületi tag polgárőr igazolvánnyal is rendelkezik. A hamisíthatatlan, sorszámozott polgárőr igazolványt 1998-99-től kezdve állítják ki. 2011-től új rendszerű, kitöltött igénylőlap alapú gyártásban készülnek az igazolványok (Polgárőr Almanach 2011). A polgárőr névre, és polgárőr igazolvány számra szóló, világoskék szolgálati jelvény viselésére is jogosult, amelyet formaruhája bal felső részén helyez el. Azon túl, hogy a polgárőr igazolvány és jelvény szimbólum értékkel bír, a pontos beazonosíthatóságot, illetve az esetleges visszaélések megakadályozását is biztosítja. Ezt a csákvári elnök így fogalmazta meg: *„A jelvényre meg én úgy gondolom, szükség van, mert ez sorszámozott, és nyilvántartható, és a rendőrségnél is nyilván van tartva, hogy beazonosítható legyen az, aki ott volt. Ugyanis polgárőrök nevében is már volt olyan, hogy valaki azt mondta, hogy ő polgárőr, és mégsem volt az.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A polgárőr formaruha, igazolvány és jelvény egyértelműen meghúzza az országos hatókörű szervezet határait, egyértelműen elkülöníti a tagokat a kívülállóktól. 2010-től a polgárőr fogadalomtétel⁶⁰ is az egyesületi tagság feltételévé vált. A magyarországi polgárőr mozgalom hivatalos szlogenje a „Polgárőrök a biztonságos Magyarországért”. A polgárőrök értékeit, vállalásaikat a Polgárőr Indulóban is hangzatosan összefoglalták.

A polgárőr szolgálati autó is megkülönböztetett jelzéssel van ellátva egy „civil” gépjárműhöz képest: kék „Polgárőrség” felirat és fényhíd látható rajta. A csákvári elnök szerint e két jelzés nem mindig biztosít megfelelő láthatóságot a polgárőr autónak például köd, eső vagy hó esetén, ezért ő azon fáradozik, hogy hivatalosan használhassanak olyan sárga lámpát, amellyel az ún. lassú járművek közlekedhetnek. Erre egyelőre a polgárőr törvény nem ad felhatalmazást. A polgárőrség jelenlétét az országban sok helyen már a település közigazgatási határánál például „Településünkön polgárőrség működik” felirattal jelzik minden oda látogatónak. Ezt sem Törökszentmiklóson, sem Csákváron nem tapasztaltam.

Az OPSZ több médiumon keresztül kommunikál tagjaival és a külvilággal. Az OPSZ 1994 óta havonta kiadja a Polgárőr Magazint, a Zsaru Magazin pedig egy oldalnyi színes felületet biztosít heti számaiban a polgárőröknek. Működik a Polgárőr Rádió, illetve az OPSZ, a megyei szövetségek és helyi egyesületek is jelen vannak a világhálón.

---

⁶⁰ A polgárőr fogadalmat 16. számú melléklet tartalmazza.

Az OPSZ egyéni és egyesületi szinten többféle kitüntetéssel jutalmazza kiemelkedően teljesítő tagjait. Az 1997-2001-es elnökségi periódusban hozták létre az Év Polgárőre kitüntetést, és azóta mintegy 300 polgárőr részesült jutalomban, kitüntetésben. Az OPSZ Alapszabálya értelmében a következő polgárőr jutalmak adományozásáról az elnökség dönt: az Év Polgárőr Egyesülete, az Év Polgárőre, az Év Polgárőr Pedagógusa, Polgárőr Város, Polgárőr Község, Fővárosi Polgárőr Kerület, Szolgálati Emléklap, a Polgárőrség Sajtódíja, Kopácsi Sándor Érdemrend és OPSZ Aranygyűrű. A felsoroltak között vannak pénzjutalommal járó és anélküli kitüntetések is. Ezek közül a Kopácsi Sándor Érdemrenddel polgárőröket és a polgárőrségért sokat tett nem polgárőröket is jutalmaznak. Az Év Polgárőr Egyesülete és az Év Polgárőre díjat megyénként és Budapesten 5-5 polgárőr egyesület, illetve polgárőr kapja meg minden évben. Az egyik csákvári interjúalany elmondása szerint a kitüntetésekre – konkrétan az Év Polgárőr Egyesülete és az Év Polgárőre került szóba – történő jelölés és kiválasztás a teljesítmény alapján történik. A díjak odaítélése tehát meritokratikus alapú: *„Összegyűjtjük a megyében azokat a polgárőr szervezeteket – mint mondom, hogy tagja vagyok az elnökségnek -, hogy ki mennyi szolgálatot tett le, egy főre körülbelül hány óra jutott itt szolgálatban ....”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

Az Év Polgárőr Egyesülete címet 2010-ben a törökszentmiklósi, 2004-ben a csákvári egyesület nyerte el. A törökszentmiklósi egyesület kitüntetésében nagy szerepet játszott az országban egyedülállóan kiterjedt SZEM mozgalom. A törökszentmiklósi elnök 2006-ban elnyerte az Év Polgárőre címet, a volt csákvári egyesületi elnöknek pedig 2011-ben adományozták a Polgárőr Érdemkereszt arany fokozatát. Az Év Polgárőre címen felül Törökszentmiklóson mind az elnök és szolgálatvezető fia, mind az egyesület több kitüntetést kapott, ezeket az interjú során volt alkalmam meg is tekinteni. Két törökszentmiklósi vélemény szerint helyi egyesületük megfelelő elismerésben részesül mind a megye, mind az országos szövetség felől. Ennek egyik jele az volt, amikor az OPSZ elnöke meglátogatta szervezetüket. *„Hiszen megyei szinten is majdnem minden évben van, hogy törökszentmiklósi polgárőr valamilyen elismerésben részesül, vagy a szolgálati idő alapján vagy egyéb tevékenység alapján. ... tehát én azt mondom, hogy ha valaki tevékenyen részt vesz, és olyan tevékenységet folytat, amire fel is figyelnek, annak megvan az elismertsége.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). *„...amikor polgárőr napot szerveztünk, eljött, itt volt személyesen [az OPSZ elnöke]. Meg, ugye, ezzel is akarta jelezni, hogy hát elismeri a munkánkat, hogy a mienk az egyik legjobb [polgárőr egyesület].”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

Ugyanez a törökszentmiklósi polgárőr valamint az elnök bár méltányolja a felsőbb szintű polgárőr szövetségektől érkező jutalmakat, mégis úgy érzi, hogy egyesületüket és munkájukat nem a megérdemelt és nem a legmegfelelőbb módon becsülik meg: „... például akár a gépjármű adásnál is nehézkesen mentek a dolgok, nagyon nehezen kaptunk polgárőr kocsit.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). „Szóval a vezetéshez sok minden nem jutott el, mint amennyinek el kéne jutni. ... Én nem nagyon örülök ennek a fényképezésnek, a szereplésnek, mit tudom én. Nem olyan ember vagyok én.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

Minden évben országos és megyei polgárőr napot szerveznek. A '90-es évek közepétől több éven keresztül a Szent György nappal szomszédos hétvégén szervezték meg az országos polgárőr napot. A 2006-os törvény július első szombatját rögzíti országos polgárőr napként. 2011. július 2-án 17. alkalommal rendezték meg az ünnepséget Gyenesdiáson. A csákvári polgárőrök büszkén számoltak be róla, hogy az első Fejér megyei polgárőr napnak Csákvár adott otthont 1997-ben. Az akkori elnök megkeresésére a helyi vállalkozók is aktívan támogatták ezt a sikeres rendezvényt: „... egy fillér nélkül belevágtunk, és meg tudtuk szervezni. ... „Ősszekunyiztunk mindent, és így megtartottuk.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). ” ... azóta is minden évben kérnek bennünket, hogy nem akartok megint rendezni?” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI).

Ahogy azt már az V.2.2.3.4. pontban is kifejtettem, a polgárőrök oktatásának a szakszerűség biztosítása (Czakó 1992) mellett egyfajta pozitív szelektív ösztönző (Olson 1965) hatása is van, továbbá újabb megkülönböztető jegyet jelent a laikusok és a beavatottak között. Az oktatás polgárőr mozgalmon belüli szelektív ösztönző léte különösen az emeltszintű szakmai továbbképzés szintjétől kezdve erősödik fel. Ettől az etaptól kezdve ugyanis csak az arra alkalmasak, az egyesületi elnökök által javasoltak, és a megyei elnökök által „kiválasztottak” részesülhetnek oktatásban.

A helyi egyesületek negatív és pozitív szelektív ösztönzőket egyaránt alkalmaznak. A legáltalánosabb és legsúlyosabb negatív szelektív ösztönző a szervezetből való kizárás. Olson (1965) is kiemeli, hogy a kizárást a magánintézmények gyakran alkalmazzák társadalmi szelektív ösztönzőként. Erre a törökszentmiklósi és csákvári polgárőrök életében egyaránt akadt példa. Mindkét egyesületben előfordult, hogy ittasság, „polgárörhöz méltatlan viselkedés” miatt kellett kizárni egy-egy tagot: „Az is kizáró ok – hát ilyen is volt már sajnos -, azért ki kellett zárni embereket, mert ittasan voltak szolgálatban. Kész.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). „És szomorú, hogy 15 éves -

16 éves tagság után kell egy embertől megválni, nekem nagyon rosszul esik. ... Én nem engedem az embereket lejártni, magamat se. Mert nem azt mondják X-Y, hanem azt mondják, polgárőr.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). A törökszentmiklósi elnök a polgárőr renomé megőrzését is szem előtt tartva hozza meg a szervezetből kiutasító döntéseit, amelyet saját hatáskörben tart fenn. A felmondásból három példányt készít, egyet az egyesületnek, egyet a rendőrségnek és egyet saját magának. Csákváron egyik társuk kizárásához vezetett az is, amikor kiderült, hogy büntetett előéletű: *„Volt olyan, aki bakizott, azért kellett kizárni.... És sajnos még olyan is volt, hogy büntetett előéletű szivárgott be közénk, és akkor derült ki, mikor még egy bűncselekményt elkövetett, hogy édesapa, te már voltál büntetve.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). Aki visszaél az igazolványával és vélt hatalmával, azt kizárják, Csákváron volt is erre konkrét példa. Csákváron egy további tagot azért zártak ki, mert nem tett eleget polgárőri kötelességének: *„Elfelejtett jönni szolgálatba is meg a rendezvényünkre is. ... aki 6 hónapig nem látogatja a polgárőr szervezetet, nem jár szolgálatba, nem fizeti a tagdíjat, az automatikusan kizárja magát. Ez így van az alapszabályban, és be kell tartani.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). Az egyesületekben előforduló kizárásokat egyetlen interjúalany sem kérdőjelezte meg. Más csoporton belüli negatív szelektív ösztönzőre nem derült fény az interjúk során.

Egyesületen belüli pozitív szelektív ösztönzőknek foghatók fel a tagok - és esetenként családtagjaik - részvételével tartott informális összejövetelek, kirándulások. Ide sorolhatók azok az események is, amikor közeli vagy távolabbi polgárőr egyesületekkel találkoznak a polgárőrök. A csákváriak évente rendszeresen összejönnek egy-egy környékbeli polgárőr egyesülettel is. Törökszentmiklóson az utóbbi időben nem igazán szerveznek kirándulásokat, mivel nincsen rá fedezetük. Idén még az országos polgárőr napon sem tudtak részt venni. A múltban ez másképp volt: *„Kétszer egy évben el bírtuk vinni az embereket kirándulni. Egerbe, erre-arra. ... Tudtunk nekik valami jót csinálni, hogy itt a lakosságért járják a várost ingyen és bérmentve.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Mindkét egyesület beszámolt egyesületen belüli közös főzésekről, együtt étkezésekről (a kommenzalitás az összetartozás, a „rendiség” egyik velejárója Weber (1987) szerint), mint fontos csoport- és közösségépítő mozzanatról:

„- Főztünk jó ebédeket. (Csákvári polgárőr 4 alapító tag CSI).

- De jó! Az nagyon fontos.

- Fontos. ...hogy legalább egy évben egyszer összejyjünk egy jó beszélgetésre, egy jó szarvas pörköltre vagy vaddisznó pörköltre, meg egyet együnk-igyunk, stb., erre szükség van. (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

Csákváron a polgárőr gyűlések helyszínéül szolgáló pihenőben minden év végen polgárőr évbúcsúztatót tartanak. A pozitív társadalmi szelektív ösztönzők közé sorolható az egyesületi elnökök polgárőr társak iránt mutatott megbecsülése és tisztelete, a csoport iránti elkötelezettség és felelősségvállalás, a tagokkal, egyesületi tisztségviselők való elégedettség: „*És tisztelem, becsülöm, szeretem őket .... Meg vagyok vele [a helyettesemmel] elégedve az az igazság. Mert ha én nem vagyok, őneki muszáj belépni, és őneki is tudni kell minden mozgásról, mert ha nem tudná, akkor jól nézünk ki.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). „*Mindent a csapatért a mai napig is.*” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI).

V.2.2.7.2. Polgárőrségen kívüli szelektív ösztönzők

A külső szelektív ösztönzőkön az állam, önkormányzat, vállalkozók és lakosság felől érkező pozitív és negatív visszajelzést, anyagi és nem anyagi elismerést értjük. Számos jele van annak, hogy az állam komolyan veszi a polgárőr mozgalmat. A polgárőrség kiemelkedően közhasznú szervezetté való besorolása és a polgárőrök közfeladatot ellátó személlyé nyilvánítása 2000-ben, a polgárőr törvény 2006-ban az állami elismerés jeleként is felfoghatók. Mindezeknek gesztus üzenete is van a polgárőrség felé: „... a polgárőr törvény értelmében azért most más közfeladatot ellátó személynek számítunk, mert közfeladatot ellátó tevékenységet folytatunk. ... Hát egyrészt gesztus értéke is van....” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

Az állami megbecsültségnek közvetlen és kézzel fogható jeleit is tapasztalhatjuk. Dr. Pintér Sándor belügyminiszter „a példamutató szolgálat és helytállás jelképeként” 1999. május 22-i hatállyal zászlót adományozott a polgárőrségnek. Mádl Ferenc 2001-ben, a polgárőrség fennállásának 10. évfordulóján, Sólyom László 2006-ban, a 15., és Schmitt Pál a 20. születésnapon részesítette köztársasági elnöki elismerésben és köszönetben a mozgalmat (Polgárőr Almanach 2001, 2006, 2011). Több polgárőr vezető részesült rangos állami kitüntetésben. 2005 és 2010 között összesen 17-en vehettek át érdemrendet vagy érdemkeresztet, köztük dr. Túrós András, az OPSZ elnöke a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztje polgári fokozatát 2007-ben (Polgárőr Almanach 2011). Az OPSZ megítélése szerint 2009-ben a polgárőrség soha nem látott figyelemben részesült a kormány részéről. Az OPSZ a parlament honvédelmi bizottsága

előtt számolt be tevékenységéről 2009 októberében. A polgárőrségnek juttatott növekvő anyagi támogatás is a megbecsültség jeleként értékelhető.

Már az önkormányzattal folytatott együttműködés jellemzése során (V.2.2.5.2.) is kitértem rá, hogy a törökszentmiklósi egyesületi tagok jó része szerint az önkormányzat valamivel nagyobb elismerésben is részesíthetné őket. „... 20 éves a polgárőrség, de egyetlenegy önkormányzati képviselőnek nem jut eszébe, hogy segítsünk már ezeken a szerencsétleneken valamit. Ingyen dolgoznak, bérmentve .... Hát van olyan, mikor jubileumi idő, év van, bejönnek polgármesterek [a megyei polgárőrgyűlésre, Szolnokra]..., polgárőr elnököt ezt vagy azt jutalmazták. Hát sajnós én ezt nem vettem észre Törökszentmiklóson. ... Nem az elnököt kell jutalmazni, mert az semmi. Jutalmazták a tagokat.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Tavaly ugyanakkor az önkormányzat négy polgárőrt 5 ezer forintos vásárlási utalvánnyal jutalmazott meg. Igaz, a szervezésbe csúszott némi hiba, de végül az elismerést méltó körülmények között adta át a polgármester asszony a kiemelkedően teljesítő polgárőröknek. A csákvári polgárőrök alapvetően elégedettek az önkormányzati támogatással.

A törökszentmiklósi polgárőrök kizárólag pozitív lakossági visszajelzésről számoltak be jelenlegi munkájukat illetően. Az egyik törökszentmiklósi interjúalany szerint a lakossági ellenérzés csak a kezdeti, kilencvenes évek eleji időszakra volt jellemző, de ez ma már a múlté: „Ugye, eleinte... rossz szemmel is nézték. ... De utána ez feloldódott az egész dolog, aztán utána ez sokkal jobb lett.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

Csákváron jelenlegi negatív felhangok is hallhatók. Több csákvári polgárőr egyöntetűen azt említette meg, hogy a lakosok mintegy felelősségre vonják a polgárőröket, ha rongálást vagy egyéb szabálysértést, illetve bűncselekményt tapasztalnak: „... én a munkahelyen is többször hallottam, hogy ilyenkor hol vannak a polgárőrök, ha mondjuk, loptak a temetőből virágot, stb.. Mindenhol nem lehet ott állni sajnós, és hát az embernek munkahelye is van.” (Csákvári polgárőr 2 CSI). „A nagy elégedetlenség akkor van, ha netán tán történik valami..., akkor azt mondják, hogy hol voltatok?” (Csákvári polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSPI).

A negatív lakossági reakcióra konkrét példát is említettek a csákvári polgárőrök. A lakosok közül volt, aki nehezményezte, hogy a polgárőrök járőrözés során rendellenességet tapasztalva cédulát hagytak az üdülőjénél: „Volt, aki meg azt mondta, ha még egyszer beteszed ide a lábad, följelentelek birtokháborításért. ... Na, hát a köszönet az önkéntességünkért sokszor, sok esetben.” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag

CSI). *„Viszont volt kint az üdülőterületen ilyen..., odatettük a polgárőrök, hogy ekkor meg ekkor itt jártunk, nyitva volt az ajtó .... És azt mondta, ha még egyszer meglát ott valakit, elveri egy fadarabbal a lábát.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI).

Egy törökszentmiklósi és egy csákvári interjúalany szerint - érthető módon - azok nem szeretik a polgárőröket, akiknek „vaj van a fülük mögött”, és azok nehezményezik, hogy fellépnek ellenük. Mind a törökszentmiklósi, mind a csákvári polgárőrök úgy érzik, hogy az is a lakossági elismerés hiányaként fogható föl, hogy mindkét egyesületben kevesen vannak, és kevesen is csatlakoznak hozzájuk: *„Olyan sokan beállni nem akarnak közénk.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A megbecsültség hiányának, illetve a polgárőrséghez való csatlakozás elutasításának okát az érdektelenségnek vagy az ingyenes szolgáltatást nem értékelő magyar mentalitásnak tudja be egy-egy interjúalany: *„Mondom, én inkább azt hiányolom, azt tartom kevésnek, hogy a lakosság körében kevesen vannak azok, akik ebben az önkéntes munkában részt szeretnének vállalni, aktívan. Hogy ez érdektelenségből fakad vagy egyéb más oka vagy indoka van, azt nem tudom.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). *„Tehát nem igazán becsüli meg senki azt a munkát, amit a polgárőr csinál. ... Hát ez ugyanúgy van mindig, ami ingyen van, az nem értékes. Tehát ilyen a magyar mentalitás.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

Piaci értéken mérhető pozitív szeletív ösztönzők az országosan igénybe vehető polgárőr kedvezmények. Ezek mára szép számmal érhetők el az érvényes polgárőr igazolványt felmutatók számára. Az egyes kereskedelmi és szolgáltató cégek általában 10% engedményt nyújtanak a polgárőröknek, a skála egyébként 5-től (pl. Mozart Souvenir) akár 30%-ig terjed (T.G.I. Friday). Az OPSZ honlapja közel ötven felajánló vállalkozást közöl, ez sok száz kedvezményt nyújtó helyet jelent.⁶¹

A csákvári egyesület elnöke tájékozott a polgárőr kedvezményeket illetően: *„... a polgárőr igazolványunk ..., ha azzal én odamegyek a benzinkúthoz, akár saját autómmal is tankolni, 5%-kal olcsóbban adja. ... Aztán vannak ilyen üzletek, ahova az*

---

⁶¹ A felajánló szervezetek listája: Magyar Autóklub (térítésmentes és kedvezményes tagjegyek), Morgó Vendégház, Família Apartmanház, Digimix (műszaki cikkek, egyenruha), GSZK Kft. (formaruha), Biztor Alkusz Kft., Outdoor Expressz, PTTSystems (adóvevő), T-Mobile, Mándol és Társa (autójavítás), Startautó Kft., KÖBE (gépjármű biztosítás), Flopex Bt., Deep Blue Diving Team Hungary, Biztonságos Minibusz, Rózsawagen, NovX Kft., Kyo Ki Do Doyo Harcművészetképző, Orosz Tibor turisztikai vállalkozó. Az Euro Diszkont Club (EDC) az alábbi márkákat kínálja kedvezményesen: Burger King, Duran szendvics, T.G.I. Friday, Roosevelt önkiszolgáló gyorsétterem, Juice Bar, Danubius Hotels Group, City Taxi, Vita Ágyak háza, Novetex matrac, Pilkington Autóüveg Centrum, Unix autóalkatrészek, AKH Abroncs Kereskedőház, Agip, Játékvár, OptiRex, Stadler, Oázis Kertészet, Gravír Expressz, Otherside, Kikol, Thomas, Konkurencia Fehérnemű, By Nature Cosmetics, Ez Wash, Harmat Textiltisztító Kft., Mozart Souvenir. A kedvezmények igénybe vételéhez az érvényes polgárőr igazolványon található EDC logó szükséges.

ember bemegy, az Unix, az egy elég nagy országos autóalkatrész forgalmazó cég, ... 5%. Van, ahol 3 van. Van ilyen, hogy, mit tudom én, üdülni akar menni netán az ember, ... az Adria partján, Horvátországban valahol, kedvezményt ad a polgárőröknek. ... Akkor is végül is ez egy jó gesztus. Van sok ilyen⁶².” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A törökszentmiklósi elnök és az egyik polgárőr nem ismeri és nem is veszi igénybe az említett kedvezményeket. Az elnök elmondta, hogy a törökszentmiklósi polgárőrök olyan előfizetéses mobiltelefon csomagot használnak, amellyel az egyesületi tagok egymással ingyen beszélhetnek: *„Tehát nekünk ez az egy, ami van.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A törökszentmiklósi elnök arról számolt be, hogy néha a rendőrség is megkérdezi a SZEM mozgalmi tagokat, mennyire elégedettek a polgárőrök munkájával, hogy látják-e őket rendszeresen járőrözni: *„Az a helyzet benne, hogy én [rendőrrel] voltam az egyik utcában, az egyik körzetben, és kérdezte a rendőr, hogy van a polgárőrséggel megelégedve. Hű, nagyon jól, mondta.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A negatív lakossági reakció mellett azért még Csákváron is minden interjúban megemlítik, hogy a polgárőrök sok pozitív megerősítést is kapnak. Ahogy arra már az V.2.2.6.3. pontban kitértem, Csákváron egy – azóta SZEM mozgalmi taggá lett - hölgy autóját a polgárőrségnek ajándékozta elismerése jeléül: *„... sokan megállítanak bennünket, hogy hogyan tudnának segíteni. Például egy ilyen akcióban kaptunk egy járőrautót..”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). Mindkét egyesületben kitértek arra, hogy a helyiek (Törökszentmiklóson a lakosok, Csákváron egy-egy intézmény képviselője) megköszönik, hogy járőrözésüket igazoló cédulát hagynak ott ingatlanjaiknál. Törökszentmiklóson vannak olyanok, akik az összes „kutyacédulát” összegyűjtik, megőrzik, és ez megnyugtatta őket. Csákváron például a halottak napján a temetőnél parkoló autók őrzéséért mondanak rendszeresen köszönetet – az „idegenek” (nem csákváriak). Az iskolánál teljesített szolgálatért is hálásak a csákvári szülők, sőt a gyerekek is: *„... tavaly egy kisgyerek odajött hozzánk...: 'Köszönjük szépen, hogy vigyáznak ránk.' ... Azt hittem, a szívem megszakad. Mondom, hogy ezért megérte eljönni.”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). További köszönetnyilvánító csoportként a telkeseket említették meg Csákváron: *“... a telkesek. A legnagyobb része az örül, hogyha lát bennünket.... ... köszönnek, intenek, hogyha kint vannak. Függetlenül attól, hogy van egy-két ember, aki ezt nem bírja, hogy mi ott látjuk, hogy ő ott mit*

---

⁶² Az interjúban hivatkozott horvátországi üdülés turista adója alól mentesülnek a kedvezményezettek, a felajánlás Orosz Tibor vállalkozó nevéhez kötődik. Az interjúban szintén említett Unix 10%-os kedvezményt hirdet.

tevékenykedik vagy éppen mit csinál.” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). Törökszentmiklóson az idős emberek fejezik ki leginkább hálájukat a polgárőröknek: „De nagyon jól esik az, mikor megyünk a kocsival..., mikor egy idős néni integet vagy intenek, hogy álljunk meg. ... 'Jöjjenek már be egy pár percre, egy kávéra vagy egy süteményre..., beszélgessünk már egy kicsit.'” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI).

Egy törökszentmiklósi polgárőr kitért arra, hogy a polgárőröket általában tisztelet övezi a városban, jelenlétük hozzátartozik az emberek mindennapjaihoz: „... *van respektje az embernek. ... Úgy általában a lakosság nagy része az szereti, örülnek neki, el is várják egyébként már. ... akik már egyszer rosszul jártak, azok ezt nagyon helyeslik, meg nagyon örülnek neki, hogy éjszaka is sokat járőrözünk...*”. (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Egy másik interjúalany az elismerés kézzel fogható jeleként értelmezi, hogy a SZEM mozgalom ilyen kiterjedtté vált a településen: „... *az utóbbi időben a SZEM mozgalom egyre elterjedtebb lett. Valahol ez visszajelzés, pozitív, hogy a lakosok részéről van igény, csatlakoznak is szívesen hozzá...*” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). A törökszentmiklósi elnök egyébként gondosan megőrzi a helyi és nem helyi lakosoktól érkező köszönetnyilvánításokat, és nekem is készséggel megmutatta őket.

A polgárőrség külső szelektív ösztönzőinek tárgyalása volt az utolsó szempont az esettanulmány polgárőr részében. A polgárőrséggel kapcsolatban a terepen tapasztaltak összegzésére, valamint a polgárőrség és szomszédfigyelés összehasonlítására az V.2.5. pontban kerül sor. A következő pontban a szomszédfigyelést vizsgálom országos és helyi szinteken, a minél jobb összehasonlítás érdekében a polgárőrökre vonatkozó szempontrendszert alkalmazva.

V.2.3. Informális önkéntesség? Szomszédok Egymásért Mozgalom

V.2.3.1. Általános szervezetszociológiai jellemzés

A szomszédfigyelés kevésbé formális önkéntes tevékenység Magyarországon, mint a polgárőrség. Négy lehetséges megoldás létezik a működésére. Előfordul, hogy a szomszédfigyelő szervezetet már hivatalosan bejegyezték, de az még nem kezdte meg valódi működését, a formális szervezeti keret tehát üres. Ez a helyzet Hevesen. Van, ahol működik a tevékenység, még nem alapítottak „rá” külön szervezetet, és a polgárőrség sem kebelezte be a szomszédfigyelést (pl. Vecsésen, Gödön vagy Pusztaszabolcson). Ez az informális szerveződés. Ha működik a szomszédfigyelés, leggyakrabban a polgárőrség szervezeti keretein belül, ahogy Törökszentmiklóson is. Ezt félig formális, félig informális tevékenységnek tekinthetjük. A legritkább eset az,

amikor a szomszédfigyelés valóban működik, és szervezeti kerete is van, mint Csákváron. Ez formális önkéntesség, informális jegyekkel is felruházva. Az esettanulmány szomszédfigyelő részében tehát egy félig informális (Törökszentmiklós) és egy formális tevékenységet (Csákvár) vizsgálók.

Az önkéntes szerveződések szociológiai - ideáltipikus - jegyei (Czakó 1992:128-129) közül a következők illenek a szomszédfigyelésre: a szervezet és a tagság érdeke közvetlenül összekapcsolódik, a tagok önként lépnek be a szervezetbe, és bármikor ki is léphetnek onnan. A szervezet igazgatását a vezetők ellenszolgáltatás nélkül végzik. A következő kitétel is igaz, miszerint a szervezeti döntéseket demokratikusan hozzák meg, széleskörű ellenőrzés mellett. Ugyanakkor mind a törökszentmiklói, mind a csákvári vezető rendkívül aktív, és nagy a szerepük a kezdeményezésben és a döntéshozatalban is. A SZEM mozgalom még inkább személyes kapcsolatokon nyugvó kicsoport-struktúrában működik, mint a polgárórség. A tevékenység „terméke”, a közbiztonság ugyanaz, mint a polgárórségé, ezért erre a tevékenységre is csak részben igaz, hogy „... olyan célok megvalósítására társulnak a tagok, amelyeket nem lehet vagy nem értelmes 'anyagi' szolgáltatásként számba venni.” (Czakó 1992:129).

A Czakó (1992) által említett gazdasági jegyek közül mindegyik jellemző a szomszédfigyelésre úgy, ahogy a polgárórségre is: a célok csak másodlagosan gazdaságiak, az önkéntesek munkaerő-ráfordítása kötött, nem konvertálható más erőforrássá, a szereplők gazdasági cselekvése értékracionális, illetve tradicionális; a szervezet működtetésében nem a kalkulatív gazdasági racionalitás a döntő szempont; az előállított „termék” közvetlenül jut el a lakossághoz. A polgárórségre érvényes bürokratizálódás és professzionalizálódás sokkal kevésbé jellemző a szomszédfigyelésre, mint a polgárórségre. Csákváron ugyanakkor kézzel fogható jelei vannak e két folyamatnak. Ilyen például a kiszámíthatóságot biztosító szolgálati beosztás vagy az eseménynapló vezetése a jelzőszolgálathoz.

V.2.3.2. Kezdetek

A Szomszédok Egymásért Mozgalom elindítása 1992-re nyúlik vissza. A mozgalom létrehozása szintén Dr. Kopácsi Sándor nevéhez fűződik, aki kanadai tapasztalatait kívánta Magyarországra is átültetni. Csóra György, az OPSZ oktatásért felelős alelnöke 1992-ben a következőket nyilatkozta: „Az OPSZ-nek a SZEM mozgalom beindításával az a célja, hogy minél szélesebb rétegeket bevonjon a bűnmegelőzésbe. ... A SZEM mozgalomban főleg háziasszonyokra, kismamákra, nyugdíjasokra, a többnyire otthon tartózkodókra lehet számítani.” (Kazincbarcikai Közélet, 1992. április-május). Zsombor

György (akkoriban az OPSZ főtitkára és a Budapesti Polgárőr Szövetség elnöke) szerint a SZEM „... nemcsak védelmi stratégia, de közösségteremtő erő is.” (Polgárőr Almanach 2001:81). A SZEM mozgalom jövőbeni prioritása az OPSZ egyik 1995-ös elnökségi ülésén került napirendre. Eldöntötték, hogy néhány megyében⁶³ modell jelleggel megszervezik a szomszédfigyelést. Az OPSZ létrehozta a 7 tagú SZEM munkabizottságot, amelynek elnökéül 2001-ben Magyarai Bélát, a Csongrád Megyei Polgárőr Szövetség elnökét (ma: tiszteletbeli elnök) választották.

A polgárőrség holdudvarának is nevezett SZEM mozgalom inkább kisebb településeken működik hatékonyan Magyarországon. Szervezése problémákba ütközött a magyar nagyvárosokban, lakótelepeken (Polgárőr Almanach 2011:18). A lakótelepi környéken a törökszentmiklósi kezdeményezéseket sem koronázta siker 2002 táján: „*Tehát a SZEM mozgalom nálunk egyszer talán 10 évvel ezelőtt elindult volna. Akkor ilyen lakótelepekben gondolkoztunk, hogy nagyobb közösségeknél hamarabb találunk embereket. De az nem hozta ezeket a várt eredményeket ....*” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). A törökszentmiklósi SZEM mozgalom kezdetei tehát közel 10 évvel ezelőttre nyúlnak vissza. A polgárőr egyesületi elnök a rendőrséggel közösen kezdte el szervezni a mozgalmat a város lakótelepein. Egy interjúalany úgy emlékszik vissza, hogy kezdetben mindössze 8-9 lakos lépett be a mozgalomba, mivel sokan kétkedéssel fogadták és kémkedésnek fogták fel a szomszédfigyelést: „*Először még csak nagyon gyengén, nagyon kevesen, alig akartak. Ugye, sokan ezt még úgy fogták akkor föl, hogy ők nem akarnak spionok lenni meg spiclik lenni, tehát ilyen.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A csákvári szomszédfigyelő mozgalom, a SZEMCSE (Szomszédok Egymásért Csákvári Egyesülete) jóval fiatalabb, hiszen alig 2 éves múltra tekint vissza. Az alapítást az egyesület nyugalmazott rendőr százados elnöke kezdeményezte 2009 végén. A szervezet életre hívásának közvetlen oka egy betöréssorozat volt. Az indulást a korai csatlakozók számából kiindulva sikeresnek értékeli a vezető: „*Talán volt valami betörés, és akkor próbáltam kérdezgetni a szomszédokat, és volt, aki látott valamit, volt, aki nem, és akkor így kezdtem el valahogy alakítani. És abszolút mindjárt találtam 11 embert vagy 12-t, még 2009 decemberében.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

---

⁶³ Kísérleti megyékként Borsod, Szolnok, Hajdú, Pest, Csongrád, Fejér és Baranya jelentkeztek.

V.2.3.3. Tevékenység

Amint arra az V.1.3. pontban is kitértem, a szomszédfigyelés lényege, hogy a résztvevők figyelnek a lakókörnyezetükre, és ha valami gyanúsat észlelnek (autólopás, betörés, idegenek megjelenése), értesítik egymást, egy bizonyos tagot vagy a rendőrséget. Az OPSZ SZEM tagozatának elképzelése szerint a mozgalom statikus kiegészítése a dinamikus polgárőri tevékenységnek, miközben a polgárőrség biztosítja a szükséges szervezeti és infrastrukturális keretet (az OPSZ SZEM Tagozatának tájékoztatója a működésről, 2005. Belső OPSZ anyag).

Az alapításkor a törökszentmiklósi polgárőrök a SZEM mozgalmat a polgárőrség rekrutációs bázisának remélték. Mint kiderült, reményeik nem váltak valóra: „... [a SZEM-től azt is vártuk, hogy] *többen leszünk polgárőrök. Tehát mink ebbe az irányba voltunk beleélve. .... Hogy jönnek a fiatalok..., kevesebb szolgálat lesz ránk. ... Tehát lényegében ez nem vált be....*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

Egy csákvári egyesületi tag szerint a szomszédfigyelés a polgárőrséghez hasonlóan egyfajta figyelő attitűd, és figyelmes életforma. Arra a kérdésre, hogy mit csinál egy SZEMCSE tag, a következő válaszokat kaptam: „...*éjjel-nappal figyelünk* [nevetés, helyeslés, beszéd].” (Csákvári polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSSZI). *Nyitott szemmel járunk.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSSZI).

Mind törökszentmiklósi, mind csákvári vélemények mögött többször meghúzódott, hogy a szomszédok egymásra figyeléséhez nem kell feltétlenül egyesület, azt informális módon is meg lehet tenni. Egy törökszentmiklósi interjúalany véleménye szerint a SZEM mozgalom a környékükön egy eleve egymásra odafigyelő kis közösségre „települt rá”, és nem a mozgalom hívta életre az egymással törődést: „*Az az igazság, hogy az én környékemen... SZEM tábla nélkül is borzasztóan odafigyelnek az emberek. ... meg átszólunk egymásnak.... mink elmegyünk. Tehát ott már előtte működött, tábla nélkül.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). Egy csákvári polgárőr is arról beszélt, hogy bár ő nem szomszédfigyelő, de életét akként éli. Ezzel gyakorlatilag az összes csákvári polgárőr így van: „*A SZEMCSE-ben én nem vagyok benne, ugyanúgy ilyen idők vannak velem szemben is, és hogyha a kutyák valami furcsán ugatnak, akkor csak kimegyünk és körülnézünk, hogyha valaki idegen, ráfigyelünk az idősekre.*” (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI).

A szomszédfigyelés statikus tevékenység, a járőrözés alapjában véve nem tartozik hozzá, valamilyen módon mégis mindkét SZEM mozgalomban jelen van.

Törökszentmiklóson úgy, hogy minden polgárőr egyben szomszédfigyelő is, és a polgárőr járőrözés során a SZEM mozgalmi tagok ingatlanjaira koncentrálnak, amelyek száma meghaladja a 100-at körzetenként, illetve naponta: „... a település fel van osztva 7 kisebb részre. És gyakorlatilag be van osztva minden polgárőr minden héten két-három ember, én speciel hétfőn vagyok, a 4-es körzetet szoktuk átnézni. Durván körzetenként az is ismert, hogy ... 100-130 között van ...[a SZEM mozgalmi] ingatlanoknak a száma, amelyekre rá szoktunk nézni.” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Bár az elsődleges célcsoport a SZEM mozgalmi tagság, természetesen a többi ingatlant sem hagyják figyelmen kívül: „Még hogyha nem egy SZEM táblásról is van szó vagy valami, akkor is, szerintem ez egyértelmű. Ő is egy polgár, csak éppen nincs neki egy tábla kint. (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI).

A csákvári szomszédfigyelők a község biztonságának javítása érdekében és a polgárőrök munkáját kiegészítendő 12 fő részvételével jelzőszolgálatot indítottak. Ez az igen friss, az interjú előtt egy-két hónappal életre hívott kezdeményezés tartalmilag nagyon hasonlít a járőrözéshez. A polgárőrök vasárnap (vagy szombaton), a szomszédfigyelők általában pénteken járkák a községet. Csákváron, Törökszentmiklóshoz képest érzésem szerint a teljes település ellenőrzése erősebben van jelen: „Tehát felállítottunk egy jelzőszolgálatot, megyünk autóval, mikor legalábbis a tagoknál mindenhol megállunk, de természetesen egész Csákvárt nézzük. Ki se szállunk az autóból, nem azt csináljuk, mint a polgárőrök, hogy kiszállunk ....” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

A polgárőr interjúkban kiemelkedő fontosságot kapott az aktív jelenlét mint hatékony bűnmegelőző eszköz. Nem volt ez másképp a csákvári szomszédfigyelő interjúkban sem. Kiemelték, hogy jelzőszolgálatuk során nem szállnak ki az autóból, de aki valami rosszat forral, azonnal észreveszi őket: „Tehát hogyha valaki rossz szándékkal jön .... Meggondolja, hogy ez gyanús, mert hát mit keres ott az a két fényvisszaverős alak, és lassan megy egy kocsival. ... most valaki, valami gyanús..., utána megyünk. És akkor megáll, és megállunk. És akkor azonnal nem fog csinálni semmit, tehát fogja magát, és elpucol.” (Csákvári szomszédfigyelő 6 CSI). Aláhúzták azt is, hogy nincsen bejáratott útvonaluk, és ez a kiszámíthatatlanság valamint a demonstratív jelleg kiváló elrettentő erő: „Lényeg az, hogy a jelenlét, na, hogy ott legyünk. Ott, ahol nem számítanak ránk. ... És ha itt mindig mászkálnak a faluban, hol itt lát meg egyet, hol ott lát meg, elhurcolkodnak máshova.” (Csákvári polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSSZI). „Az a lényeg, hogy abszolút ne legyen kiszámítható, ... demonstratív legyen az egész....

... Nem szálltunk mi ki az autóból, csak őket ez nagyon zavarja, hogy nem lehet a zavarosban halászni, és ennyi. ... A mi feladatunk a bűnalkalmaknak a minimálisra csökkentése. Ezt meg másképp nem lehet, mint elrettentéssel. Sajnos ez van.” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSSZI).

Csákváron általában két fő indul jelzőszolgálatba (a polgárőrök, ha tehetik, hárman járőröznek) több szem többet lát alapon, illetve abból az egyszerű a polgárőröktől is ismert megfontolásból, hogy a sofőr kevésbé intenzíven tud figyelni: *„Aki vezet, az nem tud annyira figyelni. ... Két ember többet lát meg jobban lát.”* (Csákvári szomszédfigyelő 5 CSI). A jelzőszolgálat hatósugarán belül van Csákvár egész belterülete valamint az üdülőterület egy része, a Kerekhegy is. Az egyik tag felvetette, hogy kimehetnének a szőlőhegyre, a pincesorra is, de mint kiderült, az hegyközségi őrzés alá tartozik. Kiemelten kezelnek néhány, a helyiek számára ismert veszélyesebb területet, illetve az idősek lakta helyeket: *„Tehát az egész falut bejárjuk.”* (Csákvári szomszédfigyelő 5 CSI). *„Vannak, ahol idősebbek laktak, vannak olyan neuralgikus helyek, amiket azért úgy meg szoktunk nézni.”* (Csákvári szomszédfigyelő 6 CSI). *„Meg be szoktunk menni eldugott utcákba is, meg olyan félreeső helyekre is, meg ahol nincsen közvilágítás.”* (Csákvári szomszédfigyelő 5 CSI).

A szomszédfigyelés egyik velejárója, hogy ha egy család hosszabb időre elutazik, azt jelzi szomszédjának, és őt bízta meg például postaládája kiürítésével, hogy az összegyűlt szóróanyagok ne hívják fel a lehetséges betörők figyelmét. Törökszentmiklóson azt tapasztaltam, hogy bár általában az „egyszerű” szomszéd is meg tudná tenni ezt a szívességet, sok esetben mégis valamelyik szomszédfigyelő polgárőrt kéri meg rá. Ilyen értelemben Törökszentmiklóson ebben az esetben nem aknázzák ki a szomszédok segítségében rejlő lehetőséget. Úgy gondolom, ezzel fölöslegesen válik, illetve válhat túlterheltté a polgárőrség. Törökszentmiklósi ott tartózkodásomkor a SZEM mozgalom működési mechanizmusát két ízben személyesen is megismerhettam. A polgárőr egyesületi elnökkel készített interjú közben érkezett egy telefonhívás. Ebben egy SZEM mozgalmi tag (összekötő) egy szemtanú SZEM mozgalmon kívüli lakostól kapta az információt, hogy két cigány férfi a régi Tüzép telepen „pakol”. *„Na, mindjárt küldöm a rendőröket.”* – hallottam a rendőrökkel telefonon beszélő elnöktől. Az elnök tehát telefonált a rendőrségre, tájékoztatta őket az esetről, és kérte, hogy menjenek ki a helyszínre. *„Ez van [nevet]. Tehát ez a SZEM mozgalom.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). A szomszédfigyelés működésének ecsetelésekor az elnök kitért annak a bizalmi erőforrásnak a jelentőségére, amely az

egymást ismerő emberek között aknázható ki: *„Lehet, hogy az illető nekem nem meri elmondani, hogy hát mit látott, de neki el merte mondani, aki engem felhívott. ... Tudják, hogy SZEM mozgalmi tag.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

A másik esetben, amelynek fültanúja voltam, szintén egy telefonhívás futott be a polgárőr egyesületi elnökhöz. Hasonlóképp egy SZEM mozgalmi tag telefonált, akinek egy lakos kérte a tanácsát. Az illető elmondása szerint az Interpoltól jöttek hozzá, és szeretnének bemenni a lakásába. Az elnök elmondta a SZEM mozgalmi tagnak, hogy az eset minden bizonnyal átverés, és ne engedje be az idegeneket. Mindkét eset tipikus Törökszentmiklóson: a szabálysértés vagy bűncselekmény gyanújának bejelentése, illetve a tanácskérés is.

A törökszentmiklósi SZEM mozgalomban résztvevő 900 – a lakóteleppel együtt 1500 - háztartás között lényegében a szomszédsági kapcsolatokon keresztül, szájról szájra áramlik az információ. A csákvári szomszédfigyelés működése annyiban hasonló, hogy itt is a SZEM mozgalmi elnök az, akinek a kezében összefutnak a szálak, a SZEMCSE tagok – mint volt rendőrt, most már civilt – őt értesítik. Ő ugyanis hozzáértően meg tudja ítélni a helyzet súlyosságát és a teendőket: *„Engem is nyugodtan hívhatnak, én tudom, hogyha problémás eset van azért, tényleg most nagy dobra kell-e verni valamit. Úgyhogy, vagy azonnal hívni a rendőrséget. ... Vagy pedig meg lehet azt oldani másképpen: odamegyünk többen, és akkor megbeszéljük. ... Mit tudom én, egy részeg handabandázik az úton, hazavisszük. ... Még mindig jobb, mint ha végigmegy az utcán, és beveri a kirakatokat meg ilyesmi.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

A polgárőrséghez hasonlóan a SZEM mozgalmi tagok is fontosnak tartották meghúzni a rendőrség munkája és az ő tevékenységük közötti határvonalat. A csákvári szomszédfigyelők pontosan tudják, hogy nincsen intézkedési joguk, sőt őket a közfeladatot ellátó személyi cím és ezzel járó jogi védelem sem illeti meg. *„Nem megyünk oda, és akkor, tehát ilyen hatóságit nem játszunk....”* (Csákvári szomszédfigyelő 6 CSI). *„Hát a szabályokat megbeszéljük a múltkor, úgyhogy intézkedési jog az nincs, értesítés [van]”. (Csákvári szomszédfigyelő 2 CSI). „Teljesen más még a jogi státusza is, ha kimegy az utcára, ő neki [a polgárőrnek]védelme van, nekiünk nincs, mi állampolgári jogon vagyunk kint. (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).*

A törökszentmiklósi SZEM mozgalom összességében leginkább utcafigyelésnek tekinthető, mivel a szemmel tartott ingatlanok körülbelül egy utcát határolnak le. Ez az angliai gyakorlathoz áll legközelebb. A csákvári szomszédfigyelés külföldi

viszonylatban a járőrözés beiktatása miatt is a kiterjedtebb a közösségfigyeléshez (community watch, Holloway 2008) áll a legközelebb.

V.2.3.4. Szakemberek és laikusok. Igazgatás és működés

A szomszédfigyelő egyesületeket is az elnök vezeti. Mivel a törökszentmiklói SZEM mozgalom a polgárőrség keretén belül működik, a polgárőr egyesületi elnök egyben a szomszédfigyelés helyi életre hívója és mai napig legfőbb motorja. A nyugdíjas dolgozó, volt öntödei tűzoltó elnököt részletesen az V.2.2.3.3. pontban mutattam be. A polgárőr vezető egyben a körzeti SZEM elnöki tiszte is betölti, és aktívan segíti a környék SZEM mozgalmainak beindítását, és koordinálja a már meglévők működését. Törökszentmiklóson a SZEM mozgalmi tagság háztartás, illetve lakóingatlan alapú. A tagok száma a kertvárosi részen meghaladja a 900-at, míg a lakótelepi részen további 600 háztartással számolnak. A SZEM mozgalmi tagok között sok az idős és egyedülálló lakos, főleg nők. A háztartás alapú tagság miatt ugyanakkor mindegyik korosztály képviselteti magát. A foglalkozás és anyagi helyzet szerinti kép is igen vegyes.

A törökszentmiklói SZEM mozgalmi tagságnak semmilyen feltétele nincsen, a mozgalomhoz bárki csatlakozhat, aki akar, és kitöltötte a belépési nyilatkozatot: *„Aki be akar lépni, az nyugodtan beléphet. Van egy belépési nyilatkozat, hogy ő tehát SZEM mozgalmi tag akar lenni. Akkor föl vesszük, beírjuk, beírja Lacika, a szolgálatvezető a számítógépbe, ott megvan.”* (Törökszentmiklói polgárőr 3 CSI). A polgárőrök körében közkezen forog egy teljes körzetenkénti, az egyik szolgálatvezető által elektronikusan is rögzített lista a SZEM mozgalmi tagokról. Ezt a listát követve végzik járőrszolgálatukat a törökszentmiklói polgárőrök a hét 7 napján 7 körzetben, és figyelnek mindegyik SZEM mozgalmi tag ingatlanjára. A törökszentmiklói SZEM mozgalmi tagokat a polgárőrök „tanítják be” és koordinálják: *„Nagyon sokan beléptek ebbe, hogy figyelik egymást, ugye, ott a polgárőrök tartják a kapcsolatot meg koordinálnak közöttük.”* (Törökszentmiklói polgárőr 6 alapító tag EI). A polgárőrök és SZEM mozgalmi tagok között a polgárőr járőrözés révén rendszeres az informális információáramlás, a tájékoztatás és tájékozódás. A törökszentmiklói polgárőr interjúalanyok rendre kiemelték a lakossággal, és főleg a SZEM mozgalmi tagokkal való állandó kapcsolattartás fontosságát. A szomszédfigyelők közül összekötőket neveznek ki, akik kiemelten tartják a kapcsolatot a polgárőrökkel, a polgárőrök pedig a rendőrséggel: *„Elmagyaráztam nekik, hogy csináljátok, hogy összekötők legyenek, kerületi összekötők..., legyen 10-12 fő, ahány annyi, minél több, annál jobb a területén, és ezt így lehet beindítani.”* (Törökszentmiklói polgárőr 1 CSI). Mivel a törökszentmiklói

nem polgárőr szomszédfigyelők tevékenysége alapvetően statikus, tehát a lakókörnyezet éber figyeléséből áll, ez nem igényel különösebb szervezést, a polgárőrséghez hasonló szolgálati beosztást.

A csákvári szomszédfigyelő egyesület, a SZEMCSE elnöke nyugalmazott rendőr százados, korábbi kiemelt főnyomozó, aki 26 éves Budapesten végzett munka után költözött haza Csákvárra, a szülői házba. Jelenleg a gyermeknevelés mellett ingatlan közvetítéssel foglalkozik. Hazaköltözése után, rendőri tudását hasznosítandó először belépett a polgárőrségbe, majd 2009-ben elkezdte szervezni a SZEMCSE tevékenységét. A csákvári szomszédfigyelő egyesület szervezetileg teljesen különálló a polgárőrségtől. A vezetés 3 tagú, az elnökből, az állatorvos alelnökből és egy harmadik, szociális otthonbeli dolgozóból áll, aki effektíve hónapok óta nem vesz részt az egyesület munkájában. Az egyesület alapítás kívánalmainak megfelelően a SZEMCSE-nek van egy felügyelő bizottsága, amely egyelőre gyakorlatilag nem tölt be semmilyen funkciót a szervezet életében. Az egyesület taglétszáma 40 fő körül mozog, amely taglétszám a másfél éves fennállást alapul véve magasnak mondható. A SZEMCSE tagjai között férfiak és nők egyaránt képviseltetik magukat. Tapasztalataim szerint a tagok összességében fiatalabbak és képzettebbek, mint a helyi polgárőrök. A csákvári SZEM mozgalmi tagság szintén belépési nyilatkozat kitöltése után jön létre, de Törökszentmiklóssal ellentétben egyéni alapú. A csákvári szervezet két szűrőfeltételt állított fel: a büntetlen előéletet és azt, hogy ne folyjon eljárás az illető ellen. A jelzőszolgálat végzésének további személyi feltétele a nagykorúság: *„Hát, a legfontosabb [belépési feltétel], egyetlenegy, hogy ne legyen büntetett előéletű, jelenleg ne legyen eljárás ellene.... Tehát a jelzőszolgálatnál nagykorú legyen, de magában a SZEMCSE-ben ott nem kell. Tehát gyerekek, idősek, minden, tehát bárki jöhet tagnak.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSSZI).

A jelzőszolgálatot végző tagok betanítását az egyesületi elnök személyesen végzi: *„... egyszer mindenkivel kimegyek, és akkor átbeszéljük. ... Megbeszéljük, melyek a frekvenciált pontok....”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSSZI). A többi SZEMCSE tag tájékoztatása, a mozgalomról való felvilágosítása a belépéskor történik meg. Az egyesületi elnök a szomszédfigyelő körön kívüli hatókörben is tanácsadást nyújt a lakosságnak. Egyrészt mint professzionális bűnmegelőző tartott előadást a témában a helyi nyugdíjas klubban. Ennek eredményeként hatan beléptek a SZEMCSE-be. Másrészt az egyesület megalakulásakor vezetésével Csákvár-szerte több mint ezer, bűnmegelőzési tanácsokkal ellátott szórólapot helyeztek ki.

A jelzőszolgálatos szomszédfigyelők egy az elnök által megtervezett, az egyesület honlapján is elérhető szolgálati rend alapján végzik tevékenységüket: „*Éppen most kaptuk meg a beosztást, eszerint járunk el.*” (Csákvári szomszédfigyelő 5 CSI). A beosztás általában előzetes egyeztetés alapján történik. A szolgálatban történtek rögzítésére az elnök készített egy eseménynaplót. Ezeket a tapasztalatokat havonta egyszer tágabb körben, az összes jelzőszolgálatos jelenlétében beszélik át⁶⁴: „*Tehát minden hónapban egyszer összegyövünk, és akkor megbeszéljük, hogy mi volt, csináltam egy ilyen, hát eseménynaplót. ... És akkor arra mindenki felírja, hogy volt-e gyanús autó, mi volt a rendszáma, csinált-e valamit vagy csináltak, ugye, szólt-e valakinek vagy rendőrt kellett hívni.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSSZI). A szomszédfigyelők összejövetele tehát annak a nemzetközi gyakorlatnak feleltethetők meg, amelynek során csak a főbb szervezők vagy aktivisták találkoznak rendszeresen (Bennett 1990).

Az önkormányzat - a polgárörökhöz hasonlóan - ingyen bocsátja a gyűlések helyszínéül szolgáló helyiséget az egyesület rendelkezésére. Ennyiben az önkormányzat támogatóként lép fel az egyesület felé, más forrást nem biztosít a SZEMCSÉ-nek. Az egyesület teljes mértékben tagi hozzájárulásból tartja fenn magát. 1200 forintos tagdíjat fizetnek (ez a jelképes 100 forintos összegről emelkedett meg), saját gépkocsijukat használják a jelzőszolgálathoz, ők fedezik az üzemanyagköltséget: „*Kocsin járunk, saját költségen, üzemanyaggal. Saját kocsit, saját költségen.*” (Csákvári szomszédfigyelő 6 CSI). Az egyesületi elnöknek pályázati úton sem sikerült semmilyen támogatást szereznie a saját források mellé: „*... a tagsági díjunk van, semmi más nincs. Pedig már próbáltam pályázni, és sehogy nem. ... Teljes elutasítás.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). Az elnök még a tagoknál is többel járul hozzá a tevékenység és az egyesület működtetéséhez⁶⁵. Az egyesület alapításakor például a község lakosainak több mint ezer példányban kiküldött bűnmegelőzési szóróanyag nyomtatási költségét is ő fedezte: „*Hát a nyomdaköltséget, az a baj, hogy most már nem tudom állni.... [korábban] egész jól ment nekünk, tehát én álltam a nyomdaköltségeket, mindent, az azért minden az én zsebemből ment, ami volt.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

⁶⁴ Ez egy annyira friss kezdeményezés, hogy beszélgetésünket egyetlen ilyen összejegyzet előzte meg, az interjút a második ilyen gyűlés időpontjára szerveztük. Az interjú során véglegesedett az időpont: minden hónap utolsó keddjén este 6 óra a téli, és 7 óra a nyári szezonban. (A polgárőrök minden hónap utolsó csütörtökén ugyanebben az időpontban gyűlnek össze.) A gyűlésnek helyet adó, a közösségi házban levő helyiség lefoglalását is éppen az interjú napján sikerült véglegesíteni.

⁶⁵ Az interjú során az elnök azt is felajánlotta, hogy kör sms-ben értesíti a járőrszolgálatosokat a havi találkozók előtt. Ez is a saját hozzájárulás egy formája.

V.2.3.5. A mozgalom kiterjedtsége és eredményessége

A magyar mozgalom országos kiterjedtségéről nem állnak rendelkezésre pontos adatok. Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala (OITH) honlapja mindössze 11 bejegyzett szomszédfigyelő szervezetről tudósít⁶⁶. A valóságban ennél lényegesen több SZEM mozgalom működik az országban. A bejegyzett társadalmi szervezetek alacsony számából eleve arra következtethetünk, hogy a mozgalom intézményesültsége igen alacsony fokon áll, és a formalizálódás nem követi azonos ütemben magát a tevékenységet. Utóbbinak nyilván az az egyik oka, hogy a bírósági bejegyzés egy hosszú lefutású folyamat, melynek bonyodalmairól a csákvári egyesületi elnök is említést tett: „*Tehát sokat vitatkoztunk a bírósággal, mert egy „a” betűbe meg mindenbe belekötöttek, vagy háromszor dobták vissza ilyen pár hónap után mindig [a bejegyzési kérelmet].*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). A szomszédfigyelés szervezeti szintű „láthatatlanságának” másik oka az lehet, hogy számos SZEM mozgalom a polgárőrségben belül működik.

Az OPSZ SZEM munkabizottsága már 2001-ben szomszédfigyelő tevékenységről számol be Budapesten, Bakonszegen (Hajdú-Bihar megye), Pálmamonostorán (Bács-Kiskun megye), Szegeden, Csongrádon és környékén, Miskolcon, Salgótarjánban, Székesfehérváron, Marcaliban (Somogy megye) (Beszámoló az OPSZ SZEM munkabizottságának 2001-ben végzett tevékenységéről. Belső OPSZ anyag). A SZEM mozgalom hatékony működésének köszönhetően 2002-ben 15 településnek ítéltek oda a BM Biztonságos Magyarországért Alapítvány által kiírt biztonságos település címet (Beszámoló az OPSZ SZEM munkabizottságának 2002-ben végzett tevékenységéről. Belső OPSZ anyag). A SZEM munkabizottság 2004-es beszámolója szerint több településen (Miskolc, Debrecen, Hajdúböszörmény, Bakonszeg, Szeged) érezhetően csökkent a bűncselekmények száma a szomszédfigyelés hatékony működésének eredményeként (Beszámoló az OPSZ SZEM munkabizottságának 2003-ban végzett tevékenységéről. Belső OPSZ anyag). A SZEM mozgalom professzionalizálódásának

---

⁶⁶ Az OITH honlapján a következő konkrét találatokat kapjuk szomszédfigyelő egyesületekre a társadalmi szervezeteken belül: "Szomszédok Egymásért Kaposztásmegyerért" Érdekvédő Egyesület, Alba Szomszédok Egymásért Önvédelmi Egyesület, Iváncsai Szomszédok Egymásért Mozgalom Egyesület, Orbán Balázs 17 "Szomszédok Egymásért" SZEM Polgárőr Egyesület, Orbán Balázs u. 7. Szomszédok Egymásért Polgárőr Egyesület, Ózd Közbiztonságáért - Szomszédok Egymásért Mozgalom, Pakonyi Polgárőr Egyet és Szomszédok Egymásért Mozgalom, SAS-SZEM Szomszédok Egymásért Polgárőr Egyesület, Szomszédok Egymásért Egyesület ("Kispesti Polgárok Biztonságáért Mozgalom"), Szomszédok Egymásért Mozgalom Csákvári Egyesülete, Szomszédok Egymásért Mozgalom Hevesi Egyesülete. Az OITH honlapját utoljára 2011 augusztusában ellenőriztem e téren „szomszéd” keresőszó beütése mellett. A találatok közül csak azokat a társadalmi szervezeteket vettem figyelembe, amelyek tevékenysége egyértelműen a bűnmegelőzésre vagy a közbiztonság javítására vonatkozott.

(Czakó 1992) egyik jele, hogy az OPSZ-en belül 2005-ben a munkabizottság helyett SZEM tagozatot hoztak létre.

A mozgalom szélesedésével párhuzamosan nőtt annak anyagi támogatása: 2005-re a Biztonságos Magyarországért Alapítvány 173 pályázónak (általában települési szintű SZEM mozgalmak) 66 millió forint körüli összeget juttatott (Az OPSZ SZEM tagozatának tájékoztatója a működésről, 2005. Belső OPSZ anyag). Az anyagi támogatáson túl a kitüntetések is az állam felől érkező pozitív szelektív ösztönzők közé sorolhatók. Magyarai Bélát többek között az országos SZEM mozgalom terjesztésében szerzett érdemeiért 2007-ben a Magyar Köztársasági Bronz Érdemkeresztjével (polgári tagozat) jutalmazták.

Az országban több településen az a helyzet, mint Törökszentmiklóson: a SZEM mozgalom a polgárőrség égisze alatt működik, de nem tartják szükségesnek a tevékenységi kör bővülését bejegyeztetni, hivatalossá tenni (félíg formális, félíg informális önkéntesség). A csákvári egyesület a valóban működő és bejegyzett kevés (11) szervezet egyike (formális önkéntesség, informális jegyekkel). A 2010-es Polgárőr Almanachban megjelent beszámolójában egyébként mindössze három megyéből tesz említést a polgárőr megyei elnök a SZEM mozgalom sikeres megszervezéséről. Ezek: Fejér megye, ahol kb. 3000 tagot számlál a mozgalom, Jász-Nagykun-Szolnok megye (ehhez két megyéhez tartozik Csákvár illetve Törökszentmiklós, ahol az esettanulmányok készültek) és Veszprém megye.

A törökszentmiklósi SZEM mozgalom 10 éves fennállása ellenére csak 3-4 éve vált igen sikeressé, ugyanis akkorra ugrott meg jelentősen a csatlakozók száma. Az effektív működést tehát egy legalább 6 éves előkészítés előzte meg: *„És ez érdekes, egy olyan 3-4 éve ... az emberek tömegesen ... léptek be ebbe a mozgalomba. Mert volt olyan nap, hogy 15-20 ilyen embernek adtunk ki táblát, hogy ide tartozik a SZEM mozgalomhoz.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). *„...tehát ami az utóbbi időben megváltozott, az egy nagyon nagy háttérmunkának az eredménye....”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

Több interjúalanytól érdeklődtem Törökszentmiklóson a SZEM sikerének titkáról, arról a pontról, amitől lendületet vett a mozgalom. Az egyik polgármesteri hivatali dolgozó polgárőr mutat rá a legvilágosabban az okok összetettségére. Kiemelte a rossz személyes tapasztalatok, tehát a személyes érintettség, illetve a tettekre kész, véleményvezér húzóemberek és a rendőrség (harmadik felek, Olson 1965) fontosságát is: *„10 évvel ezelőtt még ekkora gondok nem voltak. Nyilván nem is voltak az emberek*

ennyire elkeseredettek, és nem érte őket személyes élmény arról, hogy elvittek ezt vagy azt vagy amazt. ... illetve sikerült olyan agilis embereket megtalálni közösségekben, akik ezt a dolgot a saját kis területükön tovább tudták vinni, akkor éledt fel vagy erősödött meg igazán ez a mozgalom. ... Nyilván a rendőrség is valamilyen szinten felkarolta ezt a dolgot....” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Egy másik megszólaló egyfelől a polgárőrség erős helyi társadalmi beágyazottságával (Granovetter 1973) magyarázta a SZEM népszerűségét. Másfelől mindkét említett interjúalany osztja azt a véleményt, hogy a SZEM mozgalom elterjedtségét a sikeressége, hatékonysága magyarázza, hiszen észrevehetően csökkent az elsősorban időseket megcélzó átverések, illetve az ún. trükkös lopások száma: *„Most annyira természetes lett itt, Törökszentmiklóson [a polgárőrség jelenléte], hogy azért lett sikeres a SZEM mozgalom is. ... Szerintem ezért is ilyen sikeres, hogy azóta sokkal jobban csökkentek ezek a fajta átverések itt, lopások, kisebb fajsúlyú lopások is. Azokon a területeken, ahol ezek a SZEM mozgalmak vannak, sokat járnak a polgárőrök, oda nem is nagyom mernek menni.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A SZEM mozgalmi tagok éberségét több törökszentmiklósi és csákvári interjúalany azzal példázta, hogy amikor idegenek jöttek a faluba, szinte azonnal megszólították őket. Az egyik törökszentmiklósi polgárőr által végigkövetett esetet a „sajtósokról” a 2011-es Polgárőr Almanachban is viszontláttam, amikor *„...a sajtótól voltak kint..., nem telt bele egy-másfél perc, és már az emberek jöttek ki, hogy kik vannak, mit keresnek itt, mit akarnak.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). A szomszédfigyelő interjúk során is előkerültek „sikersztorik”, anekdoták. Az egyik csákvári interjúalany például olyan trükkös lopási kísérletről számolt be, amikor vízműveseknek öltöztek a feltételezett tolvajok. Erről egy helyi lakos értesítette az elnököt, aki kézzel fogható eredményként értékelte, hogy néhány próbálkozás után az idegenek továbbálltak: *„Rájöttek, hogy keressük őket, én azt hiszem. Tehát megpróbálták 2-3 helyen, és gondolom, valahol látták, ahogy elkezdett telefonálni a tulaj hevesen.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). Ugyanez az interjúalany számolt be róla, hogy néha elég egy kis blöfföt bevetni ahhoz, hogy a gyanús egyéneket eltávolítsák a községből: *„Vagy olyan volt, hogy mikrobuszból szálltak ki emberek..., pont kint voltam szolgálatban, és hát azért mindjárt levettem, hogy nem Jehova tanúi. ... és ... kérdeztem, hogy figyeljél már, tesó, az a sok rendőr itt téged, titeket keres? ... ’Nem csináltunk semmit, már megyünk is.’ [Nevetünk]. ... Hát így is lehet.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI).

A törökszentmiklósi elnök említést tett egy közelmúltbeli esetről, amikor nem kis áldozatot hozva eltűnt személyt kerestek. Sajnos holtan találták meg az idős embert. Az elnök azt a véleményt is megkockáztatta, hogy ha az a család tagja lett volna a SZEM mozgalomnak, őt értesíti, és forró nyomon tudnak elindulni, épségben megtalálták volna az illetőt: *„De ha ez a család akkor SZEM Mozgalmi tag, akkor Bandi bácsi megvan.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Törökszentmiklóson és Csákváron egyaránt csökken az elkövetett bűncselekmények és szabálysértések száma. Mindkét helyen kiemelték, hogy ez a polgárőrség, a SZEM mozgalom és a rendőrség közös munkájának eredménye: *„Úgyhogy Csákváron ilyen, tehát így megy lefele a statisztika. Kétszáz egynéhány volt azt hiszem, tavalyelőtt, és most ilyen 70 volt tavaly. ... Ez sok mindenkinek az érdeme. Tehát ez nemcsak a SZEMCSÉ-nek. A polgárőrségnek is érdeme, nyilván a rendőrnek is érdeme....”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). *„Az elért eredmények, amik, tehát a bűncselekmények visszaesése is csak valahol igazolja.... Meg azóta nem nagyon emelkedik, hál’ Istennek. ... még az ilyen kisebb bűncselekmények is inkább a periferián történnek meg, de beljebb már nem mernek. Figyelnek az emberek egymásra....”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A SZEM mozgalom jelenlétét a polgárőrséghez hasonlóan akár már a település közigazgatási határán táblával lehet jelezni, de ilyet sem Törökszentmiklóson, sem Csákváron nem láttam. A csákvári volt nyomozó szomszédfigyelő elnök szerint ez komoly bűncselekmény visszatartó erővel bír: *„Kemény elrettentő egyébként. ... mert a kvalifikált betörő az tudja, mit jelent a SZEM, hát a buta betörő meg azt hiszi, hogy hű, itt valami ... van, lehet, hogy kamera van vagy valami, tehát őt is visszatartja.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSSZI). Az interjúalanyok szerint az ingatlanra kihelyezett, SZEM mozgalmi tagságot hirdető tábla is akadályozó erővel bír a potenciális elkövetők körében: *„Illetve az is egy visszatartó erő lehet, hogy ha ... meglátják a SZEM mozgalomnak a tábláját, akkor meggondolják háromszor azt, hogy abba a házba belátogatnak-e vagy nem.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI).

Törökszentmiklóson már 2002-ben elkezdtek ilyen táblákat kirakni, ma minden SZEM mozgalmi tag házában ott függ a tábla. A csákvári egyesületi tagok a szervezet fiatalsága és szűkös anyagi lehetőségeik miatt még nem tudtak a SZEMCSÉ-t hirdető táblát elhelyezni sem a község határában, sem a tagok házaiban. Egyes külföldi biztosítótársaságok egyébként díjkedvezményt adnak az emblémával ellátott lakásoknak, házaknak (pozitív anyagi szelektív ösztönző). A táblák beszerzésének finanszírozására az elnök községszerte gyűjtést tervez indítani a vállalkozók körében. Ezen túl a tagok saját autóit fényvisszaverős csíkkal szeretnék ellátni.

V.2.3.6. Kooperáció és beágyazottság

V.2.3.6.1. Polgárőrség, lakosság, egyéb helyi SZEM mozgalmak

Több interjúból kiviláglott, hogy Törökszentmiklóson a SZEM a polgárőrséget segíti és erősíti, és egyben annak lakossági bázisát képviseli. Csákváron ehhez képest a SZEM a polgárőrség mintegy kritikájaként lépett fel. Az egyik szomszédfigyelő és polgárőr interjúalany tapasztalatai szerint a polgárőrség zárt szervezetté vált, és több csákvári lakos ellenszenvvel viseltetik iránta: „...a SZEMCSE-nek a jelzőszolgálat pont ezek miatt az averziók miatt született meg. Tehát engem megkerestek emberek, akik megmondták, hogy mi szívesen járőröznénk, meg hasonló tevékenységet végzünk, de nem vagyunk hajlandók polgárőrök lenni.” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). Az elnök többször határozottan kijelentette, hogy nem szervez másik polgárőrséget, és ennek több fórumon, például a polgárőr és szomszédfigyelő honlapokon – mindkettőt ő kezeli – és mindhárom interjún is hangot adott. Azt is kiemelte, hogy a polgárőrség és a szomszédfigyelés különböző feladatokat lát el. Ez a kijelentés szerintem csak részben állja meg a helyét, hiszen mindkét mozgalom elsődleges célja a bűnmegelőzés, csak ehhez más-más eszközöket használ. Sőt, a SZEMCSE jelzőszolgálat igen közel áll a polgárőr járőrözéshez, ilyen értelemben a bűnmegelőzés ezen két eszköze is nagyon hasonló. A csákvári polgárőrök és szomszédfigyelők között némi feszültség érzékelhető. Ezt az egyik szomszédfigyelő szomorúan konstataálta a csoportos interjú során, és szorgalmazta, hogy oszlassák el a szomszédfigyelés körüli félreértéseket. A csákvári polgárőr elnök felfogásában a két tevékenység együtt, illetve a szomszédfigyelés a polgárőrség keretén belül kell létezzen: „Tulajdonképpen a polgárőrség indította el, a polgárőrség része [a szomszédfigyelés]. ... Az én meglátásom szerint nem látok ennek nagy értelmét, hogy kettő külön fusson. ... valahogy széthúzza egy kicsit a munkánkat.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). A törökszentmiklósi polgárőr elnök, gyakorló polgárőr és szomszédfigyelő is karakteresen azt az álláspontot képviseli, hogy a polgárőrséget és szomszédfigyelést nem szabad különválasztani: „Nem szabad ezt [a polgárőrséget és szomszédfigyelést] szétvenni. ... Nem azért, hogy ezt én így csinálom vagy Miklóson ezt én találtam ki. Nem. ... Én ebbe nem is mennék bele.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Egy csákvári polgárőr, egyben jelzőszolgálatos szomszédfigyelő határozott véleménye szerint a két tevékenység között nem húzható éles határvonal: „Tulajdonképpen a kettő ugyanaz. Most teljesen mindegy, hogy most ő polgárőrként teljesít szolgálatot, két nap múlva mint SZEMCSE-tag teljesítek szolgálatot, ugyanaz. Ugyanazt teszem.” (Csákvári

polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSPI). Ezt kiegészítendő a SZEMCSE elnök mindössze a jogi különbségekre mutatott rá: - *Jogilag nem mindegy.*” (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr CSPI).

A csákvári polgárőrség és szomszédfigyelés között két egyén tölt be híd szerepet: a szomszédfigyelő egyesületi elnök polgárőr, illetve egy alapító tag polgárőr, aki SZEMCSE tag, és figyelőszolgálatot is végez. Ők próbálják népszerűsíteni, illetve megvédeni szomszédfigyelő tevékenységüket a polgárőrök körében. További két polgárőr tartozott a szomszédfigyelők soraiba, de ők (családi okok miatt) nem tudták ellátni a két feladatot – főleg a polgárőr járőrszolgálatot és a szomszédfigyelő jelzőszolgálatot – együtt, ezért inkább kiléptek. Ennek kapcsán az egyik kilépő és a SZEMCSE elnök között kis szóváltás kerekedett a csoportos polgárőr interjú során. Amint arra már korábban kitértem (V.2.3.3. és V.2.3.4. pont), a törökszentmiklói SZEM tagok között a polgárőrök koordináló, eligazító szerepet töltenek be: *„Hiszen ez belül van, a polgárőrségen belül, ami arról szól, hogy ... akkor valamilyen szinten koordináljuk azt, amit önkéntes alapon nagyon sok lakos felvállalt.”* (Törökszentmiklói polgárőr 4 EI). A törökszentmiklói polgárőrök és szomszédfigyelők együttműködése a bűnmegelőzésen túl például karitatív tevékenység gyakorlásában is megfigyelhető. Amikor a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgárőr Szövetség adománygyűjtést kezdeményezett a 2010-es árvíz károsultjainak javára, a törökszentmiklói polgárőrség a SZEM mozgalmi tagokat használta bázisnak, ők voltak az ajándékozók.

A törökszentmiklói SZEM mozgalom intenzíven összedolgozik a lakossággal. Az elmúlt 9 év során a mozgalom ugyanis annyira beivódott a helyi társadalomba, hogy a lakosok tudják, kihez kell fordulniuk, ha gyanús esetet látnak, és ezt gyakorta meg is teszik. A SZEMCSE egyelőre még „láthatatlanul” működik Csákváron, tehát a lakosok alig tudnak róla. Ennek egyrészt a szervezet, és különösen a jelzőszolgálat fiatalsága az oka: *„Mert még annyira új ez az egész, szerintem még nem tudatosult az emberekben.”* (Csákvári szomszédfigyelő 8 CSI). A szervezet láthatatlansága másrészt annak tudható be, hogy a jelzőszolgálatot saját, megkülönböztetés nélküli autóval végzik a tagok. Fényvisszaverős mellényt viselnek ugyan, de nem szerepel rajta semmilyen utalás a szomszédfigyelésre: *„... mindenki a saját autójával megy.... Hát most aki megy az utcán, kiabáljunk ki, hogy mink vagyunk?”* (Csákvári polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSSZI).

A jelenlegi tagok egy része a helyi sajtóból, a Csákvári Hírmondóból értesült a SZEMCSE létezéséről: *„Mert én is például akkor tudtam, hogy van ilyen SZEM, mikor*

olvastam a Hírmondóban.” (Csákvári szomszédfigyelő 8 CSI). A Fejér Megyei Hírlapban is több cikk foglalkozott a csákvári szomszédfigyeléssel, illetve a SZEMCSE honlapja is több ezres látogatottságnak örvend (3800 körüli évente). A kiterjedt törökszentmiklósi SZEM mozgalomnak is jó mind az internetes, mind a nyomtatott sajtóvisszhangja (pl. Polgárőr Almanach 2011).

A környező települési SZEM mozgalmakkal a törökszentmiklósi polgárőr elnök, egyben körzeti SZEM elnök támogatói kapcsolatban áll. Szomorúan állapította meg ugyanakkor, hogy tanácsait nem mindig fogadják meg, így néha fölösleges erőfeszítésnek érzi a mentorálást. A kudarcot annak tudja be, hogy nem teljes közösség áll a kezdeményezés mögé: *„... éntőlem kértek segítséget Tiszaföldvállról..., Karcagról, Fegyvernek, ott van olyan 60 fő kb. .... Tiszabőn megint van olyan 40-50 fő, kb. .... De aki éntőlem segítséget kér, annak mindenkinek megadtam. ... Tehát valaki, mikor egy ember akar valamit csinálni, nem fog menni. Vagy a község, ugye, munka, vagy el se kezdje.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI).

A csákvári szomszédfigyelők a környéken a csákberényi SZEM mozgalom létezéséről tudnak, de tényleges együttműködésük – fiatal szervezet lévén - sem velük, sem más szomszédfigyelő egyesülettel nincsen. A SZEMCSE tagjainak az egyesület fennállása óta még nem állt elegendő idő rendelkezésére, hogy komoly együttműködő partnereket szerezzenek.

V.2.3.6.2. Rendőrség, önkormányzat

A törökszentmiklósi szomszédfigyelők - különös tekintettel az összekötőkre - híd szerepet töltenek be a lakosság és a polgárőrök között; a polgárőrök pedig – különös tekintettel az elnökre – híd szerepet töltenek be a szomszédfigyelők és a rendőrség között. Így jön létre közvetett, de mégis aktív és szoros kapcsolat a lakosság és a rendőrség között a szomszédfigyelők és polgárőrök közvetítésével. A fenti láncolat hatékony működését több interjúrészlet is alátámasztja. A jelenlétemben zajlott telefonos bejelentés volt az egyik ilyen eset: *„Meg az a SZEM mozgalomnak az előnye..., tetszett hallani, hogy nekem ideszólnak telefonon [a SZEM mozgalmi tagok lakossági bejelentés alapján]. Akkor én szólok a kapitányságra, akkor tudják, hogy nem egy hülyeség. ... Mert van sok olyan vaklárma, hogy kimegy a kocsi, a rendőr kocsi, aztán nincs is semmi.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). A másik példát egy ún. trükkös lopás szolgáltatja, amelynek észlelése után a polgárőr elnöki bejelentés nyomán percekben belül a helyszínre érkezett a rendőrség: *„Tehát volt olyan, hogy ilyen kis beteg gyerekek akartak szedni pénzt, aztán nem volt igaz. És ezt a szomszédok vették észre.*

... annyi előnyöm volt, hogy polgárőr voltam már akkor, és akkor szóltak egyből.... És szóltam az elnöknek, öt perc – öt perc? Két perc nem volt, már ott volt a rendőr.” (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). A törökszentmiklósi polgárőr elnök többször kiemelte, hogy a helyi SZEM mozgalmat a rendőrséggel közösen indították be.

A csákvári egyesület elnöke – nyugalmazott rendőr századosként is - próbált kapcsolatot kiépíteni a volt bicskei rendőrkapitánnyal, de érdemben nem járt sikerrel. A SZEMCSE az együttműködések kialakításának időszakát éli. Az elnök épp az interjú napján volt az újonnan kinevezett kapitánynál, aki jártas a bűnmegelőzésben, ráadásul a munkájukban találtak közös pontokat, így a vele való együttműködés gyümölcsözőbbnek ígérkezik. A közös személyes tapasztalatok tehát sikeresen megadhatják az alaphangot egy leendő szakmai együttműködéshez is. Az elnök együttműködési ígéretet kapott a ReMeT (Rendészeti Megelőzési Társaság) vezetőjétől is. Informálisan, közösségi oldalon ápolja a kapcsolatokat volt bűnmegelőzési kollégáival, amely kapcsolatokat érzésem szerint szükség esetén hivatalossá lehet konvertálni.

Ahogy arra az V.2.2.5.2. pontban kitértem, a törökszentmiklósi polgárőrség - ezzel együtt SZEM mozgalom - és a helyi önkormányzat együttműködése vegyes képet mutat, több polgárőr némi csalódottságának adott hangot ez ügyben: *„Annyira nem támogatja, mint amit mi segíünk az önkormányzaton. ... Sem annyira azért anyagilag sem támogatnak, az egész környéken mi kapjuk a legkevesebb támogatást, anyagi támogatást. És még amúgy sem nagyon.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A csákvári egyesületi elnök jó kapcsolatot ápol a polgármesterrel és az önkormányzattal, neki magának is vannak polgármesteri ambíciói. A személyes kapcsolaton kívül egyelőre nincsen formális együttműködés az önkormányzat és a SZEMCSE között, az önkormányzat támogatóként sem lép fel az egyesület felé (kivéve a gyűlések helyszínéül szolgáló terem biztosítását). Az elnök elmondása szerint Csákváron erős a civil kurázsi, élénk a közösségi élet, és a helyi polgárok aktivizálhatók egy-egy ügy érdekében. Ilyen ügy lehet a bűnmegelőzés, amely témában felkészítést kíván tartani a helyi civil szervezeteknek: *„Akarok én egy ilyet egyébként, tehát én azt szeretném, hogy összeszedni a civil szervezeteket, az azokban aktív embereket, és tovább oktatni [bűnmegelőzésre].”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). A nyugdíjas klub meghívására már volt alkalma ilyen felvilágosító előadást tartani. A csákvári egyesületi elnököt olyan embernek ismertem meg, aki aktívan részt vesz a helyi közösségi életben. Az ő kezdeményezésére alapították meg például a feleségével a

Nagycsaládosok Országos Egyesülete csákvári szervezetét, illetve aktív tagja egy politikai pártnak is.

V.2.4. Hipotézis „ellenőrzés”

Ebben a részben a hipotézisek esettanulmányi környezetbe való átültetése és egyfajta ellenőrzési kísérlet áll a középpontban. Egzakt hipotézistesztelésről azért nem beszélhetünk, mert az interjúkból több esetben inkább közvetett, mint közvetlen választ kaptam a kutatási kérésekre, illetve a kulturális tőkére vonatkozó kérdést nem is lehet egyértelműen megválaszolni. A legalaposabban a tevékenység életre hívásának és a szervezethez csatlakozás motivációjának kérdéskörét sikerült körbejárni, ezért az erre vonatkozó harmadik hipotézis (H_3) ellenőrzése a legrészletesebb. Az eredményekből kiviláglik, hogy az igazolt hipotézisek mind Törökszentmiklóshoz köthetők, Csákváron gyakorlatilag egyik várakozás sem teljesült.

V.2.4.1. H_1 : hipotézis a segítség gyakoriságáról

A nagymintás adatelemzés során tesztelt első hipotézis első része ($H_{1.1}$) az esettanulmányra átültetve azt mondja ki, hogy a polgárőrök gyakrabban önkénteskednek, mint a szomszédfigyelők. Az interjúk azt körvonalazták mindkét településen, hogy mind a polgárörködés, mind a szomszédfigyelés egy aktívan figyelő életforma, amelynek nincsenek meghatározott időbeli keretei. Egyúttal az is tény, hogy a polgárőrök tevékenysége mind Törökszentmiklóson, mind Csákváron pontosan körülhatárolt és regisztrált. Mivel Törökszentmiklóson minden polgárőr szomszédfigyelő is egyben, ezért a formálisabb polgárőri tevékenység az informálisabb szomszédfigyelőihez adódik hozzá. Az ő esetükben a hipotézis első része ($H_{1.1}$) egyértelműen igazoltnak tekinthető. Különösen azért lehet ezt kijelenteni, mert a törökszentmiklósi polgárőrök által teljesített szolgálati órák száma országos szinten is kiemelkedően magas. Főleg Törökszentmiklóson emelték ki, hogy mivel a „szolgálatnak menni kell”, a polgárőrök helyettesítik egymást betegség vagy egyéb akadályoztatás esetén. A törökszentmiklósi SZEM mozgalom léte és a tagok iránt érzett felelősség miatt a polgárőrök szívügyüknek érzik a napi járőrözés folyamatosságának biztosítását. Az is megfogalmazódik az egyik interjúban, hogy ha idejük engedi, a polgárőrök rendkívüli szolgálatot is beiktatnak. *„Itt a SZEM mozgalom végett nekünk muszáj menni. Hát itt a SZEM mozgalmat elvállaltuk.... Hát vannak olyanok, hogy délután megyünk ki szolgálatba. Tehát amikor ráérünk, délután is szolgálatot csinálunk ....”* (Törökszentmiklósi polgárőr 3 CSI). Az, hogy a polgárőrök helyettesítik egymást, Csákváron is bevett gyakorlat.

A csákvári jelzőszolgálatos szomszédfigyelők tevékenysége közel ugyanolyan formalizált, mint a polgárőröké. Ezek a SZEM mozgalmi tagok nem járnak rendezvényekre, és nem vesznek részt a járőrözésen felüli polgárőr tevékenységekben sem. Ehhez képest a havi rendszeres polgárőr szolgálati időt tehát mindkét egyesületben jelentősen felduzzasztják a nem megszokott tevékenységek, amelyekben a tagok nagy része készségesen vesz részt: „... *most is volt ez a lomtanítás, a párom is kinn volt egy egész napot meg egy fél napot autóval. ... ha tud jönni, akkor, akkor jön, részt vesz bármiben. Akár személyt kell keresni, akár bármit kell csinálni.*” (Csákvári polgárőr 2 CSI). Érdekesség, hogy a 12 csákvári szomszédfigyelő az interjú hónapjában 15-16 éjszakát tudott jelzőszolgálattal lefedni, míg a 16 polgárőr 4-et. A járőröző és egyéb szolgálatban résztvevő polgárőrök és a járőrszolgálatos szomszédfigyelők munkájának gyakorisága tehát majdnem egálban van, és munkájuk „formalitása” is közelebb áll egymáshoz, mint Törökszentmiklóson. A csákvári tevékenységek esetében az első hipotézis (H_1) nem igazolódott.

V.2.4.2. H_2 : hipotézis az emberi, kulturális és társadalmi tőkékről

A második hipotézis (H_2) értelmében az várható, hogy a polgárőrök több emberi, kulturális és társadalmi tőkével rendelkeznek, mint a szomszédfigyelők. Az interjúk alapján inkább egy általános, mint statisztikailag hajszálpontos képet kaptam az egyesületi tagok emberi tőkéjére mutató iskolai végzettségről, gazdasági aktivitásról és foglalkozási csoportról. A három tőkefajta közül a kulturális tőkét volt a legnehezebb mérni. Volt olyan interjú, ahol a beszélgetés folyama úgy alakult, hogy nem is tudtam kitérni erre a kérdésre. A vallásosság, illetve vallásgyakorlás témakör például egyik interjúban sem került szóba, holott ehhez kapcsolódva két kulturális tőke mutatót is alkottam a nagymintás hipotézis tesztelés során. A társadalmi tőke szisztematikus mérése szintén problémákba ütközött. Az interjúkból leszűrt tapasztalatokat mérlegelve ezt a hipotézist egyik oldalról az alapján lehet „tesztelni”, hogy a tagok egyesülethez való csatlakozásában mennyire játszottak szerepet a kapcsolatok. A szervezetbe való belépés témájára kivétel nélkül minden interjú kitér. Másik oldalról az egyéb civil szervezeti tagság lehet a társadalmi tőke indikátora. A törökszentmiklósi és csákvári polgárőrségeket összehasonlítandó a magasabb polgárőr szinteken betöltött pozíció is szóba jöhet, mint a társadalmi tőke mérőeszköze.

V.2.4.2.1. $H_{2,1}$: emberi tőke

A második hipotézis első része ($H_{2,1}$) értelmében a polgárőrök több emberi tőkével rendelkeznek, mint a szomszédfigyelők. A törökszentmiklósi polgárőrök között több a középkorú és a fiatal, ezáltal gazdaságilag aktív tag, mint Csákváron. A felsőfokú végzettségű szellemi foglalkozásúak is nagyobb arányban képviseltetik magukat, bár a tagok – elsősorban a járőröző tagok - jó része általános iskolai vagy középfokú végzettségű fizikai munkás. Az ún. passzív, járőrözést nem folytató tagok között magas a kvalifikált emberek száma. A foglalkozások, illetve betöltött pozíciók között találunk két villanyszerelőt, kőművest, targoncást, kertészt, virágkötőt, tanyagondnokot, három polgármesteri hivatalban dolgozót, volt tűzoltóparancsnokot, volt hivatásos katonát, volt polgármestert, vállalkozót, újságírót. A törökszentmiklósi SZEM mozgalmi tagok között sok az idős és egyedülálló lakos, ami a gazdaságilag inaktívak felé billenti a mérleg nyelvét. A betöltött foglalkozások szerinti kép elég vegyes. Összehasonlítva a törökszentmiklósi polgárőröket és szomszédfigyelőket úgy tűnik, hogy a polgárőrök birtokolnak több humán tőket.

A csákvári polgárőrök átlagéletkora magas, sokan nyugdíjasok, korábban általában fizikai munkát végeztek. Foglalkozásukat tekintve a polgárőrök között van két volt kisipari termelészövetkezeti (KTSZ-es) dolgozó, volt mezőgazdasági munkás, volt önkormányzati dolgozó, volt konyhai kiségitő, volt biztonsági őr, volt telepvezető, volt nyomozó, ma ingatlanközvetítő. A csákvári szomszédfigyelők fiatalabbak a polgárőröknél, és több közöttük a felsőfokú végzettséggel rendelkező és a jelenleg is aktív dolgozó. Az általuk képviselt foglalkozások között volt és jelenlegi biztonsági őr (egyikük polgárőr is), hűtőraktári dolgozó, volt nyomozó (polgárőr is), volt állami gazdasági munkás, volt szakács, gazdálkodó, egyben volt mezőgazdasági mérnök, állatorvos, jogász, volt államtitkár említhető meg. A több humán tőkével rendelkezők Csákvár esetében a szomszédfigyelők köréből kerülnek ki. A második hipotézis ($H_{2,1}$) első része tehát, miszerint a formális önkéntesek, vagyis a polgárőrök bírnak több emberi tőkével beigazolódott Törökszentmiklós, és megcáfolódott Csákvár esetében.

V.2.4.2.2. $H_{2,2}$: kulturális tőke

A második hipotézis második része ($H_{2,2}$) a kulturális tőkére vonatkozott. Az interjúk alapján főszabályként az fogalmazható meg, hogy a magasabb iskolai végzettség az igényes kulturális cikkek fogyasztását (színház, koncert, hangverseny) vonja maga után. Ebből kiindulva azt jelenthetjük ki, hogy a csákvári szomszédfigyelők rendelkeznek a legtöbb kulturális tőkével; mindenképpen többel, mint a helyi polgárőrök.

Törökszentmiklóson a polgárőrök kulturális tőkéje elvileg felülmúlja a szomszédfigyelőkét. Mivel a kulturális tőkét csak egy-két interjúban lehetett mérni, a tőkehipotézis ezen része kapcsán nem vonok le következtetést. Egyébként egy törökszentmiklósi és egy csákvári polgárőr tért ki kifejezetten arra, hogy rendszeresen jár színházba, esetenként pedig hangversenyre, mindketten Budapestre is: *„Ha az ember akar, bárki mehet. Tulajdonképpen már tizenéve van folyamatosan [színház]bérletünk. Azonkívül meg a lányomé is szeretnek színházba is járni, egyszer-egyszer kapunk színházjegyet, a Művészetek Palotájába hangversenyre.”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI). *„Mostanában nem nagyon ... tetszik már a szolnoki színház, mi Pestre szoktunk fölmenni, hogyha olyan. ... Hát nem olyan nagy sűrűséggel, de most voltunk vagy ötször, azt hiszem, az idén.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

V.2.4.2.3. H_{2.3}: társadalmi tőke

A második hipotézis harmadik része (H_{2.3}) értelmében az a várakozás, hogy a polgárőrök inkább a kapcsolatok hatására kezdték el önkéntes tevékenységüket, és inkább tagjai más civil szervezeteknek is, mint a szomszédfigyelők. Egyetlen csoport körében világltott ki a kapcsolatok „intézményesített” fontossága az önkénteskedés megkezdésekor: ez a törökszentmiklósi polgárőrség. Az ide való bekerüléshez ugyanis két ajánlást biztosító tagra, tehát eleve meglévő polgárőr kapcsolatokra van szükség, amely kapcsolatok hitelképességet kölcsönöznek a jelöltnek (Bourdieu 2006) [1983]), és garanciát biztosítanak a befogadó szervezet számára („bonding” társadalmi tőke, Putnam 2000): *„...aki most belép polgárőrnek..., két tagnak javasolni kell, akik vállalják a felelősséget is.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Több törökszentmiklósi polgárőr nevesítette is azt a kapcsolatot, gyenge kötést, akinek a hatására csatlakozott. Egyikük belépésében egy kolléga, az egyesület akkori elnöke játszott szerepet. Másikuk szintén az akkori elnök hatására, az ő konkrét meghívására (Dekker, Halman 2003) lépett be: *„Gyakorlatilag az ottani kollégám volt, aki az akkori polgárőrség vezetője volt. ...Ha azt mondanám, hogy ez nem játszott közre, akkor nyilván nem mondanék igazat.* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). *„Azt mondta nekem szegény Bandi bácsi [az akkori elnök] ..., hogy szeretné, ha én átmennék a polgárőrségbe.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 1 EI). Az elnök családjában mindenki polgárőr, nyilván a fiatalabbak csatlakozásában közrejátszott a szülői példa. Törökszentmiklóson egyéb civil szervezetben való részvételre nem nagyon derült fény az interjúk folyamán. Ennek ellenére az ajánlás alapján való beléptetés a polgárőrségbe amellet szól, hogy a polgárőrök rendelkeznek több társadalmi tőkével.

A csákvári polgárőr interjúk során csak néhány esetben ütközött ki a kapcsolatok, illetve a meghívás (Dekker, Halman 2003) fontossága. Először is már az alapításkor, hiszen a volt egyesületi elnököt egy helyi lakos biztatta az egyesület létrehozására, és arról is felvilágosította, hogy a megyei elnökhöz érdemes fordulnia: „... itt az egyik hölgyike megkeresett engemet..., aki azt mondja, hogy 'Laci, te vagy olyan, hogy te meg tudnád szervezni a polgárőrséget, próbáld meg. Hívjad föl ezt és azt az urat...', a megyei elnök volt akkor már. És föl hívtam, és elmondta nekem, mi szükséges ehhez, stb..” (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). A tagok közül egy hölgy polgárőrré válásában nagy szerepet játszott, hogy a férje is polgárőr (erős kötés): „A férjem jött, csinálta, én is kedvet kaptam hozzá.” (Csákvári polgárőr 2 CSI). Ami a további civil szervezeti tagságot illeti, két csákvári polgárőr tagja a helyi SZEM mozgalomnak is, egyikük a csákvári nagycsaládos szervezet (NOE) alapításának kezdeményezője is. Egy harmadik társuk szenvedélyes amatőr rádiós, amíg létezett csákvári klubjuk, tagja volt. A csákvári szomszédfigyelők közül az alelnök az elnök gyenge kötésen alapuló meghívására lépett be a SZEMCSÉ-be: „Nekem ... [az egyesületi elnök] szomszédom..., nálunk úgy volt, hogy ... szólt.” (Csákvári szomszédfigyelő 6 CSI). A családi erős kötés csatlakozásra motiváló ereje nemcsak a polgárőröknél, hanem egy esetben a szomszédfigyelőknél is tetten érhető: „... hát nem is én, hanem az asszonyomnak a szeme akadt meg rajta [a SZEMCSE toborzó hirdetésén], aztán mondta, hogy mi lenne, hogyha jelentkeznék?” (Csákvári szomszédfigyelő 5 CSI). Az egyéb civil szervezeti tagság erőteljesebben jelen van a meginterjúvolt szomszédfigyelők, mint a polgárőrök körében. A két polgárőr szomszédfigyelőn felül további két SZEMCSÉ-s tagja a helyi férfikórusnak (Cimborák dalkör), illetve egyikük egy nemzetközi szakmai szervezet (Magyar Állatorvosok Világszervezete) alapítója. Az interjúk tanúsága szerint Csákváron a várakozással ellentétben a szomszédfigyelők, és nem a polgárőrök diszponálnak több társadalmi tőke felett. Törökszentmiklóson a társadalmi tőkére vonatkozó hipotézis igazolódott, Csákváron megcáfolódott.

Törökszentmiklóson legalább három polgárőr – és egyben szomszédfigyelő - visel tisztséget a megyei vagy országos szövetségben is. A betöltött pozíciók: megyei elnökség, egyben országos elnökségi tagság, megyei felügyelő bizottsági tagság, körzeti SZEM elnökség. Egy csákvári polgárőr tölt be tisztséget a megyei és az országos szövetségben is. Ezt többször hangsúlyozta az érintett, de arra pontosan nem derült fény, hogy milyen tisztségek ezek. A két egyesületet összehasonlítva a birtokolt

polgárőr pozíciókon alapuló társadalmi tőke tekintetében Törökszentmiklós foglalja el a vezető helyet.

Arra, hogy a szervezeti tagok kapcsolatrendszere, a társadalmi tőke fontos, erőforrás szerepet (Coleman 1990, Bourdieu 2006 [1983]) tölt be egyesületük életében, egy törökszentmiklósi polgárőr tért ki a legközvetlenebb módon: „... *sok olyan van a mi szervezetünkön belül, akik passzív tagjai a polgárőrségnek, mint az említett volt polgármester..., ők hozzák a kapcsolati tőkét. Mert azért mindenki nagyon jól tudja, hogy kapcsolati tőke nélkül lehetetlenség működnünk. Tehát az ő tapasztalata, az ő kapcsolatai, ha valami problémánk van, a segítsége az kell, hogy ott legyen a háttérben.*” (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). Szintén mindössze egy, egyébként csákvári interjúalany tér ki kapcsolathálója kiterjedtségére. Az általa elmondottak példát szolgáltatnak arra, hogy a társadalmi tőke hogyan segíti elő a kulturális fogyasztást, ezen keresztül a kulturális tőke potenciális felhalmozását: „*Sikerült beilleszkedni, mikor ideköltöztünk, és nagy a baráti társaságunk, és hát azokkal [eljárunk kulturális programokra], illetve azok szervezésében.*” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

V.2.4.3. H₃: hipotézis a motivációkról

A harmadik hipotézis (H₃) értelmében azt feltételezem, hogy a szomszédfigyelőket inkább a hagyományos, míg a polgárőröket inkább az újfajta motivációk mozgatják önkéntességük során. Az interjúkban elhangzott egyesület-alapítási, illetve a későbbi belépőknél a személyes csatlakozási motivációk közül a lehető legtöbbet igyekeztem a hagyományos és modern motivációk elemei alá besorolni. Ehhez helyenként az eredeti keretek kitágítására volt szükség (például a tapasztalatszerzés helyett inkább a tapasztalat megosztást használom). A személyes motiváció mellett azért vonom be a hipotézis ellenőrzésbe a tevékenység életre hívására vonatkozó motivációt is, mert az alapítók esetében a kettő nem választható el élesen egymástól. Az interjúban elhangzott indokok közül a legtöbbet az új típusú konkrét cél elérése motiváció alá sikerült besorolni, ugyanis sok interjúalany a közbiztonság javításához, az egyéni és a helyi közösségi környezet biztonságosabbá tételéhez, a közrossz elkerüléséhez kíván hozzájárulni. A segítség jó érzése hagyományos indíttatás nagymintás adatgyűjtésben tapasztalt dominanciája tehát nem érvényesül a vizsgált egyesületekben. A 11 hagyományos és új típusú motivációs elem közül 8 lelhető fel az esettanulmány helyszínein, nem volt példa arra, hogy valaki hálából, önismerete elmélyítése vagy jó munkahely szerzése céljából csatlakozott volna a mozgalmakhoz. Előrebocsátható, hogy

a hagyományos motivációk nem csoportosulnak a szomszédfigyelők, és az újak sem a polgárőrök köre. Ennek ellenére tanulságos végigkövetni az előforduló hajtóerőket.

V.2.4.3.1. H_{3.1}: új motivációk

Az új motivációk közül elsőként a konkrét cél elérésével foglalkozom. Részint a tevékenység életre hívásának, részint a személyes részvételnek az indokaként legtöbbször a következőket említették meg: közbiztonság javítása, a szűk és tágabb lakókörnyezeti, illetve a saját és a közösségi biztonság megóvása: *„Itt általában van mindenkinek a szőlőhegyen telke, én is azért gondoltam, hogy megyünk, és megvédjük.”* (Csákvári polgárőr 5 CSI). *„... azért érdekelt engem is, hogy egy kicsit nyugodtabb, biztonságosabb, békésebb városban éljek. És ha ezért én tehetek valamit, akkor ezt felvállalom, és megpróbálom megtenni a magam eszközeivel.* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). *„Tehát ezért szerintem ez a legnagyobb értelme, hogy a polgári lakosságot az ember így megvédi tulajdonképpen. De hát mi is polgárok vagyunk, persze, tehát önmagunkat is és másokat is.* (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Az interjúrészletekben néha nehéz szétválasztani a tevékenység célját az azt motiváló erőktől.

A civil bűnmegelőzési munka megkezdése mögött néhány esetben saját vagy ismerősi körben átélt negatív tapasztalat van: *„Szóval az én indíttatásom az ..., hogy a közbiztonságot próbáljuk segíteni, amennyire tudjuk. Nekem volt egy ilyen családi problémám, ami miatt szóval erkölcsi kötelességem is. ... Aztán, gondoltam, azért illik valamit tenni ennek érdekében, hogy ... kisebb legyen az esély rá, hogy elő tudjon fordulni.* (Csákvári szomszédfigyelő 5 CSI). Ahogy ez az interjúrészlet is mutatja, további motiváló ereje és célja lehet a belépésnek, hogy az átélt vagy hallott nem kívánatos esemény másokkal ne történjen meg, illetve ne ismétlődjön meg. Az interjúk tanúsága szerint a médiában bemutatott személy- és vagyonbiztonságot veszélyeztető bűncselekmények is a civil bűnmegelőzésbe való bekapcsolódásra serkenthetnek. Ezekben az esetekben a csatlakozásra ösztönző erő a személyes biztonságérzet megingása. Több interjúalany hangsúlyozta, hogy a csatlakozásnál fontos, hogy az ember úgy érezze, az, amit tenni készül (szomszédok figyelése, járőrözés vagy figyelőszolgálat) pozitív hatással lehet a környezetére, bizonyos kontrollt gyakorolhat az események fölött: *„... azokat a híreket lehetett hallani..., amikor, ugye, éjszaka mentek be házakba úgy..., hogy bent aludtak az emberek, és úgy rámosták ki .... Tehát azt hiszem, az ember biztonságérzetét az ilyen jellegű elkövetési mód ingatja meg a legjobban.... ... gondoltam, hogy ebben a környezetben, ebben a nagyságrendben*

tényleg tudunk valamit tenni, hogyha éjszaka kint vagyunk, figyelünk, ... lehet ennek a mozgásnak elrettentő hatása.” (Csákvári szomszédfigyelő 7 CSI).

Egy csákvári és egy törökszentmiklósi interjúalany is visszautalt azokra az egy-két generációval ezelőtti időkre, amikor az emberek közötti bizalom és a közbiztonság is nagyobb volt. Mindketten azt is célul tűzték ki, hogy ezt a fajta figyelő attitűdöt mesterséges, formális rásegítéssel próbálják visszaállítani: *„Én emlékszem, nagyanyámék idejében hát, hogyha egy idegen vetődött a faluba, nem is tudott menni, ezer szem nézte, hogy kihez megy, mért megy. ... És ezt próbálok visszahozni, hogy próbáljon már a többiekre odafigyelni.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). *„Hogy én gyerekkoromban nálunk két utcára nyílt a portánk..., és nem volt egy kapu se..., és nyugodtan aludtunk, meg nem kellett az ajtót bezárni se. ... Senki nem jött. És szomorú ez, hogy a városban nem lehet nyitva a kiskapu ... .”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag CSI).

A szabadidő hasznos eltöltése mint motiváció és cél főleg a nyugdíjasokra, illetve a más munkára átállókra jellemző, de aktív foglalkozásúaknál is előfordul: *„Azért vállaltam ezt el, hogy lekössem magam. ... Én azt mondom, hogy jobb lenne, ha itthon ülnék, és nézném a tévét? Tehát ennél ez sokkal többet ér, én azt hiszem.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). *„... kocsmába nem járok... , tévézni nem nagyon tévézek, legalább itt elleszek (nevetünk).”* (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). Az aktív és hasznos szabadidő eltöltés önmagában ugyanakkor egyik esetben sem magyarázza az önkéntességet, általában a környezet megvédése, illetve a közösségért való tenni akarás mint konkrét cél társul hozzá. Elsősorban Csákváron fogalmazódott meg, hogy egyesületük azért támaszkodik főleg az idősekre, mert ők eleve több szabadidővel rendelkeznek, és rendkívüli szolgálatra is nagyobb eséllyel kaphatók, mint a dolgozók: *„Mi, öregekre lehet itt a legjobban számítani. Főleg itt a nyugdíjasok azok, akik a mai napig is aktív tagjai. Jó, jó, mi most már jobban ráérünk, mert egész nap itthon vagyunk, unalmunkban is, na, ha szolgálat van....”* (Csákvári polgárőr 7 alapító tag CSI). *„Amikor kell, szólnak, hogy be kell ugrani közben vagy akár rendkívüli dolog jön, akkor a nyugdíjasokat előbb lehet elérni, mint akik még aktívan dolgoznak.”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). Több interjúalany kitért rá, hogy sokan – különösen Törökszentmiklóson – munka mellett polgárörködnek, és azoktól még nagyobb áldozatnak számít a részvétel: *„Hát meg főleg azoknak még, akik dolgoznak is mellette, mert azért ott is helytállni, akkor a hétvégén, ha pihenője van, akkor még szoli [szolgálat]. De valaki... mondta, hogy hú, nem tud jönni, mert este 6-ig dolgozik, és*

akkor délre [mégis] befejezte [a munkát]. És akkor szólt: 1 órákor, ha odajön érte a polgárőr kocsi, eljön még szoliba.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Az újfajta motivációk két eredeti, munkával kapcsolatos eleme a tapasztalatszerzés és a szakmai fejlődés. Ez a két indok nem került elő az interjúk során, ezek helyett a bűnmegelőzés és a (korábbi) foglalkozás kapcsolata, a korábbi munka során szerzett tapasztalat megosztása, továbbadása valamint a munka abbahagyásából vagy jelentős megváltoz(tat)ásából adódó hiányérzet csökkentése került be a képbe. Két interjúalany nyilatkozta, hogy foglalkozása kötődik a bűnmegelőzéshez, és ez az önkénteskedésben is szerepet játszott. *„A másik [indok a belépésre] nyilván az, hogy a munkámmal kapcsolatos...”* (Törökszentmiklósi polgárőr 4 EI). *„Most azt gondolom, hogy tartogassam meg magamnak, ha már tudom ezeket a dolgokat? Annak semmi értelme nincsen.”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). Két esetben is kiviláglott, hogy az önkéntesség elkezdésében, illetve az elnöki pozíció elvállalásában az is közrejátszott, hogy az abbahagyott munkatevékenység által okozott űrt szeretnék volna értelmesen betölteni: *„... nekem a munka hiányzik, megmondom őszintén. Maga az az adrenalin....”* (Csákvári szomszédfigyelő 1 és polgárőr EI). *„Végül is szerettem [a munkámat]. ... Hát, még hiányzik is itt-ott. ... Na most, ez is közrejátszott, mert nagyon vaciláltam, hogy elvállaljam-e ezt [a polgárőrséget] mint elnök....”* (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

V.2.4.3.2. H_{3,2}: hagyományos motivációk

A nagymintás kutatásban a jó érzés segíteni és a családi indíttatás a jellemző, faktorelemzéssel igazolt hagyományos motivációk. Az esettanulmány helyszínein is fellelhető ez a két hajtóerő, a kettő közül az altruista indítéké a meghatározóbb szerep. A polgárőrök és szomszédfigyelők egy részénél az általános jó érzéshez a közösség javára történő cselekvés fontossága, illetve a tevékenység szeretete társul: *„Jó érzés vigyázni. Mások pihennek, mi meg vigyázunk rájuk. ... Valamit tesz úgy egy közösségért, az ember valahova tartozik, és valamit megtesz érte.”* (Csákvári szomszédfigyelő 6 CSI). *„Talán az, hogy segíthetek a másik embernek. ... Mást sajnos nem tudok tenni a faluért, az embertársaimért, de hát ezeket, ezeket tudom.”* (Csákvári polgárőr 2 CSI). *„Tesszük, mert szeretjük csinálni, ez az igazság.”* (Csákvári polgárőr alapító tag és szomszédfigyelő CSPI). *„Én például, én szeretem csinálni.”* (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). *„... és szívvel-lélekkel csináljuk.”* (Csákvári polgárőr 3 alapító tag CSI). Az interjúk rávilágítanak, hogy az önkéntesség fenntartásának kulcstényezője az elkötelezettség, a vállalás melletti kitartás, a

közösségért érzett felelősség, a készségesség: „Ezt ha vállaltuk, én úgy mondom, akkor ezt meg kell csinálni”. (Törökszentmiklósi polgárőr 5 EI). „Én vállaltam a polgárőrséget, vállaltam az elnökséget, vállaltam a lakosságot ....” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). „De úgy, hogy általában lehet mindre számítani, ... minden polgárőrre.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI).

Amint arra a társadalmi tőke kapcsán is kitértem, a családi impulzus szintén mindkét településen szerepet játszik az önkéntesség megkezdésében. Különösen igaz ez a törökszentmiklósi elnök esetében, akinek a szűk családjából mindenki - párja és két fia - polgárőr, jelképesen még a kis unoka is. Az elnök elmondása szerint a családi polgárőrség egyik előnye, hogy egy-egy helyi problémára, riasztásra akár családirag is tudnak reagálni a társak értesítése nélkül: „Tehát így lettünk egy család, és így van, hogy egy családban 4 polgárőr lett. ... ha nincs olyan nagy vész, akkor így családon belül el tudjuk intézni, mert kocsiba ülünk, és már megyünk is.” (Törökszentmiklósi polgárőr 1 CSI). Említésre került egy csákvári polgárőr és szomszédfigyelő esete is, akik szintén párjaik hatására csatlakoztak a civil bűnmegelőzéshez.

A gyenge kötések mint hagyományos motivátorok szerepet kaphatnak mind egyes tagok csatlakozásában, mind egy mozgalom meggyökeresedésében. A társadalmi tőke kapcsán már kitértem arra, hogy a szervezet aktuális vezetője felől érkező meghívásnak erős mobilizáló ereje lehet (Dekker, Halman 2003). Így volt ez a jelenlegi törökszentmiklósi elnök és az egyik egyesületi tag polgárőrré, illetve a csákvári SZEM alelnök szomszédfigyelővé válásának esetében. Az egyik törökszentmiklósi interjúalany véleménye szerint a jelenlegi polgárőr elnöknek karizmatikus vezetőként (Olson 1965) nagy szerepe van a SZEM mozgalom elterjedésében, sikerességében. Kiterjedt lakossági kapcsolathálójának és meggyőző erejének köszönhetően sokakat bevonzott a szomszédfigyelésbe: „És neki [a polgárőr elnöknek], ugye, sok, jó volt a kapcsolata azért aránylag a lakossággal is, és azért tudta így rábeszélni az embereket, hogy ez nekik nem kerül semmibe, ezzel csak egymásnak tudnak segíteni.” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI). Egy másik törökszentmiklósi véleményvezér pozitív SZEM mozgalmi szerepének sajtóvisszhangja is volt (Polgárőr Almanach 2011). A saját környékén egy tekintéllyel bíró volt tanár nő állt ki teljes mellszélességgel a SZEM mozgalom mellett, másoknak is lendületet adva a csatlakozáshoz: „... tanár nő. ... Tehát ő ott a környéken nagyon nagy tiszteletnek is örvendett, és ugye, mikor először ő belépett, sok embert tudott hozni magával. Sokat rábeszél, beszélgettek, elmondta, hogy ennek milyen előnye van, mire jó ez....” (Törökszentmiklósi polgárőr 6 alapító tag EI).

A hagyományos motivációk közül a közösséghez kapcsolódás, a társas funkció a csákvári elnök esetében merült fel egyik motivációként a polgárőrség vezetésének elvállalásában: „...így több a mozgás, több emberrel találkozom. Rossz lett volna nagyon beszűkülve itt.” (Csákvári polgárőr 1 alapító tag EI).

Az önkéntes részvétel mögött az interjúalanyok egy részénél nem egyetlen indok lelhető fel, hanem indokok láncolata vezetett a tevékenységhez, és ez gyakran a hagyományos és modern motivációk keveredéséhez vezet. Ilyen az egyik törökszentmiklósi polgárőr esete is, akinek részint a munkája kapcsolódik a polgárőrséghez (gyámhivatali dolgozó, tapasztalatszerzés- és megosztás, új motiváció), részint személyes ismeretségben és munkakapcsolatban volt az akkori elnökkel (kapcsolat hatása, hagyományos motiváció), részint szeretett volna tenni szűk és tágabb környezete, családja és települése biztonságáért (konkrét cél elérése, új motiváció). Összességében a válaszok tükrében mind a polgárőrök, mind a szomszédfigyelők egyes motivációkat sorakoztattak fel. A harmadik hipotézis, miszerint a polgárőröket inkább a modern (H_{3.1}), a szomszédfigyelőket pedig inkább a hagyományos hajtóerők mozgatják (H_{3.2}), nem igazolódott.

V.2.5. Összegzés és összehasonlítás: Törökszentmiklós és Csákvár

A törökszentmiklósi és csákvári egyesületekben szerzett tapasztalatokat a 13. táblázat szemlélteti. Törökszentmiklóson mind a polgárőrséget, mind a SZEM mozgalmat korábban alapították, mint Csákváron. A négy mozgalom közül a törökszentmiklósi polgárőrség kezdte meg leghamarabb működését, nem sokkal a rendszerváltás után. Ez a szervezet országos szinten is a korán alapítottak közé tartozik. A törökszentmiklósi SZEM tevékenységet 2002-ben indították be, a mozgalom „kirobbanó” elterjedése azonban további 5-6 évet váratott magára. A csákvári polgárőrség a törökszentmiklósihoz képest 4 évvel később jött létre, abban az időszakban, amikor már a megyei szövetségek is megalakultak. A Fejér megyei szövetség segítségét igénybe is vették az intézményesüléshez Csákváron. A csákvári SZEM mozgalom a többi kezdeményezéshez képest igen friss, ezért több szempontból még nem próbálhatta ki magát, illetve lakossági beágyazottsága is kisebb. A polgárőrség alapvetően dinamikus, míg a szomszédfigyelés statikus tevékenység. Utóbbi a tag szűk lakókörnyezetében élők tulajdonára való fokozott odafigyelésben, illetve probléma esetén a polgárőrség - néha a rendőrség - értesítésében merül ki. Ez a „papírforma” érvényesül Törökszentmiklóson, míg a csákvári szomszédfigyelők aktivitása egy lényeges dinamikus elemmel, a két-háromnaponta végzett jelzőszolgálattal egészül ki. A törökszentmiklósi polgárőrök

13. táblázat A törökszentmiklósi és csákvári szervezetek összehasonlítása

	Törökszentmiklós 23 ezer fős kisváros, Jász-Nagykun-Szolnok megye		Csákvár 5300 fős nagyközség, Fejér megye	
	Polgárórség (formális önk.)	SZEM (félig informális önk.)	Polgárórség (formális önk.)	SZEM (formális önk. inf. jegyekkel)
Tevékenység				
<i>Alapítás</i>	1991	2002	1995	2009
<i>A tevékenység jellege</i>	Dinamikus	Statikus	Dinamikus	Statikus és dinamikus
<i>Hangsúlyos tevékenység</i>	Járőrözés	Figyelés, polgárőri értesítés	Járőrözés, rendezvények	Figyelés, jelzőszolgálat
<i>Járőrözés gyakorisága</i>	Naponta	-	Hetente egyszer	2-3 naponta
<i>Járőrözéskor tapasztaltak az érintetteknek</i>	Kutyanyelv-/cédula a SZEM tagoknak	-	Cédula a közintézményeknek	-
<i>Országos hatókörű törvényi háttér</i>	2006. LII. tv., módosítva: 2009, 2011	-	2006. LII. tv., módosítva: 2009, 2011	-
<i>Országos hatókörű jogi védelem</i>	Közfeladatot ellátó személy	-	Közfeladatot ellátó személy	-
Szervezeti működés				
<i>Szervezeti keret</i>	Polgárőr egyesület	Polgárőr egyesületen belül	Polgárőr egyesület	Önálló szomszédfigyelő egyesület
<i>Vezetés: tartalmi és adminisztratív ügyek</i>	Tartalmi: elnök, adminisztratív: többi vezető	Tartalmi: elnök, adminisztratív: polgárórságon belül	Elnök	Elnök
<i>Tagság létszáma</i>	40 fő fölött (23 fő aktív járőröző)	900 (kertv.) + 600 (ltp.) háztartás	19 fő (16 fő aktív járőröző)	40 fő fölött (12 fő jelzőszolgálatos)
<i>Bázis</i>	Középkorú gazd. aktívak	Idősek, egyedülállók	Nyugdíjasok	Középkorú gazd. aktívak
<i>Tagfelvétel</i>	Két tagi ajánlás alapján, büntetlen előélet	Nincs kritérium	Büntetlen előélet	Büntetlen előélet, ne folyjon eljárás a jelölt ellen
<i>Adminisztráció</i>	Szolgálati napló	-	Szolgálatterv	Eseménynapló
<i>Rendszeres összejövetel</i>	Negyedévente	- (polgárőrök koordinálnak)	Havonta (utolsó csütörtök)	Havonta (utolsó kedd)
Együttműködés, beágyazottság				
<i>Fő partner</i>	Rendőrség, SZEM mozgalom	Polgárórság	Önkormányzat	-
<i>Polgárórság/szomszédfigyelés</i>	Elválaszthatatlan együttműködés		Némi konfliktussal terhelt kapcsolat	
<i>Rendőrség</i>	Aktív, szoros	A polgárőrökön keresztül	A korábbinál gyengébb	Bejelentésre korlátozódó, elnökön keresztül személyes

Önkormányzat	Kissé hűvös	Inkább személyes	Aktív, szoros	Csak személyes
Lakosság	Aktív, szoros, a SZEM-en keresztül	Aktív	Aktív, de „kritikus”	Még kevesen ismerik
Egyéb helyi egyesület	Aktív, támogatói	Az elnökön keresztül aktív	Aktív, rendszeres	-
Megyei és országos szint	Szoros, de kicsit ellentmondásos	A polgárőrségen keresztül	Aktív, élő	-
Finanszírozás, infrastruktúra				
Jellemző bevételi forrás	OPSZ pályázat	OPSZ pályázat (polgárőrségtől)	OPSZ pályázat	Tagdíj, tagi hozzájárulás
Egyéb jelentősebb bevételi forrás	Önk. (kevés), tagi hozzájárulás	- (nem szükséges)	Munkavégzés az önk.-nak, tagi hozzájárulás	-
Infrastruktúra	Pénzért bérelt önk-i helyiség, gépkocsi	-	Ingyenes önk-i helyiség, gépkocsi	Ingyenes önk-i helyiség
Szelektív ösztönzők				
OPSZ, megyei szövetség pozitív	Év Polgárőr Egyesülete 2010; sok egyéni kitüntetés	-	Év Polgárőr Egyesülete 2004, egy-két egyéni kitüntetés	-
Egyesületi negatív	Kizárás	-	Kizárás	-
Egyesületi pozitív	Informális összejövétel, kirándulás (nincs rá keret most)	-	Informális összejövétel; találkozó más egyesületekkel	-
Lakossági negatív	-	-	Megbecsültség hiánya	-
Lakossági pozitív	Köszönet, respekt, segítségnyújtás, sütemény	-	Köszönet, segítségnyújtás	-
Hipotézis ellenőrzés				
H ₁ A segítség gyakorisága	A polgárőrök gyakrabban végeznek önkéntes tevékenységet – H ₁ igazolt.		A jelzőszolgálatos SZEM tagok és polgárőrök tevékenységének gyakorisága majdnem azonos - H ₁ nem igazolt.	
H _{2.1} emberi tőke	Polgárőrök: magasabb emberi tőke, mint szomszédfigyelők – H _{2.1} igazolt.		Szomszédfigyelők: magasabb emberi tőke, mint polgárőrök – H _{2.1} nem igazolt.	
H _{2.2} kulturális tőke	Nem vagy alig mérhető az interjúk alapján - H _{2.2} nem igazolt, nem megcáfolt.		Nem vagy alig mérhető az interjúk alapján - H _{2.2} nem igazolt, nem megcáfolt.	
H _{2.3} társadalmi tőke	Polgárőrök: magasabb társadalmi tőke, mint szomszédfigyelők – H _{2.3} igazolt.		Szomszédfigyelők: magasabb társadalmi tőke, mint polgárőrök – H _{2.3} nem igazolt.	
H ₃ motivációk	Polgárőrök és szomszédfigyelők is vegyes motivációk által vezérelve - H ₃ nem igazolt.			

Forrás: Terepmunka tapasztalatok (2011. június-július), saját csoportosítás.

tevékenysége a napi járőrözés köré összpontosul, de természetesen a helyi – főleg önkormányzati – rendezvényeken is rendszeresen jelen vannak. Ehhez képest a csákvári

polgárőrség életében a rendezvények hangsúlyosabb szerepet kapnak a heti egyszeri járőrözés mellett. A járőrözéskor tapasztaltakat mindkét polgárőr egyesület írásos formában jelzi az érintetteknek. Törökszentmiklóson a SZEM tagoknál, míg Csákváron a közintézményeknél hagynak ilyen írásbeli „jelentést”. Ez egy nem kötelező adminisztratív elem, amely erősíti a szervezeti professzionizálódást is. A polgárőrök tevékenysége erősen formalizált, azt törvény szabályozza. A törvény közfeladatot ellátó személynek minősíti a polgárőröket. A játékszabályok tehát erősen kötöttek, ez kiszámíthatóbbá, stabilabbá teszi a tevékenységet. A szomszédfigyelés nem rendelkezik jogszabályi háttérrel, így védelem sem illeti meg a tevékenység résztvevőit. A polgárőrsegek szerte az országban egyesületi formában működnek. Törökszentmiklóson a polgárőr szervezet adja a szomszédfigyelés kereteit is, a SZEM mozgalom teljes mértékben a polgárőrség kebelén belül működik. Ez részben formális, részben informális jelleget kölcsönöz a tevékenységnek. Csákváron önálló egyesületet alapítottak a szomszédfigyelésre. Ebből adódóan egyértelműen megjelenik a formális keret, de a tevékenységnek több informális jegye van.

A törökszentmiklósi mozgalom vezetésében érvényesül a munkamegosztás: az elnök a szolgálat tartalmi részéért, míg az egyéb vezetők az adminisztratív ügyekért felelősek. Csákváron mindkét egyesületben az elnök vállalja magára a munka dandárját: a tartalmi és adminisztratív-pénzügyi feladatokat egyaránt. Törökszentmiklóson közel 500-600, Csákváron közel 300 lakosra jut egy polgárőr. Az abszolút taglétszám ellenére tehát Csákvár számít „polgárőrökkel jobban ellátott” településnek. Középkorú, gazdaságilag aktív bázissal a törökszentmiklósi polgárőrség és a csákvári szomszédfigyelés rendelkezik. A többi szerveződésben az idősebbek vannak többségben. A törökszentmiklósi polgárőrség az új tagok belépését két polgárőr ajánlásához köti. Ez a feltétel egyfelől növeli a polgárőrség helyi társadalomba való beágyazottságát, másfelől azonban a belterjesség, illetve bezáródás (lock-in) lehetőségét is magában rejti (bonding társadalmi tőke, Putnam 2000). Utóbbi veszélyeket a törökszentmiklósi beszélgetések nem igazolták vissza, ugyanis az interjúalanyok a szervezet nyitottságát hangsúlyozták. Egy kritikus csákvári polgárőr szomszédfigyelő viszont bírálatként éppen szervezete zártságát és homogenitását fogalmazta meg. A helyi SZEM megalapítása egyfajta válasz erre a bezáródási folyamatra. A törökszentmiklósi SZEM mozgalom nem támaszt belépési kritériumokat. A csákvári polgárőrség és SZEM mozgalom büntetlen előéletet követel meg az új belépőktől (és meglévő tagjaiktól is). A csákvári szomszédfigyelők ezen felül azt is feltételként szabták meg, hogy ne folyjon eljárás az új tag ellen.

A szolgálat adminisztrálását a polgárőrök a szolgálattevő vagy szolgálati napló segítségével végzik Törökszentmiklóson és Csákváron is; a csákvári szomszédfigyelő elnök eseménynaplót vezet(tet). A csákvári polgárőrök és – újonnan – a szomszédfigyelők jelzőszolgálatos tagjai tartanak havi fix időpontú gyűlést, a törökszentmiklósi polgárőrök negyedévente találkoznak. A csákvári jelzőszolgálatos szomszédfigyelők összejövetelei tehát annak a nemzetközi gyakorlatnak feleltethetők meg, amelynek során csak a főbb szervezőknek tartanak rendszeres eligazítást (Bennett 1990). A törökszentmiklósi szomszédfigyelők a polgárőrökön és informálisan egymáson keresztül kommunikálnak.

Egy szervezet beágyazottságát - szervezeti, hatósági, lakossági - kapcsolatainak kiterjedtsége beszédesen jellemzi. A törökszentmiklósi polgárőrség kulcsfontosságú partnere a helyi rendőrség, a csákváriak viszonya pedig az önkormányzattal a legszorosabb. Törökszentmiklóson minden polgárőr szomszédfigyelő is egyben - de fordítva természetesen ez nem igaz. A polgárőrség és a többi szomszédfigyelő, és rajtuk keresztül a lakosság intenzíven együttműködik. Csákváron a külön szervezeti keret mellett a kapcsolat is hűvösebb a két helyi bűnmegelőző mozgalom között, illetve a polgárőrség lakossági bázisa is kicsivel gyengébb a törökszentmiklósinál. Míg a törökszentmiklósi polgárőröknek az önkormányzattal, addig a csákváriaknak a rendőrséggel való kapcsolata lazult az elmúlt időben. A csákvári SZEM egyesületnek még nem volt ideje érdemi együttműködő partnerekre szert tenni. Egyéb civil szervezeti kapcsolat nem jellemző egyik egyesületben sem. Mindkét polgárőr szervezet kapcsolatot ápol a környékbeli polgárőr egyesületekkel, a törökszentmiklósi szervezet inkább támogatói, tanácsadói, a csákvári inkább egyenrangú kooperatív viszonyban van velük. A törökszentmiklósi és csákvári polgárőr szervezet is szoros kapcsolatban van a megyei és országos szövetséggel, bár a törökszentmiklósiak kapcsolatába némi ellentmondásosság szüremkedik be.

A törökszentmiklósi polgárőrség és szomszédfigyelés valamint a csákvári polgárőrség jellemzően az OPSZ-en keresztül az államtól érkező pályázati pénzekből gazdálkodik. Ezen felül a polgárőrök saját hozzájárulása (saját autó használata, szolgálati autó üzemanyagköltségének fedezése) is sokat nyom a latban. A csákvári polgárőrségnek lehetősége van önkormányzati munkavállalásra (ökonimizálódás, Czakó 1992), amelyből befolyt összeg jó anyagi kiegészítésként szolgál. Az önkormányzattal való kapcsolatot is minősíti, hogy a törökszentmiklósi polgárőr szervezet térítés fejében, míg a csákvári polgárőr és szomszédfigyelő szervezet ingyen kap az önkormányzattól egy-egy helyiséget, és azok rezsiköltségét is a csákvári önkormányzat állja.

Ami a szelektív ösztönzőket illeti, mindkét polgárőr egyesület – de különösen a törökszentmiklósi - részesült már országos szintű rangos elismerésben, és tagjaikat is jutalmazták. Helyi szinten a polgárőr egyesületek informális összejövetelekkel, kirándulásokkal ajándékozzák meg tagjaikat. A törökszentmiklósi polgárőrség sok pozitív lakossági visszajelzésben részesül, míg Csákváron ennél vegyesebb a kép. Az egyesület tagjait nem kooperáló magatartás esetén kizárással bünteti. A csákvári SZEM mozgalom helyi beágyazottsága alacsony, ezért a külső szelektív ösztönzők sem jelentek még meg.

Weberi szervezetszociológiai terminusokkal élve (Weber 1987) a bemutatott polgárőrsegek heteronómak abban az értelemben, hogy a játékszabályok, jogok és kötelezettségek törvényileg szabályozottak, a tevékenységek nagy részét pedig a megyei és országos szintek határozzák meg. A helyi szervezetek ugyanakkor napi működésük során erősen autonómak is, hiszen a tagok dönthetnek a szervezet napi működéséről, a szolgálat formájáról, rendjéről. A csákvári szomszédfigyelés heteronóm jellegét mindössze az egyesületekre vonatkozó szabályok jelentik, ezen kívül teljesen autonóm formában működik. Ami a vezetők kiválasztását illeti, mindegyik megismert önkéntes tevékenység autokefális, mivel az irányítókat a szervezeti tagok választják. A Gilchrist (2004) által megfogalmazott hálózati és szervezeti típusú tevékenység dichotómiában a polgárőrség inkább a szervezeti, míg a szomszédfigyelés inkább a hálózati típusú önkéntes tevékenységhez sorolható.

A Czakó (1992) által említett irányvonalak közül a vizsgált polgárőrsegekre egyértelműen jellemző a professzionalizálódás és bürokratizálódás, de az ökonomizálódásra is akadnak példák. A szomszédfigyelő mozgalmakra ezek kevésbé jellemzők. Bár a bemutatott polgárőrsegek sem feszítik szét az ideáltipikus önkéntesség kereteit, a szomszédfigyelés inkább jellemezhető az önkéntes tevékenység hagyományos jegyeivel. Az országos polgárőr mozgalomban és a két vizsgált helyszínen is megfigyelhető a polgárőrség bürokratizálódása. Ez a tendencia egyrészt biztosítja a kiszámíthatóságot és üzemszerűséget. Másrészt több interjúalany többször kitért arra az adminisztrációs teherre, amely például a pályázati elszámolások kapcsán nehezedik a szervezetekre. Az országos polgárőr mozgalom az utóbbi évtizedben határozottan elindult a professzionalizálódás útján. A helyi, megyei és országos vezetés szakszerűségét már hosszú évek óta polgárőr (tovább)képzések is szavatolják. Ezen felül a helyi szervezetekben – így Törökszentmiklóson és Csákváron is – ma már minden polgárőr kötelező oktatáson vesz részt.

A hipotézisek a legtöbb esetben Törökszentmiklóson igazolódtak. Az interjúk fényében bebizonyosodott, hogy a formális önkéntes polgárőrök gyakrabban tevékenykednek (H_1), több humán ($H_{2.1}$) és társadalmi tőkével ($H_{2.3}$) rendelkeznek. Csákvár esetében ezek a várakozások nem teljesültek. A kulturális tőkére vonatkozóan nem állnak rendelkezésre koherens információk, ezért a második hipotézis második része érdemben nem ellenőrizhető. Az interjúk tanúsága szerint mindegyik típusú önkéntességet vegyes motivációk mozgatják, ezért a várakozás, miszerint a polgárőrök inkább az új ($H_{3.1}$), a szomszédfigyelők pedig inkább a hagyományos hajtóerők hatására lesznek önkéntesek ($H_{3.2}$), nem igazolódott.

Az eredeti, nagymintás adatelemzésben használt koncepcióm szerint a hipotézisek nagy részének beigazolódása (Törökszentmiklós) azt is jelenti, hogy a formális, szervezeti keretek között végzett önkéntesség – jelen esetben ez a polgárőrség - járul hozzá erőteljesebben egy közösség fejlődéséhez. Az esettanulmány tapasztalatai alapján azonban inkább azt jelenthetjük ki, hogy a polgárőr tevékenység és szervezet a SZEM mozgalommal karöltve, attól nem elválasztva fejti ki közösségfejlesztő hatását. Ezt az állítást az is alátámasztja, hogy a törökszentmiklósi polgárőr egyesület közösségfejlesztést segítő széles lakossági együttműködése, beágyazódása is a SZEM mozgalom közvetítésén keresztül valósul meg. A következtetés általánosítva azt üzeni, hogy a szervezeti önkéntesség gyakran összekapcsolódhat, illetve össze is kapcsolódik a szervezeten kívüli önkéntességgel (a szakirodalom (Smith 1994:255, Gallagher 1994, Wilson, Musick 1997) erre korrelációként referál) és a kettő együtt fejti ki jótékony hatását a közösségfejlesztésben.

VI. Összefoglalás: eredmények, korlátok, további lehetséges kutatási irányok

A statisztikai adatelemzés és az esettanulmányok eredményeiből az alábbi következtetések vonhatók le. A *statisztikai adatelemzés* fényében összességében a hipotézisek közül igazolódott, hogy a formális önkéntesek gyakrabban végeznek munkát, mint az informális önkéntesek ($H_{1.1}$); a tőke indexeket figyelembe véve a formális önkéntesek kicsivel több humán, és érzékelhetően több kulturális és társadalmi tőkével rendelkeznek, így ők magasabb státusú egyének, mint az informális önkéntesek (H_2); a formális önkénteseket az ún. modern motivációk vezérlik ($H_{3.1}$). Nem nyert alátámasztást, hogy a szervezetek közvetítő szerepe nőtt az idővel ($H_{1.2}$), illetve hogy az informális önkénteseket inkább a hagyományos motivációk vezetik ($H_{3.2}$). Mindezek

fényében az általános hipotézis alapvetően igazoltnak tekinthető. Eszerint egyfelől a formális és informális önkéntesek között szignifikáns kvalitatív különbségek vannak. Másfelől a formális önkéntesség segíti elő effektívebben a közösségfejlesztést, és ezzel a civil társadalom fejlődését, mivel ez a mód jobban elősegíti a gyakori munkavégzést, ezt a formát a társadalom magasabb státusú egyénei preferálják, illetve az ún. új vagy modern motivációk hívják életre.

Mint minden kutatásnak, ennek is vannak bizonyos korlátai. Kutatásom a formális és informális önkéntesség kapcsán felmerülő kérdések közül csak néhányra ad választ. Az első kutatási kérdés például „csupán” a segítség formális és informális módjának a munka gyakoriságára kifejtett hatására vonatkozik. Az első hipotézis (H_1) tesztelése értelemszerűen nem ad választ arra a bonyolult kérdésre, hogy mely tényezők befolyásolják az önkéntesség alkalmoszerű vagy rendszeres voltát? A regressziós elemzés során kapott alacsony determinációs együtthatók mindegyik esetben felhívják a figyelmet arra, hogy az elemzésbe célszerű más független változókat is bevonni a meglévő mellé. Ez magától értetődik, lévén az önkéntesség összetett jelenség, és a munkavégzés gyakoriságának hátterében többféle, egymást is befolyásoló ok áll(hat). A későbbiekben a segítség formája mellett hasonszórú magyarázó változókat tartok indokoltnak szerepeltetni, mint például az önkéntesség kezdetének éve vagy szervezeti tagság, mely utóbbi bizonyítottan elősegíti az önkéntességet (lásd pl. Czákó, et al. 1995, Czike, Kuti 2006, Hámori 2011). A szociodemográfiai adatok képezhetik a második, az attitűdkérdések a harmadik, a motivációk a negyedik csoportot a magyarázó változók sorában. A szociodemográfiai adatok között kiemelt helyen kezelendő a lakóhely. Az, hogy valaki városban vagy vidéken él, befolyásolja az önkénteseket „foglalkoztató” intézményekhez való „hozzáférést” is. Budapest és a városok ugyanis jobban ellátottak társadalmi szervezetekkel, mint a községek. A második hipotézis (H_2) teszteléséhez megalkotott emberi-, kulturális- és társadalmi-tőke-indexeket is érdemes lehet felhasználni az önkéntesség gyakoriságának magyarázatára. A második hipotézis (H_2) ellenőrzése során az bizonyosodott be, hogy a magasabb státusú egyének inkább formális önkéntesek, az első hipotézis első részének ($H_{1.1}$) ellenőrzése során pedig az, hogy a formális önkéntesek gyakrabban segítenek. Ebből az a szillogisztikus következtetés vonható le, hogy a magasabb státusú egyének gyakrabban segítenek. Ezt a valamelyest heurisztikus összefüggést statisztikailag is érdemes tesztelni a későbbiekben.

A második hipotézist (H_2) az egyes tőkefajták mérése miatt érhetné kritika. Másodelemzésről lévén szó, a tőke indikátorokat csak a már meglévő válaszok alapján

alkothattam meg. Ezért használok például a vallásgyakorlásra vonatkozó klasszikus itemek (pl. a templomba járás gyakorisága) helyett azt a mutatót, hogy a kérdezett vallási eseményen hallott társadalmi szervezetekről. A későbbiekben érdemes lehet más kulturális tőke indikátorokkal is próbálkozni. Ilyen lehet az írott vagy elektronikus média közvetítő szerepe. Azért döntöttem úgy, hogy ezeket az elemeket kihagyom az elemzésből, mert ezek a válaszlehetőségek sokkal kevésbé osztották meg a válaszadókat, mint a kulturális eseményre vonatkozók. A jövőben érdemes lenne egy olyan elsődleges adatgyűjtést végezni, amely szélesebb és pontosabb lehetőségeket kínál a tőkefajták operacionalizálására, és ezáltal az eredmények nemzetközi összehasonlítására is.

A harmadik hipotézis (H_3) ellenőrzése során a faktorok nem meggyőző illeszkedésével szembesültünk. Az illeszkedés javításának egyik módja, ha növeljük a hagyományos és új motivációkat jelképező 11 változóból leképezendő faktorok számát, exploratív faktorelemzést alkalmazva. A másik lehetőség, hogy szintén az exploratív faktorelemzés szellemében félretesszük a hagyományos, új és semleges csoportokat, az eredeti 18 változóból képezünk faktorokat, és azokat vonjuk be magyarázó változókként egy regressziós modellbe. Az első, 11 változós és háromfaktoros megoldást kutatásom során végigvezettem, de az eljárást – többek között a változók alacsony száma miatt – nem koronázta siker (13. számú melléklet).

Az *esettanulmányok* tanulságai a következők. Szervezetszociológiai szempontból a bemutatott polgárőrségek heteronómak (Weber 1987) a törvényi háttér és a polgárőrség felsőbb – megyei és országos – szintjeiről jövő szabályozás miatt. A helyi szervezetek ugyanakkor erősen autonómak is, hiszen a tagok dönthetnek a szervezet napi működéséről. A csákvári szomszédfigyelés heteronóm jellegét mindössze az egyesületekre vonatkozó szabályok jelentik, ezen kívül teljesen autonóm formában működik. Ami a vezetők kiválasztását illeti, mindegyik megismert önkéntes tevékenység autokefális, mivel az irányítókat a szervezeti tagok választják. A Gilchrist (2004) által megfogalmazott hálózati és szervezeti típusú tevékenység dichotómiában a polgárőrség inkább a szervezeti, míg a szomszédfigyelés inkább a hálózati típusú önkéntes tevékenységhez sorolható. A vizsgált önkéntes tevékenységek közül a polgárőrségekre egyértelműen jellemző a professzionalizálódás és bürokratizálódás, de az ökonomizálódásra is akadnak példák. A szomszédfigyelő mozgalmakra ezek kevésbé jellemzők. Bár a bemutatott polgárőrségek sem feszítik szét a hagyományos ideáltipikus önkéntesség kereteit, a szomszédfigyelés inkább jellemezhető az önkéntes tevékenység hagyományos jegyeivel.

A hipotézisek nagy részének beigazolódása Törökszentmiklós esetében első látásra azt vetíti elénk, hogy a formális, szervezeti keretek között végzett önkéntesség – jelen esetben ez a polgárőrség - járul hozzá erőteljesebben a helyi közösség fejlődéséhez. Az eredeti várakozás ugyanakkor mindenképp átfogalmazásra, illetve kiegészítésre szorul, ugyanis tapasztalataim szerint a polgárőr tevékenység és szervezet a SZEM mozgalommal karöltve, attól nem elválasztva fejt ki közösségfejlesztő hatását. Erre példa az, hogy a törökszentmiklósi polgárőr egyesület közösségfejlesztést segítő széles lakossági együttműködése, beágyazódása is a SZEM mozgalom közvetítésén keresztül valósul meg. A következtetést általánosítva megállapítható, hogy a szervezeti önkéntesség gyakran összekapcsolódhat, illetve össze is kapcsolódik a szervezeten kívüli önkéntességgel (a szakirodalom erre korrelációként referál: Gallagher 1994, Smith 1994, Wilson, Musick 1997), és a kettő együtt fejt ki jótékony hatását a közösségfejlesztésben, és ezen keresztül a civil társadalom fejlesztésében.

Hivatkozások

- Almond, G. A., Verba, S. (1963): The Civic Culture. Princeton University Press, Princeton.
- Anderton, K.J. (1985). The Effectiveness of Home Watch Schemes in Cheshire. Cheshire, Cheshire Constabulary.
- Anheier, H., Glasius, M., Kaldor, M. (eds.) (2001): Global Civil Society 2001. Oxford University Press, Oxford.
- Anheier, H., Stares, S. (2002): Introducing the Global Civil Society Index. In: Global Civil Society Yearbook 2002. Oxford University Press, Oxford. Pp. 241-254.
- Aronson, E. (2008): A társas lény. Akadémiai Kiadó, Budapest. Pp. 43-89.
- Axelrod, R. (1984): The Evolution of Cooperation. Basic Books, New York. Pp. 1-24.
- Baltimore Police Department (1985): Neighborhood Watch. Baltimore.
- Bartal A. M. (2009): Önkéntesek és nem-önkéntesek jellemzői a 2008. évi Európai Érték Vizsgálat tükrében. Avagy, aki önkéntes az nagyobb valószínűséggel boldogabb és elégedettebb?
http://volunteermotivation.info/downloads/ONK_NEMONK_BAM2009.pdf
Letöltve: 2010. november 30.
- Bartal A. M., Kmetty Z. (2010): A magyar önkéntesek motivációinak vizsgálata és az magyar önkéntesmotivációs kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei. Kutatási jelentés. Budapest. <http://volunteermotivation.hu/downloads/onkmot.pdf>.
Letöltve: 2009. április 30.
- Bartal A. M., Kmetty Z. (2011): Választás és meghívás. A református, vallásos önkéntesek vizsgálati eredményei. Confessio 1:55-65.
- Bennett, T. H. (1990): Evaluating Neighbourhood Watch. Aldershot, Gower.
- Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D. (2008): The Effectiveness of Neighborhood Watch. In: The Campbell Collaboration Reviews of Intervention and Policy Evaluations. C2-RIPE.
- Bourdieu, P. (2006 [1983]): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (2006. eds): Gazdaságszociológia. Szöveggyűjtemény. Aula Kiadó, Budapest.
- Bowles, S., Gintis, H. (2000): The Evolution of Strong Reciprocity. Working Papers, University of Massachusetts Amherst.
- Boz, I., Palaz, S. (2007): Factors Influencing the Motivation of Turkey's Community Volunteers. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 36:643-661.
- Brown, E., Ferris, J. M. (2007): Social Capital and Philanthropy: An Analysis of the Impact of Social Capital on Individual Giving and Volunteering. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 36:85-99.

- Bureau of Justice Assistance, U.S. Department of Justice (1994): Understanding Community Policing. A Framework for Action.
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles/commmp.pdf>. Letöltve: 2011. február 20.
- Butcher, J. (ed.) (2008): Mexico Solidario: Participacion ciudadana Y Voluntario. Angol nyelvű összefoglaló. México Centro Mexicano para la Filantropía, México.
- Canadian Centre of Philanthropy (2001): Caring Involved. Highlights from the 2000 National Survey of Giving, Volunteering and Participating.
- Caputo, R. K. (2009): Religious Capital and Intergenerational Transmission of Volunteering as Correlates of Civic Engagement. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 38:983-1002.
- Chalfant, P., Beckley, R., Palmer, C. E. (1994): Religion in Contemporary Society. Itasca, IL. F. E. Peacock.
- Chapman, J.G., Morley, R. (1999): Collegiate Service-learning: Motives Underlying Volunteerism and Satisfaction with Volunteer Service. *Journal of Prevention and Intervention in the Community* 18:19-33.
- Chiesi, A.M. (2007): Measuring Social Capital and its Effectiveness. The Case of Small Entrepreneurs in Italy. *European Sociological Review* 23:437-453.
- Cialdini, R. B., Brown, S. L., Lewis, B. P., Luce, C., Neuberg, S. L. (1997): Reinterpreting the Empathy - Altruism Relationship: When One Into One Equals Oneness. *Journal of personality and social psychology* 73. 3:481-494.
- Cirel, P., Evans, P., McGillis, D., Whitcomb, D. (1977): Community Crime Prevention, Seattle, Washington: An Exemplary Project. U.S. Department of Justice. Washington, D.C. Government Printing Office.
- CIVICUS Civil Society Index: Preliminary Findings Phase 2003-2005. CIVICUS Civil Society Index (CSI) Team (2006).
<http://www.civicus.org/new/media/ICSI%20paper.pdf>. Letöltve: 2007.12.05.
- Clary, E.G., Snyder, M. (1990): A Functional Analysis of Volunteers' Motivations. Paper presented at the meeting of the Spring Research Forum, Boston.
- Clary, E. G., Snyder, M. (1991): A Functional Analysis of Altruism and Prosocial Behavior: The Case of Volunteerism. In: Clark, M. (ed.): Prosocial Behavior. Newbury Park, CA: Sage. Pp. 119–148.
- Clary, E. G., Snyder, M. (2000): Why do people volunteer? Understanding Volunteer Motivations. *The Not-for-Profit CEO Monthly Letter* 7:3–5.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. (1992): Volunteers' Motivations: a Functional Strategy for the Recruitment, Placement, and Retention of Volunteers. *Nonprofit Management and Leadership* 2:333-350.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., Miene, P. (1998): Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology* 6:1516-1530.

- Clary, E. G., Snyder, M., Stukas, A. A. (1996): Volunteers' Motivations: Findings from a National Survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 25:485-505.
- Cnaan, R. A., Goldberg-Glen, R. S. (1991): Measuring Motivations to Volunteer in Human Services. *Journal of Applied Behavioral Science* 27:269-284.
- Cnaan, R., Kasternakis, A., Wineberg, R. (1993): Religious People, Religious Congregations, and Volunteerism in Human Services: Is There a Link? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 22:33–51.
- Coleman, J.S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology* 94:95-120.
- Coleman, J.S. (1990): *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass., Belknap Press. Chapter 1., Chapter 12.
- Crowne, D.P., Marlowe, D. (1960): A New Scale of Social Desirability Independent of Psychopathology. *Journal of Counseling Psychology* 24:349-354.
- Curtis, R., Jackson, E. (1977): *Inequality and American Communities*. New York. Academic Press. Daniels, Arlene Kaplan.
- Czakó Á. (1992): A civil szféra változó szervezetei: A menekültekkel foglalkozó alapítványok, és egyesületek tevékenységéről. In: Kuti É. (szerk.): *A nonprofit szektor Magyarországon*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Czakó Á., Harsányi L., Kuti É., Vajda Á. (1995): Lakossági adományok és önkéntes munka. Központi Statisztikai - Hivatal Nonprofit Kutatócsoport. Budapest.
- Czike K. (2001a): Önkéntesség számokban. Esély 6.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2001_6/CZIKE.pdf. Letöltve: 2007.10.25.
- Czike K. (2001b): Számokba rejtve. A civil társadalom Magyarországon 1989-2001. PhD értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- Czike K., Bartal A. M. (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Civitalis Egyesület, Budapest.
- Czike K., Kuti É. (2006): Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.
- Darley, J. M., Batson, C. D. (1973): From Jerusalem to Jericho: A Study of situational and Dispositional Variables in Helping Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 27. 1:100-108.
- Darley, J. M., Latané, B. (1968): Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology* 8:377–383.
- Day, K. M., Devlin, R. A. (1998): The Payoff to Work without Pay: Volunteer Work as an Investment in Human capital. *Canadian Journal of Economics* 31. 5:1179–1191.

- Dekker, P., Halman, L. (2003): Volunteering and Values. An Introduction. In: Dekker, P. - Halman, L.(eds.): The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives. New York. Kluwer Academic-Plenum Publishers, pp. 1-17.
- Durlauf, S.N., Fafchamps, M. (2004): Social Capital. NBER Working Paper 10485.
- Elster, J. (1997): A társadalom fogaskerekei. Osiris Kiadó, Budapest.
- Esmond J., Dunlop, P. (2004): Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess to Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western-Australia. Perth. Lotterywest and CLAN WA Inc.
- Etzioni, A. (2000): The Third Way to a Good Society. Demos, London. Pp. 15-25.
- Eurobarometer 62. (2005) Public Opinion in the European Union. European Commission, Bruxelles. Pp. 6-22.
- Eurobarometre 73 (2010): L'opinion publique dans l'Union Europeenne. Rapport. Volume 2. TNS Opinion & Social. Bruxelles.
- Field, A. (2005): Discovering Statistics Using SPSS. SAGE Publications, London.
- Fitch, R.T. (1987): Characteristics and Motivations of College Students Volunteering for Community Service. Journal of College Student Personnel 28:424-431.
- Fitzsimmons, V. R. (1986): Socialization and Volunteer Work: The Role of Parents and College Volunteering. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 15:57-66.
- Frisch, M. B., Gerrard, M. (1981): Natural helping systems: Red Cross volunteers. American Journal of Community Psychology 9:567-579.
- Fukuyama, F. (1999). Social Capital and Civil Society.
www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm
 Letöltve: 2008.02.24.
- Füstös L., Kovács E., Meszéna Gy., Simonné Mosolygó N. (2004): Alakfelismerés. Sokváltozós statisztikai módszerek. Új Mandátum Kiadó, Budapest. Pp. 293-323.
- Gallagher, S. (1994): Doing Their Share: Comparing Patterns of Help Given by Older and Younger Adults. Journal of Marriage and the Family 56:567-78.
- Giczi J., Sik E. (2009): Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In: Tóth I. Gy. (szerk.): TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés 2. Gazdasági attitűdök. Táarki Zrt., Budapest.
- Gidron, B. (1978): Volunteer work and its rewards. Volunteer Administration 11:18-32.
- Gilchrist, A. (2004): The Well-connected Community: A Networking Approach to Community Development. The Policy Press.
- Gillespie, D. F., King, A. E. O. (1985): Demographic Understanding of Volunteerism. Journal of Sociology and Social Welfare 12:798-816.
- Granovetter, M.S. (1973): The Strength of Weak Ties. The American Journal of Sociology 78:1360-1380.

- Granovetter, M. S. (1983): The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory* 1:201-233.
- Granovetter, M.S. (1990): The Old and the New Economic Sociology: a History and an Agenda. In: Friedland, R., Roberstson, A. F. (eds): *Beyond the Marketplace. Rethinking economy and Society*. Aldine de Gruyter, New York.
- Granovetter, M.S. (1995 [1974]): *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*. The University of Chicago Press. Chicago and London. Chapter 4:63-72.
- Greenberg, S.W., Rohe, W.M., Williams, J.R (1985): *Informal Citizen Action and Crime Prevention at the Neighborhood Level*. Washington, D.C. U.S. Government Printing Office.
- Hámori Á. (2011): Ifjúság – hit – önkéntesség. *Confessio* 1:83-95.
- Hanifan, L. J. (1916): The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67.
- Hanifan, L. J. (1920): *The Community Center*. Boston. Silver Burdett.
- Hayghe, H. (1991): Volunteers in the U.S.: Who Donates the Time? *Monthly Labor Review* 114:16–24.
- Heckathorn, D. D. (1993): Collective Action and Group Heterogeneity: Voluntary Provision versus Selective Incentives. *American Sociological Review*. 58. 3:329-50.
- Henderson, P. (2007): A kirekesztettek bevonása. Az európai közösségfejlesztés gyakorlatától a szakmapolitikáig. *Közösségfejlesztők egyesülete, Budapest*.
- Hodgkinson, V. (1995): Key Factors Influencing Caring, Involvement, and Community. In: Schervish, P., Hodgkinson, V., Gates, M. et al. (eds.): *Care and Community in Modern Society*. San Francisco, CA. Jossey-Bass. Pp. 21–50
- Hodgkinson, V., Weitzman. M. (1992): *Giving and Volunteering in the United States*. Washington, DC. Independent Sector.
- Holloway, K., Bennett, D., Farrington, D. P. (2008): Does Neighborhood Watch Reduce Crime? Washington, D.C. U.S. Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services. *Crime Prevention Research Review* 3.
- Horton-Smith, D: (1981): Altruism, Volunteers, and Volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research* 10:21-36.
- Howarth, E. (1976): Personality Characteristics of Volunteers. *Psychological Reports* 38:855-858.
- Husain, S. (1990): *Neighborhood Watch and Crime: An Assessment of Impact*. London, Police Foundation.
- Hustinx, L., Handy, F., Cnaan, R. A., Brudney, J. L., Pessi, A. B., Yamauchi, N. (2010): Social and Cultural Origins of Motivations to Volunteer: A Comparison of University Students in Six Countries. *International Sociology* 25:349-382.

Hwang, M., Grabb, E., Curtis, J. (2005): Why Get Involved? Reasons for Voluntary-Association Activity Among Americans and Canadians. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* September 34:387-403.

Ibsen, B. (1992): Frivilligt Arbejde i idrætsforeninger Voluntary Work in Sports Clubs). Angol nyelvű összefoglaló. Herning. DHL/Systeme.

Iglic, H. (2008): Lecture on Community Development and Social Capital (on 22nd of May in the framework of Erasmus Mundus MasterCode Programme at Corvinus University of Budapest).

Inglehart, Ronald (2003): Modernization and Volunteering. In Dekker, P., Halman, L. (eds.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York, Kluwer Academic, Plenum Publishers. Pp. 55-70.

International Labour Organization (ILO) (2010): *Manual of the Measurement of Volunteer Work*. International Labour Office, Geneva.

Isajw, W.W. (2004): *Civil Society in Ukraine: Toward a Systematic Sociological Research Agenda*. Paper presented at the workshop *Understanding the Transformation in Ukraine: Assessing What Has Been Learned, Devising a Research Agenda*. University of Ottawa.

Jacobs, J. (1961): *The Death and Life of Great American Cities*. New York. Random.

Jendrisak, M.D., Hong, B., Shenoy, S., Lowell, J., Desai, N., Chapman, W., Vijayan, A. Wetzel, R.D., Smith, M., Wagner, J., Brennan, S., Brockmeier, D., Kappel, D. (2006): Altruistic Living Donors: Evaluation for Nondirected Kidney or Liver Donation. *American Journal of Transplantation* 6:115–120.

Johnson, D. B. (1999): *Közösségi döntések elmélete. Bevezetés az új politikai gazdaságtanba*. Osiris Kiadó, Budapest.

Kaiser, H. F. (1958). The Varimax Criterion for Analytic Rotation in Factor Analysis. *Psychometrika* 23:3.

Keane, J. (2003): *Global Civil Society?* Cambridge University Press, Ambridge. Pp. 1-20.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2008): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2006*. Budapest.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2010): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2008*. Budapest.

Krémer F. (2007): *A polgárórség társadalmi megítélése. A Magyar Rendészettudományi Társaság Társadalomtudományi Tagozata*, Budapest.

Kuti É. (1996): *The Nonprofit sector in Hungary*. Johns Hopkins Nonprofit Sector Series:4.

Latané, B., Rodin, J. (1996): A Lady in Distress: Inhibiting Effects of Friends and Strangers on Bystander Intervention. *Journal of Experimental Social Psychology* 5:189-202.

- Loury, G. (1977): A Dynamic Theory of Racial Income Difference. In: P.A.Wallace, P. A., LeMund, A. (eds.): Women, Minorities, and Employment Discrimination. Lexington. Lexington Press.
- Loury, G. (1987): Why Should We Care about Group Inequality? Social Philosophy and Policy 5:249-271.
- Lucas, T. Williams, N. (2000): Motivation as a Function of Volunteer Retention. Australian Journal on Volunteering 5:13-21.
- Maslow, A. H. (1954): Motivation and Personality. New York. Harper.
- McClelland, D.C., Atkinson, J.W., Lowell, E.L. (1953): The Achievement Motive. New York. Irvington.
- McCurley, S., Lynch, R. (1994): Essential Volunteer Management. Directory of Social Change, London.
- Mc Ewin, M., Jacobsen-D'Arcy, L. (2002): Developing a Scale to Understand and Assess the Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western Australia. Final report. Perth. Lotterywest & CLAN WA Inc.
- McPherson, J. M., Popielarz, P., Drobnic, S. (1992): Social Networks and Organizational Dynamics. American Sociological Review 57:153–70.
- Miller, G.J. (1992): Managerial Dilemmas. The Political Economy of Hierarchy. New York, Cambridge University Press.
- Moksony F. (2005): A hatáselemzés módszerei. In: A fejlesztéspolitikai intézkedések társadalmi hatásainak vizsgálata. TÁRKI, Budapest. Pp. 41-112.
- Moksony F. (2006): Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése. AULA Kiadó, Budapest.
- Morrow-Howell, N., Mui, A. (1989): Elderly Volunteers: Reasons for Initiating and Terminating Service. Journal of Gerontological Social Work 13:21-33.
- National Crime Prevention Council (2001): The 2000 National Crime Prevention Survey: Are We Safe? Washington, D.C..
- Németh A, Takács K. (2005): The Evolution of Proximity Based Altruism. <http://www.uni-corvinus.hu/~tkaroly/proximity.pdf>. Letöltve: 2006.11.26.
- Nowak, M. A., Sigmund, K. (2005): Evolution of Indirect Reciprocity. Nature 437. 1291-1298.
- Okun, M.A., Barr, A. (1998): Motivation to Volunteer by Older Adults: A Test of Competing Measurement Models. Psychology and Aging 13:608-621.
- Olson, M. (1965): The Logic of the Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups. Cambridge MA. Harvard University Press.
- Omoto, A.M., Snyder, M. (1995): Sustained Helping Without Obligation. Motivation, longevity of service and perceived attitude change among AIDS volunteers. Journal of Personality and Social Psychology 68:671-686.

- Opp, K. D. (1994): Piacszerkezetek, társadalmi szerkezetek, piaci kooperáció. In: Lengyel György-Szántó Zoltán (eds.): A gazdasági élet szociológiája. Aula Kiadó, Budapest. Pp. 129-152.
- Orbán A., Szántó Z. (2005): Társadalmi tőke (Social capital). In: Erdélyi Társadalom 2:55-70.
- Paik, A., Navarre-Jackson, L. (2011): Networks, Recruitment, and Volunteering: Are Social Capital Effects Conditional on Recruitment? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 40:476-496.
- Pearce, J. (1993): *Volunteers: the Organizational Behavior of Unpaid Workers*. New York. Routledge.
- Penner, L.A., Finkelstein, M.A. (1998): Dispositional and Structural Determinants of Volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology* 74:525-537.
- Piliavin, I. M., Rodin, J. A. Piliavin, J. (1969): Good Samaritanism: An Underground Phenomenon? *Journal of Personality and Social Psychology* 13:289-299.
- Pitterman, L. (1973). *The Older Volunteer: Motivation to work*. Washington DC. Action.
- Polányi K. (1957): *The Economy as Instituted Process*. in Polányi K., Arensberg, Pearson: *Trade and Market in the Early Empires*, Chicago, Gateway.
- Polgárőr Almanach (2001). *A polgárőrség tíz éve*. Országos Polgárőr Szövetség, Budapest.
- Polgárőr Almanach (2006). *A polgárőrség tizenöt éve*. Országos Polgárőr Szövetség, Budapest.
- Polgárőr Almanach (2011). Országos Polgárőr Szövetség, Budapest.
- Putnam, R. D. (1993): *Making Democracy Work*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Putnam, R. D. (1995): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6. 1:64–78.
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY. Simon and Schuster.
- Rotolo, T., Wilson, J. (2007): The Effects of Children and Employment Status on the Volunteer Work of American Women. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 36:487-503.
- Ruiter, S., De Graaf, N. D. (2006): National Context, Religiosity, and Volunteering: Results from 53 Countries. *American Sociological Review* 71:191-210.
- Salamon, L. M. (1994): The Rise of the Nonprofit Sector. *Foreign Affairs* 4:109-122.
- Salamon, L. M., Anheier, H. K. (1995): *Szektor születik 1. Nonprofit Kutatások 4. Nonprofit Kutatócsoport*, Budapest.

- Salamon, L. M., Anheier, H. K., List, R., Toepler, S., Sokolowski, S. W. and Associates (1999): Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector. Chapter 1. Civil Society in Comparative Perspective. Appendix A., Appendix C. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies. Baltimore, MD.
<http://www.ccss.jhu.edu/index.php?section=content&view=47>.
 Letöltve: 2011. január 10.
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W., List R. (2004): Global Civil Society: An Overview. Baltimore, MD. The John Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Salamon, L. (2011): The European Volunteer Measurement Project. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
<http://europa.eu/volunteering/sites/default/files/Salamon.pdf>. Letöltve: 2011. május 7.
- Sebestény I., Kuti É., Toepler, S., Salamon, L. M. (1999): Hungary. In: Salamon, L. M., Anheier, H. K., List, R., Toepler, S., Sokolowski, S. W. and Associates (1999): Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector. Chapter 15.
<http://www.ccss.jhu.edu/index.php?section=content&view=47>
- Sherer, M. (2004): National Service in Israel: Motivations, Volunteer Characteristics, and Levels of Content. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 33:94-108.
- Sherman, L.W. (1997): Policing for Crime Prevention. In Sherman, L.W., Gottfredson, D.C., MacKenzie, D.L, Eck, J., Reuter, P., Bushway, S. (eds.): *Evidence-Based Crime Prevention*. Washington, D.C. U.S. Office of Justice Programs. Pp. 8-58.
- Sherman, L.W. and J. Eck. (2002): Policing for Crime Prevention. In: Sherman, L.W., Farrington, D.P., Welsh, B.C., MacKenzie, D.L. (eds.): *Evidence-Based Crime Prevention*. London, Routledge. Pp. 295–329.
- Sims, L. (2001): *Neighborhood Watch: Findings from the 2000 British Crime Survey, Research Findings 150*. London, Home Office.
- Smith, D. H. (1994): Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 23:243–63.
- Smith, T. W. (2006): Altruism and Empathy in America: Trends and Correlates. National Opinion Research Center, University of Chicago. <http://www-news.uchicago.edu/releases/06/060209.altruism.pdf>. Letöltve: 2006.06.27.
- Snyder, M., Omoto, A.M. (1990): Basic Research in Action: Volunteerism and Society's Response to AIDS. *Personality and Social Psychology Bulletin* 16:152-165.
- Stark, R., Bainbridge, W. S. (1987): *A Theory of Religion*. New York: Peter Lang.
- Stepanenko, V. (2006): Civil Society in Post-Soviet Ukraine. *Civic Ethos in the Framework of Corrupted Sociality? East European Politics and Societies*. 20.571.
- Stukas, A. A., Clary, E. G., Snyder, M. (1999): Service learning: Who benefits and why? *Social Policy Report* 13:1-19.

- Switzer, C. L., Switzer, G. E., Stukas, A. A., Baker, C. E. (1999): Medical students' motivations to volunteer. *Journal of Prevention and Intervention in the Community* 18:53-64.
- Székelyi M., Barna I. (2005): Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára. Tipotex Kiadó, Budapest.
- Taniguchi, H. (2010): Who Are Volunteers in Japan? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 39:161-179.
- Tapp, J.T., Spanier, D. (1973): Personal Characteristics of Volunteer Phone Counselors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 41:245-250.
- Titus, R. (1984): Residential Burglary and the Community Response. In: Clarke, R.V.G., Hope, T. (eds.): *Coping with Burglary*. T. Boston. Kluwer-Nijhoff. Pp. 97–130.
- Trudeau, K.J., Devlin, A.S. (1996): College students and community service: Who, with whom, and why? *Journal of Applied Social Psychology* 26:1867-1888.
- United Nations (2003): *Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts* 4.45.
- Van Ingen, E., Dekker, P. (2011): Changes in the Determinants of Volunteering: Participation and Time Investment Between 1975 and 2005 in the Netherlands. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 40:682-702.
- Vineyard, S. (1991): *Secrets of motivation: How to Get and Keep Volunteers and Paid Staff*. Downers Grove. Heritage Arts Publishing.
- Wall, E., Chu, E., Dimitrijevic, I. (2008): *The Civil Protection System in Serbia*. Jefferson Institute.
- Wang, P. Z. (2001): *Motivations for Sports Volunteerism: Theory and Measurement*. Working Paper Series No. 6. University of Technology, School of Marketing, Sydney.
- Weber, M. (1970): Állam, politika, tudomány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Pp. 9-156.
- Weber, M. (1987): *Gazdaság és társadalom 1. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest*. Pp. 37-51., 57-80.
- Weesie, J. (1993): Asymmetry and Timing in the Volunteer's Dilemma. *Journal of Conflict Resolution* 3:569-590.
- Wilson, J., Musick, M. A. (1997): Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review* 62:694–713.
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology* 26:215-240.
- Wollebaek, D., Selle, P. (2004): Passive Membership in Voluntary Organizations. Implications for Civil Society, Integration, and Democracy. In: Prakash, S., Selle, P. (eds.): *Investigating Social Capital. Comparative Perspectives on Civil Society, Participation and Governance*. Sage Publications.

Yamagishi, T., Cook, K. S. (1993): Generalized Exchange and Social Dilemmas. Social Psychology Quarterly 56:235-248.

Zauner, A. (2002): Über Solidarität zu Wissen. Ein systemtheoretischer Zugang zu Nonprofit Organisationen. In Badelt, Ch. (Hrsg.): Handbuch der Nonprofit Organisation. Strukturen.

Zweigenhaft, R.L., Armstrong, J., Quintis, F. (1996): The Motivations and Effectiveness of Hospital Volunteers. The Journal of Social Psychology 136:25-24.

Internetes források:

http://ec.europa.eu/citizenship/news/news820_en.htm

www.citizenobserver.com

<http://www.guardianangels.org>

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/civ.htm>

<http://europa.eu/volunteering/en/home2>

<http://www.iapacenter.com/web/en/>

<http://www.nationaltownwatch.org>

<http://www.nemzetorseg.hu/>

www.nepszamlalas.hu

www.opsz.hu

<http://www.police.hu/jasz/toroksztmiklos>

<http://szem.freeweb.hu>

<http://www.nemzetorseg.hu/>

http://www.onkentes.hu/alap.php?inc=hirek&almenu_id=&menu_id=118&hirid=3102

<http://www.eyv2011.eu>

http://ec.europa.eu/citizenship/news/news820_en.htm

<http://europa.eu/volunteering/en/home2>

www.worldbank.org.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/CSO/0,,contentMDK:20101499~menuPK:244752~pagePK:220503~piPK:220476~theSitePK:228717,00.html>

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/CSO/0,,contentMDK:20101499~menuPK:244752~pagePK:220503~piPK:220476~theSitePK:228717,00.html>

<http://www.iapacenter.com/web/en/>

www.nepszamlalas.hu

<http://www.police.hu/jasz/toroksztmiklos>

http://www.rembrandtpainting.net/rembrandt%27s_night_watch.htm. Letöltve: 2011. 06.10.

<http://www.freeweb.hu/arrabonapolg/hirek.html>

Újságcikkek és egyéb anyagok:

Beszámoló az OPSZ SZEM munkabizottságának 2001-ben végzett tevékenységéről (2002). Belső OPSZ anyag.

Beszámoló az OPSZ SZEM munkabizottságának 2003-ben végzett tevékenységéről (2004). Belső OPSZ anyag.

Index, 2009. november 20. Vizsgálat indul az önkényeskedő polgárőrök ellen

Kazincbarcikai Közélet, 1992. április-május

New York Times (1964): Thirty-Eight Who Saw Murder Didn't Call the Police. Martin Gansberg. March 27.

Az Országos Polgárőr Szövetség Szervezeti és Működési Szabályzata. (Az SZMSZ-t jóváhagyta az OPSZ Elnöksége 2005. november 11-én, az ELN/41/2005. számú határozatával.) <http://www.opsz.hu/?q=node/1161>. Letöltve: 2011. május 7.

Az OPSZ SZEM Tagozatának tájékoztatója a működésről (2005). Belső OPSZ anyag.

A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

Magyar nyelvű publikációk

Folyóiratcikkek referált folyóiratban:

- Perpék Éva (2008): Janus-arcú állam és társadalom: átalakulások Ukrajnában. *Szociológiai Szemle* 2008/2:41-59. Letölthető:

http://www.szociologia.hu/dynamic/SzocSzemle_2008_2_167_186_PerpekE.pdf

- Perpék Éva (2006): Foglalkoztatás, munkanélküliség, regionális és helyi munkaerőpiac - az oroszországi Sociologicheskiye issledovaniya és Ekonomicheskaya sociologiya című folyóiratok 2005-ben megjelent néhány cikke tükrében. *Szociológiai Szemle* 4:88-99.

Letölthető: <http://www.mtapti.hu/mszt/20064/005.pdf>

Folyóiratcikk nem referált folyóiratban:

- Perpék Éva (2011): Az önkéntesség nemzetközi és hazai tendenciái. *Confessio* 35:2011/1:20-34.

Szakmai tanulmányok:

- Kiss Márta, Perpék Éva, Vajda Róza (2008): Hatásvizsgálat az „Önkéntesség, mint társadalmi integrációs eszköz menedékkérők számára” projekt jó gyakorlatainak feltérképezésére. Tanulmány. „Menedékkérők társadalmi és munkaerő-piaci integrációjának támogatása” Esély – Munkaerő-piaci orientáció menedékkérőknek. EQUAL Program. p. 202.
- Kiss Márta, Perpék Éva (2008): „Vissza a munka világába” Veresegyházon és térségében élő családok tagjainak elhelyezkedését célzó program (HEFOP-2.2.1.-06/1.-2006-08-0041/4.0) szakmai értékelése. Tanulmány. Budapest. Jelenkutatások Alapítvány – Revita Alapítvány. p. 45.

Angol nyelvű publikációk

Folyóiratcikkek referált folyóiratban:

- Éva Perpék (2011): Formal and informal volunteering in Hungary: similarities and differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*. Elfogadott publikáció. Várható megjelenés: 2011/1. szám. p. 20.
- Éva Perpék (2008): Janus-faced State and Society: Transitions in Ukraine. *Review of Sociology* 2008/2:1-15.

Letölthető: <http://www.akademiai.com/content/201425h26371062j/fulltext.pdf>

Konferencia kiadvány:

- Yeva Perpek (2008): Network and Organisation Type Volunteerism Highlighted by Two Micro Level Case Studies in Hungary and Ukraine. *School on Local Development, Working Papers* 15/2008. p. 36.

Melléklet

1. számú melléklet A változókat leképező kérdőív kérdések az átkódolás előtt

1. hipotézis (H₁):

Függő változó

1993:

Ha igen, milyen gyakran végzett Ön így önkéntes munkát tavaly?

- Rendszeresen, évente egyszer dolgozom így
- Rendszeresen, kb. félévenként egyszer
- Rendszeresen, kb. havonta egyszer
- Rendszeresen, kb. hetente egyszer
- Rendszeresen, majdnem naponta végeztem így munkát
- Egy rendkívüli alkalommal fordult elő, így adódott
- Alkalmanként többször is előfordult

2004:

Ha igen, milyen gyakran végzett Ön így önkéntes munkát tavaly?

- Egy-két rendkívüli alkalommal fordult elő, így adódott ...
- Rendszeresen, majdnem naponta

(Az eredmények könnyebb értelmezése érdekében ezt az 1993-as és 2004-es adatfelvételben egyaránt előforduló függő változót érdemes volt átkódolni oly módon, hogy sorrendjük legritkább előfordulás felől a leggyakoribb felé haladjon:

Végzett-e Ön tavaly az említett körön kívül önként, ellenszolgáltatás nélkül tevékenységet úgy, hogy például ... . Ha igen, milyen gyakran végzett Ön így önkéntes munkát tavaly?

- Egy rendkívüli alkalommal fordult elő, így adódott [1x]
- Rendszeresen, évente egyszer dolgozom így [1x]
- Rendszeresen, kb. félévenként egyszer [2x]
- Alkalmanként, többször is előfordult [3-4x]
- Rendszeresen, kb. havonta egyszer [12x]
- Rendszeresen, kb. hetente egyszer [52x]
- Rendszeresen, majdnem naponta végeztem így munkát [365x])

Független változók

1993:

Kinek vagy kiknek segített Ön önkéntes munkájával az elmúlt évben?

- Olyan rászoruló ismerőseinek, akik nem rokonai vagy barátai
- Ismeretlen rászoruló magánszemélyeknek
- Szervezeteknek, melyekkel már korábban is volt kapcsolata

- Szervezeteknek, melyekkel korábban nem volt kapcsolata

(Több válasz lehetséges)

2004:

1. Kinek, vagy kiknek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben?

- Olyan ismerőseinek, akik nem rokonai, és nem barátai
- Ismeretlen magánszemélyeknek
- Szervezeteknek
- Lakóközösségnek, települési közösségnek⁶⁷

(több válasz lehetséges)

2. hipotézis (H₂):

Függő változó:

1993:

Kinek vagy kiknek segített Ön önkéntes munkájával az elmúlt évben?

- Olyan rászoruló ismerőseinek, akik nem rokonai vagy barátai
- Ismeretlen rászoruló magánszemélyeknek
- Szervezeteknek, melyekkel már korábban is volt kapcsolata
- Szervezeteknek, melyekkel korábban nem volt kapcsolata

(Több válasz lehetséges)

2004:

Kinek, vagy kiknek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben?

- Olyan ismerőseinek, akik nem rokonai, és nem barátai
- Ismeretlen magánszemélyeknek
- Szervezeteknek
- Lakóközösségnek, települési közösségnek⁶⁸

(Több válasz lehetséges)

Emberi tőke:

1. Iskolai végzettség

1993:

Iskolai végzettsége: 8 általános alatt (1), 8 általános (2), szakmunkásképző, szakiskola (3), érettségi (4), egyetem, főiskola (5)

2004:

Iskolai végzettsége: 8 általános alatt, 8 általános, szakmunkásképző, középiskola, egyetem, főiskola

---

⁶⁷ Mint látható, 2005-ben a lakóközösséget és települési közösséget is felsorolták a segítség címzettjei között. Az 1994-es adatfelvétellel való összehasonlíthatóság érdekében ezt a kategóriát kihagytam a hipotézis tesztelése során.

⁶⁸ Mint látható, 2005-ben a lakóközösséget és települési közösséget is felsorolták a segítség címzettjei között. Az 1994-es adatfelvétellel való összehasonlíthatóság érdekében ezt a kategóriát kihagytam a hipotézis tesztelése során.

2. Gazdasági aktivitás

Van-e jelenleg állandó munkaviszonya?

Igen (aktív kereső) (1),

Nincs: nyugdíjas (2), munkanélküli (3), Gyes, Gyed (4), eltartott (5), egyéb (6) – (8) – (9)

2004:

Van-e jelenleg állandó munkaviszonya?

Igen (aktív kereső)

Nincs: munkanélküli, nyugdíjas, tanuló, gyesen/gyeden van, eltartott, egyéb, mégpedig...

3. Foglalkozási csoport

1993:

Melyik foglalkozási csoportba tartozik Ön?

Alkalmazott, szövetkezeti tag, ezen belül:

vezető (1), beosztott diplomás (2), beosztott nem diplomás (3), szakmunkás (4), betanított, segédmunkás (5), mezőgazdasági fizikai (6)

Önálló, ezen belül:

társas vállalkozás tulajdonosa (7), egyéni vállalkozó (8)

Nem válaszol, nem tudja (9)

2004:

Melyik foglalkozási csoportba tartozik?

Önálló vállalkozó

Alkalmazott, ezen belül

diplomás szellemi foglalkozású

nem diplomás szellemi foglalkozású

fizikai dolgozó

Kulturális tőke:

1. Kulturális információforrás a társadalmi szervezetekről

1993:

Honnan szokott információkat, híreket hallani az alapítványok, egyesületek és más társadalmi szervezetek céljairól, tevékenységéről?

- Kulturális eseményeken hallottam róluk Igen – Nem

2004:

Honnan szokott információkat, híreket hallani az alapítványok, egyesületek, körök, klubok, szövetségek, érdekképviselések, kht-k és egyéb, az állampolgárok segítségére számító szervezetek céljairól, tevékenységéről?

- Kulturális, sport-, szabadidős rendezvényeken hallottam róluk Igen – Nem

2. A szegényeken/rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség.

1993:

Az emberek különböző véleményt alkotnak az adakozásról és önkéntes munkáról. Kérjük, osztályozza, mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel (1-5)!

- A szegényeken segíteni mindenkinek erkölcsi kötelessége.

2004:

Az emberek – akár adakoznak és segítenek, akár nem – véleményt alkotnak a jótevénytől. A 3. sz. kártyán egymásnak élesen ellentmondó véleményeket állítottunk szembe egymással. Közülük az egyiket 1-gyel, a másikat 10-zel jelöltük. Kérjük, egy 10-es skála segítségével határozza meg, hogy saját álláspontja melyik véleményhez áll közelebb! 1 10

- Csak a nem önhibájukból bajba kerültek érdemelnek segítséget. A rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség. (1-10)

3. Vallásosság

1993:

Vallásosnak tartja-e magát?

Igen (1), a magam módján (2), nem (3), egyéb (8), nem válaszol (9)

2004:

Vallásosnak tartja-e magát?

Igen, valamely egyház előírásainak megfelelően, Igen, a magam módján, Nem, Nem tudja, nem válaszol

4. Egyházi információforrás a társadalmi szervezetekről

Egyházi eseményeken hallottam róluk Igen – Nem

Társadalmi tőke:

1. A háztartásban élő gyermekek száma

1993:

Hányan élnek az Önök háztartásában? ... fő

Ebből az eltartott gyermekek száma? ... gyermek

2004:

Hányan élnek az Önök háztartásában? ... fő

Ebből az eltartott gyermekek száma? ... fő

2. Szervezeti tagság

1993:

Tagja-e Ön valamilyen szervezetnek?

- Pártnak, - Egyesületnek, klubnak, - Szakmai szervezetnek, - Szakszervezetnek, - Munkáltatói szervezetnek?

Igen (1), nem (2), nem tudja (8), nem válaszol (9))

[több válasz lehetséges]

2004:

Tagja-e Ön valamilyen:

- Egyesületnek, körnek, klubnak (pl. Autóklub, nagycsaládosok egyesülete, dalkör, sportegyesület, vadásztársaság, horgászegyesület, polgárőrség, fogyatékkal élők szervezetének stb.) Igen - Nem
- Szakmai, gazdasági szövetségnek, érdekképviselőnek (pl. kamara, szakszervezet, hegyközség, gazdakör, ipartestület) Igen - nem
- Politikai pártnak, párt ifjúsági vagy egyéb szervezetének Igen – Nem

3. Ismerősök példája motiválja a segítségben

1993:

A következő magyarázatok szerepet játszottak abban, hogy Ön adományozott vagy segített másoknak? Mennyiben befolyásolták ezek a döntését (1-5)?

- A barátaim is szoktak adományozni és önkénteskedni.

2004:

Mekkora szerepet játszottak a következők abban, hogy Ön adományozott, segített másoknak? Kérjük, hogy a 2. sz. kártya segítségével osztályozza a következő kijelentéseket! (A lehetséges osztályzatok: 5 – Nagyon nagy szerepet játszott; 4 – Fontos szerepet játszott; 3 – Játszott is szerepet, meg nem is; 2 – Csak egész kicsi szerepet játszott; 1 – Egyáltalán nem játszott szerepet.)

- Közeli ismerősei, barátai, kollégái is szoktak így adakozni, segíteni

4. Ismerősöktől, rokonoktól, szomszédoktól (1993), illetve családtagoktól, ismerősöktől, rokonoktól, barátoktól (2004) hall a szervezetek tevékenységéről

1993:

Honnan szokott információkat, híreket hallani az alapítványok, egyesületek és más társadalmi szervezetek céljairól, tevékenységéről?

Ismerősöktől, rokonoktól, szomszédoktól hallottam ilyen akciókról. Igen – Nem

2004:

Honnan szokott információkat, híreket hallani az alapítványok, egyesületek, körök, klubok, szövetségek, érdekképviselők, kht-k és egyéb, az állampolgárok segítségére számító szervezetek céljairól, tevékenységéről?

Családtagoktól, ismerősöktől, rokonoktól, barátoktól hallottam róluk. Igen – Nem

3. hipotézis (H₃):

Függő változó

2004:

Kinek, vagy kiknek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben?

- Olyan ismerőseinek, akik nem rokonai, és nem barátai
- Ismeretlen magánszemélyeknek
- Szervezeteknek

- Lakóközösségnek, települési közösségnek⁶⁹

(Több válasz lehetséges)

Független változó

2004:

Mekkora szerepet játszottak a következők abban, hogy Ön adományozott, segített másoknak? Kérjük, hogy a 2. sz. kártya segítségével osztályozza a következő kijelentéseket! (A lehetséges osztályzatok: 5 – Nagyon nagy szerepet játszott; 4 – Fontos szerepet játszott; 3 – Játszott is szerepet, meg nem is; 2 – Csak egész kicsi szerepet játszott; 1 – Egyáltalán nem játszott szerepet.)

- Az önkéntesség és az adományozás nálunk családi indíttatású tevékenységek
- Jó érzés volt másnak segíteni
- Olyan szervezetet segített, amelynek hálaival tartozik, amelyhez emlékek fűzik
- Az ön vagy családja által igénybe vett szolgáltatások minősége javult
- Közösséghez tudott kapcsolódni, barátokat, új ismeretségeket szerzett
- Az önkéntes tevékenység a szabadidő hasznos eltöltését is jelentette
- Az önkéntesség segített önmagam megismerésében
- A másoknak való segítség egyben tapasztalatszerzés is volt
- Az önkéntes tevékenység új kihívást, szakmai fejlődést is jelentett
- Az önkéntesség révén új munkahelyre lelt
- Közeli ismerősei, barátai, kollégái is szoktak így adakozni, segíteni

2. számú melléklet $H_{2.1}$: az emberitőke-index eleminek korrelációs mátrixa 1993-ban

Emberi tőke index 1993	ET ₁ Iskolai végzettség	ET ₂ Gazdasági aktivitás	ET ₃ Foglalkozási csoport
ET ₁ Iskolai végzettség	X	0,27**	0,50**
ET ₂ Gazdasági aktivitás	0,27**	X	0,69**
ET ₃ Foglalkozási csoport	0,50**	0,69**	X

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) adatai alapján saját számítás.

⁶⁹ Mint látható, 2005-ben a lakóközösséget és települési közösséget is felsorolták a segítség címzettjei között. Az 1994-es adatfelvétellel való összehasonlíthatóság érdekében ezt a kategóriát kihagytam a hipotézis tesztelése során.

3. számú melléklet $H_{2,2}$: a kulturálistőke-index eleminek korrelációs mátrixa 1993-ban

A kulturális tőke index 1993	KT ₁ Kulturális hírforrás	KT ₂ A szegényeken segíteni kötelesség.	KT ₃ Szubjektív vallásosság	KT ₄ Egyházi hírforrás
KT ₁ Kulturális hírforrás	X	0,04 ^{**}	-0,04 ^{**}	0,07 ^{**}
KT ₂ A szegényeken segíteni erkölcsi kötelesség.	0,04 ^{**}	X	0,12 ^{**}	0,12 ^{**}
KT ₃ Szubjektív vallásosság	-0,04 ^{**}	0,12 ^{**}	X	0,47
KT ₄ Egyházi hírforrás	0,07 ^{**}	0,12 ^{**}	0,47	X

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) adatai alapján saját számítás.

4. számú melléklet $H_{2,3}$: a társadalmi tőke-index eleminek korrelációs mátrixa 1993-ban

Társadalmi tőke index 1993	TT ₁ Gyermekek száma	TT ₂ Szervezeti tagság	TT ₃ Ismerősök példája miatt önkéntes	TT ₄ Kapcsolatok mint információforrás
TT ₁ Gyermekek száma	X	0,05 ^{**}	-0,01 ^{**}	0,03 ^{**}
TT ₂ Szervezeti tagság	0,05 ^{**}	X	0,02 ^{0,25}	0,07 ^{**}
TT ₃ Ismerősök példája miatt önkéntes	-0,01 ^{**}	0,02 ^{0,25} szign	X	0,15 ^{**}
TT ₄ Kapcsolatok mint információforrás	0,03 ^{**}	0,07 ^{**}	0,15 ^{**}	X

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 1993-as (KSH) adatai alapján saját számítás.

5. számú melléklet $H_{2,1}$: az emberitőke-index eleminek korrelációs mátrixa 2004-ben

Emberi tőke index 2004	ET ₁ Iskolai végzettség	ET ₂ Gazdasági aktivitás	ET ₃ Foglalkozási csoport
ET ₁ Iskolai végzettség	X	0,37 ^{**}	0,43 ^{**}
ET ₂ Gazdasági aktivitás	0,37 ^{**}	X	0,64 ^{**}
ET ₃ Foglalkozási csoport	0,43 ^{**}	0,64 ^{**}	X

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

6. számú melléklet *H_{2.2}: a kulturális-tőke-index elemeinek korrelációs mátrixa 2004-ben*

A kulturális tőke index 2004	KT ₁ Kulturális hírforrás	KT ₂ A rászorulókon segíteni kötelesség.	KT ₃ Szubjektív vallásosság	KT ₄ Egyházi hírforrás
KT ₁ Kulturális hírforrás	X	nem szign.	nem szign.	0,158
KT ₂ A rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség.	nem szign.	X	0,113	nem szign.
KT ₃ Szubjektív vallásosság	nem szign.	0,113	X	0,435
KT ₄ Egyházi hírforrás	0,158	nem szign.	0,435	X

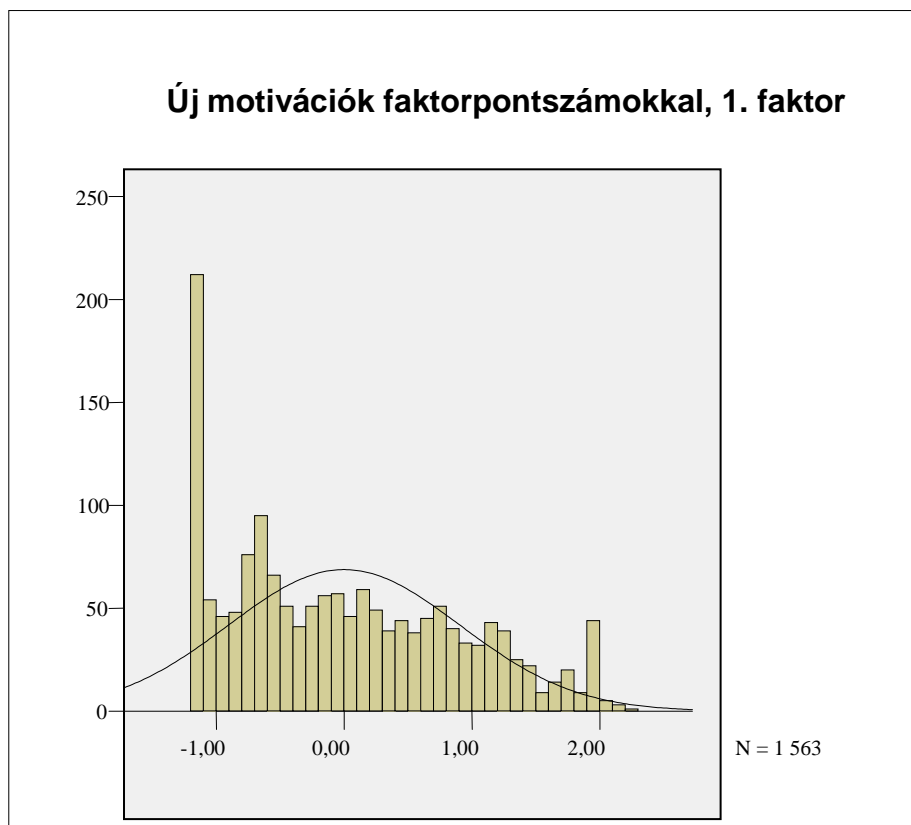
Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

7. számú melléklet *H_{2.3}: társadalmi-tőke-index elemeinek korrelációs mátrixa 2004-ben*

Társadalmi tőke index 2004	TT ₁ Gyermekek száma	TT ₂ Szervezeti tagság	TT ₃ Ismerősök példája miatt önkéntes	TT ₄ Kapcsolatok mint információforrás
TT ₁ Gyermekek száma	X	nem szign.	0,06*	nem szign.
TT ₂ Szervezeti tagság	nem szign.	X	0,07*	nem szign.
TT ₃ Ismerősök példája miatt önkéntes	0,06*	0,07*	X	0,14**
TT ₄ Kapcsolatok mint információforrás	nem szign.	nem szign.	0,14***	X

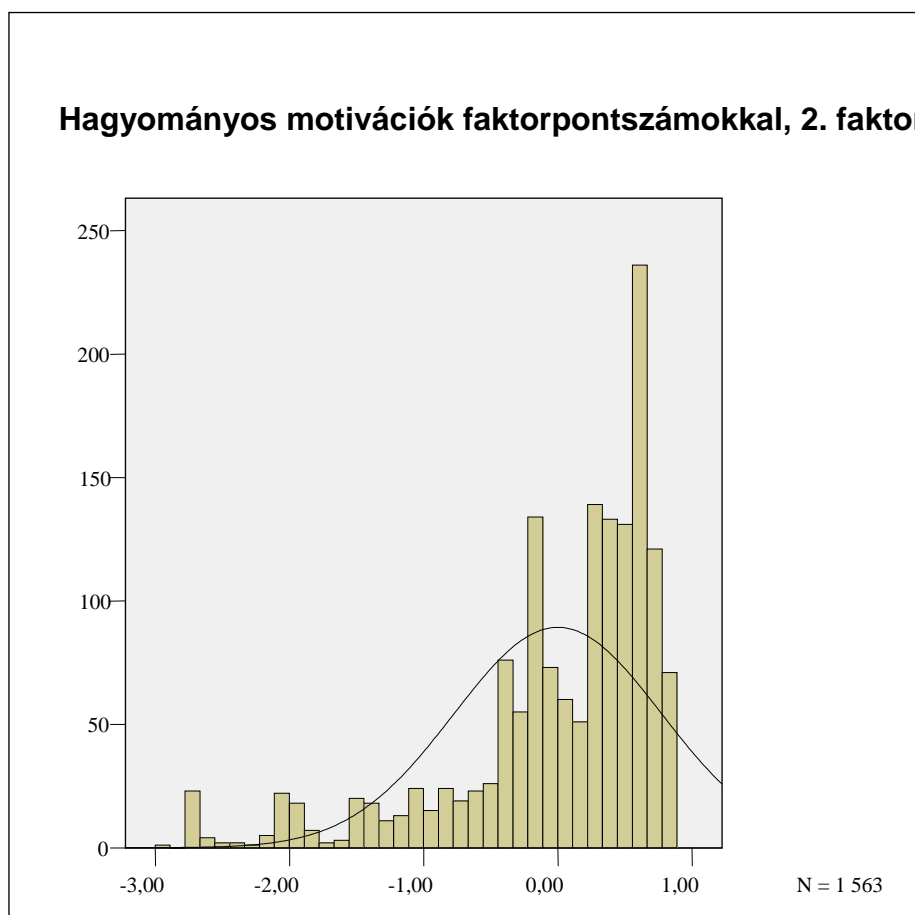

8. számú melléklet $H_{3.1}$: új motiváció faktorpontszámokkal 2004-ben

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

9. számú melléklet $H_{3.2}$: hagyományos motiváció faktorpontszámokkal 2004-ben

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

10. számú melléklet H_3 : a logisztikus regresszió eredményei 2004-ben (új motiváció),

$N=1563$

	B	S.E.	Szign.	Exp(B)
Új motiváció	,988	,111	,000	2,686
Konstans, b_0	-1,203	,081	,000	,300

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

Függő változó: formális önkéntesség dummy. Független változó: az új motivációs faktorból képzett dummy.

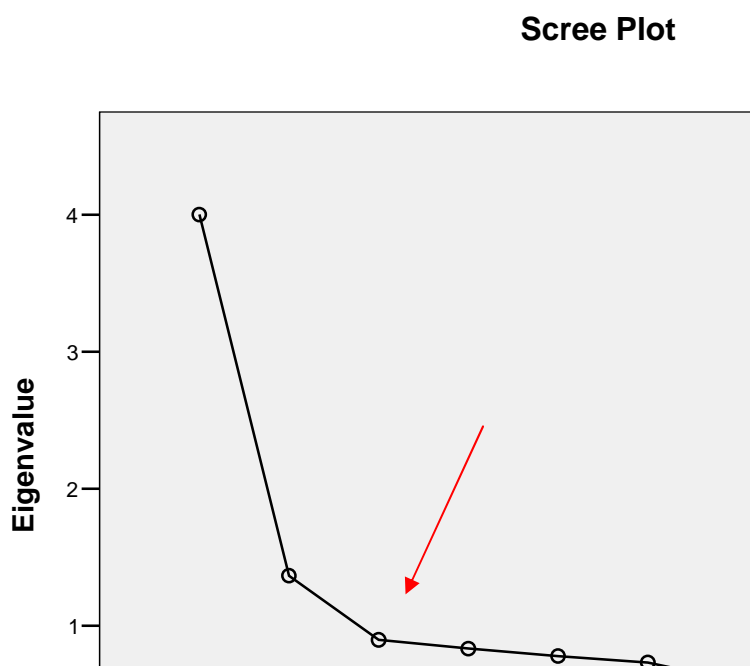
11. számú melléklet *H₃: a logisztikus regresszió eredményei 2004-ben (hagyományos motiváció), N=1563*

	B	S.E.	Szign.	Exp(B)
Hagyományos motiváció	,013	,139	,923	1,014
Konstans, b ₀	1,604	,107	,000	4,971

Forrás: Lakossági adományok és önkéntes munka adatbázis 2004-es (Önkéntes Központ Alapítvány, Nonprofit Kutatócsoport) adatai alapján saját számítás.

Függő változó: informális önkéntesség dummy. Független változó: a hagyományos motivációs faktorból képzett dummy

12. számú melléklet *A leképezendő faktorok száma 11 változóból, scree plot segítségével*

13. számú melléklet *Faktorképzés 11 változóból a faktorok számának emelésével*

Az illeszkedés javításának egyik módja, ha növeljük a hagyományos és új motivációkat jelképező 11 változóból leképezendő faktorok számát. A másik lehetőség, hogy az exploratív faktorelemzés szellemében félretesszük a hagyományos, új és semleges csoportokat, a 18 változóból képezünk faktorokat, és azokat vonjuk be magyarázó változókként egy logisztikus regressziós modellbe. Utóbbira jelen dolgozat keretében nincsen lehetőség. Vezessük végig tehát a faktorok számának emelésére tett kísérletet! Első látásra ez a változómennyiség kevésnek tűnik 3 tartalommal bíró faktor

létrehozásához, de a végső szót az eredmény ablakok tanulmányozása után mondhatjuk ki. A faktorszám növelése azt is jelenti, hogy „nyitottabban”, inkább exploratív állunk hozzá az eredeti 11 változós struktúrához, és akár az SPSS-t is segítségül hívhatjuk a lehetséges faktorszámok megállapításához. Egyszerre érdemes kérni az 1-nél nagyobb sajátértékek (Kaiser javaslata) valamint a Scree plot megmutatását. Jolliffe ajánlása szerint a 0,7 feletti értékeket érdemes figyelembe venni (Field 2005:644). A Kaiser-féle kritériumot alkalmazva a program két faktort alkotott. Az ábra szerint a görbe inflexió pontja három faktort jelöl ki számunkra. Itt a döntés az elemzőre van bízva. Mivel két faktossal rossz az illeszkedés, válasszuk a három faktoros megoldást! Ebben a faktorelemzésben az előzőhöz hasonló lépéseket járjuk végig. Először megváltunk attól az egyetlen változótól, amelyeknek végső kommunalitása 0,25 alatti. A 10 itemes változóhalmazban túlságosan sok, 4 olyan változó van, amely a súlyok alapján három közül egyik faktorba sem sorolható be egyértelműen. Ez nem jó jel, hisz így egy-egy faktorba túlságosan kevés item kerül, és egy szétforgácsolódott struktúra rajzolódik ki előttünk. Mindenesetre első lépésben kivesszük a legalacsonyabb végső kommunalitású elemet, és lefuttatjuk a 9 változós elemzést, és ugyanezen okokból és módszerrel a 8 itemeset is. Azt a hibát, ami miatt az újabb elemzésbe belefogtunk, szigorú, 0,01-os küszöbértéket figyelembe véve elhárítottuk: a khí-négyzet kellőképpen alacsony, a hozzá tartozó szignifikancia 0,01. Ehhez a megoldáshoz a 7 itemes faktorelemzés lefuttatása során jutottunk el. Az eredményt mégsem könyvelhetjük el sikerként, mivel ez a konstelláció tartalmaz egy olyan változót, amely a hozzá tartozó súlyok alapján egyik faktorhoz sem rendelhető egyértelműen hozzá. Ezen item likvidálása után még mindig maradt sehova nem illeszkedő változó. Ezek után a harmadik faktor bevonása okafogyottá vált: a változók két faktor mentén rendeződtek csoportba. Egyáltalán nem meglepő, hogy az 5 item bevonásával történő faktoralkotást meg is tagadta a program. További aggasztó jel, hogy már a 11 itemes konstelláció elemzésekor a program figyelmeztetést közölt, miszerint az iteráció során egy vagy több változó kommunalitása 1 fölötti. Végeredményben a faktorok számának növelését egyáltalán nem koronázta siker a 11 változó esetében.

14. számú melléklet *Interjúvázlat*

INTERJÚVÁZLAT

Polgárőr vagy szomszédfigyelő **egyesületi elnök és tag**

1. Bemutatkozás

- pár szóban: hol született, családi háttér, képzettség, rövid karriertörténet (2. HIP. EMBERI TŐKE), jelenlegi család, helyi beágyazottság – esetleges egyéb viselt tisztségek (2. HIP. TÁRS. TŐKE)
- mikor, hogyan került kapcsolatba a szomszédfigyeléssel és/vagy polgárőrséggel
- miért, hogyan, minek, kinek a hatására csatlakozott (3. HIP. MOTIVÁCIÓ, valódi és esetleges rejtett - „harmadik fél követése, presztízsszerzés- és/vagy növelés, kapcsolatok - motivációk feltérképezése)
- hogyan alakult az egyesületi „karriere”
- mikor, hogyan, miért vált vezetővé

2. A polgárőrség/szomszédfigyelés helyi elindulásának kezdetei

- miért, milyen apropóból, milyen céllal hozták létre
- esetleges rendszerváltás előtti kezdeményezések – önkéntes rendőrség...
- a tevékenység megkezdésének időpontja, kezdeményezők (nem, kor, iskolai végzettség, - aktivitás, munkahely (2. HIP EMBERI TŐKE) szerinti jellemzők mentén)
- korai csatlakozók (szintén a néhány szempont szerint jellemezve)
- hány fővel, milyen formában tevékenykedtek,
- támogatók, esetleges ellenzők
- a kérdezett jelen volt-e a kezdetektől
- az intézményesülés körülményei: miért, hogyan, kinek a kezdeményezésére történt az egyesület megalapítása, ki intézte...

3. Magának a tevékenységnek a körülírása: tartalmilag mit jelent a polgárőrség/szomszédfigyelés?

- milyen rendszerességgel végzik: min-max. (1. HIP. TEVÉKENYSÉG GYAKORISÁGA)
- hányan vannak egyszerre „szolgálatban”: min-max., állandó vagy változó felállásban
- hol, milyen „hatókörben” teljesítenek szolgálatot
- a vezető tevékenységének körülírása

4. A tagok körülírása régen és ma a fent említett szociodemográfiai szempontok szerint +

- toborzás, kiválasztási kritériumok, kik csatlakozhatnak, ki dönt erről, hogyan válhat taggá valaki
- (fontos-e a már meglévő kapcsolatháló vagy kívülállót is bevesznek – „bonding” vagy bridging TÁRS. TŐKE
- hasonlóan: fontos-e a presztízs, a megbecsültség vagy lecsúszottak is jöhetnek)
- beavatás, betanítás/betanulás, képzés
- taglétszám alakulása a kezdetektől mostanáig
- a vezetőség kiválasztási módja, hierarchia, vezetőség-tagok közötti kapcsolat

- jogok és kötelezettségek
- közfeladatot ellátó személy jelentése, jelentősége
- bejelentési kötelezettség
- hogyan járhatnak el/kell eljárniuk bűncselekmény v. annak gyanúja esetén
- polgárőr fegyelem, szankciók, kizárás (NEGATÍV SZELEKTÍV ÖSZTÖNZŐK)
- a tagok motiválása (MOTIVÁCIÓ), esetleges jutalmak (POZITÍV SZELEKTÍV ÖSZTÖNZŐK)
- 2004: Csákvár – az Év Polgárőr Egyesülete Fejér-megyében. Az Év Polgárőre
- hogyan működik a jelölés, kiválasztás ezekre a címekre
- részvétel országos hatókörű „akciókban” – pl. „Egy iskola – egy polgárőr” ...

5. A szervezet bemutatása

- az egyesület kimondott és ki nem mondott céljai
- infrastrukturális ellátottság: iroda/épület
- az egyesület működési költségei és annak forrásai nagy vonalakban, anyagi ellátottság általában
- technikai eszközök: walky-talky, telefon, internet, honlap, kerékpár, gépkocsi, egyéb
- egyenruha/formaruha, egyen póló, jelvény, igazolvány
- egyéb, összetartozást erősítő intézmények, ösztönzők: megyei és országos polgárőr nap
- polgárőr kedvezmények (POZITÍV SZELEKTÍV ÖSZTÖNZŐK)
- az egyesület eredményessége hogyan mérhető
- eredményesnek tekinthető-e a szervezet működése
- ha el lehetne helyezni, hol szerepelne a megyei, ill. országos „ranglistán”

6. Együttműködés, intézményi hálózatok, helyi és tágabb társadalomba való beágyazottság

- személyes és szervezeti kapcsolatok a következőkkel:
- egyéb helyi és magasabb szintű saját – megyei, országos szervezet(ek) pl. OPSZ, szomszédfigyelők/polgárőrök
  - helyi, megyei, országos rendőrség
  - helyi, megyei önkormányzat
  - helyi és egyéb civil szervezetek
  - milyen jellegű kapcsolatok ezek:
  - az egyesület támogatott vagy támogató
  - kikkel van hivatalos együttműködési megállapodás, kikkel informális egyezség
  - milyen régóta áll fenn az együttműködés

- mely kapcsolatok valódiak, melyek névlegesek; mely kapcsolatok mondhatók sikeresnek, melyek kevésbé

7. Egyéb

- a polgárőrség/szomszédfigyelés helyi, megyei és országos ismertsége, megítélése, elismertsége, presztízse
- a polgárőrség/szomszédfigyelés országos története, hol kapcsolódik be az ő helyi szervezetük ebbe a történetbe
- polgárőrséghez közeli botrányok: pl. elszámolási gondok az önkormányzat felé Adonyban, Szébb Jövőért Polgárőr Egyesület - Gyöngyöspata
- A személyes kapcsolatháló nagyságát, szerepét is érdemes kideríteni, beszélgetés közben biztosan történnek erre utalások (2. HIP. TÁRS. TŐKE)
- Ha szóba kerül: kulturális és vallási fogyasztási szokásokból az egyéni kulturális tőke nagyságára lehet következtetni (2. HIP. KULT. TŐKE)

15. számú melléklet *Elhatárolódás a gyöngyöspatai egyesülettől*

„Az Országos Polgárőr Szövetség tájékoztatja a nyilvánosságot, hogy az elmúlt napokban Gyöngyöspatán különböző elnevezésekkel járőröző civil szervezet és annak tagjai nem tartoznak az Országos Polgárőr Szövetséghez. Az ott tapasztaltaktól az Országos Polgárőr Szövetség a kilencvenezres tagsága és a 2154 egyesülete nevében elhatárolódik.” (<http://www.freeweb.hu/arrabonapolg/hirek.html> Letöltve: 2011. május 10.)

16. számú melléklet *Polgárőr fogadalom*

Én, ... polgárőr fogadom, hogy a Polgárőrséghez önként csatlakozom. Szabadidőmben, ellenszolgáltatás nélkül bűnmegelőzési szolgálatot teljesítek, településemen közreműködök a közbiztonság megőrzésében, embertársaimat segítem, részt veszek a bűncselekmények és a közlekedési balesetek megelőzésében, a katasztrófák és a vészhelyzetek elhárításában, élen járok a természet és a környezetünk védelmében. A Polgárőrség eszmeiségéhez, küldetéséhez hű leszek, példamutató életet élek, a hatályos jogszabályokat betartom. Az önként vállalt polgárőri szolgálatot becsülettel, legjobb tudásom szerint látom el hazám, Magyarország javára. Isten engem úgy segítjen!* (A polgárőr lelkiismereti meggyőződése szerint mondhatja ki: „Isten engem úgy segítjen!”) (www.opsz.hu. Letöltve: 2011. május 10.)